NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 00056077 5

Digitized by Google

1, Geography — Textbooks, Danish, 1883

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Geography-systematic works 1806
(I.c)

Geographie

for

Ungdommen,

til Brug i Skoler og ved privat Underviisning.

Frit udarbeidet

efter

J. E. E. Fabris og A. C. Gasparis

nyeste Jordbeskrivelser.

ASTOR LIBRARY
NEW-YORK

Gjennemseet

af

D. J. Kjerulf,

Professor i Historie og Geographie ved
Kjøbenhavns Universitet.

Martinus Colban 1 Kr 4 ß Dansk

Kjøbenhavn, 1803.

Forlagt af Boghandlerne A. & S. Soldin.

Trykt hos P. H. Höeckes Enke.

Digitized by Google

Digitized by Google

Indledning.

I. Begreb om Jordbeskrivelsen.

Geographien, eller Jordbeskrivelsen, lærer os at kjende deels vor Jord, med dens Produkter, deels de Mennesker, der have beboet, eller endnu beboe den. Den nyeste Geographie indskrænker sig kun til Jordens og det nuværende Menneskekjøns nærværende Skikkelse, uden Hensyn til deres Forfatning i de forrige Aarhundreder eller Aartusinder.

II. Inddeling af Jordbeskrivelsen.

I Henseende til Materialierne, som Geographien afhandler, inddeles den 1) i den mathematiske, 2) i den physiske, 3) i den politiske.

Den mathematiske betragter Jorden som et heelt Verdenslegeme, og gjør os bekjendte med dens Størrelse, Skikkelse og Bevægelse.

Den physiske befatter sig med vor Jords naturlige Mærkværdigheder, saasom: Bjerge, Floder, Have, Kilder, Dyr, Vexter, Metaller, Luft, Atmosphære, o. s. v.

I den politiske lærer man at kjende de bekjendte Landes og deres Indbyggeres Forfatning, saasom: deres Grændser, Stæder, Flekker og andre Mærkværdigheder.

III. Kort og Jordkugler.

Universalkort forestille halve Jordkugler; Particularkort en Hoveddeel af Jorden, Generalkort hele Riger og Lande; Specialkort enkelte Stykker af et Land. Hydrographiske levere Floder og Søer; ogsaa adskillige Havstrækninger. Krigskort enkelte Egne, hvor der er forefalden mærkværdige Krigstildragelser. Post- og Reisekort indeholde, foruden de sædvanlige Tegn og Navne, et Lands Veje og Poststifter. Søekort forestille Søekyster, Øer, Havne, Sandbanker, Klipper, Brændinger, Rheder, o. s. v. En Samling af Landkort kalder man et Atlas. — Jordkuglen, aftegnet paa en jævn Flade, hedder et Planiglobium.

De runde Jordkugler (Glober), ere kunstige Kugler af Pap, Træe, eller af Kobber, Messing, o. s. v., hvorpaa de fornemste Lande, Have, Stæder, Søer, Floder o. s. v. findes aftegnede efter deres Beliggenhed, desuden ogsaa forskjellige Punkter, Linier og Cirkler, som man bruger i den mathematiske Geographie.

IV. Kort Begreb af den mathematiske Geographie.

1.) Vort Jordlegeme har en **kugleformig, (sphæroidisk) Skikkelse**, som kan lignes med en Pomerants. Og da den kan beboes paa alle Kanter, saa gives der paa Jordkloden Pladse, hvor der er Folk, som vende Fødderne lige imod andre. Disse kalder man **Antipoder.**

2.) **Jordaxelen** kalder man den lige Linie, eller det Tvermaal (Diameter), som man forestiller sig

sig mellem de to Puncter, hvorom den dreier sig i sin Bevægelse. Den yderste Punkt af Axelen paa vor Jordklode mod Norden, hedder **Nordpol**, ligesom den mod Sønden, **Sydpol**.

3.) Enhver Cirkellinie i Mathematiken inddeles i 360 **Dele** eller **Grader** (°); enhver Grad igjen i tredsindstyve **Minuter** (′), Minuterne i tredsindstyve **Secunder** (″); saaledes og enhver Cirkellinie paa en Globus.

4.) Den Cirkellinie, der er ligesaa langt fra Nordpolen, som fra Sydpolen (90° fra hver) og deler en Globus i den **nordlige** og **sydlige Halvdeel**, hedder **Æqvator** (ogsaa **Jevndøgnslinien**, eller blot **Linien**).

5.) Visse Cirkellinier gaae fra Norden mod Sønden igjennem Æqvator og begge Polerne, og for hvert et Sted, hvorigjennem de drages, afdele de Jordkuglen i den **østlige** og **vestlige** Deel; disse kalder man **Meridianer** eller **Middagslinier**, fordi Solen for hvert Sted, hvorigjennem de gaae, staaer i samme Klokken 12 om Middagen.

6.) Et Steds Afstand fra Æqvator mod Norden eller Sønden, eller Antallet af Graderne, der tælles paa Meridianen fra Æqvator, tilkjendegiver et Steds geographiske **Brede**. Polens Høide ovenfor et Steds Horizont (s. No. 9. S. 4.) kaldes dets **Polhøide**. **Breden** er **nordlig** eller **sydlig**, eftersom et Sted ligger paa den nordlige eller sydlige Halvkugle (s. No. 4.).

7.) Et Steds **Længde** er dets Afstand fra en af de Meridianer, som man efter eget Tykke antager for den **første Meridian.**

Anmærkn. Sædvanligst antager man den første Meridian fra Den Ferro; andre antage en fra Teneriffa, fra Paris, Greenwich, Wien, Petersborg, Kjøbenhavn, o. s. v.

8.) Den Punkt paa Himmelen, som er ligeover vor Isse, naar vi staae lodret paa Jordens Slette, kaldes **Zenith (Issepunkten).** Den Punkt, som er lige mod denne, paa den nedre Halvkugle, kaldes **Nadir** eller **Fodpunkten.** For ethvert Sted gives der altsaa en særskilt Isse- og Fodpunkt.

9.) Den Cirkel, som er paa alle Kanter 90° fra Zenith eller Nadir, kaldes **Horizonten**, eller Synskredsen. Man finder den paa en frie og aaben Mark, der, hvor Himmelen synes at hvile paa Jorden.

Anmærkn. Paa ethvert Sted gives der en særskilt Horizont, som man ikke kan see ud over.

10.) En stor Cirkel, som i to modsatte Punkter skjærer Æquator over, under en Vinkel af 23° 28', hedder **Ekliptiken, Soelcirkelen**, eller **Soelbanen.** Denne Cirkel viser Solens **tilsyneladende** Bevægelse omkring Jorden, i en Tid af et Aar, fra Vesten mod Østen, hvorved Jorden snart nærmer sig Solen, snart igjen afviger fra den. Om Vinteren er Solens Stilling længere ned mod Horizonten, om Sommeren høiere oppe.

Anmærkn.

Anmærkn. a) De Punkter, hvor Ekliptiken overskjærer Æqvator, kalder man Æqvinoctialpunkter. Den ene af disse hedder Foraarspunkten. Fra denne kommer Solen nærmere mod Nordpolen; ligesom Efteraarspunkten derimod er den, hvorfra den nærmer sig mod Sydpolen. Den Tid, hvori den sees i en af disse Punkter, hedder Jævndøgn (Æqvinoctium).

b) De Punkter paa Ekliptiken, hvori Solen staaer, naar den er høiest eller lavest, hedde Soelhværvspunkter; og de Dage, hvori dette skeer, kaldes Soelhværvsdage (solstitia); thi da bliver man i nogle Dage ingen mærkelig Forskjel vaer paa Middagshøiden. Af denne Ekliptikens skjæve Gang gjennem Æqvator komme saavel de ulige Dage og Nætter, som de forskjellige Aarstider.

c) Ekliptiken inddeles efter vore Maaneder, i tolv lige Dele, eller Tegn. Enhver af disse Dele har 30°, om end Solen ikke opholder sig saa længe i et Tegn, som i et andet. Disse Tegn have deres Navne af Stjernebilleder, som Solen var nær ved omtrent for 2000 Aar siden.

De tolv Stjernebilleder, hvori man den Gang blev Solen vaer i dens aarlige Løb, ere med deres sædvanlige Tegn følgende:

1) mod Norden

Vædderen.	Tyren.	Tvillingerne.	Krebsen.
♈	♉	♊	♋

Løven.	Jomfruen.
♌	♍

2) mod Sønden

Vægten.	Scorpionen.	Skytten.	Steenbukken.
♎	♏	♐	♑

Vandmanden.	Fiskene.
♒	♓

I de tre første Tegn var Solen fordum fra 21 Martii til 21 Junii: derfor hedde de og Foraarstegnene,

nene, ligesom de tre følgende, Sommertegnene, de tre næstfølgende Høsttegnene, og de tre sidste Vintertegnene.

Nu staaer disse Stjerner omtrent 30° længere mod Østen. Der, hvor man anfører Vædderen, findes Fiskenes Stjerne-Billede. I 72 Aar udgjør denne Forandring een Grad.

11.) Blandt Æqvators Parallelcirkler ere Vendecirklerne eller Vendekredsene (Tropici) og Polarcirklerne de mærkeligste.

Anmærkn. a) Vendecirklerne i den nordlige og sydlige Halvkugle ere paa begge Sider af Æqvator næsten $23\frac{1}{2}°$ borte fra denne, og løbe hen mod de Punkter, hvori Ekliptiken kommer Nord- og Sydpolen nærmest.

Den ene er imellem Æqvator og Nordpolen. Denne kalder man Kræbsens Vendekreds, Sommervendekredsen, (Tropicus cancri). Den anden mellem Æqvator og Sydpolen hedder Steenbukkens Vendekreds (Tropicus capricorni). Den første af disse Kredse berører Solen, efter Øiesynet at dømme, naar vi have den længste Dag, og den sidste, naar vi have den korteste.

b) Polarcirklerne ere omtrent $23\frac{1}{2}°$ fra enhver af Æqvators Poler, og gaae igjennem Ekliptikens Poler.

Den nordlige (Circulus polaris arcticus, borealis, septentrionalis) staaer omtrent $23\frac{1}{2}°$ fra Nordpolen; den sydlige ligesaa mange Grader fra Sydpolen.

12.) De Middagscirkler, som overskjære begge Polerne og Æqvator i Æqvinoctial- og Solstitialpunkterne, hedde Colurer.

Anmærkn. Den ene berører den Punkt, hvor Æqvator og Ekliptiken overskjære hinanden. Denne kalder man Jævndøgns-Coluren (Colorus æqvinoctiorum); den anden gjennemskjærer de to ligeoverfor hinanden staaen-

de

de Soelhværvspunkter, og kaldes Soelhværvscolu-ren (Colurus solstitiorum).

13.) I Henseende til den forskjellige Varme og Kulde, antages der fem Zoner (Jordbælter, Jordstrøg, eller Jordcirkler): a) den hede Zone (Zona torrida), b) to tempererede Zoner (Zonæ temperatæ), deels den nordlige tempereerte (Zona temperata borealis), deels den sydlige tempereerte (Zona temperata australis); c) den fierde og femte Zone er den nordlige og sydlige kolde Zone (Zona frigida borealis et australis).

Anmærkn. Vi Europæere boe for det meste i den nordlige tempereerte Zone.

14.) Jo længere et Sted er fra Æquator, des uligere bliver og Længden af dets Vinter- og Sommerdage.

Anmærkn. I Landene under Æquator er Aar ud og Aar ind, Dag og Nat lige lang i de til den hede Zone hørende Lande udgjør Forskjellen paa den længste og korteste Dag henimod 4 Timer. Fra den hede Zones Grændse til den koldes belsber Forskjellen paa den længste Dag sig til ti Timer. I en Brede af $66\frac{1}{2}°$ er den længste Dag 24 Timer, og ligesaa lang den længste Nat. Endnu længere hen mod Polen er Solen om Sommeren flere Dage (af 24 Timer) over Horizonten, og lige under Polen afverler den saakaldte sex Maaneders lange Dag med en sex Maaneders lang Nat.

Denne lange Nat maa man imidlertid ikke forestille sig saa udstaaelig mørk. Da man i de nordligste og sydligste Jordegne maa i det mindste regne 54 Dages Tusmørke: saa kan det i disse Jordegne ikke være over to Maaneder fuldkomment mørkt, endogsaa dette Mørke forkortes

kortes meget ved klart Maaneskin, og ved jævnlige Nord- og Sydlys.

15.) Alle de Linier, som man drager til en af en Horizonts mange Punkter, kaldes **Verdens Kanter, Vinde, Strog** (plagæ). **Osten, Vesten, Sonden og Norden** kalder man **Hovedkanterne.**

Anmærkn. Naar man lige i Middagsstunden stiller sig lige mod Solen, har man Sonden for sig, Norden bag sig, Osten paa venstre, og Vesten paa høire Side. Disse Hovedkanter deles igjen i mindre Dele, sædvanligen i 32 eller 64.

Midten imellem Nord- og Ost, er Nordost (NO), Midten mellem Ost og Syd er Sydost (SO), o. s. v. Vil man endnu engang inddele disse Mellemrum saa er det Nordnordost (NNO), Ostnordost (ONO), Ostsydost (OSO), Sydsydost (SSO), o. s. v.

Compasset kalder man en lille Kasse med en Skive i, hvilken er inddeelt efter Himmelens Kanter, og forsynet med en Stifte, midt paa en i Grader afdeelt Cirkel, hvorpaa der svæver en Magnetnaal, eller og en kunstig magnetiseret Jernstang. Magnetnaalen viser os omtrent, hvor Nord eller Syden er.

16.) Jordæqvatorens **Omkreds** antager man for 5400 geographiske Mile, Jorddiameterens **Storrelse** for 1720. Disse multipliceret tilsammen udgjøre 9,288000 Qvadratmile, som vor Jords **Overflade** indeholder, og 2,662,560,000 Cubikmile.

17.) I 24 Timer dreier Jorden sig bestandig omkring sig selv; heraf kommer Afvexling af **Dag og Nat.** Desuden svinger den sig ogsaa tilligemed Maanen skraas omkring Solen, i en Tid af et Aar, og i en Afstand omtrent af 20 Millioner Mile.

le. Et Soleaar beløber sig til 365 Dage, 5 Timer, 48 Minuter, 45 Secunder.

18.) Foruden Jorden (♁) ruller der omkring Solen endnu andre 6 Legemer, der ligne Jorden, og som kaldes **Planeter**, nogle i videloftigere, andre i en snævrere Omkreds. Disse Planeter ere **Mercurius** (☿), **Venus** (♀), **Mars** (♂), **Jupiter** (♃), **Saturnus** (♄), og **Uranus** (♅). Omkring nogle af disse Planeter bevæge der sig igjen mindre Legemer, hvilke man kalder **Drabanter** eller **Maaner**. Vor Maane bevæger sig omkring Jorden i 27 Dage, 7 Timer, 43 Minuter, og er over 50 Gange mindre end Jorden. Det Modsatte af Planeterne eller de omvankende Himmellegemer ere **Fixstjernerne**, der i deres Stilling beholde næsten altid eens Afstand, og af hvilke enhver igjen er en Soel. Af disse seer man med blotte Øine herved 2000. Imellem Fixstjernerne og Planeterne bevæge sig desuden en Mængde Cometer.

V. Kort Begreb af den physiske Jordbeskrivelse.

1.) Vor Jord er omgivet med et tyndt flydende og gjennemsigtigt Legeme, der tillige er tungt og elastisk, og hedder **Luft**. For saavidt Uddunstningerne og Dampene opstige af flydende og allehaande faste, ogsaa af blandede Legemer, kalder man dem **Atmosphære, Dunstkreds, Dunstkugle.**

Anmærkn.

Anmærkn. Alle synlige Forandringer i denne Kreds hedde Lufttegn eller Meteorer. Herhen høre Dug, Taage, Skyer, Regn, Skybrud, Regnbuer, Riimfrost, Snee, Hagel, Bisole, Bimaaner, Soeldunst, Maanedunst, Tusmørke, Morgen- og Aftenrøde, Lygtemænd, gloende Luftkugler, Stjerneskud, Torden, Nord- og Sydlys, Vinde, Storme, Orcaner.

2.) Den faste Deel af vor Jordklode hedder **Land**, som er det Modsatte af **Vand**. Mere end to Trediedele af vor Jord staaer under Vand, d. e. mere end 6,192,000 Mile af de ovenanførte 9,288,000.

Anmærkn. a) Land uden Bjerge, eller i det ringeste ei med mange, kalder man fladt eller slet. Det flade Land mellem Bjerge kales Dal; og en Spidse af Landet, der gaaer ud i Søen, Cap eller Forbjerg.

b) Sielden staae Bjerge ganske særskilte, men for det meste i en sammenhængende Række, der adskilles ved Dale og Floder, og strække sig endog under Havet (som Søebjerge, hvoraf Øerne ere de høieste Spidser). Nogle Bjerge ere ildsprudende og kaldes Vulkaner.

c) En Ø er et Land, som fra alle Sider er omgivet med Vand, enten det saa er en Flod, en Indsøe eller et Hav; en Halvø et Land, som i lige Maade paa tre Kanter er omgivet med Vand; Landstrimmel eller Landtange (isthmus) er en smal Landstrækning mellem to Have eller andre Vande, som forbinder to større Lande med hinanden. Landtunge, en smal Landstrækning, der strækker sig ikke synderlig langt ud i en Flod eller et Hav.

3.) **Floder** kaldes de, der flyde gjennem Landet ud i Havet, eller paa nogle Steder blot i **Indsøer**; deres Begyndelse kaldes **Udspring** eller **Kilde**; deres Ende **Udløb** eller **Munding**.

Anmærkn. Nogle Floders Sand er blandet med Guldkorn. Nogle Kilder ere, endog paa den varmeste Tid af Aaret bestandig iiskolde; andre fryse ikke til, end

end i den koldeste Vinter. Vand, som er blandet med mineralske Smaadele, kaldes Mineralvand. Vand, som er varmere end Luftkredsen, kaldes varme Bade. Jerndele, opløste i Luftsyre, frembringe Surbrønde.

4.) Større Vandstrækninger, uden synlig Afløb, og fra alle Sider indsluttet af fast Land, kaldes Søer eller Indsøer.

5.) Det Havvand, som omflyder vor Jordklode, kaldes det store Verdens-Hav, den aabne Sø, Oceanet.

a) Søvandet har en saltagtig, bitter og modbydelig Smag. Mod Polerne indeholder det ikke altid (som man før har paastaaet) mindre Salt, end nærmere mod Æquator. Dets sædvanlige Farve er mørkeblaa; dog seer det og paa mange Steder rødt, grønt, sort, grumset, graat, hvidt ud. Om Natten lyser det ogsaa meget. Paa mange Steder er det bevoxet med Søegræs og Polypskabninger.

b) De fleste Have, fornemmelig de mellem Vendekredsene, strømme bestandigt fra Østen mod Vesten.

c) En mærkværdig Bevægelse ved Søvandet er Ebbe og Flod. Flod er det stigende Vands Bevægelse; Ebbe det faldende Vands. Hvert Tilløb varer sædvanligen noget over 6 Timer. Til Faldet udfordres for det meste noget mere Tid. I nogle Egne varer Ebbe ofte indtil 9 Timer, og Flod ikkun 3 Timer ꝛc.

d) Nogle Hav-Egne ere berømte formedelst deres kredsformige Vandbevægelse, som kaldes Hvirvel, Strudel, Malstrøm.

6.) Det hele Ocean bestaaer af 4 Hovedhave:

a) det nordlige Jishav, b) det sydlige Jishav, c) det Indiske Ocean, d) det Amerikanske eller vestlige Ocean, e) Sydhavet eller det stille Hav (Mar del zur, eller mare pacificum).

De Hav-Egne, hvor mange Øer ligge sammen, kaldes Archipelagi eller Øehave.

Have

Havbugter, Golfo (Sinus), ere hvor Havvandet gjør Indsnit i Landene. En liden Havbugt, dannet af Naturen, eller anlagt ved Kunst, hvor Skibe kunne indløbe og ligge sikker for Storm, hedder en Havn. En Baj er Navnet paa en liden Havbugt. Havstræde, Sund, Bosporus, er hvor Havvandet flyder igjennem 2 Lande og forbinder 2 Have.

7.) **Clima er en Afdeling paa Jordfladen, afdeelt efter den længste Dags Varighed: men et Steds eller Lands physiske Clima kalder man dets naturlige Beskaffenhed, i Henseende til Beliggenhed, Grund, Veirligt.**

a) Ikke alle Lande under Ægvator have den overordentlige Hede, man troer om dem. Der findes tvertimod høie Bjergegne under den hede Zone af utaalelig Kulde (s. S. 7 No. 13).

b) Jo høiere et Sted ligger over Havets Flade, jo koldere er og dets physiske Clima.

c) Lande, som ligge langt fra Havet, og ere opfyldte med Bjerge, Skove, Morabser og Indsøer, have koldere Klima end de andre, som uden denne Beskaffenhed ligge nær ved Havet.

8.) **Alle Jordens Frembringelser kaldes Producter og deles i 3 Hovedklasser eller Naturriger:**

Dyreriget, Planteriget, Mineralriget.

9.) **Menneskene, Jordens fornemste levende Skabninger baade i Henseende til Aands- og Legems-Beskaffenheder, ere i de fjerneste fraliggende Himmelegne hinanden meget lige i Hovedkjendetegnene, f. Ex.**

Danske, Kalmukker, Irokeser, Hottentotter: men hvor forskjellige ere de ikke i Henseende til Størrelse, Styrke og Dannelse, men især Farve. Farven er hos nogle 1) hvid, hos andre 2) sort,

f. Ex.

f. Ex. Europæere, Morer og Negre. Endnu andre, saasom Hottentotterne ere 3) olivenfarvede, andre ere 4) brungule, atter andre 5) guulbrune, og andre 6) rødbrune.

Nogle leve af vildvoxende Planter, og uden Præster, Kaisere eller Konger; andre søge deres Næring ved Jagt og Fiskefangst. Nomadiske Folkeslægter omflakke med deres Qvæghjorder. Civiliserede kaldes de, der have faste Boliger, drive Jordbrug, Kunster ɔc.

VI. Den politiske Geographie.

1.) **Hoveddelene** ere fem: I. **Europa.** II. **Asia.** III. **Africa.** IV. **America.** V. **Sydindien** eller **Australien.**

2.) Hver af disse Hoveddele er inddeelt i **mindre Dele**, med forskjellige **Navne** og **Forfatninger.**

3.) I nogle Landskaber have Menneskene forbundet sig med hinanden i større og mindre Samfund, under en fælles Regjering, i det Formaal at befordre fælleds Velfærd.

4.) Et saadant Selskab kaldes en **Stat**, og dets Indretning, Beskaffenhed og høieste Magt kaldes **Statsforfatning.**

5.) Den **høieste Magt** er enten **afhængig**, af en anden Stat (eller af visse Medlemmer i Staten), eller og **uafhængig.** I sidste Fald kaldes den **souverain.**

6.) Naar den høieste Magt i alle Regjeringssager eller i det mindste i nogle af samme er i en

Ene-

Eneſtes Haand, saa kaldes en saadan Stat Monarchie.

a) Regenterne i store monarchiske Stater kaldes Kaiſer, Konge, Sultan, Padiſchach. Men ogsaa andre mindre Stater have monarchiske Regenter med forskjellige Navne, efter deres Stats større eller mindre Omfang, som Kurfyrſter, Erkehertuger, Storhertuger, Storfyrſter, Hertuger, Markgrever, Landgrever, Pfalzgrever, Fyrſter, Burggrever, Grever. I andre Jordegne, Caziker, Schechs o. ſ. f.

b) De Undersaatter, som i et indskrænket Monarchie have Ret til, i vigtige Regjeringssager at give Stemme, hedde Landſtænder, Rigsſtænder.

c) Monarcher tiltræde Regjeringen deels efter indført Arveret, deels ved Valg. Et Rige, hvis Regent vælges, kaldes Valgrige.

7.) Hvor flere Personer have Deel i den øverste Magts Udøvelse, har Staten Navn af en Republik. Ariſtokratiſk kaldes den, naar den øverste Magt er i et vist lidet Antal Personers Hænder: Demokratiſk, naar hele Folket eller et af Folket valgt Commitie har den øverste Magt.

8.) Der gives Egne, hvor Menneskene have taget deres Boliger i Huler, i Telte og under Træer. Men i cultiverede Lande boe de sædvanlig i: Landsbyer, Flekker, Stæder, Fæſtninger.

Landsbyer og Flekker kalder man et Antal sammenliggende Huse, som ikke ere omgivne af Mure og hvis Indvaanere i Almindelighed ere Bønder, som fornemmelig ere Agerdyrkere. Agerdyrkningen er for det meste forbunden med Fædrivt (Qvægavl, Hesteavl, Faareavl, Svineavl, Fjerkræavl, Bieavl, Silkeavl), Skovdyrkning (for-

(foruden anden Nytte, der drages af Ved, Potaskesyderie, Glashytter, Saugværker) Jagt, Fiskerie. Kirkebyer kaldes de, der have en Kirke. Sognebyer de, hvor Præsten boer.

Stæder ere sædvanligen forsynede med Mure og Porte, og beboes fornemmelig af Konstnere og Haandværksfolk, Handelsmænd og Lærde. Flekker have for det meste hverken Mure eller Porte og deres Indvaanere ere deels Agerdyrkere, deels Konstnere og Haandværksfolk.

Den Stad, hvor en Stats eller Provinds almindelige Regjeringscollegier have deres Sæde, kaldes Hovedstaden. Stæder, hvor Regenten opholder sig, kaldes Residentser. Sostæder ligge nær ved Soen. Fæstninger ere Stæder, som ere indrettede til Landets Bestryggelse og Forsvar mod Fienden og forsynede med Krigsfolk. I Egne, hvor der er Bjergværker, og hvor der arbeides (eller hvor der i det mindste i ældre Tider er blevet arbeidet) have mange Stæder særegne Bjergværksrettigheder.

Anmærkn. Ved Bjergværksarbeidet faaes nyttige Mineralier. Grube kaldes de Indgravninger, som gjøres i Jorden, for at opdage og tilvejebringe Mineralier. Schacht kaldes perpendiculaire, eller fra oven ned ad gaaende Gange i Bjergene — Stoller kaldes de horizontale Gange. En Andeel i en Grube kaldes Kux.

Stæder, hvor Indbyggerne give sig meget af med at sælge og ombytte Vare, kaldes Handelsstæder. I saadanne Stæder findes sædvanlig visse Huse eller Pladse, som ere bestemte til Kjøbmænds eller andre Handlendes Samlingsplads, og kaldes Børser. Nogle Handelsstæder kaldes Stapelstæder. Disse have den Forrettighed, 1) at alle gjennempasserende eller forbipasserende Vare maa udlosses og tilbydes Indbyggerne; stundom strækker sig dette Privilegium til alle, stundom kun til visse Vare. 2) Andre Stapelstæder have det Privilegium, at de indførte Vare kun ved Stadens egne Vognmænd eller Skippere tør forsendes videre.

I visse Handelsstæder komme til bestemte Tider, og under visse Privilegier, en større Mængde inden- og udenlandske Kjøbmænd og Kjøbere sammen, end ved de almin-

delige

delige Uge- og Aars-Markeder. Saadanne store Sammenkomster eller Hovedmarkeder kaldes Messer. Leipzigs Messe er bersømt.

9.) Ikkun faa af Jordens Folkeslægter ere saa raa, at de ikke **troe** eller i det ringeste have Formodning om et **tilkommende Liv**, og tillige ove en Art af **Gudstjeneste.** Deres Maade at **dyrke Gud** paa, er meget forskjellig. Man antager i Almindelighed 4 Hovedreligioner:

a) Den hedenske. b) den jødiske. c) den christelige, med 5 Hovedunderafdelinger, nemlig den romerskcatholske, den græske, den evangelisk-lutherske (hvortil regnes de mæhriske Brødre), den evangelisk-reformerte, den evangelisk-engelske. d) den mahomedanske.

10.) De geistlige Forstandere ved hver Religion have forskjellige Navne. Den øverste hos den Mahomedanske Religions-Bekjendere, kaldes **Mufti**, i den lamaske Religion **Dalai-Lama**, i den romersk-katholske Kirke ere de fornemste Bestyrere **Paven, Cardinaler, Patriarcher, Primater, Erkebiskopper, Biskopper, Abbeder, Abbedinder, Provster** ɔc. De sidste geistlige Værdigheder findes ogsaa i nogle protestantiske Lande; nogle ogsaa i den græske Kirke.

11.) Til en Stats Sikkerhed og Forsvar underholder man **Soldater**, en **Krigsmagt.** Denne deles i **Landmagt** og **Sømagt.**

Landmagten bestaaer af a) Fodfolk eller Infanterie. b) Ryttere eller Cavallerie. Disse sidste ere almindeligen Cuirasserere og Dragoner, og i mange Lande holdes endnu desuden Husarer og andre lette Tropper. Saavel Cavallerie som Infanterie

er

er deelt i Regimenter. Infanteriet er atter deelt i Batallioner og Compagnier; Cavalleriet i Escadroner.

Sømagt kaldes et Antal Skibe, der til Angreb eller og til Forsvar ere forsynede med Mandskab og Kanoner.

12.) **Antallet af Mennesker paa hele Kloden anslaaer man til omtrent 900 Millioner.**

Landenes Størrelse udtrykkes ved Mile og Fodmaal, hvilke i adskillige Lande ere forskjellige:

De tre fornemste Fodmaal have følgende Forhold:

Naar man deler en parisisk Fod i = = = 1440 Dele.
saa har deraf en rhinlandsk Fod = = 1391 —
en engelsk = = = = = = = = = = 1350 —

En geographisk Miil er 23629 rhinlandske Fod,
og af saadanne Mile gaaer der paa en
Grad i Ægvator = = = = 15
Af engelske, franske og nederlandske Søe-
Mile = = = = = 20
Engelske almindelige Mile omtrent = = 70
Franske — — — = = 25
Italienske — — — = = 60
Russiske Verster = = = = = $104\frac{1}{2}$
Svenske Mile omtrent = = = = $10\frac{2}{3}$
Danske — — = = = = $14\frac{3}{4}$
Norske — — = = = = $9\frac{29}{100}$

En dansk Miil er 24,000 rhinlandske Fod, altsaa næsten lige saa meget som en geographisk.
En norsk Miil er = 361000 rhinlandske Fod.
En Grændse-Miil er = 301000 ——— Fod.
En svensk Miil omtrent 341058 ——— Fod.

Første Afdeling.

Om Europa.

A. I Almindelighed.

§. 1. Kort.

De bedste blandt de tydske ere unegtelig det Romiske Productkort over Europa og det Güsseldske (1 Bl. 1791 hos Schneider). Men det Lotterske nye Generalkort, bestaaende af sex Blade, er ogsaa ganske brugbart.

§. 2. Grændser og Størrelse.

Mod Norden grændser Europa til Nordhavet og det atlantiske Hav; mod Østen til det græske Hav, Hellespont, Canalen ved Constantinopel, det sorte Hav, Floden Don og de Werchoturiske Bjerge, som skille det fra Asien; mod Sønden til Middelhavet; mod Vesten til det atlantiske Hav. Denne Verdensdeels Størrelse er omtrent 160,000 Qvadratmile.

§. 3. Dele.

Europa indbefatter følgende Lande:

1) Danmark, 2) Norge, 3) Sverige, 4) Rusland, (med Liefland og de krimske Lande), 5) Preussen, 6) Tydsk-

Tydskland (med Böhmen, Mähren, Lausitz), 7) den Franske Fristat, 8) den bataviske Republik, 9) de Italiænske Fristater og det øvrige Italien, 10) Storbritannien og Irland, 11) Portugal, 12) Spanien, 13) Helvetien eller Schweiz, 14) Ungern, 15) Galizien og Lodomerien, 16) Siebenbürgen, 17) Slavonien, Croatien og Dalmatien, 18) det Europæiske Tyrkie, med Moldau og Valakiet.

Hertil regnes endnu adskillige Øer.

Polen, samt Litthauen og Curland bleve i Aaret 1772, 1792 og 1796 deelte imellem Rusland, Østerrig og Preußen.

§. 4. Have.

1.) **Jishavet eller Nordhavet** (Oceanus septentrionalis) heelt oppe i Norden. En Havbugt deraf kaldes det **hvide Hav.**

2.) **Det Skandinaviske eller Nord-Oceanet nordvestlig for Europa.** Dele deraf ere:

a) Det norske Hav vestlig for Norge. b) det britiske Hav (Mare britannicum), østlig for Den Storbritannien. c) det tydske Hav, Vesterhavet eller Nordsøen (Mare germanicum). d) Kattegattet eller Skagerak (Sinus Codanus). e) Østersøen (Mare Balticum) med de bothniske og finske Havbugter (Sinus bothnicus & finnicus).

3.) **Det Atlantiske eller Vestlige Hav.** Dele deraf ere:

a) Det spanske eller biscajiske Hav (Mare cantabricum). b) det aqvitanske Hav ved Frankrige. c) den britiske Canal (la manche), ogsaa ligefrem kaldet Canalen, sydlig for England. d) det irelandske Hav mellem England og Irland. e) Middelhavet, sydlig for Europa. Dertil høre: det adriatiske Hav (Golfo di Venezia, mare adriaticum); fremdeles Archipelagus eller det ægæiske Hav, samt Mar di marmora (Propontis),

pontis), det ſorte Hav (Pontus Euxinus) og det Aſowſke (Palus Mæotis) ꝛc.

§. 5. Sunde eller Stræder.

1.) Strædet ved Gibraltar, ogſaa ligefrem kaldet Strædet (Fretum Gaditanum, Herculeum), der forbinder Middelhavet med det Atlantiſke.

2.) Strædet ved Calais (Pas de Calais, Fretum Caletanum) fører fra det atlantiſke Hav i Nordſøen.

3.) Sundet, Øresund, imellem Sjælland og Sverige, saa og det ſtore og lille Bælt, forene Kattegattet med Østerſøen.

4.) Det ſicilianſke Sund (Faro di Meſſina) i det middellandſke Hav imellem Neapel og Sicilien.

5.) Strædet ved Kaffa (Bosporus Cimmerius) fører fra det ſorte Hav i det Aſowſke.

6.) Strædet ved Conſtantinopel (Bosporus Thraciæ) forbinder det ſorte Hav med mare di marmora.

7.) Hellespont eller Strædet ved Dardanellerne o. ſl.

§. 6. Søer.

De mærkværdigſte ere nogle i Helvetien, Bodenſøe eller Bregenzerſøe (Lacus Bodamicus), de ovreitalienſke Søer, Plattenſøe i Ungern, Ladoga

og

og Onegasøen i Rusland, Mälaren, Venern og Vettern i Sverige, Mjøsen i Norge.

§. 7. Bjerge.

Blandt andre fortjene her at nævnes de Pyrenæiske mellem Spanien og Frankrige; de Helvetiske Alper, Karpatherne paa de Ungerske Grændser, med mange Bjergkjeder.

§. 8. Floder.

Til Norden flyde Garonne, Loire, Seine i Frankrige; Rhinen, Elben, Oder i Tydskland, Weichselen i Preußen; Düna og Dwina i Rusland. — Sydligt Løb have Ebro i Spanien, Rhone i Frankrig, Dnieper, Don, Wolga i Rusland, Glaamen i Norge. — Østligt Løb have Donau og Po. — Vestligt den spanske Flod Tajo.

§. 9. Beboere.

Europa er efter sin Størrelses Forhold bedst befolket af alle de øvrige Verdens Dele. Antallet af Mennesker regnes paa 160 Millioner.

§. 10. Hovedreligionerne

ere før nævnte S. 16.

Den hedenske findes kun i en liden Del af den Russiske Stat.

§. 11. Regjeringsforfatning.

Europa har i sit Omfang:

I. Tre Keiserdømmer, nemlig: 1.) det tydske eller romersk-tydske Rige (et Indbegreb af flere Stater, som ere forbundne under et fælles Overhoved, den romerske eller rettere den tydske Keiser); 2.) det russiske; 3.) det tyrkiske eller den othmanske Port.

II. Følgende Kongeriger: 1.) Portugal og Algarve. 2.) Spanien. 3.) Storbrittanien og Ireland. 4.) Danmark og Norge. 5.) Sverige. 6.) Bøhmen (som allerede er indbegrebet i det tydske Rige No. 1.). 7.) Ungern og dertilhørende Lande. 8.) Gallizien og Lodomerien. 9.) Preussen. 10.) Neapel og Sicilien. 11.) Etrurien.

III. To Storfyrstendømmer: Siebenbürgen og Finland.

IV. Følgende Republiker: 1.) Frankrige. 2.) Batavien (de forenede Nederlande). 3.) Helvetien (den edelige Forening (Eidgenossenschaft); Graubündtenland er 1799 og 1800 skilt derfra). 4.) den Italienske Fristat. 5.) Ligurien (Genua). 6.) Lucca. 7.) Santo Marino. 8.) Ragusa. 9.) Poglizza. 10.) den Joniske Republik eller de syv forenede Øer.

V. En geistlig-verdslig Stat eller den pavelige Kirkestat.

Foruden disse gives der mange Landskaber med forskjellige Titler og Værdigheder.

B. I Særdeleshed.

Danmark.

Kort.

Det Güssefeldske over Danmark og Norge for 1789 og E. J. Pontoppidans over Norge.

Grændser og Størrelse.

Danmark bestaaer deels af store og smaa Øer, deels af en Halvøe, men som er ved den nye Canal bleven til en Øe. Den grændser mod Ø. til Østersøen og Kattegattet mod V. til Nordsøen eller Vesterhavet, mod S. til Holsten, som er en Deel af Tydskland. Kattegattet eller Skagerak (Sinus Codanus) forbinder Østersøen og Nordsøen med hinanden, formedelst tre Sunde: Øresundet imellem Cronborg i Sjælland og Helsingborg i Sverige, har en Brede af 7611 sjællandske Alen eller $\frac{2}{3}$ Miil; det store Bælt mellem Sjælland og Fyen, 4 Mile; og det lille mellem Fyen og Jylland, $\frac{1}{4}$ Miil bred, ligeledes ved den slesvig-holsteenske Canal. Dets Størrelse er omtrent 850 Qvadratmile.

Floder.

Egentlige Floder ere her ikke, undtagen Gudenaae og Skodborgaae i Jylland. Denne Halvøe har endeel Fjorder, hvoraf Limfjorden, 20 Mile lang, er den betydeligste.

Beskaf-

Beskaffenhed.

Danmark er overhoved fladt. Laaland og Falster er de fladeste Landstrækninger. Sjælland er noget mere ujevn, især i Vordingborg-Kanten; Fyen, især paa Syd- og Vestkanten, endnu mere, men Jylland allermeest, især paa Østkanten. Ned mod Vesterhavet er Landet saa fladt, at det endog er udsat for Oversvømmelser, som man ved kostbare Diger maa søge at forekomme. Luften er fugtig og kold; det blæser meget og Vejrliget er særdeles ustadigt.

Producter.

1.) Af Mineralriget: Kalkstene til Kalkbrænderier, især paa Saltholm, og ved Faxøe, i Sjælland, ved Dagbjerg og Mønsted i Viborg Stift. Kride, især paa Møen og ved Løgstør. Cement paa Bornholm. Leerarter overalt; Porcellainsjorden paa Bornholm fortjener især at nævnes. Sand- og Mollestene paa Bornholm, Steenkul sammesteds, Farvejord i Egnen af Skanderborg. Tørv overalt i største Overflødighed. 2) Af Planteriget: Kornarter og Bælgfrugter, gode Havefrugter, noget Hør, Hamp, Tobak, Humle, Manna i Laaland og paa Falster, Skovproducter. 3) Af Dyreriget: skjønne Heste, Faareavl, Bieavl, Fiskerier og overalt god Fædrivt. — Gode Manufacturer og Fabriker haves især i Kjøbenhavn.

Indbyggernes Antal var 1787 i Danmark 840,000, og i det Slesvigske 250,000.

Relie

Religion.

Den lutherske Religion er den herskende. Andre Religionsbekjendere have fri Øvelse. Kirkens Anliggender bestyres af Biskopperne og, i Slesvig af General-Superintendenten.

Regjering.

Regjeringen er uindskranket monarkisk og arvelig siden 1660.

Danmark handler i alle fire Verdensdele. Det har nu kun det Asiatiske Handels-Compagnie, (det Vestindiske, det Østersøiske og Guineiske, og det forenede Handels- og Canal-Compagnie ere ophævede).

Inddeling.

Danmark indbefatter foruden Hertugdømmet Slesvig, sex Stifter, hvilke igjen udgjøre 7 Stiftsamtmandskaber. Disse udgjøre 2 Stifter, nemlig:

I.) Sjællands Stift. Derhen hører

A.) Øen Sjælland, hvis Længde fra Vordingborg til Gilleleje er 17 Mile og Brede fra Kjøbenhavn til Revsnæs Odde 14 Mile. Den indeles for Eftertiden i følgende fem Amter: *)

1) Kjøbenhavns-Amt. Hertil regnes: Kjøbstæderne Roeskilde og Kjøge.

2) Fredriksborg-Amt. Heri ere Kjøbstæderne Helsingør, Slangerup, Frederiksund og Hillerød.

3) Holbek-Amt. Holbek og Nykjøbing, Øen Samsøe.

4) Sorøe-

*) I Følge Placaten af 21 Junii 1794.

4) Sorøe-Amt. Sorøe, Ringsted, Slagelse, Corsøer og Skjælskjør.

5) Præstøe-Amt. Præstøe, Vordingborg, Nestved, Storehedinge og Stege.

Stæderne ere:

Kjøbenhavn (Hafnia), Rigets Hovedstad og Kongens Residents, under 55o 41′ 4″. Staden er inddeelt i 3 Dele: den **gamle Stad, Christianshavn** og **Friderikksstad** i daglig Tale **Amalienborg.**

Dens Omkreds er lidet over 1 Miil og den har omtrent 100,000 Indbyggere. Husenes Antal er omtrent 4000, foruden Matrosvaaningerne, som kaldes Nyboder, 14 store og smaa Kirker, 7 Hospitaler for Fattige, 1 Frue- og 1 Jomfrue-Kloster, to vigtigte Syge-Hospitaler (Fredrikshosp., Almindel. Hosp.), St. Hans-Hospital uden for Byen. Slottene Rosenborg og Charlottenborg, de Kongelige Palaier, Prindsens Palais, et rigt Universitet, Frue lærde Skole, forskjellige Lærde Selskaber, et chirurgiskt- og tre militaire Academier, et Konstacademie, en god Dyrelæge- eller Veterinairskole, fortræffelige Bibliotheker, især det Kongelige (hvormed det forrige Suhmske nu er forenet), Universitetets og det Classenske Bibliothek, vigtige Manufacturer, hvoriblandt især maa mærkes Uldmanufacturet, som har Navn af Guldhuset, Bomuldsmanufacturet, Porcellainsfabriken og Sukker-Raffinaderierne. Staden har en meget god Havn, hvor Orlogsflaaden ligger. De Bygninger, som høre til Søe-Etaten, ligge paa Holme eller Øer, nemlig Gammelholm, Christiansholm, bestaaende af to Smaaøer, der ere forbundne med hinanden ved en Bro, samt Nyholm. Dokken, som er bestemt til Orlogsskibenes Istandsættelse, ligger paa Christianshavn, og har et særdeles konstigt Pompeværk. Landkrigsmagtens Tsihuus er ogsaa vigtigt. Mærkelige ere Kjøbenhavns 2 store Ildebrande, den ene 1728 og den anden 1795. Ligeledes Christiansborg Slots Brand 1794. — Staden driver en meget betydelig Handel paa alle Verdensdele. Her er Citadellet **Frederikshavn.** Gode Beskri-

skrivelser over Kjøbenhavn har man af Secretair Hauber og Prof. Nyerup.

Strax ved Kjøbenhavn ligger Øen Amager, 1½ Miil lang og 1¼ Miil bred.

Her er Dragse, hvis Indbyggere eje mange Smaaskibe, og leve af Søfart. Kastrup, et Kalkbrænderie. Øen Saltholm, en liden Miil fra Amager, tjener Amagerne til Græsning og har et Kalksteensbrud.

Helsingøer, 56° 2′, ved Øresund, den anseeligste Stad næst Kjøbenhavn.

Her maa alle de Skibe, der passere Sundet, betale Told. Byen har over 6800 Indb. omtrent 650 Huse, et godt Hospital og en latinsk Skole. Her er Fæstningen Cronborg. Ikke langt fra Byen ligger den Schimmelmanske Geværfabrik, som ogsaa kaldes Hammermøllen. Slottet Marienlyst.

Roeskilde (Roeskildia eller Roe Fontes), 55° 38′, en ældgammel Stad ved Enden af Isefiorden med 1871 Indb.

I Domkirken begraves Kongerne. Her er et rigt Frøkenkloster og en latinsk Skole. I Nærheden ligger Grevskabet Lethraborg, hvor der er en anseelig Hovedbygning med en smuk Hauge. I denne Egn var fordum det berømte Lethra eller Lejre, hvor Kongerne havde deres Residents.

Frederiksund, 55° 50′, med 190 Indb. ved en Arm af Isefiorden, og

Slangerup, 55° 50½′, med 3 1 Indb., to smaae Kiøbstæder under fælleds Øvrighed.

Kløge (Coagia), 55° 28½′, med 1366 Indb., ved Kiøgebugt.

1677 slog her den danske Admiral Niels Juul den svenske Flaade. — Vemmeltoft og Valløe, ere Stiftelser for adelige Frøkener.

Kor-

Korsøer (Crucifora), 55° 20′. Her er Overfarten over det store Bælt til Nyborg.

Byen er tildeels befæstet, har en god Havn for Smaaskibe, som ikke gaae over 9 Fod dybt, og 1269 Indb. Der driver en betydelig Kornhandel.

Kallundborg (Callunda), 55° 42′, en næsten Bye, med en fortræffelig Havn og 1375 Indb. Herfra er den ugentlige Smakfart til Aarhuus.

Vordingborg (Orthunga), 55° 3′, paa den yderste Odde af Sjælland mod Sønden ved det saakaldte Grønsund. Byen har omtrent 150 Huse, 960 Indb. og en latinsk Skole. Her er en Overfart til Falster.

Præstø, en maadelig Flekke, med 400 Indb. — Kisng, en Landsby med et godt Linnedmanufactur.

Nestved ved en Aa, som kaldes Nes, har 1500 Indb.

Skjelskjør har 500 Indb. Staden driver temmelig Handel og Skibsfart.

Slagelse har to Kirker, et rigt Hospital med en Kirke, en latinsk Skole, 250 Huse og 1722 Indb.

Ringsted, hvor Sjællands Landsting holdes, har 730 Indb.

I den store Kirke ere adskillige gamle Kongelige Begravelser; iblandt andre Valdemar den 1stes og Valdemar den 2dens.

Store Heddinge har 565 Indb.

Hol-

Holbek, som har 1157 Indb., ligger ved en Arm af Iseforden.

Nykiøbing, 55° 57½', har 532 Indb.

Rørvig, et Toldstæd i Oddsherred.

Sorøe (Sora), 55° 27', en berømt liden Stad i en yndig Egn. Den har 509 Indb. og et ridderligt Academie, som Baron Holberg har skjenket det efter ham kaldte Baronie.

Herslufsholm, ikke langt fra Nestved, har en latinsk Skole.

Hillerød, 55° 56', ved Fredriksborg, en smuk liden Stad, med 1500 Indb.

Hirschholm, en liden Bye med Kiøbstædsrettigheder og omtrent 500 Indb., ligger ved et Kongeligt Slot af samme Navn.

De øvrige Slotte ere Fredensborg, Frederiksborg, Sorgenfri, Charlottenlund, Fredriksberg og Eremitagen.

Jægerspriis Slot og Gods har tilhørt Arveprinds Frederik, som i Lunden har ladet opsætte Mindesmærker for fortjente Mænd.

Fredriksværk har et betydeligt Canonstøberie og fortræffelige Krudtmøller, foruden flere Fabriker. Disse Værker drives ved Arresøe.

Bregentved, Lethraborg og Holsteensborg ere Grevskaber, Adlersborg, Holberg og Løvenborg Baronier.

Faxøe, Kalksteensbrud.

B.) Øen Møen (Mona, Virginia Danica), 55° 9', er 4 Mile lang og 2 Mile bred, skilles fra.

Sjæl-

Sjælland ved Ulvssund og fra Falster ved Grønsund.

Dens høie Strandbredder mod Østersøen bestaae af Kridtbjerge.

Her er Staden Stege, 55° 2′, med omtrent 830 Indb. og et Tugt- og Forbedringshuus.

C.) Øen Bornholm (Boringia), 6 Mile lang, 3 Mile bred; som har en Omkreds af 14 til 15 Mile.

Den ligger 16 Mile fra Sjælland og 6 Mile fra Ystad i Skaane. Den er befæstet af Naturen og vel forsynet med Batterier. Landet har gode Agre og Græsgange, nyttige Steenarter, ɔc. og udgjør et Amt

Ronne, 55° 9′, er her den vigtigste Bye, har en latinsk Skole, en temmelig god Havn og omtrent 2130 Indb.

Svanike, 55° 7½′, 600 Indb.

Nexøe, 55° 3½′, 1168 Indb. og

Hasle, 55° 13½′, 440 Indb. have maadelige Havne.

Aakirkebye ligger inde i Landet og har 432 Indb.

Christiansøe bestaaer af 3 Holme, med en sikker Havn og gode Fæstningsværker.

Hammerhuus, Rudera af et gammelt Slot, som fordum har været en Fæstning.

Bornholm blev ved den Roeskildske Fred 1658 overdraget til de Svenske, men Indbyggerne befriede sig selv fra de Svenskes Herredømme.

II. Fyens Stift indbefatter Øerne Fyen, Langeland, Laaland, Falster og andre mindre Øer.

A.)

A.) Den Fyen, hvis Længde er 11¼ og Bredde fra Nyborg til Assens 9 Mile.

Er vel bebygget, behagelig og frugtbar, og har stærk Bieavl. Den udgjør med Langeland et Stiftsamtmandskab og 2 Amter:

1) Odense-Amt. Her ere Odense, Kierteminde, Middelfart, Assens og Bogense.

2) Svenborg-Amt. Svenborg, Nyborg, Faaborg, og Rudkjøbing. Stæderne ere:

Odense (Othinia), (f. Odensej), 55° 29′, en aldgammel Stad og Hovedstaden i Fyen.

Den ligger midt i Landet paa en skjøn Slette, ved en fiskerig Aa, som løber ¾ Miil derfra ud i Havbugten Stegestrand, og har over 5363 Indb. Her boe Biskoppen og Stiftamtmanden. Staden har 4 Kirker, et Gymnasium og en latinsk Skole, et rigt Hospital, to andre Fattighuse, et Tugt- og Manufacturhuus, 2 Bogtrykkerier. Her er anlagt en ny Canal, som gaaer fra Stegestrand indtil 800 Alen fra Byen og er 1 Miil lang.

Nyborg (Neoburgum), 55° 24′, en Fæstning ved det store Bælt, med 1672 Indb. Herfra er Overfarten til Korsøer. Skibene maae her betale Told.

I Egnen ligger Baroniet Holkenhavn.

Middelfart, 55° 16′, ved det lille Belt, har 651 Indb. Her er Overfarten til Snoghøi i Jylland.

Bogense, 55° 35′, har 552 Indb.

Kierteminde (Cartemunda), 55° 32′, en liden Kjøbstad med 711 Indb.

Faaborg, paa den sondre Kyst, har en slet Havn, men driver dog god Handel med Korn og Levnetsmidler, Staden har 977 Indb.

Svend-

Svendborg, 55° 9′, en liden Stad med 2025 Indb. og driver ſtærk indenrigs Handel med Fedevare.

Aſſens, 55° 21′, ved det lille Bælt, har kun en ſlet Havn, 1356 Indb.

Vedelsborg, Brahesminde, Muckadel og Gyldenſteen ere Grevſkaber. Brahetrolleborg, Scheelenborg, Holckenborg, Holſteenhuus og Lehn ere Baronier.

B.) Langeland er 7 Mile lang og 1 Miil bred. Her er Rudkiøbing, 54° 59′, med en Havn og 925 Indb.

Tranekiær, et greveligt Slot.

Øen Taaſinge, ¾ Mile lang og 1 Miil bred, Sønden for Fyen, med endeel mindre Øer, hører under ſamme Stiftamtmandſkab og er meget frugtbar.

C.) Øen Laaland er 7 Mile lang og 3 Mile bred.

Dens Producter ere iſær Hvede, Ærter, og Mannagryn. Med Falſter udgjør den et Stiftamtmandſkab og Maribo-Amt. Stæderne ere:

Naſkov, 54° 52′, den vigtigſte Kiøbſtad, har en god Havn, et rigt Hospital, en latinſk Skole, og 1375 Indb.

Mariboe (Habitaculum Mariæ), 54° 51½′, ved en ſtor fiſkerig Sø, har 660 Indb.

Her holdes Landstinget for Laaland og Falſter og et Provſtemode af de Geiſtlige.

Nyeſted (Neostadium), 54° 45′, en maadelig ſtor, men nærſom Bye, med 627 Indb. Den har den bedſte Havn paa Øen.

Saxkiø-

Sarkiøbing, 54° 52′, 533 Indb., og Rødby, 54° 46½′, med 725 Indb., Smaastæder med slette Havne.

Fægøe og Fømoe ere Smaaøer.

Grevskaberne ere: Christiansholm, Christiansøe, Knuthenborg. Baronierne: Juelinge, Christiansdal og Guldborgland.

D.) Øen Falster (Falstria), er 6 Mile lang og 1 til 3 Mile bred. Den er ligesaa frugtbar som Laaland. Stæderne ere:

Nykiøbing (Neapolis Danica eller Nicopia), 54° 51½′, ved Guldborgsund, som adskiller Falster og Laaland. Staden har en latinsk Skole og et rigt Hospital, 1075 Indb. Den driver god Handel.

Stubbekiøbing, 54° 57½′, ved Grønsund, mellem Falster og Møen, med 467 Indb.

Bogøe, en liden Øe med omtrent 500 Indb.

Øerne Als og Ærøe henhøre under Fyens Bispedømme.

III.) Halvøen Jylland (Jutia) deles i:

Nørre- og Søndre-Jylland og ligger imellem Nordsøen (Vesterhavet), Kattegattet og Østersøen. Eiderstrømmen skiller den fra Holsteen. Den er 52 Mile lang og dens største Brede 24 Mile. Søndre-Jylland kaldes ogsaa Hertugdømmet Slesvig. Den mellemste Strækning har Heder, hvoraf kun nogle faa ere beboede, men den øvrige Deel er frugtbar, har god Heste- og Qvægavl. Paa Vesterkanten er en Deel Marskland.

Følgende Strømme maae især mærkes: 1) Guden-aae, som løber ud i Randers Fjord. 2) Skodborg-Aae, imellem Nørre- og Søndre-Jylland. De fornemste Fjorder ere: 1) Liimfjorden. 2) Ringkjøbing eller Stavning-Fjord. Bekjendte Sandbanker ere: store og lille Jydske Rif samt Skagens Rif.

Anm. Liimfjorden gaaer 20 Mile ind fra Kattegattet, har mange Øer og god Sildfiskerie.

A.) Nørre-Jylland udgjør 4 Stifter og skal for Eftertiden indbefatte følgende 9 Amter:

1) Hjøring Amt. Heri Kjøbstæderne Hjøring, Skagen, Sæbye, og Byen Fladstrand; ogsaa Øen Lesøe.

2) Aalborg Amt. Kjøbstæderne Aalborg, Nibe og Byen Løgstør.

3) Thisted Amt. Kjøbstæderne Thisted, Nykjøbing og Lemvig.

4) Viborg Amt. Kjøbstæderne Viborg og Skive.

5) Randers Amt. Kjøbstæderne Randers, Ebeltoft, Mariager, Hobroe og Grenaae: ogsaa Øen Anholt.

6) Aarhuus Amt. Kjøbstæderne Aarhuus og Skanderborg.

7) Veile Amt. Kjøbstæderne Veile, Fridericia, Colding og Horsens.

8) Ringkjøbing Amt. Kjøbstæderne Ringkjøbing og Holstebroe.

9) Ribe Amt. Kjøbstæderne Ribe og Varde.

I.) Aalborg Stift. Her er **Aalborg**, 56° 50′, ved **Liimfjorden**, Hovedstaden i Stiftet, og næst Kiøbenhavn den største Handelsstad i Riget. Den har 8000 Indb., en latinsk Skole, et Slot, en maadelig Havn og endeel Fabriker.

Skagen, 57° 41′, en liden By, paa den nordlige Pynt af Landet, har omtrent 715 Indb.

Den

Den er bekjendt af dens farlige Sandbanke, som efter den kaldes Skagens Rif. Her er et Fyrtaarn, som er 64 Fod høit. Indbyggerne leve meest af Fiskefangst.

Sæbye, 57° 21′, ved en Aa af samme Navn, med 503 Indb.

Hiøring (500 Indb.) 57° 28′. **Thisted** eller **Thysted**, 57° 4′, en nærsom Handelsby med 463 Indb.

Fladstrand, 57° 29′, en Flekke med en god Havn, en Skandse og 487 Indb.

Nykiøbing paa Morsøe, 56° 55′, den største Øe i Liimfjorden, med 531 Indb.

II.) **Viborg-Stift**; mod N. og V. skilles det af **Liimfjorden** fra Aalborg-Stift, mod Ø. har det Kattegattet. Det er omtrent 10 Mile langt og 12 Mile bredt. Stæderne ere:

Viborg, 56° 32½′, Hovedstaden i Nørre-Jylland, og en af de ældste Stæder i Danmark, ligger midt i Landet, har 3 Kirker, en latinsk Skole, et Hospital, et Tugt- og Manufacturhuus og et smukt Raadhuus. Indbyggernes Antal er 2572. Her holdes Nørre-Jyllands Landsting og Snapsting.

Skive, 56° 41′, med 477 Indb. **Nibe**, 57°, med 1000 Indb. to Smaastæder.

Løgstør, 57° 3′, en Ladeplads ved Liimfjorden.

Læsøe, en liden Øe i Kattegattet, bekjendt af sine farlige Grunde, hører til Hiøring Amt.

Lindenborg er et Grevskab og Villestrup et Baronie.

III.) Aarhuus-Stift, grændser mod Ø. til Kattegattet, mod N. til Mariagerfiord og Viborg-Stift, mod V. og S. til Riber-Stift. Det er 15 Mile langt og 8 til 9 Mile bredt. Stæderne ere:

Aarhuus, 56° 9', Østen for det store Belt, mellem Havet og Landsøen, med en liden og sikker Havn, og 4052 Indb. Byen driver en betydelig Handel. Herfra er den ugentlige Smakfart til Kallundborg.

Randers, 56° 29', en blomstrende Handelsstad ved Gudenaa, har 5000 Indb., en latinsk Skole og en fortræffelig Klædefabrik. Der udføres Lax, Handsker, Leerkar.

Horsens, 55° 57', har en latinsk Skole, en Havn for Smaaskibe og 2200 Indb.

Ebeltoft, 55° 1½', med 592 Indb., ved Havbugten Ebeltoftvig, som kunde blive til en god Havn for middelmaadige Skibe.

Ikke langt derfra er det bekjendte Forbjerg Hellenæs.

Hobroe, 66° 40½', har 465 Ind. og Mariager, 56° 41', Smaastæder.

Skanderborg, 56° 6', 573 Indb.

Paa Alheden i Silkeborg have en Deel Colonister nedsat sig.

Anholt, en Ø i Kattegattet, ligger 8 Mile fra den Jydske og 10 Mile fra den Sjællandske Kyst, og hører til Randers Amt. Formedelst dens farlige Grunde holdes her et Fyr.

IV.)

IV.) Riber-Stift grændser mod N. til Liimfjorden, mod O. til Viborg og Aarhuusstift og det lille Bælt, mod S. til Hertugdømmet Slesvig. Det er 30 Mile langt og 8 til 12 Mile bredt. Stæderne ere:

Ribe, 55° 20′, en maadelig Handelsstad ved Vibsaaen. Den har en latinsk Skole og 2587 Indb.

Kolding, 55° 30½′, har et rigt Hospital, en latinsk Skole, Slottet Koldinghuus, og 1660 Indb. Her er Grændse-Toldstædet for Nørre-Jylland.

Fridericia, 55° 36½′, en maadelig befæstet Stad ved det lille Belt, med 3066 Indb. Den har ingen Havn, men er temmelig stor, har en latinsk Skole og et Tøihuus. Byen er en Fristad for Fallerende. Her er en katholsk og en reformeert Kirke og en Jødesynagoge. Gode Tobaksplantager og den store Kongelige Klædefabrik.

Lemvig ved Liimfjorden.

Veile, 55° 45′, en liden By i en behagelig Egn med 843 Indb.

Varde, 55° 35′, med 800 Indb.

Ringkiøbing, 56° 7′, med 465 Indb.

Holstebroe, 56° 30½′, med 700 Indb.

Hierting, 55° 29½′, en Ladeplads og et Toldstæd med en god Havn.

Fanøe, Manøe og Amrum ere Øer i Vesterhavet som høre til Riber-Stift.

Schakkenborg er et Grevskab, — „Estvadgaard, en Stiftelse for Fruentimmer.„

B.)

B.) Søndre Jylland eller Hertugdømmet Slesvig grændser mod N. til Nørre-Jylland, mod Ø. til Østersøen, mod V. til Nordsøen, mod S. til Hertugdømmet Holsteen, som ogsaa hører til det Danske Monarkie, men er tillige en Deel af Tydskland. Floden Eideren og den nye Canal udgjør Grændsen mellem Slesvig og Holsteen.

Landet er 162 Qvadratmile stort og er meget frugtbart paa Korn; det har god Fædrivt, Hesteavl, Hør-, Humle- og Bieavl, Haugefrugter og Østersbanker. Paa Vesterkanten ere Marskl a n d e, som for den største Deel ved Diger beskyttes mod Oversvømmelse.

Hertugdømmet indbefatter a) 10 Amter: 1) Hadersleben, 2) Apenrade og Lygum-Kloster, 3) Tondern (hertil høre Øerne Føhr og Sylt), 4) Flensborg, 5) Bredstedt med Stiftsfogderiet Børlum, 6) Husum og Schwabstedt med Landskabet Eiderstedt, Everschop og Utholm tilligemed Øerne Pelworm og Helgoland, 7) Gottorp, 8) Hütten og Stapelholm, 9) Femern, 10) Nordborg og Sønderborg. b) Hertugen af Augustenborgs Districter paa Als og i det lille Landskab Sundewit. c) Grevskabet Reventlau og andre adelige Godser.

Stæderne ere: Hadersleben, 55° 16', ved en Havbugt af Østersøen. Staden er af maadelig Størrelse, har en latinsk Skole, en Havn for Smaaskibe og 3300 Indb.

Christiansfeld, en Manufacturstad, anlagt 1774 af de Evangeliske Brødre.

Apenrade, en nærsom Stad med den bedste Havn i Hertugdømmet ved en Havbugt af Østersøen og 2700 Indb.

Ton-

Tondern, 54° 57½', en Stad paa en Ø, som dannes af **Vidaaen**. Den Slesvigske General-Superintendent har sin Residents her. Staden har en latinsk Skole. Her og i den omliggende Egn forfærdiges gode Kniplinger.

Flensborg, 54° 48½', en vigtig Handelsstad og den folkerigste i Landet med 15000 Indb. driver en stærk Fragthandel paa Middelhavet, samt anden Handel med Korn, Brændeviin, o. s. v. Den har en god og sikker Havn ved Østersøen, og en latinsk Skole.

Sønden for Flensborg er det frugtbare Landskab Angeln. Glücksburg, et Slot med en By, forhen Hertugen af Glücksburgs Bopæl.

Tønningen, 54° 23', en Stad ved Eideren med en latinsk Skole.

Husum paa Vesterkanten, er bekjendt for sit gode Øl, har en latinsk Skole.

Fridrichsstad, 54° 26½', en liden smuk Stad ved Trenen og Eideren i Landskabet **Stapelholm**.

Staden har god Handel og Skibsfart; Indbyggerne ere meget vindskibelige. Alle christne Religionssecter saavel som Jøder have her fri Religionsøvelse.

Slesvig, 54° 33', ved Vigen **Slei**, Landets Hovedstad, er ½ Miil lang, har to latinske Skoler og 5629 Indb.

Her ere gode Manufacturer. Ikke langt fra Staden ligger Slottet Gottorp, hvor Statholderen residerer og Over-Retten holdes.

Eckernförde, 54° 31', ved en Havbugt af Østersøen, en nærsom Stad med en god Havn og en latinsk Skole.

Fridrichsort, som forhen kaldtes Christianspriis, er en liden Fæstning i Landskabet Dänischwald.

Femern,

Femern, en meget frugtbar Ø i Østersøen, 1½ Miil lang og 1 Miil bred med 7063 Indb.

Her er Kjøbstaden **Borg**.

Als-Ø, 3 til 4 Mile lang, ¾ til 1½ Miil bred, af Flade-Indhold 6 Qvadratmile; den ligger imellem Slesvig og Fyen. Landet er meget frugtbart, har god Fædrivt og betydelig Frugthandel. Her er:

Sønderborg, en Stad af maadelig Størrelse med et Kongeligt Slot og en latinsk Skole. Indbyggerne drive Handel og Søfart.

Her er Slottet Norborg med en Flekke af samme Navn; Augustenborg, et Hertugeligt Residentsslot.

Indbyggernes Antal paa hele Øen er 15045.

Hertugen af Augustenborgs Lande ligge deels paa denne Ø, deels i Landskabet Sundewit, hvor Slottet Gravensteen er.

Ærøe, ligger i Østersøen, 1½ Mile fra Fyen. Øen er meget frugtbar og har 5118 Indb.

Den er ikke allene den folkerigeste Landstrækning i de danske Stater, men den udmærker sig endog i Sammenligning med andre Lande ved sin Befolkning. Paa en Qvadratmiil tæller man her 4638 Mennesker. Her er Kjøbstaden Ærøeskjøbing med en god Havn, og 1138 Ind., og Marstal, en Flekke, som driver god Handel.

Pelworm og et Par andre Øer i Vesterhavet ere Levninger af Øen **Nordstrand**, som 1634 gik under ved Vandflod.

Helgoland, har nogle Batterier, og et Fyr, som underholdes paa Hamborgernes Regning.

Anm. Hertugdømmet Holsteen, Grevskabet Pinneberg og Grevskabet Ranzau findes anførte under den nedersachsiske Kreds af Tydskland.

Kon-

Kongeriget Norge (Norvegia).

Grændser og Størrelse.

Mod S. og V. til Nordsøen, mod N. til Jishavet (Mare glaciale) og mod Ø. til Sverige og det russiske Lappland. Dets Størrelse er 5640 geographiske Qvadratmile. Det begynder ved den 58 og rækker til henimod den 72 Grad N. B. Landets Længde er altsaa over 200 Mile; dets Brede fra 6 til nogle og 50 Mile.

Beskaffenhed og Producter.

Landet bestaaer for det meste af Bakker, Bjerge og Fjelde, hvoraf adskillige paa Toppen næsten altid ere bedækkede med Snee.

Den største Fjeldstrækning er **Kjølen** ved Grændserne af Sverige. Fra denne gaaer en Arm mod Vesten, som kaldes **Dovrefjeld** og derpaa under Navn af **Filefjeld** og **Langfjeld** mod Sønden til **Lindesnæs**, som er Landets sydligste Odde.

Nordkap, er det nordligste Forbjerg i Europa. 71° 11′ 40″.

Den vestlige Kyst er rig paa Fjorder, Øer og Klipper. — Landet har gode Græsgange og Fædrivt, betydelige Skove, fornemmelig af Fyr og Gran, god, men ikke klækkelig Kornavling, og paa mange Steder gode Frugter og Haugeværter, meget Vildt, fiskerige Søer og Strande, samt liden Perlefangst, et vigtigt Sølvværk, et Guldværk, adskillige Jern- og Kobberværker, et Blyværk. Allun, Kobold, Marmor, Qværnsteen og andre Mineralier er her Overflødighed af. Der udføres Trælast, Tjære, Kummen, Fiskevarer, Kobber, Jern, Marmor, Alun, Duun, Foerværk, især af Hermes-

Hermelin, Maar, Egern, Goupe, Ræv, Ulv, Bjørn, og indføres: Viin, Brændevin, Salt, Tobak og endeel Fabrikarbeider. — Korn, Brændeviin, Ostindiske og Chinesiske samt Manufactur-Vare faaes fra Danmark. Luften er næsten overalt sund. Om Vinteren er det temmelig koldt og falder der megen Snee i de østlige Egne. Ved Søkanten er Luften mildere og fugtigere.

Floder og Søer.

Glaamen (fordum **Rauma**), gaaer fra Aursund-Søen igjennem Østerdalen og Solør; **Vormen** kommer fra Misøen og falder ud i Glaamen; samlet kaldes denne Flod **Stor-Elven**, den danner Sarp-Fossen og løber ud ved Fredriksstad; **Drammen** løber ud i **Dramsfjorden**; **Lougen** gaaer forbi Kongsberg og løber ud i Laurvigs-Fjord; men en anden Flod af samme Navn flyder igjennem Guldbrandsdalen ud i Misøen. Af ferske Søer ere iblandt andre **Misøen** (fordum **Miors**) mellem Christians og Hedemarkens Amter; **Rand** i Christians Amt, hvis Vanddrag forenes i Buskeruds Amt med **Tyrifjorden**, hvoraf en Deel kaldes **Holsfjorden**; **Øieren** i Aggershuus-Amt; **Fænund**-Søen ved Grændserne af Sverige.

De mærkeligste Fjorder ere: Opslo- eller Christiania-Fjord, (hvoraf Drammens-Fjord er en Arm); Trondhjems Fjord; Vestfjorden imellem Nordlandene, som udgjør en Deel af Havet, indsluttet imellem Klipper og mange Øer; Stavanger-Fjord, Storfjorden, Sognefjorden ꝛc.

Anmærkn. Der gives en stor Deel Elve og Bække i Norge, der danne mange Fosser eller Vandfald, som kun ved Udløbene ere seilbare, og som man ikke kan fare paa uden med Baade. Men de drive mange Værker og føre Trælasten frem, som samles ved Lænser.

Ind-

Indbyggerne.

Deres Antal er omtrent 750,000. Fiskerie, Bjergværker og Skove udgjøre deres fornemste Næringskilder. Glaspusterier, Sukker-Raffinaderier, Salt-Syderier, Tjære-Brænderier, Potaske-Syderier ꝛc. haves her. Ulden- og Linned-Væverie drives paa mange Steder ret godt.

Inddeling.

Naturen har deelt Norge i det Nordenfjeldske og Sondenfjeldske, samt mange mindre Landskaber, der for største Delen kaldes og ere Dale, f. Ex. Guldbrandsdalen og Østerdalen ꝛc. Det inddeles i Hensende til Stifter og Kjøbstæder i 4 Stifter og i Hensende til den civile Bestyrelse i 15 Amter. Hvert Stift har en Overret, en Stiftsamtmand, en Biskop og en Cathedral-Skole.

Den Sondenfjeldske Deel.

I.) Aggershuus (Christianta) Stift

grændser mod D. til Sverige, mod N. til Trondhiemsstift, mod V. til Bergens- og Christianssandsstift, mod Søsiden til Kattegattet. Dets Brede fra N. til S. er 64 Mile og dets Længde fra D. til V. 71 Mile. Folketallet er 370,903. Det indbefatter

a) Amterne.

1) Aggershuus, 2) Christians-Amt, 3) Hedemarkens, 4) Buskeruds, 5) Smaalæneue og 6) en Deel af Bratsberg-Amt.

b) Grevskaberne: Jarlsberg og Laurvigen.

Stæderne ere:

Christianta, 59° 54′ 50″, Hovedstaden i Riget, ved en Vig af Christiania-Fjorden. Staden er stor og velbygget, 1200 Alen lang og ligesaa bred, har 1600 Huse og 9005 Indb.

Den har 4 Forstæder og forsvares af Fæstningen Aggershuus. Af offentlige Bygninger fortjene at mærkes: Hovedkirken, Stifts-Overrettens Bygning, Raadhuset, Vaisenhuset, den latinske Skole, det militaire Institut, ꝛc.

Byen

Byen blev anlagt af Christ. IV. 1624, da det gamle Opsloe afbrændte. Staden driver god Handel.

Moss, en aaben Bye, som har et godt Jernværk, hvorved der er et Kanonstøberie. Byen har god Handel og 1408 Indb.

Fredriksstad, 59° 11' 20'', en smuk og vel befæstet Stad, anlagt 1567 af Frederik den 2., med 1837 Indb. Den driver temmelig god Handel med **Trælast**.

Skandserne Isegram, Kongsteen, Cicignon ligge udenfor, og Agersens-Fæstning ligger 1 Miil derfra.

Fredrikshald, 59° 6' 42'', ved den berømte Grændsefæstning **Fredriksteen**.

For denne Fæstning blev Carl d. XII. skudt 1718. Staden har 3842 Indb.

Bragnæs og Strømsøe, to Kjøbstæder, den første paa Nordsiden og den sidste paa Søndresiden af Drams-Elven.

De udgjøre tillige med Tangen Toldstædet Drammen. Fredrik d. IV. gav dem Kjøbstædrettigheder. Indbyggernes Antal i Bragernæs er 2859 og i Strømsøe 2549.

Konigsberg, en folkerig Bergstad ved det berømte **Sølvværk**, med 10,000 Indb.

Laurvigen, en liden Stad, hvoraf Grevskabet har sit Navn; her er det vigtigste Jernværk i Norge. Byen har 1897 Indb. En halv Miil derfra er **Stavern**, en liden By, med 470 Indb. **Fredriksværn** Fæstning er forenet med samme og har en Havn og et Værft.

Kra-

Kragerøe, en Søstad og Handelsplads ved en Vig af Nordsøen med 1284 Indb.

Skeen, ved Skeens-Floden, driver god Handel med Trælast og har 1805 Indb.

Holmestrand, en liden Søstad med 863 Indb.

Tønsberg ved Tønsbergfjord, den ældste Stad i Norge, med 1543 Indb.

Porsgrund, **Brevig** og **Langesund** ere Smaastæder med Havne.

Kongsvinger, en Fæstning ved Glaamen.

Blakjer, en Skandse ved Glaamen.

Ladepladser: Drøbak, Sogn, Aasgaardstrand og Sandefjord.

Jernværker: Dikemark, Bærum, Hakkedals og Edsvolds i Aggershuus Amt. Læsøe-Jernværk i Guldbrandsdalen; Odalens i Hedemarkens Amt; Hasfels og Sognedals i Buskeruds Amt; Bolvigs, Fossum og Ulefoss i Bratsberg; Eidsfoss.

Kobberværker: Foldalens i Christians Amt; Qvikne i Hedemarkens Amt; Frederiksminde i Buskeruds Amt.

Et Blyværk paa Hadeland.

Glashytter: i Hurdalen, Svelvigen, Jevnager, Biri og Faaberg.

Edsvolds Guldværk.

Et Kongel. Saltværk paa Valløe nær ved Tønsberg. Blaafarveværket i Modum.

Et Marmorbrud ved Gillebek imellem Christiania og Drammen.

Et Alunværk ved Opsloe.

Skiversteen, Klebersteen, Qværnsteen og Bryner brydes i Guldbrandsdalen.

II.) **Christianssandsstift**, det sydligste af Norges fire Stifter. Grændser: mod Ø., S. og V. omgives det af Nordsøen; mod V. og N. af Bergenhuusstift, mod Ø. og N. af Aggershuusstift. Det er 37 Mile langt fra N. til S. og 27 Mile bredt fra Ø. til V. Dets Størrelse er 370 Qvadratmile. Indbyggernes Antal var 1769. 113,086.

Det har vidtlsftige Skove, gode Fiskerier, maadelig Agerdyrkning, god Qvægavl, Handel og Skibsfart.

Det bestaaer af fire Amter:

1) Christianssands eller Nedenæs, 2) Listers og Mandals, 3) Stavanger, 4) en Deel af Bratsberg Amt.

Stæderne ere:

Christianssand, 58° 7′, Hovedstaden i Stiftet, en smuk Stad med en god Havn og en latinsk Skole. Staden er anlagt af Christian IV. 1641. Fra Søsiden forsvares den af Fæstningen Christiansholm og nogle Batterier paa Odderøen. Indbyggernes Antal er 4600.

Arendal, 58° 32′, en smuk Handelsstad ved Floden Arendal. Den udruster mange Skibe. Skibene kunne lægge lige op til Pakhusene.

Stavanger, en meget gammel Stad paa Vestkanten. Domkirken er næst den Trondhjemske den smukkeste i Norge og er bygget 1013.

Fre-

Fredriksholm, en Fæstning paa en Holm paa Den Flekkerøe, der er af 1¼ Miles Omkreds, med en Havn, der agtes for den bedste i Norge.

Mandal, en liden Handelsstad, bekjendt af Laxefiskeriet i Mandals-Elven.

Øster-Risøer, en liden smuk Kjøbstad og meget bequem Ladeplads, med en god Havn.

Flekkefjord, et lidet Handels- og Toldsted. Fahrsund, et smukt Sted med 4 til 500 Indb. — Egersund, en Handelsplads.

Jernværker: Næs, Egelands og Frølands i Nedenæs Amt; Vigelands i Mandals Amt.

Den Nordenfjeldske Deel.

III.) Bergens Stift grændser mod **N.** til Havet og Trondhjemsstift; mod **Ø.** til Aggershuus; mod **S.** til Christiansandsstift og mod **V.** til Nordsøen. Dets Længde fra N. til S. er 71 Mile og fra Ø. til V. 24 til 36 Mile. Det har omtrent 131,000 Indb., hvoraf 4105 ere Krigsfolk. Egnen er bjergfuld, men har frugtbare Dale. Stiftet har god Fædrivt, Fiskerie og tildeels Kornavling.

Hertil regnes: 1) Nordre- og 2) Søndre-Bergenhuus Amt, samt 3) Fogderiet Sondmør af Romsdals Amt. Stæderne ere:

Bergen (ford. **Bjørgin**), 60° 23′ 40″, den fornemste Handelsstad i Norge og Hovedstaden i Stiftet.

Fra Landsiden af er den omgivet af høie Bjerge, som næsten ere utilgjængelige for en Fiende og hvoraf de tre første kaldes Fløifjeldet, Ulrikken og Lyderhorn. Fra Søsiden forsvares den af adskillige stærke Fæstninger og Batterier, hvoraf den fornemste er Bergenhuus, hvor Com-

man-

mandanten boer. Staden har en latinsk Skole og desuden et Seminarium, anlagt af Frederik V., hvor 12 Studerende nyde Understøttelse. I Byen og Forstæderne findes der 19000 Indb. De leve næsten ene af Handel, især med Fiske- og Fedevare. Stiftsoverretten og Stiftsamtmanden have her deres Sæde.

Rosendal, et Baronie.

IV.) **Trondhiems Stift**, ligger allerlængst mod Nord og grændser paa N. og V. Siden til Sverige, Rusland og Finmarken; paa S. Side til Christiania Stift, mod V. til Vesterhavet eller Nordsøen. Ved det lange Field **Kjølen** skilles det fra Sverige og ved **Nordfjeldene** fra Rusland. Stiftet har meget Kobber, gode Fiskerier og i mange Egne godt Jordbrug og Trælast. Dets Længde er 150 tydske Mile. Det indbefatter 4 Amter:

1) Trondhjems, 2) Nordlandene, 3) Finmarken, 4) Romsdals (hvoraf Sondmøers Fogderie hører under Bergens Stift).

Stæderne ere:

Trondhiem (fordum **Nidaros**), 63° 26′ 12″, Hovedstaden i Stiftet og en god Handelsstad ved **Nidelven**.

Staden er meget gammel og navnkundig; den er anlagt af Oluf Tryggesen i Aaret 997. Navnet Trondhiem har den siden faaet af de omliggende Egne, som i ældgamle Tider kaldtes Trondelaugen eller Trondelaufen og hvoraf Indbyggerne bleve kaldte Trønder. Af den fordum berømte Domkirke findes endnu det østre Kors eller det saakaldte høie Chor. Staden har en god og rummelig Havn og 3 Forter: Christiansteen, Christiansfield og Møllenberg, en latinsk Skole og et Vi-

Videnskabers-Selskab. Indbyggernes Antal er 8000. Fra Søsiden forsvares den af Fæstningen

Munkholm, som ligger ¼ Miil derfra paa en Klippe.

Molde, en liden Kjøbstad med en god Havn.

Christiansund, 63° 12′, en liden By, bygt paa tre Smaa-Øer, med en bequem Havn, god Handel og omtrent 3000 Indb.

Roraas, en By med et Kobberværk, som er det vigtigste i Norge.

Lykkens eller Meldals og Selbo Kobbetværker samt Mostadmarkens Jernværk findes ligeledes i Trondhjems Amt.

I Nordlandene ligger Øen **Moskø**; her er den berømte **Moskøstrøm** eller saakaldte **Malhavhvirvel**, som er den meest stridige og brusende Strøm i Europa. I denne Egn findes 6 store og mange Smaa-Øer, som tilsammen kaldes **Lofoten**.

Finmarkens Amt, som foruden det egentlige Finmarken indbefatter en Deel af Nordlandene, udgjør den nordligste Deel af Norge.

Tre Handelspladse have faaet Kjøbstædsrettigheder: paa Tromsøe, Hammerfæst og Vardøe ved Fæstningen Vardøhuus, den yderste Fæstning paa vor Jordklode mod Norden. Her er Grændsen mod Rusland, Henøerne og Carlsgammen og Forbjerget eller Næsset Nordkap. Landet er ikke bebygt uden ved Søkanten, hvor der findes Skove. For en stor Deel beboes dette Amt af Finner eller Finlapper. Finmarken selv deles i det vestlige og østlige. Finlapperne ere enten Søfinner eller Fieldfinner. De første have faste Bopæle ved Søkanten,

de sidste derimod opholde sig længere inde i Landet og vandre for en stor Deel omkring paa det store og høje Fjeld, Kjølen, som strækker sig fra Finmarken til Jæmtland over 100 Mile; dette Land kaldes Lappmarken. Sø-finnerne leve fornemmelig af Fiskerie og Qvægavl, Fjeld-finnerne eller Lapperne derimod af deres Rensdyr, (som give dem Klæder, Melk, Smør, Ost og Kjød), ligesom og af Jagt og Skytterie. Deres Religion har været hedensk, blandet med papistiske Ceremonier, men fra Frederik IV. Tider af har man ved Missionairer og Skoleholdere i afdeelte Districter med Kirker og Forsamlingshuse sørget for deres Omvendelse. De have et eget Sprog, som er forskjelligt fra det Norske.

Til Norge hører:

A.) Færøerne (Ins. Færoenses),

61° 15′, en Samling af Øer i Nordsøen mellem Skotland og Island, 80 Mile Vesten for Norge.

Deres Flade-Indhold er $23\frac{52}{144}$ □. De bestaae i Alt af 22 Øer, hvoraf kun 17, med omtrent 5000 Indb., som bekjende sig til den Lutherske Tro, ere beboede. De ere aldeles blottede for Skove, men ere derimod rigelig forsynede med et godt Slags Tørveland, og med Steenkul, fornemmelig paa Øen Suderøe, samt ualmindelig skjønne Zeolither; Agerdyrkningen er kun maadelig; Faareavlen og Fiskeriet derimod ere meget gode. Fuglefangsten er her meget betydelig. De Vare, som udføres, ere: saltet Lammekjød, Edderduun, Svane- og Gaasefjer, Uldengods, Uld, Talg, Smør, Huder, Skindvare, Hvalbarder, tør Fisk, Steenkul ꝛc.

Stromøe, den største Øe, er 6 Mile lang og 2 Mile bred. Her er:

Torshavn, en Handelsplads med en usikker Havn og en liden Skandse, hvor der er et almindeligt Oplagssted for de færøiske Vare. Byen har en latinsk Skole.

Su-

Suderøe eller **Syderøe**, den sidste og sydligste blandt Øerne.

Den er 5 Mile lang og tildeels 2 Mile bred. Landet er meget bjergfuldt. Her brydes Steenkul.

Vestermanhavn paa Strømøen er den bedste Havn.

Sundøe. En Miil sønden for samme ligger en 12 Favne høi Steenklippe, som kaldes Munken.

B.) Island (Islandia),

imellem 63° 7½′ og 66° 44′, en stor Øe i Nord-Havet, 78 Semile Nordvest fra Færøerne og 120 Mile fra Trondhiem. Dens Længde er 120 Mile og dens Brede i de bredeste Egne 50 Mile.

Den er 1405 Qvadratmile stor og bestaaer af en sammenhængende Kiæde af Bjerge. Mange af disse ere bedækkede med evig Snee og Jis; adskillige bestaae af ufruqtbare Sand- og Steenklipper. Paa endeel Bjerge, som ligge ved Siderne af Landet, gives der Sletter, som ere nogle Mile lange og have fortræffeligt Græs.

Her ere ogsaa adskillige ildsprudende Bjerge. De bekiendteste, skjønt ikke de største iblandt disse, ere **Hekla** og **Krabla**.

Varme Kilder gives der endeel af i Island; de have tildeels en mineralsk Smag.

Nogle af dem ere kun maadelig hede, andre ere koghede og kaste Bøbler som kogende Vand. Geisir nær Skalholt driver Vandet 50 Fod i Veiret. De Indbyggere, som boe nær derved, koge adskilligt, f. Ex. Kjød, Æg ꝛc. deri.

Ikke allene i Dalene, men og imellem og tildeels paa Bjergene findes de ypperligste Græsgange for Creaturer. Indbyggerne, hvis Antal er 47000, leve især af Faareav-

ling og Fiskerie. Af Faareulden forfærdige de Vadmel, Strømper, ꝛc. Der udsendes: Fiskevare, Tran, saltet Kjød, Talg, Smør, Faare- og Ræveskind, uldne Vare, Svovl og Falke, Edderduun og andre Fuglefjer.

Øen deles i 4 **Fjerdinger**, som kaldes efter Verdens Kanter, og udgjøre et **Bispedømme** og tre **Amter**, hvoraf Stiftamtmanden forestaaer det søndre Amt.

Sex Handelspladse have 1786 faaet Kjøbstæds Privilegier: **Reikjavik**, som har et Uldmanufactur og hvor Biskoppen med den latinske Skole har sit Sæde, **Vestmanøe**, **Grønnefjord**, **Isefjord**, **Øfjord** og **Eskefjord**.

Skaltholt og **Hole**, Gaarde hvorefter Stifterne forhen kaldtes, efterdi de vare Bispernes Sæder; paa Leiraagaarde er et Bogtrykkerie.

Besseſtad, hvor Amtmanden boer.

Langanæs, **Reikanæs** og **Sneefjelds-Næs** ere **Odder**.

Fara-Fjordur, **Breide-** og **Isa-Fjordur** ere **Bugter**.

Ved den store Ø ligge adskillige smaae, hvoriblandt Westman-Ejar udgjøre et Syssel.

Anm. I Harald Haarfagers Tid blev Island bebygget af Nordmænd, og 1261 blev det forenet med Norge.

C.) Grønland,

strækker sig, saavidt man hidtil veed, fra den sydligste Pynt **Kap Farvel** og **Statenhuk** under 59° N. B. mod **Spitsbergen** indtil 80° N. B. hen imod Nordamerika.

Beskaf-

Beskaffenhed og Producter.

Landet er i sig selv ubehageligt, thi uagtet der ved nogle Havbugter baade vorer høit Græs og adskillige Træer, og uagtet der igjennem Landet løber adskillige fiskerige Floder, saa er det dog i det Hele betragtet øde og ufrugtbart. Det er fuldt af høje Fjelde og Bjerge, der baade om Sommeren og Vinteren ere bedækkede med Is og Snee. Mod Nord ere de begroede med Fjeldmos. I de Strækninger, som vende mod Solen, voxe vellugtende Urter, Multebær, Cochleare, Angelika, Melur ꝛc. Her gives Harer, Ræve, Rensdyr og hvide Bjørne, Landfugle (især Ryper) og Strandfugle; Lax og andre Ferskvandsfisk; Helleflyndre, Sild, Torsk ꝛc. Alt i stor Mængde. Sælhunde- og Hvalfiskefangsten er af stor Vigtighed og drives for Kongens Regning. Af Mineralier: skjønne Turmaliner, Krystalit, ꝛc. Der udføres: Spæk, Barder, hvide Bjørneskind, Ræveskind, Sælskind, Enhjørningshorn, Edderduun, tilsammen for omtrent 100,000 Rdlr. aarligen.

Indbyggerne.

De Indfødte kalde sig Innuit. De ere smaae af Vært, men tykke og stærke. Ved de Danskes Ankomst skal deres Antal have været 10,000, men nu skal det neppe være 6000. Aarsagen dertil var især Smaakopperne, som [illegible] bragt derhen ved en Grønlænder, der havde været i Kiøbenhavn. De vilde boe om Sommeren under Telte af Huder, men om Vinteren i en Vaaning, som er udgravet i Jorden og oventil bedækket med Steen og Mos. De have store Baade af Fiskebeen og Skind; paa disse bringe de deres Boskab om Sommeren til Søes fra et Sted til et andet. Mændene have et Slags smaae Skindbaade, der kaldes Kajakker. Paa en saadan Kajak, som er 9 Fod lang, 1½ Fod bred og oventil tillukket, farer Grønlænderen ud i vild Sø. Med en Aare, der er bred til begge Ender, og et Kastespyd i Haanden, gaaer han saaledes ud paa Fiske- og Fuglefangst. Sælhunde ere Indbyggernes kjæreste Fangst; Kjødet spises; Spækket smeltes til Tran; Skindet bruge de til Klæder og til Baade; Fiskebenene tjene til Knæer i Fartøjerne; Senerne bruges til Sytraad; Tarmene udspiles og tjene til Vinduer for deres Hytter, og af Maven gjøre de Tranfla-

flasker. Af Fugleskind sye de sig en Pelts, som kaldes Fuglehamspelts. De have store Hunde, hvoraf de spænde 4 til 6, ja endog 8 til 10 for deres Slæder, istedet for Heste. Disse Hunde søge, som andre vilde Dyr, selv deres Føde.

Den **Østre Side** kan man ikke komme til formedelst Is.

I Aaret 1782 blev Landet deelt i 2 **Inspectorater**. De adskilles ved en Fjord, som kaldes **Rommelpot**, og inddeles i det **nordre**- og **søndre Inspectorat**.

A.) Det **nordre Inspectorat** indbefatter 10 Colonier og Handelspladse:

1) **Upernavik**, 2) **Umanak**, som har et Steenkulsbrud, 3) **Rittenbænk**, med Hvalfanger-Anlægget **Sorte-Fuglebay**, 4) **Godhavn**, paa Øen **Disko**, med 3 Steenkulsbrud, 5) **Fortunebay**, 6) **Arveprindsens Eilande** (s. **Klokkehuk**), 7) **Jacobshavn**, 8) **Christianshaab**, som har betydelig Handel, 9) **Claushaven**, og 10) **Egedesminde**, paa Kronprindsens Eilande.

B.) Det **søndre Inspectorat** indbefatter 6 Colonier:

1) **Holsteinsborg**, den ældste og bedste Fiskeplads, 2) **Sukkertoppen**, 3) **Godthaab**, der har den ældste christne Menighed, stiftet 1721 af **Hans Egede**, som under **Frederik IV.** nedlagde sit Embede som norsk Præst i det værdige Øiemed at drage som Missionair til Grønland, hvis

Ind-

Indbyggere den Gang alle vare Vilde og Hedninger. Menigheden er siden forflyttet til det faste Land. 4) **Fiskernæsset**, 5) **Fredriks Haab**, og 6) **Julianes Haab**, den sydligste, anlagt 1775 paa 61°.

I dette Inspectorat have de **mæhriske Brødre** 3 Missions-Collegier: **Nyherrnhut**, **Lichtenfels** og **Lichtenau**.

Det gamle Grønland blev opdaget 982 af Nordmænd og Islændere. De fandt Landet meget frugtbart, men Indbyggerne vilde; de byggede Klostere, Kirker og Gaarde der, og af disse findes der endnu mange Levninger paa den vestre Side. Den østre Side, som kaldtes Østerbygden, var meest bebygt, og her residerede Biskoppen i Garde. Landet blev beboet indtil 1406. Men da den sorte Pest indtraf, ophørte Nordmændenes Samqvem med Grønland. Vel sendte Christian IV. siden nogle Skibe derhen, men de fandt kun Vester-Siden og vilde Indbyggere. I Aaret 1721 blev den vestlige Eskant igjen bebygget fra 59 til 72° 30'. Denne Deel er omtrent 300 Mile lang, men kun beboet paa omtrent 200 Mile. Man har i de senere Tider prøvet paa at opsøge Østerbygden, men den Mængde Driviis', man mødte her, gjorde ethvert Forsøg frugtesløst. Den Mission, som Hans Egede begyndte, blev Tid efter anden fortsat og forøget. — Siden 1775 ere der gjorte vigtige Forbedringer i Henseende til Fiskerierne.

Nordøstlig for Grønland i Jishavet, fra 77 til 82°, ligger **Spitsbergen**, som bestaaer af nogle ubeboelige Øer.

Anmærkn. 1. Kongen af Danmark og Norge har endnu adskillige Besiddelser uden for Europa, a) i Asia: Staden Trangvebar paa Coromandel-Kysten, m. m. b) i Africa: nogle Fæstninger paa Kysten Guinea, c) i Amerika: nogle vestindiske Øer.

Anm. 2.

Anm. 2. De samtlige Danske Stater i Europa have et Flade-Indhold af henved 9350 Qvadratmile; en Folkemængde af 2,450,000; Indkomster over 7 Millioner Rdlr., hvortil Norge bidrager omtrent 1½ Mill.; den directe Gjeld er omtrent 18 til 20 Mill. Rdlr. og den indirecte (Bancosedler) 16 Mill. Rdlr.; den staaende Armee er 75000 Mand. Efter Landeværnets Oprettelse er Armeen, hvorpaa der kan regnes i Krigstider, henved 100,000 Mand. Flaaden bestaaer af 25 Linieskibe, 14 Fregatter og en Deel mindre Skibe.

Anm. 3. Den Kongelige Titel er: Konge til Danmark og Norge, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken og Oldenborg.

Vaabenet bestaaer 1) af 3 himmelblaae Løver, omgivne af 9 Hjerter i gyldent Feldt for Danmark; 2) en kronet gylden Løve med Hellebard i rødt Feldt for Norge; 3) tre Guldkroner efter de forenede nordiske Riger; 4) to Løver for Slesvig; 5) den cimbriske og gothiske blaa Løve med ni røde Hjerter; 6) den vendiske kronede Lindorm; 7) et Nældeblad for Holsteen; 8) en Svane for Stormarn; 9) en Rytter for Ditmarsken; 10) to Tverbjelker for Oldenborg; 11) et Kors for Delmenhorst. Skjoldholderne ere to Vildmænd. — Elefant-Ordenen bæres i et blaat Baand; Dannebroge-Ordenen er et hvidt Kors, som bæres i et hvidt Baand.

Anm. 4. I Danmark regner man efter Rigsdaler, Mark, Skilling. 16ß. = 1 ℔. 6 ℔ eller 96ß. = 1 Rdlr. Prægede Guld-Mynter: Ducater til 2 Rdlr.; Sølv-Mynter: Specierigsdaler og mindre Mynter indtil 1 ß. Kobbermynter: 1 ß og ½ ß. I Norge samt ved Øresunds Toldsted regnes Rigsdaleren til 4 Ort à 24 ß.

Kon-

Kongeriget Sverige (Svecia).

Kort.

Det Güſſefeldſke over Sverige. Hom. Arv. 1793. Sverige og Norge af Reinike, Weimar 1 Bl. Pontoppidan over Scandinavien. Den bedſte Geographie over Sverige er af Tuneld, 1794.

Grændſer.

Mod O. til Rusland; mod V. først til Kattegattet, derpaa til Norge og de ſtore Fjeldſtrækninger, der, ligeſom en Muur, næſten ſkille Sverige fra Norge; mod S. omgives det af Østerſøen; mod N. til Finmarken. Grændſelinien mellem Sverige og Norge begynder ved Svinesund mellem Bohuslehn i Sverige og Smaalæneues Amt i Norge.

Størrelſe.

Dets Flade-Indhold er 10,000 geographiſke Qvadratmile. Sverige er altſaa næſt efter Rusland og Frankrig det vidtløftigſte Rige i Europa.

Floder.

Iblandt Landets mange ſtore Floder (ſom i Sverige kaldes Elve) ere følgende de mærkeligſte: Dal-Elven, Hovedfloden i Sverige, kommer fra Øſter- og Veſterdal-Elven og falder ud i den bottniſke Havbugt; Gøtha-Elven kommer fra Venern og falder ved Gøtheborg ud i Østerſøen. Den danner det berømte Vandfald Trollhætten, ſom man

man siden 1752 har søgt at gjøre seilbart og hvormed man for ikke længe siden er bleven færdig. **Motala-Strømmen**, som kommer fra Vettern og ved Norkøping falder ud i Østersøen. Af Indsøer gives der 20, hvoraf de mærkeligste ere: **Mælaren** (s. **Laugur**), imellem Upland, Södermanland og Vestmanland, 18 Mile lang og 12 Miil bred, ligger 6 Fod højere end Østersøen; **Hjelmaren**, ved Södermanland og Nerike, 10 Mile lang, og 79 Fod højere end Østersøen; **Vetern**, imellem Vester-Gøthland, Dalsland og Værmeland, 20½ Mile lang og 10 Mile bred. **Vettern**, imellem Øster- og Vester-Gøthland, Smaaland og Nerike, 22 Mile lang og dens største Brede 6 Mile, har sit Udløb i Motalastrømmen; **Saima**, 59 Mile lang, **Uleaa**, **Pæjane** ꝛc. ere de største Floder i Finland.

1) Den **bottniske Bugt** (Sinus botnicus). 2) Den **finske Bugt** (Sinus finnicus).

Beskaffenhed.

Den indre Deel af Landet har mange Søer, Skove og Bjerge, hvoraf nogle bestandig ere bedækkede med Jis og Snee. Vinteren er lang og streng, Sommeren derimod kort og meget varm. **Fjeldene** tage deres Begyndelse ved Kattegattet, udgjøre længere hen mod Norden Grændsen imellem Norge og Sverige, og strække sig igjennem Lappland og Finland ind i Rusland. I en meget stor Deel af Landet tillader deels Jordbundens Beskaffenhed, deels den nordlige Beliggenhed ikke nogen Dyrk-

ning,

ning, og en anden Deel ligger af Mangel paa Indbyggere øde. Luften er reen og sund.

Producter.

Skov- Bjerg- og Søproducter ere her, ligesom i Norge, de fornemste. De store Skove levere Træ-last, Tjære, Beeg og Potaske i Overflødighed; Bjergværkerne levere Sølv, meget Kobber og i Særdeleshed ypperligt Jern, Sveriges Hovedproduct; af andre Mineralier især en Mængde Alun og Salpeter; Havet og de indenlandske Floder levere en stor Mængde Sild, Lax og andre Fisk. Agerdyrkningen og Fædriften ere derimod paa endeel Steder ikke tilstrækkelige for Landet som tildeels ogsaa mangler Frugt, Hamp, Hør og Salt.

Manufacturer og Handel.

Der gives Klæde- Ulden- Bomulds- og Silke-Manufacturer, men neppe saa mange som Landet behøver. Garverier, Linnedvæverier, hvor der forfærdiges grovt Lærred, og Seildugsfabriker ere i bedre Drivt. Man har ogsaa mange Saugværker, Hytter og Værksteder, hvor der forfærdiges alle Slags Træsang; Skibsbygningen er ogsaa i Flor. Trankogerierne (især af Sild), Alunhytterne og Salpeterværkerne ere af Vigtighed; Fiskerierne ere betydelige og tage bestandig mere til. Vigtigst ere Metalfabrikerne, Messinghytterne, Kanonstøberierne, og andre Jern- og Kobber-Støberier; Staalfabrikerne levere en stor Mængde fortræffelige Vare, der maaskee kun-

ne

ne sættes ved Siden af de Engelske. Med disse Producter og Vare, som søges allevegne, driver Sverige, en meget anseelig Handel, hvorved det betaler sine store Fornødenheder, og endda beholder noget tilovers. Meest handler det paa Landene ved Østersøen, med Storbritannien, Holland, Frankrig og Portugal, saa og paa Middelhavet, hvor det desuden har en betydelig Fragt- og Mellemhandel. Et svensk-ostindisk Selskab handler paa China. Der er 35 Stapelstæder i Riget, som ene ere berettigede til at drive udenrigsk Handel. Den hele svenske Sofart sysselsætter omtrent 4 til 5000 Fartøjer. De fornemste svenske Handelsstæder ere Stockholm og Gotheborg. I Stockholm er en Rigsbanque, samt en Seddel-, Deposito- og Laanebanque.

Anm. I Sverige regner man efter: Rigsdaler, Skillinger og Rundstykker. 1 Rdlr. Specie = 48 ß. 1 ß. = 12 Rundst. Guldmynter: Ducater $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$. Sølvmynter: 1 Rigsdaler Specie, $\frac{2}{3}$ Rigsd. = 32 ß.; $\frac{1}{3}$ Rdlr. = 16 ß.; $\frac{1}{8}$ Rdlr. = 8 ß.; 1 Sexmarksstykke = 4 ß.; et Ottestyversstykke = 2 ß. Kobbermynt: 1 dobbelt Slant = 6 Rundst. 1 Slant = 3 dito; og 1 Rundst. En svensk Tønde Guld er 16,666$\frac{2}{3}$ Rdlr.

Der circulerer ogsaa en Mængde Papirspenge, nemlig Bancosedler og Rigsgjeldssedler.

Indbyggerne.

Deres Antal er henimod 3 Millioner. Befolkningen er i Forhold til Landets Størrelse saa ringe, fordi man kun finder her faa blomstrende Stæder. Iblandt 105 Stæder, som Sverige indbefatter, er der kun 9, som have 4000 Indb. og derover. De

fleste

fleste have neppe 300 Indb. og saare faa Haandværksfolk. Det finske Sprog er ganske forskjelligt fra det Svenske.

Religion.

Den herskende er den evangelisk-lutherske i Episcopalform, som Kongen maa bekjende sig til. Andre Christne Religionssecter saavelsom Jøder have fri Religionsøvelse. Lapperne ere vel Christne, men dog endnu ikke meget bedre end Hedninger. Disse saavelsom en stor Deel af Finnerne ere tildeels endnu raae, vankundige og overtroiske. De Svenske derimod ere ligesaa oplyste og dannede som nogen anden europæisk Nation.

Regjeringsforfatning.

Kongeriget Sverige er et arveligt Monarkie, indskrænket ved Constitutions-Acter og Rigsstænderne, hvilke sidste inddeles i 4 Classer: 1) Ridderstanden eller Adelen; 2) Geistligheden; 3) Borgerstanden og 4) Bondestanden, hvilke Stænder alle have deres Love *). Kongen har Ret til at sammenkalde og ophæve Rigsdage. Hver Stand har 1 Stemme, og til en Rigslov udkræves der 3 Stemmer, og Kongens Samtykke. Gustaf III. har udvidet Souverainitets-Retten 1772 og 1789. Den nuværende Konge er Gustaf IV. Adolf.

Inde-

*) Rigsstænderne i Danmark før Aar 1660 vare indeelte paa samme Maade.

Inddeling.

Det inddeles i 5 Dele: 1) **Sverige** (Svecia). 2) **Gothaland** (Gothia). 3) **Nordland** (Norrlandia). 4) **Lappland** (Lapponia). 5) Storfyrstendømmet **Finland** (Fennia eller Finlandia).

I. **Sverige**, i en indskrænket Betydning, ligger lige over for den finske Bugt, ved Mælaren, Hjelmaren og Dal-Elven, og har de fleste Bjerg- og Hammerværker. Det inddeles i 5 Landskaber: 1) **Upland** (Uplandia); 2) **Sødermanland** (Sudermannia); 3) **Nerike** (Nericia); 4) **Vestmanland** (Vestmannia); 5) **Dalarne** eller **Store Kopparbergs Høfdingdøme** (Dalekarlia).

1) Upland.

Stæderne ere:

Stockholm, (Holmia eller Stockholmia), 59° 20½', Rigets Hovedstad og Kongens Residents, hvor Mælarsøen støder sammen med Østersøen. Den er bygt paa 8 Holme og har 4 Forstæder.

Staden skilles fra Forstæderne ved to Strømme: Norr- og Søderstrøm, hvilken sidste Kong Oluf den Hellige i Norge lod opgrave omtrent, 1008 da man truede at indslutte ham i Mælaren. Den deles i Norrmalm, Sødermalm og selve Staden. De fleste Bygninger ere af Steen, undtagen i Forstæderne, hvor der er adskillige af Træ. Her ere over 20 Kirker og saa kaldte Forsamlingshuse, hvoriblandt Slots-Kirken og St. Nicolaikirken, Ridderholmskirken, hvor de Kongelige Begravelser ere; fremdeles fortjener at mærkes: det prægtige Kongelige Residents-Slot, hvori Rigssalen, Slotskirken, Sædet for det Kongelige Cancellie-Collegium, Rigsarchivet,

det

det Kongelige Bibliothek og Museum ꝛc. Ridderhuset, Prindsessens Palais, Operahuset, et af de skjønneste i Europa. Staden har adskillige Academier, saasom Videnskabernes, de skjønne Videnskabers m. fl. Hospitaler, et offentligt Bibliothek. Der er 18 større og mindre Torve; paa Ridderhuus-Torvet staaer Gustav den Førstes Statue af Metal, og paa Norrmalms-Torvet Gustav Adolphs Statue. Staden har en fortræffelig Havn, hvor en anseelig Flaade kan ligge ganske sikker. Her er betydelige Klæde-, Silke-, Ulden- og Bomuldsmanufacturer, fortræffelige Staal- og andre Fabriker. Staden driver en stor og udbredt Handel, Indbyggernes Tal er 90,000.

Haga og Drottningholm, to skjønne Lyst-Slotte; det sidste en Miil fra Stockholm.

Upsala, (Upsalia), 59° 51′, en ældgammel og navnkundig Stad, 7 Mile nordlig fra Stockholm.

Domkirken er den anseeligste Kirke i Sverige, opbygt under Erik af Pommerns Regjering (1435). Staden er Erkebispens Sæde og har et berømt Universitet med et fortræffeligt Bibliothek, som iblandt mange andre kostbare Haandskrivter besidder den berømte Codex argenteus eller Ulphilas's moesogothiske Oversætttelse af de fire Evangelister, samt Snorre Sturlesens Edda, skreven med Munkeskrivt paa Pergament, hvoraf den første er 1400 Aar gammel. En halv Miil derfra er Gamle Upsala, hvor de gamle nordiske Folkeslag skal have havt deres almindelige Offringsplads og Hovedstad, og hvor Thor og Odin bleve dyrkede.

Norrtelge med 800 Indb., 11 Miil N. O. fra Stockholm, og Öregrund med 750 Indb., 22 Mile N. O. fra Stockholm, ere Søstæder.

Sigtuna, en liden Stad, har i ældgamle Tider været Rigets Hovedstad, og skal være anlagt af den asiatiske Odin.

Enkiøping med 750 Indb., en Stad ved Mælaren, 11½ Miil N. V. fra Stockholm.

2) Sodermanland.

Her ere:

Nyköping, (Nycopia), en gammel og velbygt Stapelstad med 2500 Indb., 16½ Miil S. V. fra Stokholm. En stor Aae, over hvilken der er anbragt en Steenbro, der neppe har sin Lige i Riget, deler Staden i to Dele.

Trosa, en liden Søstad, 11 Miil S. V. fra Stockholm med 330 Indb.

Strengnäs, 1000 Indb., 13 Mile fra Stockholm, har et Gymnasium og driver nogen Handel.

Gripsholm, et smukt Slot.

Eskildstuna, en Fristad, 17½ Miil fra Stockholm, med 1100 Indb. og adskillige gode Fabriker.

3) Nerike.

Her er:

Örebro, (f. Eyrasund), en gammel og navnkundig Stad, ¼ Miil fra Hjelmaren, og 30 Mile fra Stockholm, med 2700 Indb. Den har en Geværfabrik og adskillige andre Fabriker.

Askersund, en liden Stad med en Havn.

4) Vestmanland.

Her er:

Westeraas, (Arosia), en meget gammel og anseelig Stad, hvor Bispen har sit Sæde. Staden, som driver Handel, ligger 16 Mile fra Stockholm, har henved 3000 Indb. og anseelige Metalfabriker.

Sala

Sala eller **Salberg**, en vigtig Bergstad, 16 Mile N. V. fra Stockholm, har henved 1500 Indb. Ikke langt fra Staden er Sølværket Sala, som er det ældste og største i Riget.

Arboga, 1470 Indb., en smuk og velbygt Stad, som driver god Handel.

Anm. I denne Provinds tilvirkes, næst efter Værmeland, det meste Jern i Riget. Her gives ogsaa betydelige Sølv- og Kobberværker.

5) Dalarne (Dalecarlia).

Landet har sit Navn af de mange Dale, som findes imellem Bjergstrækningerne. Indbyggerne kaldes Dalkarler.

Her er:

Falun, en anseelig og folkerig Bergstad, 30 Mile N. V. fra Stockholm. Den har i Alt 7000 Indb. og driver god Handel. Her er et ældgammelt og berømt Kobberværk, der i Henseende til sin Størrelse ikke skal have sin Lige. Det har en Dybde af 180 Favne og har fordum ydet 20,000 Skipp. Kobber i 1 Aar, men i de senere Tider kun 5000.

II. Gothaland (f. Gauthiod).

Det grændser mod N. og S. til Østersøen; mod V. til Sundet, Kattegatet og Norge. Landet ligger sydligere end de øvrige Dele af Sverige; det er i det Hele mere fladt end bjergfuldt, og derfor temmelig frugtbart og veldyrket. Det har den meste Kornavl, fiskerige Søer, anseelige Skove ꝛc. Det inddeles i 3 Dele.

1) Øster-Gøthaland.
2) Vester-Gøthaland.
3) Søndre-Gøthaland.

Øster-Gøthaland er igjen inddeelt i 1) Øster-Gøthland, 2) Smaaland, 3) Øen Øland og 4) Øen Gottland.

a) Øster-Gøthland. Her er:

Norrkøping, (Norcopia), en af de anseeligste og bedste Stapelstæder i Riget, 24 Mile fra Stockholm, med gode Fabriker. Staden driver god Handel og har over 8000 Indb.

Søderkøping, en gammel Stapelstad, 26 Mile fra Stockholm med 500 Indb. I Erik af Pommerns Tid var Byen saa anseelig, at han, imod at give dens Told til Underpant, fik 3000 Mark lødigt Sølv laant til at føre Krig med i Holsteen.

Linkøping (f. Liongakøping), en ældgammel Stad, med 2000 Indb. Staden er et Bispesæde, har et Gymnasium og adskillige Fabriker.

Vadstena, en Stad ved Vettern med 1600 Indb.

Den navnkundige Philippa, Erik af Pommerns Dronning, ligger begravet i en af de derværende Kirker.

Medevi har en bersmt Suurbrønd.

b) Smaaland. Her er:

Calmar, en anseelig og velbefæstet Stapelstad, 59 Mile fra Stockholm; har et Bispesæde og et Gymnasium.

I

I Dronning Margrethas Tid holdtes her (1397) en Rigsdag, paa hvilken den bekjendte Union imellem de tre nordiske Riger blev sluttet. Den særdeles store Sal paa Calmar Slot, hvori dette skede, kaldes endnu Unions-Salen, og man har indtil denne Tid søgt at vedligeholde den nogenlunde.

Brømsebro, 5½ Mile fra Calmar, bekjendt af Fredsslutningen 1645.

Vimmerby har 1000 Indb.

Vestervik, ved en Vig af Østersøen, en Stapelstad, 37 Mile fra Stockholm, med 1525 Indb.

Werjø, en Stad midt inde i Landet, 41 Mile fra Stockholm, med 2230 Indb. Staden er et Bispesæde og har et Gymnasium.

Ædelsfors, et Guldværk.

Jønkøping, en Stad, 43¼ Miil fra Stockholm, med 1340 Indb. og et anseeligt Geværfabrik.

c) **Øland**, en Ø i Østersøen, tildeels temmelig frugtbar; den nordre Deel af Landet har Steenbrud.

Borgholm, et gammelt Slot ved en Havn.

d) Den **Gottland**, eller **Gulland**, ligeledes i Østersøen. Her er:

Visby, 57° 35', en meget gammel Stapelstad, som fordum har hørt til Hanseestæderne og havt en meget betydelig Handel. Den har endnu temmelig god Handel, især paa Danmark, Pommern og andre tydske Stæder med Trælast, Kalk, Tjære ꝛc. Staden er et Bispesæde og har 2580 Indb. Her er et Marmorbrud.

e) **Vester-Gothaland.** Her er:

Gotheborg eller **Gothenborg**, 57° 42', en fortræffelig Sø- og Stapelstad.

Saavel i Henseende til sin gode Beliggenhed, som sin betydelige Handel og Søfart, er den næst Stockholm den bedste Stad i Riget. Den ligger 63½ Mile fra Stockholm ved Mundingen af Gotha-Elven. Staden gjennemskjæres af Canaler, og har Skikkelse af en Halvcirkel. Havnen er meget god og rummelig; her ligger en Escadre. Manufacturerne og Fabrikerne ere i god Drivt. Indbyggernes Antal er 16000. Udenfra forsvares Staden, som er vel befæstet, paa Landsiden af Skandserne Gotha-Lejon og Kronan, og paa Søsiden af Ny-Elfsborg. Staden er et Bispesæde, har et Videnskabsselskab, et Gymnasium og to Bogtrykkerier.

Anm. Den nærværende Stad maa ikke forbyttes med en ældre af samme Navn, som Carl IX. lod anlægge (1607) ved Elfborgs Stad og Slot paa den nordre Side af Gotha-Elven, og som Christian IV. angreb og forstyrrede.

Venersborg, en liden Stad, 57 Mile fra Stockholm, med 836 Indb. Ved Staden er der et Krigsmagazin, som kan forsyne en Armee af 24000 Mand.

Alingsaas, 57 Mile fra Stockholm, har 1000 Indb. og gode Manufacturer.

Boraas, 60 Mile fra Stockholm, har 2240 Indb.

Skara, 36 Mile fra Stockholm, har 790 Indb., et Gymnasium og en Kongl. Veterinairskole. ¼ Miil fra Staden har Bispen sit Sæde.

Falkøping, 48¼ Mile fra Stockholm; Staden har 1050 Indb.

f) **Værmeland.** Her er:

Carlstad, 46 Mile fra Stockholm, ved Venern. Staden er et Bispesæde, har et Gymnasium, og 1590 Indb.

g)

g) Dal eller Dalsland. Her er:

Aamaal, en liden Stad ved Venern.

h) Bohuslehn. Her er:

Marstrand, en Stapelstad og Frihavn, 70 Mile fra Stockholm.

Den driver temmelig Handel; Indbyggernes fornemste Næringskilder ere Fiskerie og Fiskehandel, og deres Antal er 1180. I denne Stad blev Christian I. hyldet.

Fæstningen Carlssteen ligger paa et høit Bjerg.

Konghell eller Kongelf, en Stapelstad, med 430 Indb. Ved Byen ligger Bohus Fæstning.

Udevalla, en Søstad, 61¾ Mile fra Stockholm med 3 til 4000 Indb. og adskillige Manufacturer.

Strømstad, en Handel- og Søstad, 75 Mile fra Stockholm og 4 Mile fra Fridrikshald i Norge, med 8 til 900 Indb.

I) Søndre-Gothland, hvori

a) Skaane. Her er:

Malmø, en befæstet Stapelstad ligeover for Kjøbenhavn, 4 Mile over Sundet, paa tre Sider omgiven af Volde, Grave og Bastioner. Staden har adskillige Manufacturer og 6000 Indb.

Falsterbo, en meget liden Søstad.

Ystad eller Djestad, en Stapelstad, med 2364 Indb. hvorfra man i Almindelighed tager Veien til Tydskland.

Lund

Lund, (Londinum Gothorum), 55° 41′, 80 Mile fra Stockholm og 2 Mile fra Malme; i ældgamle Tider en Kongestad og i det 12te Aarhundrede en Sostad.

Den har en meget gammel og kostbar Domkirke, St. Laurentii, (bygt under Svend Estridsens og Knud IV. Regjering), som agtes for den største Kirke i Riget. Staden har et berømt Universitet, et Hospital, et physiographisk Selskab og 2 engelske Lædergarverier. Indbyggernes Antal er, foruden 260 Studerende, 1250. Paa Slipare-Høien, (Libbers d: St. Liborii Høj), som ligger tæt ved Staden, bleve fordum Kongerne i Skaane og Dannmark hyldede.

Landskrona, (Coronia), 55° 51′, en Stapelstad ved Sundet, imellem Helsingborg og Malmø, 5 Mile fra Lund, med Fæstningsværker ved Indløbet til Havnen. Staden har 1250 Indb. og adskillige Fabriker.

Hveen eller Ven, en liden Øe i Sundet, 1 Miil i Omkreds.

Den er bleven navnkundig ved den berømte Tycho Brahe, som her 1580 lod opbygge det bekjendte Observatorium Uranieborg, der havde en Længde og Brede af 60 Fod, og to Taarne. Her var to mærkværdige Glober af Kobber, som Tycho Brahe selv havde forfærdiget, adskillige fortræffelige astronomiske Instrumenter, samt et Laboratorium chemicum, med 16 Ovne. Den lærde Konge, Jacob I. af Engelland, besøgte her Tycho. Af denne berømte Bygning findes nu kun nogle Rudera.

Helsingborg, 56° 9′, en ubetydelig Stad ved Sundet, lige over for Fæstningen Cronborg, med 1330 Indb. og en Befæstning, som i de senere Tider er bleven forsømt. ¼ Miil herfra er Ramlesa, en bekjendt Surbrønd.

Chri-

Christianstad, en velbygt og befæstet Stapelstad, 71 Mile fra Stockholm og 12 Mile fra Malmø, med 2000 Indb. ved Floden Helga-Aa, som omgiver den paa tre Sider og derpaa falder ud i Havet. Staden er anlagt af Christian IV. (1614) og driver god Handel.

Engelholm, en liden Stad.

Anm. Skaane er et fladt og frugtbart Land. Det har Jordbrug, Fædrivt, Studerier, Jagt, Fiskerier, Humleavl, Alun- og Glasværker, Potaskesyderier, Tobaksplantager ɔc. Den academiske Planteskole i Lund uddeler mange unge Træ-Stammer gratis. Skaane betragtes med Rette som Sverigs Kornmagazin. Ingen Provinds i Riget har saa mange Godser og Herregaarde og saa stor en Folkemængde som Skaane. Det har et Flade-Indhold af 90 Mile, 2442 Mennesker paa hver Qvadratmiil og i Alt 219,830 Indb.

b) Halland. Her er:

Halmstad, en Stapelstad, 65 Mile fra Stockholm, ved Nissaflodens Udløb. Den er den fornemste Stad i Halland, og der udføres især Bræder, Jern, Tømmer ɔc. Indbyggernes Antal er 1250.

Laholm, en Søstad, 68 Mile fra Stockholm med 880 Indb.

Varberg, en Stapelstad med 830 Indb.

Varberg Slot blev befæstet af Christian IV. (1621).

Anm. Hallands Flade-Indhold er 60 Qvadratmile. Landet har Mangel paa Korn, men Overflødighed af Saltvandsfisk. Laxefangsten er især meget betydelig.

c) Bleking. Her er:

Carlscrona, (Caroli-Corona), en anseelig, folkerig og velbefæstet Stapelstad ved Østersøen, 64½ Mile fra Stockholm.

Staden har en fortræffelig Havn, Skibsværfter, Magaziner og en beundringsværdig Dokke. Den svenske Krigsflaade har her sin Hovedstation. En lang Steenmuur skiller Staden fra Admiralitetet og Dokken. Handelen er temmelig betydelig. Der udføres Jern, Staal, Kobber, Messing, Tjære, Beeg, Potaske ꝛc. ¾ Mile derfra ere to Fæstninger, Kongsholm og Drottningholm, som forsvare Indløbet til Havnen. Her er et Bogtrykkerie og en Ankersmedde, hvor Forbrydere holdes til Arbeide. Staden har over 11,000 Indb.

Carlshamn, en Stapelstad, 8½ Mile fra Carlscrona, med et Castel, adskillige Fabriker og anseelige Tobaksplantager.

III) Norrland, mellem 60° 15′ og 70°, grændser mod V. til Østerbotten og den bottniske Havbugt, mod S. til Upland, Vestermanland og Dalarne, mod V. til Dalarne, Norge og Lappland, mod N. ligeledes til Lappland. Dets Folkemængde er forunden Lappland, omtrent 170,670 og dets Længde 120 Mile.

Denne Provinds er ikke saa godt skikket til Jordbrug som de sydlige Dele af Sverige, men bliver dog stedse mere dyrket. Landet ligger i et nordligere og koldere Clima og er for det meste opfyldt med Bjerge, Moser, Indsøer, Floder ꝛc., imellem hvilke der dog forekomme frugtbare Dale. Der gives her fortræffelige Skove, som levere en stor Mængde Trælast, Tjære ꝛc. Fædriften er god. Bjergværker, Hytter og Jernfabriker, Tjærebrænderier, Lærredsfabriker, Jagt og Fiskerie ere Indbyggernes Næringskilder. Norrland deles i 7 Landskaber:

1)

1) Gestrikland (Gestricia).
2) Helsingland (Helsingia).
3) Herjedalen (Herdalia).
4) Medelpad (Medelpadia).
5) Angermanland (Angermannia).
6) Jæmtland (Jæmtia).
7) Vesterbotten (Vestrobotnia).

Landet indbefatter 3 Høfdingdømmer: 1) Gefleborgs, som bestaaer af Gestrikland, Helsingland og Herjedalen. 2) Vester-Norrlands Høfdingdømme, som bestaaer af Medelpad, Angermanland og Jæmtland; 3) Vesterbottens Høfdingdømme, hvortil den største Deel af Lappland hører.

A) Gefleborgs Høfdingdømme.

Stæderne ere:

Gefle, (Gevalia), 60° 39', ligger 24 Mile fra Stockholm, en anseelig Stapelstad ved den bottniske Havbugt og den største Stad i Norrland, med en Seildugs-Fabrik og andre Fabriker, samt god Handel og Søfart. Staden har et Gymnasium og over 5000 Indb., som for en stor Deel leve af Handel, Fiskerie og Søfart.

Hudiksvall, en Søstad, 40½ Miil fra Stockholm, med mere end 1000 Indb.

Søderhamn, en Søstad med en god Gevær-fabrik.

Sundsvall, en Søstad, 52 Mile fra Stockholm, med 1620 Indb., driver temmelig Handel.

Her-

Hernssand og Østersund, smaa Søstæder.

Umeaa, 63° 50′, en Stapelstad, Landshøfdingens Sæde, nordlig for Gefle og 80⅔ Mile fra Stockholm, med 570 Indb. og en god Havn.

Piteaa, en liden Stapelstad med 650 Indb.

Luleaa, 65° 34′, en Stapelstad med 644 Indb

Torneaa, 65° 50′, den nordligste Stad i Europa, 152 Mile fra Stockholm, med 630 Indb. og en Havn, der søges af Norske, Russer og Lapper.

1736 sendte Ludvig XV. nogle af det franske Academies Medlemmer til Torneaa, for at undersøge, om Jordkloden henimod Polerne var fladere.

IV. Lappland eller Lappmarken, (Lapponia), et vidtløftigt Land, omtrent 93 Mile langt og 80 Mile bredt. Det ligger N. og V. for Norrland og saa langt op mod Norden, at det strækker sig hen over 69°. Mod Ø. grændser Landet til Vesterbotten og russisk Lapland; mod S. til Aangermanland og Jæmtland; mod N. og V. til Fjeldstrækningerne og norsk Lappmark.

I Lappernes eget Sprog kaldes Landet Same og Indbyggerne Samets. Det er meget øde og ufrugtbart, og fuldt af høje Fjelde, Moradser og Heder, endskjønt det ved en rigtig Behandling paa mange Steder ret godt kunde lade sig dyrke. Ved Floderne gives der især frugtbare, men udyrkede Egne. Sommeren er vel meget kort, men Vegetationen utrolig hastig. Paa Fjeldene varer Vaar, Sommer og Høst kun ser Uger. Fra den Tid at Sneen smelter indtil Marken er aarsn, og fra den Tid at Alting har naaet sin tilbørlige Vext indtil det er modent, behøves der kun et Mellemrum af 8 Dage. Om Vinteren har man her den højeste

Grad

Grad af Kulde, om Sommeren derimod den høieste Grad af Varme. Her gives en Mængde Peltsværk, Fuglevildt, Fisk og skjønne Perler. Naar man undtager en Deel svenske og finske Coloniſter, der boe ved Kysterne, saa har Landet kun en Folkemængde af 7000 nomadiske Lapper, hvis eneste Rigdom bestaaer i Rensdyr. (See Side 50). Der gives mangen en Fjeldlap, som eier over nogle Tusinde Rensdyr, ja i mangen en Lapp-By findes henved 30,000.

Landet inddeles i 7 Lappmarker, som benævnes efter de Lande i Norrland, som de ligge nærmest til: 1) Aasele eller Aangermanlands, 2) Helsings- og Jæmtlands, 3) Umeaa, 4) Piteaa, 5) Luleaa, 6) Torneaa, og 7) Kemi-Lappmark.

Indbyggerne bekjende sig til den christelige Religion og have Kirker og Præster, men ere for den største Deel meget overtroiske. De ere smaa af Vext og meget færdige i fiint Haandarbeide. Nogen egentlig Stad er der endnu ikke bleven anlagt i Lappland.

Anm. Aasele og Lyckesele Sogn ere de frugtbareste Districter.

V. Storfyrstendømmet Finland, (Fennia, Finnia, Finlandia, Fenningia, Fennonia).

I det finske Sprog kaldes Landet Suomi, Suomenmaa, og Indbyggerne Suomalaiset. Det ligger imellem den 60° og 66°, har et Flade-Indhold af 3520 □ og en Folkemængde af 705,623. Mod N. grændser det til det russiske District, mod S. til den finske Bugt, mod V. til den bottniske, mod N. til Lappland.

Landet er meget frugtbart, har god Qvægavl, meget gode Græsgange, godt Jordbrug og avler meget Hamp, Hør, Humle og Tobak. Det har en Mængde fiskerige Floder

Floder og Strømme, Fyr- og Birkeskove. Men det er fuldt af tykke Skove, store Søer og Moradser, og meget fattigt paa Mennesker. Det handler med Trælast og alle Sorter Træfang, som udføres til de østersøiske Havne, med Tjære, Kul, Qvæg, og Fisk, ligeledes med Lærred, som væves i Landet, og det har blandt alle svenske Provindser den største Overflødighed af Levnedsmidler. Man har i de senere Tider arbeidet meget paa end mere at ophjelpe Landet, og indført engelsk og spansk Faareavl.

Indbyggerne ligne i Henseende til Udseende, Sprog, Sæder og Klædedragt de russiske Finner, som ere af samme Hovedstamme. Deres Tungemaal er ganske forskjelligt fra andre nordiske Sprog, og har ligesom Lappernes nogen Lighed med de Orientalske.

Finland bestaaer af 6 Landshøfdingdømmer og 7 Landskaber. Landskaberne ere: 1) det egentlige Finland, 2) Den Aaland, 3) Østerbotten, 4) Tavastland, 5) Nyland, 6) Savolax, 7) Svensk Karelen.

1) Det egentlige Finland. Her er:

Aabo, (Aboa, Fenn, Turku), 60° 27′, en god Stapelstad, paa et Næs, som dannes af den bottniske og finske Bugt, 41 Mile fra Stockholm; den bedste Stad i Finland.

Staden har adskillige smukke offentlige og private Bygninger, et befæstet Slot, en bequem Havn, et berømt Universitet med et Bibliothek, adskillige Fabriker; gode Tobaksplantager og 8504 Indb. Den driver inden- og udenrigsk Handel.

Nystad, en Sestad, 10 Mile fra Aabo med 780 Indb. Bekjendt af Fredsslutningen 1721.

Raumo, en liden Sestad med 1300 Indb.

2)

2) Øen Aaland, en frugtbar Øe, mellem Upland og Finland, under 60° 25′. Den er $6\frac{2}{3}$ Mile bred og lige saa lang. Indbyggerne tale Svensk, og leve af Agerbrug, Fiskerie, Jagt, Søfart og Handel.

3) Østerbotten, er 119 Mile lang og fra 13 til 53 Mile bred. Landet er endnu ikke tilstrækkelig dyrket og beboet. Her er:

Vasa, 63° 4′, en Stapelstad, 216 Mile fra Stockholm, med adskillige Manufacturer og 2178 Indb.

Christinestad, en Stapelstad med 1110 Indb.

Ny-Carleby, en Søstad med 810 Indb.

Jacobsstad, en Stapelstad med 930 Indb.

Gamla Carleby, en Stapelstad med 1397 Indb.

Brahestad, en Søstad med 760 Indb.

Uleaaborg (Ulea, Ulaburgum), 64° $59\frac{1}{2}$′, en Sø- og Stapelstad, $168\frac{1}{2}$ Mile fra Stockholm, med omtrent 2500 Indb.

4) Tavastland, i den indre Deel af Finland. Landet er 40 Mile langt og $26\frac{2}{3}$ Mile bredt. Her er:

Tavastehus, med 1050 Indb.

Heinola, Landshøfdingsæde.

5) Nyland. Landet er over $26\frac{2}{3}$ Mile langt og paa adskillige Steder ikke mere end $6\frac{2}{3}$ Mile bredt. Her er:

Helsingfors, en Stapelstad, 29 Mile fra Aabo, med 1892 Indb. (foruden Garnisonen).

Sta-

Staden har en af de bedste Havne i Finland og driver god Handel. — En halv Miil derfra er Sveaborg Fæstning.

Borgo, en Stapelstad, med 1821 Indb.

Loviſa, en Stapelstad, med 1560 Indb.

6) Savolax. Landet er 48 Mile langt og $37\frac{2}{3}$ Mile bredt. Her er:

Kuopio, med 619 Indb.

7) Karelen. Den Deel af Landet, som tilhører Sverige, er fra N. til S. 53 Mile lang og 13 til 20 Mile bred.

---

1) Sverige ejer endnu 1) i Europa: en Deel af Hertugdømmet Pommern, med Fyrstendømmet Rügen, og Staden Wismar med et lidet District i Tydskland. 2) I America: den vestindiske Ø Barthelemy.

2) Kongen af Sveriges Titel er: Sveriges, Gøthers og Venders Konge ꝛc.

Vaabenet er: et Skjold, deelt i 4 Dele, med et ophøjet Kors. I 1ste og 4de Afdeling staae tre Kroner i blaat Felt; i 2den og 3die en kronet Guldløve i fuld Spring over 3 Floder, ligeledes i blaat Felt; Kronen er Sveriges og Løven Gøtha-Riges Vaaben. I det mellemste Skjold sees det Holsteenske Vaaben.

Ordenerne ere: Seraphiner-Ordenen, som er den fornemste og bæres i et blaat Baand, 2) Sværd-Ordenen bæres i et gult, 3) Nordstjern-Ordenen bæres i et sort og 4) Vasa-Ordenen i et grønt Baand.

Anm. Bi-Landene forøge Sveriges Flade-Indhold med omtrent 75 Qvadratmile og Folkemængden

med

med 110,000. Befolkningen er i Forhold til andre Lande saare ringe; man regner kun 267 Mennesker paa hver Qvadratmiil. Indtægterne ere 6 Millioner og Statsgjelden 34 Millioner. Landmagten bestaaer af 46000 Mand (hvoraf 10,000 Cavallerie og Resten Infanterie). Sømagten har bestaaet af 25 Linieskibe, som kunne besættes med 15000 Mand. For nærværende Tid er den store Flaade meget mindre; men foruden den har Riget ogsaa en Gallej- eller saakaldt Skjærbaadsflaade.

Nordens gamle Geographie.

§. 1.

Grækerne og Romerne have vel meget tidlig talt om det gamle Norden, men deres Kundskaber derom synes at have været meget indskrænkede.

Historieskriveren Ptolemæus, som paa den Tid Frode den 2den skal have regjeret i Danmark opholdt sig i Alexandrien, taler allerede om et Land, som han kalder Thule, og hans Beskrivelse derover passer sig ganske paa Norge. Romeren Plinius nævner omtrent paa samme Tid Scandinavia, Scandia eller Scanzia, hvorunder han synes at forstaae den store nordiske Halvøe og undertiden endnu mere. Han taler ligeledes om Øen Codanonia (formodentlig Jylland), og baade han og Mela nævner Sinus Codanus (formodentlig en Deel af Østersøen og Vesterhavet). Ældgamle Skribenter nævne allerede 2 til 300 Aar for Christi Fødsel Øen Baltia (formodentlig Landene ved det store og lille Bælt). Tacitus taler om Gudinden Hertha og hendes Dyrkelse. Alt dette beviser tilfulde vort Sprogs og vort Folks Ælde her i Norden.

§. 2.

§. 2.

Norden var i ældgamle Tider deelt imellem Jøter i den nordlige og østlige Deel, og Gother i den søndre og vestlige Deel, begge Folk af fælles Oprindelse. Gothersne deelte sig siden i Sverige i Øst- og Vestgother, hvoraf de første boede ved Østersøen og paa Øen Gotland, og de sidste inde i Landet lige op til Venern. I Skaane nedsatte endeel af dem sig, og bleve kaldte Daunske. Med Tiden blev Ordet forandret til Danske. Disse Folk kaldtes almindeligen Gother og denne Benævnelse udstraktes omsider til alle de nordiske Folkeslag, som beboede Danmark, Norge og Sverige. De førte nu idelige Krige med Jøterne, og den Sejer, de omsider fik over dem, saavel som den bekjendte cimbriske Havflod, nødte Cimbrerne (hvis rette Navn i deres Fædreneland var Jøter, og hvoraf Jylland har faaet sin Benævnelse) til at vandre ud af Landet.

§. 3.

Norges ældste Beboere vare altsaa først af jøtisk, siden af gothisk Herkomst. Landet udgjorde i ældgamle Tider en Deel af de vidtløftigste og vigtigste Stater i Europa. Det strakte i sin blomstrende Periode sit Herredømme fra Gøtha-Elven til det hvide Hav, og fra den bottniske Havbugt indtil Øen Mona eller Havet imellem Irland og England. Paa hiin Side Kjølen besad det anseelige Landstrækninger og en Tid lang alt hvad der ligger vesten for Venern, tilligemed Værmeland; det krævede Skat af alle Finner og Lapper norden om den bottniske Bugt, ja dets Herredømme strakte sig ikke alene til Island, Færøerne og Grønland, men tillige til Orken-Øerne, Hetland,

Hetland, Sudur-Gerne og Den Man i Vesterhavet. Deres Handel, Sofart og Sørsverie var meget udbredt.

Det norske Navn er først opkommet i det Nordenfjeldske (paa Helgoland og i det Trondhjemske). Norges første Beboere nedsatte sig især her. Deres Anfører var Thor, som de siden dyrkede som en Gud og opreiste Templer.

Norveg eller Noreg og undertiden Northmannaland kaldtes den hele Landstrækning, som ligger Vesten for den store Fjeldryg Kjølen lige indtil Gøtha-Elven. Grækerne kaldte den Nerigon.

§. 4.

Det nuværende Norge var for største Delen indbeelt i følgende Landskaber: Vest-Folden, Follo, med Havnen Tønsberg; Aust eller Øst-Folden, med Havnen Aslo eller Opslo og Staden Hammer ved Søen Mjøsen; Vingulmark, nu Borre-Syssel, med Staden Sarpsborg; Raumarike, nu Romerige; Soll Ejar, nu Soll-Øer; Eistridal, nu Østerdal; Heidemark, nu Hedemarken; Guldbrandsdal, med et prægtigt Thors-Tempel; Hadaland, med Valders eller Grønland, og Thotn, nu Hadeland og Thotn; Hadingjadal, nu Hallingdal; Ringerike, nu Ringerige; Thelemark, nu Tellemarkerne; Ryefylke; Jadar, nu Jæderen; Agder, nu Agdesiden og Nedenæs; Rogaland, nu Stavanger-Amt med Raabygdelang; Haurdaland, nu Hardanger, Sund- og Nord-Hord; Vaurs, nu Vosse; Mærefylke, nu Sønd- og Nord-Mør; (Borgundaland, nu endeel Øer, hvis Oversvømmelse rimeligvis nødte Borgunderne til at bosætte sig paa Borgundalandet eller Borgundarholmen i Østersøen); Raumsdæle-

Fylke, nu Romsdal; Orkedøle-Fylke, nu Orkedal; Gauldøla-Fylke, nu Guledal; Naumudal, nu Nummedal; Trøndelaugen eller Trondhjem, med Havnen og Staden Nidaros, Nidrosia; og Halogaland eller Hælleland, Halogia, nu Nordlandene; fremdeles Sygna-Fylke, Fjelke-Fylke, Rama-Fylke, eller Grana-Fylke, Elfarfylke, Alfheim ꝛc.

§. 5.

Sveriges ældgamle Inddeling var lidet mere forskjellig fra den nuværende. De fornemste Dele vare især Oppundaland, nu Upland, med Staden Upsala og et stort Odins-Tempel, og Staden Sig- (eller Sjø-) Tuna, Odins Sæde, som ogsaa kaldtes Birka eller Handelsstad; (Den Gulland, nu Gøthland, med Staden Visby;) Nedrarike, nu Nerike, Neringia; Sudurmannaland eller Mannahem, nu Sødermanland, Vestmannaland og Fjærdundaland, med Stæderne Vestra-Aros, nu Vester-Aas, og Arboga ved Stor-Aaen: Jernbæraland, hvoraf nu Finsponga-Læn er en Deel; Dalarne eller Dals-Land, som nu er deelt, med den gamle Kongestad Konunga-Hæll, nu Kongshæll; Værimannaland, nu Wærmeland; Smaaland, maaskee Finnernes Samoland, med disses ældgamle Handelsstad Kalmar; Vest-Gøthaland, med Rigets ældgamle Hovedstad Skaurum, nu Skara; og Vest-Hælsingaland med Helsingborg.

Det nuværende Nordland, som Gøtherne sildigere dyrkede, efter at have trængt Finnerne høiere op til Norden, havde følgende, endnu vedvarende, Inddelinger; dog hørde et Par Landskaber deraf indtil 1645 endnu til Norge; Gæstrekaland, med Havnen Gjavle eller Gæfle,

Gæfle, Gevalia; Hælsingaland, Helsingia; Medalpad; Jæmtland, Jæmtia, Norsk indtil 1645; Herjulfs Dal, Herdalia, Norsk indtil 1645; Aangermannaland, Angermannia; Vest-Bottn og Øst-Bottn, hvoraf en stor Havbugt har sit Navn, med Havnen Torneaa.

Til Danmark hørte indtil 1658 Landet Viken, inddeelt i Nor- og Sunnar-Viken, den første nu Bohus-Læn. Skaane, Skanej, Scania, med Stæderne Helsingborg, Lund og Malmøe, og Øen Hveen; Halland, fordum Hærulaland; og Blegind, nu Blekinge.

§. 6.

Den nuværende Jydske Halvøe beboedes for mere end 1900 Aar siden af et Galisk Folk, kaldet Kymrer eller Kymbrer, Cimbri, beslægtet med Kæmbrerne, hvoraf en Levning dyrkede det Belgiske Cambresis, og hvis Forfædre i Britannien, Cambro-Britanni, ved vore Angler fortrængdes til Wæles, hvor de nu ogsaa kaldes Wælske. Efterat deres større Halvøe ved Oversvømmelse havde mistet alle de Strækninger, hvis Levninger vore vestlige Frisiske Øer endnu ere, foretoge de sig et stort Tog, langs opad Rhinen og over Alperne, indtil Etsch-Floden, hvorfra Romerne dreve dem tilbage til Tydskland. Først siden besatte Langbarderne og Jøterne eller Jyderne Nørre-Jydland, tilligemed det østlige Sondre-Jydland, hvis Vesterkant beboedes af Friser. Det berømteste Kongesæde i Nørre-Jydland var Jelinge; de ældste Stæder, Hothersbye ved Hothersnæs, Hothersnæsium, nu Horsens, Viborg og Ribe, Ripa; i Sondre-Jylland laae Hæte eller Haithebye der, hvor

nu Haddebye-Kirke ligger, og hvor siden Slesvig byg-tes Norden for Sli-Fjorden.

De østlige Danske Øer havde de ældgamle Navne, Hles-Ej, en Levning af et ældre Øhav, Glessariæ Insulæ, nu Leß-Øe; Samsei, nu Samsøe; Sjalund, nu Sjælland, Sælandia, ved Isefjorden. Her formodes Hertha-Dalen og Templet at have været, i Nærheden af Lejre, hvor Leirekongerne havde deres Hovedsæde og Flaade, og hvoraf Lethraborg har sit Navn. Roeskilde var siden den bersmteste Stad, førend Kjøbenhavn kom i Flor. Paa Fjøn, Fionia, nu Fyen, var Odinsej, nu Odense, bersmt.

De nordiske Lande vare fordum deelte i mange smaa Stater. Efter mange Omvæltninger og indbyrdes Krige bleve de samlede til 3 Riger. De bleve adskillige Gange forenede og atter adskilte.

Margaretha forenede ved den Calmarske Union (1397) de 3 nordiske Riger: Danmark, Norge og Sverige. Men under Christian II. rev Sverige sig igjen løs fra det danske Herredømme, og fik (1658) Skaane, Halland, Blegind og Bahus.

Christian V. forenede Oldenborg og Delmenhorst med Danmark og Norge.

Slesvig, som snart ganske, snart tildeels har været skilt fra Danmark, blev af Fredrik IV. igjen fuldkommen forenet dermed.

Christian VII. har (1773) ved Mageskifte faaet det endnu manglende af Holsteen mod at afstaae Oldenborg og Delmenhorst.

Rus-

Rusland (Rossicum Imperium).

Kort.

Fornemmelig det nye, som er udgivet af det St. Petersborgske Academie, 1793. Ligeledes det af Reineke, Weimar, 2 Bl.

Grændser og Størrelse.

Mod N. er Sverige, Østersøen og Jishavet; mod Ø. det asiatiske Rusland, mod S. det sorte Hav, Moldau, Galizien; mod V. Preußen, Finland, Lappland og Østersøen. Det Europæiske Rusland er med Indbegreb af de krimske Lande og den i Aaret 1793 og 1795 tilkomne Deel af Polen, over 83,000 geographiske Qvadratmile stort. Det strækker sig fra 45 til 70°.

Anm. Men det Europæiske og Asiatiske Rusland udgjøre samlede over 236500 Qvadratmile og ere altsaa langt større end hele Europa.

Vande og Floder.

De indenlandske **Vande** ere: det **Asowske Hav** (palus mæotis), den store nordøstlige Bugt af det sorte Hav, det **hvide Hav**, en stor Bugt af Jishavet. **Indsøer: Ladoga**, østlig for den finske Bugt, en af de største i Europa; **Onega**, nordøstlig for den foregaaende; **Peipus**, S. for den finske Bugt, og **Ilmen**, S. for Ladoga. **Hovedfloderne** ere: a) i det nordre District: **Dwina**, som dannes ved to Floders Forening, Jug fra Ø. og Suchona

chona fra V., og har sit Udløb i det hvide Hav; b) i det mellemste District: Düna, i V., som løber mod N. V. og falder ud i Østersøen; Volga i Ø., som har sit Udspring fra en Sø, S. O. for Ilmensø, modtager paa den venstre Side Twerza og paa den høire Occa, og løber over til Asia; c) i det sydlige District: Don, som løber sydlig, og efterat den har dannet en stor østlig Bugt, hvor den begrændser Asia, modtager Donez og falder derpaa ud i det Asowske Hav; Dneper, som har sit Udspring ikke langt fra Dünafloden's Kilder, og nær ved sin Munding i det sorte Hav modtager Bog; Dniester, som Grændseflod mod Tyrkiet, saasnart den forlader Galizien. Mindre, men ikke uvigtigere ere: Petschora, som falder ud i Jishavet; Msta, som falder ud i Ilmensø; Wolchow, som fra denne falder ud i Ladoga; og Newa, Ladogas Udløb i den finske Bugt. Fra Twerza er der gravet en Canal (den Wolotschokiske) i Msta, og derved frembragt en Communication imellem det caspiske Hav og Østersøen, til hvis større Bequemmelighed den Ladogaiske Canal S. for Ladoga forbinder Wolchow med Newa.

Beskaffenhed.

Den er i det nordlige, mellemste og sydlige Jordstrog meget forskjellig. I det sydligere fra 45 til 50° er Luften meget varm og Jordbunden særdeles frugtbar, dog har det mange udyrkede Egne, Moradser og Heder; det mellemste, fra 50 til 60°

er

er tempereret, om Vinteren vedholdende koldt, næsten overalt frugtbart, meest dyrket og beboet; i det nordlige Strog, paa hiin Side 60°, hører Ager- og Haugedyrkningen snart op, Qvægavlen strækker sig noget videre, men indskrænker sig omsider blot til Rensdyret. Luften er næsten allevegne reen og sund. Landet gjennemskjæres af adskillige Bjergrygge; den største Bjergkjæde er den **Uralske**, som strækker sig fra N. til S. og S. V. og skiller Asia fra Europa.

Producter.

Landet har mange og efter Jordstrøgets Beskaffenhed forskjellige Producter. Korn gives der allevegne, undtagen i de nordligste Egne, Overflødighed af; Hør og Hamp avles der meget af i hele Rusland, og af Tobak meget i de sydlige Egne; de særdeles store Skove levere Mastræer, Tømmer, Tjære, Beeg, Terpentin og Aske i største Overflødighed; Fædriften, fornemmelig Horngvægavlen, er særdeles betydelig; en Art raske, vilde Heste gives der en stor Deel af; Faareulden er slet og kun brugelig til grovt Tøj; Floderne og Søerne have Overflødighed af Fisk, især i de nordlige Egne, hvor der ogsaa findes saare meget Peltsværk. Jern- og Kobberværkerne ere meget indbringende, og Salt og andre Mineralier er her en Mængde af. Følgende Producter fortjene og endnu at nævnes: Mariæ-Glas, Huusblas, Caviar ꝛc.

Manufac-

Manufacturer og Handel.

Garverier, som levere fortræffeligt Læder, især Ruslæder og Saffian, og Lyseſtøberier findes i hele Riget; Sæbe- og Salpeterſyderier ere meget hyppige. Manufacturer, hvor der forfærdiges grovt Lærred og Seildug, og Reberbaner gives der en Mængde af. Tilberedelſen af Huusblas og Caviar ved Floderne indbringer meget. Skovene ſyſſelſætte mange Saugværker, Tjærebrænderier, Potaſkeſyderier, Glas- og Beeghytter. Metalfabriker af ethvert Slags ere meget betydelige, men ikke ganſke tilſtrækkelige; endnu mindre formaae de anſeelige Klæde-, Bomulds- og Silkevaremanufacturer noksom at forſyne Landet. Der gives ogſaa Tapet-, Porcellains- og Tobaksfabriker, Sukkerſyderier, hvorved Landet ſparer meget, men ikke vinder noget. De Hovedarticler, der udføres, ere: Korn, Talg, Læder, Peltsværk, Lærred, Hamp, Hampolie, Hør og Hørfrø, Jern, Skibsbygningsmaterialier. Affætningen er saa ſtor, at Rusland vinder aarligen derved ſtore Summer. Den indenrigſke Handel befordres ved de mange ſeilbare Floder og den ſikkre Slædefart i de lange Vintre. Meget vigtig for Riget er Handelen med dets aſiatiſke Provindſer, og ved diſſe med det meſtlemſte Aſia's Nomader, med Perſien og China. Denne Handel drives deels til Lands, ved Caravaner, deels til Sees, paa det Caſpiſke Hav. Ruſſerne fare paa alle europæiſke Have fra den finſke Bugt, det hvide og ſorte Hav indtil Strædet ved Gibraltar; fremdeles, endſkjønt ikke med europæiſke

Skibe,

Skibe, paa det Caspiske Hav, Jishavet og det store Oceans Nordsø, hvor de besøge Nordvestkysterne af America. Handelen paa Østersøen og det hvide Hav drives dog endnu for det meste med fremmede Skibe. De fornemste russiske Handelspladse i Europa ere: St. Petersborg, som ene driver mere end den halve udenlandske Handel, samt Riga og Archangel.

Anm. Russerne regne efter Rubler og Kopeker. (1 R. = 100 K.) Guldmynter: Imperialer 10 R. og Ducater; Sølvmynter: Rubler og mindre Mynter. De gamle Rubler er 1 Rdlr. 12 ß. D. C., de nye omtrent 1 Rdlr. D. C. Kobberpengene udgjøre langt mere end Halvdelen af de courserende Penge. Men foruden disse er der endnu en Summa af (henved 100 Mill. Rubler) Papirspenge, under Navn af Rigsassignationer, i Omløb.

Indbyggerne.

Deres Antal er omtrent 30 Millioner. De tale 4 Hovedsprog efter de Nationer, de henhøre til: Russerne, den herskende Nation, til hvilke Kosakkerne høre; og Polakkerne, som begge for det meste beboe den mellemste Landstrækning, tale Dialecter af det slaviske Sprog; Lapperne og Finnerne i det N. V. District, Lieverne, Estherne og nogle flere i det mellemste, tale finsk; Tatarerne i det sydlige, Letterne og Littauerne i det mellemste, og Samojederne i det N. O. tale særegne Sprog.

Religion.

Den herskende er den Græske, som den regjerende Familie maa bekjende sig til. Alle christelige

stelige Secter have fri og offentlig Religionsøvelse. Tatarerne og Mahomedanerne, Lapperne og Samojederne ere tildeels Hedninger.

Regjering.

Uindskrænket monarkisk; Tronfølgen er arvelig baade i mandlig og qvindelig Linie. Den nu regjerende Keiser er Alexander I. Prindserne og Prindsesserne føre Titel af Storfyrster og Storfyrstinder.

Forhen deeltes det russiske Rige i:

a) Det egentlige Rusland, eller de gamle Provindser, som allerede i Begyndelsen af det attende Aarhundrede tilhørte Rusland. Det indbefattede Store, Lille og Hvide Rusland.

b) De erobrede Provindser, som indbefattede: svensk Rusland (efter Fredsslutningerne 1721 og 1743), nemlig: 1) Ingermannland, et Stykke af Finland og Hertugdømmerne Liefland og Esthland; 2) polsk Rusland, nemlig 4 anseelige Strækninger, som 1772, 1793, 1794 og 1795 bleve tagne fra Polen; 3) tyrkisk Rusland, indbefattende det forrige krimske Tatarie og Landene Jetzan, af hvilket første Rusland allerede siden 1774 har ejet endeel, men som 1783 og 1792 aldeles bleve afstaaede til det russiske Rige.

A. Nu bestaaer det Europæiske Rusland, efter Keiserlige Forordninger af 1796 og 1797, af 32 Gouvernementer, foruden: a) Sta-

den

den Narwa og dens District, ligeledes b) de Donske Kosakers Lande, som ikke ere indbefattede i Gouvernementafdelingerne; følgelig er der med disse 34 Afdelinger.

1) Gouvernementet Moskwa. Der ligger den gamle Hovedstad i det russiske Rige, Moscau (Moskwa), 55° 45', (ved en Flod af samme Navn), hvor Keiserne krones, to Erkebispers Sæde, med et Universitet og adskillige vigtige videnskabelige Anstalter.

Denne store Stad har, Forstæderne iberegnede, over fem geographiske Mile i Omkreds, mere end 10,000 Huse og næsten 300,000 (om Vinteren henved 400,000) Indbyggere, 251 Sognekirker og 46 mindre Kirker, 29 Klostere, som bekjende sig til den græske Religion, dernæst 7 Kirker, som ikke bekjende sig til den græske Tro, hvoriblandt 2 lutherske, 1 reformeert, 1 catholsk, 1 armenisk, et stort keiserligt Opdragelseshuus (for Hitteborn), adskillige velindrettede Hospitaler. Iblandt Fabrikerne er fornemmelig en stor Lærredsfabrik af Vigtighed. Troizkoi-Sergiew-Monascyr, det største og prægtigste Kloster i Rusland.

2) Gouvern. St. Petersborg, hvor St. Petersborg, den nye Hovedstad og Residents, med en Havn.

St. Petersborg (Petropolis), 59° 56', ved Mundingen af Newafloden, en stor, prægtig Stad, har 3840 Bygninger og over 230,000 Indvaanere.

Fortrinlig seeværdig ere her de keiserlige Palaier, især det nye Marmorpalais. Dette hører til de prægtigste Bygninger i St. Petersborg. Træ findes der ikke i den hele Bygning; den hele Beklædning er af Marmor. Taget

get er af Kobber. Istedet for Tømmer og Bræder har man brugt Jern. — Mærkværdige ere i øvrigt Keiser Peter den Stores Statue, Magazinerne, et Pantheon, de tolv Collegiers Bygning, den hellige Alexander Newskys Kloster, hvor den herværende Erkebisp har sit Sæde, det store keiserlige Opdragelseshuus, Hospitalet for Land- og Søtropperne. Foruden 25 græske Kirker, finder man her 3 tydsk-lutherske, en svensk, en finsk, en tydsk- og fransk-reformeert, en engelsk, en hollandsk, en catholsk og en armenianſk. Til de fornemste Opdragelsesanstalter høre: Sø- og Landcadetskolen, Artillerie- og Ingenieurskolen, den Demidowske Handelsskole og et græsk Seminarium. Det keiserlige Videnskabs-Academie med et Bibliothek og et anseeligt Konst- og Naturaliecabinet ꝛc. Ligeledes Konsternes Academie, samt en Konstskole fortjene ogsaa især at lægges Mærke til. Fabrikvæsenet og Handelen kommer Aar for Aar i større Flor. Staden har mange vigtige Manufacturer og Fabriker, hvor der fabriceres Porcellain, Tapeter, Speile ꝛc. Den er Oplagsstedet for alle russiske Vare og har en udbredt Handel og Søfart. De Keiserlige Lystslotte Zarskoje-Selo, Peterhof, Oranienbaum.

Kronstad, paa en Ø i den finske Bugt, en anseelig Stad, med en stor Havn og Castellet Kronslot, fortræffelige Dokker, Værfter og Magaziner for den Russiske Marine, som her har sit Hovedsæde.

3) **Narwa** paa V. Siden af Narowa. Staden og Districtet af samme Navn er, efter en keiserlig Forordning skilt fra det St. Petersborgske Statholderskab, som det forhen hørte til. **Narwa** driver betydelig Handel med Trælast og Hør.

4) Det **Novgorodske** Statholderskab (indbefatter fra 1796 ogsaa de sydlige Dele af det forrige

Olo-

Olonezifke Statholderſkab). Hovedſtaden er Nowgorod, N. V. for Twer, Sædet for en Erkebiſp, med 7000 Indb.

5) Det Twerſke, her er Staden Twer, N. V. for Moscau, Sædet for en Erkebiſp, med gode Manufacturer og 10,000 Indb.

6) Det Pleskowſke, hvor Staden Pſkow eller Pleskow.

7) Det Smolenskiſke, med St. Smolenſk, S. O. for Moscau, ved Dnieper. Driver temmelig god Handel.

8) Det Tulaiſke, med Hovedſt. Tula, S. for Moscau, med 30,000 Indb., mange Garverier og Metalfabriker; den driver megen Handel.

9) Det Kalugaſke, hvor Hovedſtaden Kaluga.

10) Det Jaroslawlſke, med Hovedſt. Jaroslaw, N. V. for Niſchnei-Nowgorod ved Wolga, med 30,000 Indb., mange Læder-, Linned-, Ulden- og Silke-Manufacturer og anſeelig Handel, ſaavel med diſſe Varer ſom med Korn, Hør og Olie.

11) Det Koſtromiſke, hvor Stæderne Koſtroma og Makariow.

12) Det Wladimirſke, hvor Staden Wladimir, Sædet for en Erkebiſp.

13) Det

13) Det Nischgorodske, med Hovedstaden Nischgorod, hvor ligeledes en Erkebisp har sit Sæde.

14) Det Wologdaske; her er Staden Wologda, N. for Jaroslawl, med vigtige Manufacturer, god Handel og 30,000 Indb.

15) Det Archangelske, indbefatter siden 1796 endnu af det ophævede Olonezi'ske Statholderskab de nordlige Dele. Hovedst. Archangel, 64° 34', N. for Wologda ved Mundingen af Dwina, med 1200 Huse, en Havn, store Værfter og Reberbaner, driver betydelig Handel med det nordlige Rislands og Sibiriens Varer og Fornødenheder.

Russisk Lappland. Øerne Waigats og Nova-Sembla. (s. S. 100).

16) Det Tambowske, Hovedstaden Tambow.

17) Det Woroneſiske, hvor Hovedstaden Woronesch, S. O. for Tula, en folkerig Stad ved Floden Woronesch, med Klædemanufacturer og et Vitriolsyderie.

18) Det Rjasanske.

19) Det Kurskske, hvor Kursk er Hovedstaden.

20) Det Orelske, hvor Orel er Hovedstaden.

21) Det Slobodsko-Ukrainske, (forhen tildeels det Charkowske).

22) Det

22) Det Nyreussiske, (Dele af den forrige Jekatharinoslawske, Wosnesenkiske Stath., hele Taurien) med Stæderne Krementschuk; Cherson, en ny befæstet Handelsstad, med en Havn og 40,000 Indb.; fremdeles i de nu herhid hørende Tauriske eller Krimmske Provindser, i Kef eller Kaffa, nu Theodosia, Or, (Perekop), en Fæstning, Baghtschisarai. Øen Fanagoria, fordum Taman. Ligeledes det Oczakowske District med Staden Oczakow med en Fæstning og Havn.

23) Det Lillereussiske, bestaaer af de forhen egentlige Lillereussiske Statholderskaber Nowgorod-Sewersk og Tschernikow, samt nogle Districter af de forrige Statholderskaber Kiew og Katarmoslaw; Hovedstaden er Tschernigow med en Fæstning. Handelsstæderne Reschin, Gluchow, Krementschuk, Pultava, S. O. fra Kiew, drive stor Handel; den sidste beromt af Carl XII. Nederlag.

24) Det Liflandske, (Hertugdømmet Liefland), hvor Hovedstaden og Fæstningen Riga, 56° 50', en Stad med 25,000 Indb., som handler med Kornvare, Hør, Hamp, Hør- og Hampefrø, Vox, Mastræer, Tømmer, ɔc.; Øen Oesel.

25) Det Esthlandske, (Hertugd. Esthland). Her er Hovedstaden Reval, 59° 0', ved den finske Bugt, med 10,000 Indb., en god Havn og stærk Sohandel.

26) Det

26) Det Wiburgske, hvor Staden Wiburg, 60° 20′, N. V. fra Petersborg, driver god Handel, især med Tjære, Bræder og Beeg og er vel befæstet.

27) Det Kurlandske Statholderskab (Hertugd. Kurland), hvor Hovedst er Mitau, med 9900 Indb., og Staden Libau, ved Østersøen, som har god Handel og Sefart.

28) Det Littanske, forhen det Wilnaiske, og Sloninscheske Gouvernement, hvor Stæderne Wilna, Brzesc, Grodno, Slonin.

29) Det Minskiske, hvor Staden Minsk.

30) Det Hvidreussiske, forhen Polezkiske og Mohilewske Gouvernement, hvor Hovedstaden Witebsk, Stæderne Polozk og Mohilew.

31) Det Wolynkiske og

32) Det Podolskiske, indbefatte begge det forrige Polske Ukraine, Vollhynien og Podolien, nogle Districter fraregnede. Her er en berømt Fæstning Kamiuiec.

33) Det Kiewske. Her er Kiew, 50° 30′, en anseelig Stad og Fæstning med et Universitet.

34) De Donske Kosakers Land. Deres Hovedstad og Vaabenplads Tscherkask, ved Don, driver god Handel.

B. Asiatisk.

B. Asiatisk Rusland.

Forfatning.

Det regjeres af Statholdere. De fleste nomadiske Folkeslag, især langs med de sydlige Grændser, ere kun meget lidet afhængige af Rusland.

Størrelse og Grændser.

Det udgjør langt mere end $\frac{1}{3}$ Deel af hele Asia. Det strækker sig fra 44 til 78°. Grændser i V. til det europæiske Rusland; i S. til den kaukasiske Landtunge, til det caspiske Hav og til det chinesiske Rige; i Ø. til det store Ocean, det nordlige Jishav og Cooksstrædet, som forbinder begge Havene med hinanden; i N. til Jishavet. — Flade-Indhold over 260,000 Qvadratmile.

Beskaffenhed.

Ogsaa her er der, ligesom i det europæiske Rusland, tre forskjellige Jordstrøg. Det varme fra 50° mod S. er meget varmt og frugtbart, men har tillige Heder; det tempererede imellem 50° og 60° har storeØrkener, som mangle Vand, og det kolde fra 60° mod N. er næsten aldeles uskikket til Dyrkning. Beliggenheden, Jordbundens Beskaffenhed og den store Mængde Salt, den indeholder, gjør Sibirien til et af de koldeste Lande under samme Brede.

Hoved-Floder.

1) **Don** og **Kuban**, som mod S. falder ud i det sorte Hav; 2) **Wolga** og **Ural**, som ligeledes mod S. falder ud i det caspiske Hav; 3) **Obv** med Bifloden **Irtisch** (som medbringer **Tobol**) **Jenisey**, **Lena** (med den østlige Biflod **Alkan**) **Indigirka**, **Kolyma**, som mod N. alle falde ud i Jishavet; 4) **Anadir**, som mod Ø. falder ud i det kamtschatkiske Hav. Alle disse Floder ere seilbare. Blandt Indsøerne er **Baikal** den største.

Producter.

De varmere Egne ere lidet beboede og dyrkede, men have Frugter i Overflødighed; i Sibirien er Jordbunden kun paa enkelte Steder frugtbar,, men for det meste bedækket med Skove. Indbyggerne leve af Fædrivt (i de nordlige Egne af Rensdyr); Vildt, Færsk- og Saltvandsfisk, simpelt Peltsværk ɔc. gives der en stor Mængde af, men Hermelin, Zobel, sorte og blaa Ræve ɔc. gives der kun i de yderste Egne af Sibirien. Salt og Salpeter haves Overflødighed af. Vigtigst ere de uudtømmelige Jern- og Kobbergruber i de uralske Bjerge, og de rige Guld-, Sølv- og Blygruber i Altai; længere hen mod Ø. er der Mineralier i Mængde.

Manufactur og Handel.

Silkefabriker, Garverier, Tilberedelsen af Huusblas og Caviar ere kun i de Wolgaske Egne vigtige. Hele Sibirien har paa nogle Ruslæderfabriker nær ingen andre Fabriker, end dem, der høre til Bjergværkerne. Handelen er betydelig, men drives ene af Russer, og for det meste med udenlandske Producter. De handle paa Persien og tilbytte sig persiske og indiske Vare, især Silke for uldent Tøi, Metalvare, ja endog americanske Producter. I China ved de sibiriske Grændser tilbytte de sig fornemmelig Bomulds- og andre chinesiske Vare for Peltsværk. Paa de vestlige Kyster af Nordamerica drives fra Ochotzk betydelig Peltshandel. De fornemste Handelsstæder ere: Astrachan, Orenburg, Tobolsk og Irkuzk.

Indbyggere.

Kun 3 til 4 Millioner; Sprog, Religion og Cultur ere forskjellige. Deres Herkomst er enten 1) **slavisk**: (Russer og Kosakker). 2) **finsk**: (Permier, Mordwiner, Tscheremisser, Wotjaker, Ostjaker og Woguler). 3) **tatarisk**: (Nogajer, Truchmener, Tschuwascher, Jakuter, Kirgiser, Karakalpaker). 4) **mongolsk**: (Burjeter ɔc.). 5) **tunguisisk**: (Samojeder, Koriæker, Tschuktscher, Kamtschadaler og Kuriler). De fleste af disse Folkeslag ere Noma-

der

der og Hedninger, (af Schama's eller Lama's Religion). Tatarerne er Mahomedaner.

Inddeling.

Siden Aaret 1796 bestaaer Asiatisk Rusland af følgende 9 Gouvernementer:

1) Astrachan, som fra 1796 af ogsaa indbefatter en Deel af Statholderskabet Saratow. Her er Hoved- og Handelsstaden Astrachan paa en Ø nær ved Wolgas Udløb; den har 70,000 Indb., en botanisk Hauge, Silke-, Bomulds-, Chagrin-, Saffians- og mange andre blomstrende Fabriker; den handler betydelig paa Persien.

Saratow, en velbygt Stad med Hamp-, Læder- og Silkefabriker.

Colonien Sarepta har Tobaksavl.

2) Pensa, med Hovedstaden af samme Navn.

3) Simbirsk, med Hovedstaden af samme Navn og Stæderne Samara og Stawropol.

4) Kasan, ved Wolga, har Kornvare, Hvæg, Honning, Peltsværker, Egetræ og Salt i Overflødighed; ligeledes Mineralier. Hovedstaden Kasan 55° 43', har gode Sæbesyderier og Læder-Fabriker og megen Handel.

5) Wiätka, med Hovedstaden af samme Navn.

6) Orenburg, 51° 41'. Hoved- og Handelsstaden af samme Navn, ved Ural, driver betydelig Handel især ved Caravanerne og med Kirgiserne.

Til dette Gouvernement regnes sædvanlig Kirgisernes Land.

7) Permien, koldt og ufrugtbart, men rigt paa Salt, Kobber og Jern, med Stæderne Permien, Katharineburg, en Fæstning, med et Overbergamt for alle de Sibiriske og Permiske Hytteværker.

8) Tobolsk. Her er Tobolsk, 58° 12′, Hovedstaden i hele Sibirien, en Handelsstad og Fæstning med 18,000 Indb. Her gjennempasseere europ. og chines. Vare og Caravaner. Landet er rigt paa Guld- og Sølvgruber.

Øen Nova-Zembla i Jishavet, er øde, ufrugtbar og beboes kun af hvide Bjørne, Ræve og Rensdyr. Russerne, som komme paa Hval- og Sælfangst, overvintre her.

9) Irkutzk. Her er Irkutzk, en folkerig og befæstet Stad, som driver den største Handel i Sibirien.

Nertschinsk, den yderste Grændsefæstning mod China, med guld- og sølvholdige Blygruber.

Kjachta, hvor næsten al Handelen mellem Rusland og China drives.

Kolywan, med rige Guld- og Sølvgruber.

Tomsk, 56° 29′, i en Egn, der er rig paa Hornqvæg og Heste, driver betydelig Handel med Caravanerne.

Jeniseisk, en betydelig Stad i en behagelig og frugtbar Egn, driver stor Handel.

Ja-

Jakutzk, 62° 1′, er et Oplagssted, og driver den største Zobel-Handel.

Ochotzk, 59° 20′, har en Havn og Skibsværfter. Herfra seiler man til Kamtschatka og til de nordvestlige americanske Kyster.

Halvøen Kamtschatka, meget bjergfuld, kold og ufrugtbar, har ildsprudende Bjerge, meget Peltsværk, Fisk, Amphibier, Hvaler, nyttige Planter, varme Kilder, Svovl og Ambra. Indbyggerne ere lidet cultiverede, leve af Fisk og bruge Hunde istedet for Heste.

Nordøstlig er Tschuktschernes Land.

Fremdeles 1) de Kurilske eller Kuriske Øer, som strække sig mod S. til Japan, og have alle sibiriske Bjergplanter, næsten ingen Træer og kun lidet Peltsværk og Fiskerie. Berings- og Kobberøerne østlig for Kamtschatka.

2) De Aleutiske Øer.

3) Negho-Øerne eller de Andreanowske Øer.

4) Ræve-Øerne.

5) Øen Kadjak.

Dertil komme de russiske Privat-Etablissementer i Nordvest-America.

De aleutiske Øer og Ræve-Øerne ligge omtrent under 200° L. i to Grupper. Af de første er der mere end 40, og af de sidste opdages der stedse flere. For største Delen ere de ufrugtbare og ubefolkede, og kun for det kostbare Peltsværk vigtige. Indbyggerne, som regnes blandt de raaeste Vilde, ere Hedninger. Russerne, som drive Peltshandel her, faae Peltsværk i Tribut.

Anm. 1.

Anm. 1. Det hele russiske Riges Flade-Indhold, er henved 306,000 og med Indbegreb af de Kirgisiske Heder over 337,500 Qvadratmile; Folkemængden omtrent 36 Millioner; Indkomsterne 50 Millioner Rdlr.; regulaire Landtropper over 250,000; Flaaden i Østersøen bestaaer af mere end 30 og den i det sorte Hav af henved 20 Linieskibe.

Anm. 2. Keiserens Titel er: Keiser og Selvhersker over hele Rusland ꝛc.

Vaabenet er en sort Ørn med 2 Hoveder og tredobbelt Krone, holdende et Guld-Scepter og en Guldkrone i Haanden.

Ridderordnerne ere: 1) Andreas-Ordenen (det blaae Baand). 2) Den hellige Alexander Newskis Orden (det røde). 3) Catharine-Ordenen for Fruentimmer (et mørkerødt Baand). 4) Den hellige Georgs-Orden, som er militairisk.

De øvrige Lande, som paa en vis Maade staae under Ruslands Herredømme, findes anførte under det Asiatiske Tatarie og Georgien.

Det gamle Rusland.

---

§. 1.

Grækerne, som for Christi Fødsel og endnu længe derefter, vare de eneste, som ved Skrivter have meddeelt os Efterretninger om Folkeslag og Lande, henregnede det nuværende Rusland til Sarmatia og Scythia: et Navn, som de tillagde alle de Lande, der laae norden for dem, og hvis Beskaffenhed de ikke kjendte. Indbyggerne

kaldte

kaldte de Scythra. Kun om den sydlige Deel af Rusland, imellem Don og Dnieper, (som de kaldte Borysthenes og Tanais), vidste de noget mere. Herodot, Historiens Fader, havde omtrent 450 Aar for Christi Fødsel, reist saavel i det nuværende Ukraine som i de tilgrændsende Lande. Han beretter, at disse Egne vare meget frugtbare og at Indbyggerne vare Nomader. Grækerne, som handlede paa disse Lande, anlagde ved Udløbet af Borysthenes Staden Olbia. Landets Indbyggere kaldtes Roxolani, Budini, Jazyges, Hirri, Scyri ꝛc.

Her var og de gamle Nordiskes Jotunheim, Asgard, Gardarike, Holmgard, Bjarmaland og Hundingaland.

Paa Chersonesus Taurica var Theodosia, Panticapæum eller Bosperus og Cherson græske Colonier.

§. 2.

Det russiske Navn forekommer først i det 9de Aarhundrede. Historien synes at vidne om, at Russerne eller i det mindste deres Regenter, vare af skandinavisk Oprindelse. De store Skarer, som vandrede ud fra Norden, besøgte især de østlige Kyster, der beboedes af slaviske Horder, og krævede Egernskind som en Tribut af de oprindelige Russer ved Floden Ladoga. Skandinavierne, som kaldtes Vareger eller Corsarer, hvis Vælde og Rygte allevegne udbredte Rædsel, tjente imidlertid de gamle Russer i deres Krige mod deres Naboer, og forskaffede sig derved et Slags Herredømme over dem. Endelig stiftede Rurik, en skandinavisk Høvedsmand (862) et Rige, som hans Landsmænd og Efterfølgere søgte end mere at udvide i de sydlige Provindser. Han valgte Ladoga (nu Staraia Ladoga) til sin Hovedstad. Men med Tiden blan-

blandede de skandinaviske Anførere sig med Russerne, antoge tildeels deres Tro, Sprog og Sæder.

Ruriks Efterfølgere vare i det 10de Aarhundrede Herrer over den store Provinds Wlodomir eller Moskow. Mod Vesten strakte deres Herredømme sig til Østersøen og Preußen og mod Norden til hen over den 60 Bredegrad.

Iblandt alle russiske Stæder ere Nowgorod og Kiew de ældste, som, igjennem en Række af Aarhundreder og Omvæltninger, have vedligeholdt deres Navn og Anseelse.

Russerne dreve Handel fra Østersøen til det sorte Hav, og fra Oderen til Constantinopel. Ikke langt fra Nowgorod seilede de med Smaabaade paa de Strømme, som falde ud i Bosthenes, og bragte Slaver, Peltsværk, Honning og Huder til Magazinerne i Kiew. Med disse Varer droge de hvert Aar til Constantinopel, og vendte tilbage med rige Ladninger af Korn, Vine, Olie, græske Manufacturartikler og indiske Specerier. I det 10de Aarhundrede beleirede de Constantinopel og vendte sejerrig tilbage. Wladimir den Store udvidede og befæstede Riget end mere, og indførte den christelige Religion. Rigets Grændser undergik i de efterfølgende Aarhundrede mange Forandringer. I det 13de og 14de erobrede Tatarerne og Polakkerne den største Deel deraf. Men i det 15de og 16de reiste det sig op igjen, og blev forøget med adskillige Lande. Ivan Wasiliewitsch, en af Ruslands største Erobrere, befriede (1545) sit Land fra Tatarerne, og forøgede det (1554) med Kongeriget Astrakan. Feodor undertvang

hele

hele Sibirien. Storfyrsten Alexei Michaelowitsch tog Smolensk og den største Deel af Ukraine fra Polen. Men Culturens Alder i dette uhyre Rige begynder egentlig med Peter den Store (1682). Han forsøgede ikke allene ved Erobringer Rigets Vælde, men han søgte ogsaa ved vise Indretninger og sund Statsklogskab nogenlunde at oplyse og forfine et uncultiveret Folk. Han anlagde Petersborg, antog Keisertitel og lagde en varig Grundvold til Rigets nærværende Glands. Catharine II. forsøgede endnu mere dette vidtsftige Rige, forskaffede det store Strækninger af Polen, Krim og Kuban, den Otschakowske Provinds, og Herredømmet over Georgien og det caspiske Hav. Hun befordrede Videnskaberne og Konsterne, lod opdage nye Lande mellem Asia og America, og gav sit Folk vise Love.

Polen (Polonia)

udgjorde tilforn et stort og i sin Tid vigtigt Kongerige, beliggende imellem Østersøen, Preußen, Tydskland, de Ungerske Lande og Rusland. Indtil 1772 var dets Flade-Indhold 12,600 Qvadratmile. 1795 blev det aldeles opløst og indlemmet under Rusland, Preußen og Galizien.

Preußen

Preußen (Borussia).

Kort.

J. Sotzmanns Kort over Preußen, efter Grændsetractaten 1797, Berlin 1798.

Grændser og Størrelse.

Mod N. til Østersøen og det russiske Distriet (Kurland); mod O. og S. det russiske District, Galizien og Schlesien; mod V. Brandenborg, Pommern og Østersøen. Det strækker sig fra 33° til 42° L. og fra 50° 40′ til 56° B. Flade-Indhold (med Indbegreb af den 1795 tilkomne Deel af Polen) henved 3040 Qvadratmile.

Floder, Søer og Havbugter.

Hovedfloderne ere:

1) Memel eller Niemen (Rubo), som udgjør paa en lang Strækning Grændsen mod Rusland, og falder ud i det curiske Haff.

2) Pregel (Chronus), som efterat den har forenet sig med Allen, falder ud i det Frische Haff.

3) Weichsel (Vistula), den største blandt dem alle, som Piliza og Bug, Grændsefloderne mod Galizien, falde i, og som igjennem adskillige Mundinger, hvoraf den østlige kaldes Nogat, falder ud i Østersøen.

4)

4) Netze falder vestlig mod Tydskland ud i Warthe.

5) Warthe falder ud i Oderen.

Hvert Haff (Sø) skilles ved en smal Landtunge (Nehrung), af samme Navn fra Havet, og hænger ved en Havbugt sammen dermed. — Iblandt adskillige Canaler er den Brombergske, som formedelst Floden Bra forbinder Weichsel med Netze, den mærkeligste.

Indsøer gives der saare mange af.

Beskaffenhed og Producter.

Landet er for det meste fladt, Jordbunden næsten allevegne god, men paa nogle Steder sandet og moradsig. — Korn, Hør, Hamp, Tobak og Humle haves her i Overflødighed; det har store Skove; Fædriften, især Qvæg- og Hesteavlen, er meget anseelig; Vildt, og deriblandt Elsdyr i Mængde; Bieavlen er betydelig; Søerne, Floderne og Strandkysterne ere meget fiskerige, og de sidste levere mere og bedre Rav end noget Land i Verden.

Manufactur og Handel.

Lærreds- og Uldenmanufacturerne ere vigtige, Jern-, Kobber- og Messingværkerne ere talrige; der fabriceres ogsaa meget Læder, Garn, Seildug, Krud og Papir. Handelen er betydelig, og der udsendes især polske Producter; af Mangel paa Manufacturer trænger Landet til mange udenlandske Articler. Der udføres: Masttræer, Bræder, Tjære og Aske; Huder, Læder, Børster, Kjød, Talg og Smør; Honning og Vox; Kornvare, Meel, Gryn, Hør, Hamp, ligeledes Hør- og Hampefrø; Garn og Seildug, Fisk og Caviar. — Der indføres: Viin, Havefrugter, alle Slags Manufactur-, ost- og vestindiske Vare. Søfarten strækker sig over hele Europa, men ikke til de andre Verdensdele.

densdele. De fornemste Sø- og Handelsstæder ere Danzig, Königsberg, Elbing og Memel.

Anm. I Preußen regner man efter Gylden, Grosken eller Skilling, 1 Gylden deles i 30 Grosken eller 90 ß., og er omtrent 3 ℔ 12 ß. D. C. De preuß. Provincialmynter bestaae kun af Skillemynter hvoriblandt Timpfer til 18 preuß. Grosken, hvoraf der gaaer 5 paa en Daler, ere de bekjendteste. Mark preuß. til 20 preuß. Grosken.

Indbyggere.

Deres Tal (1797) henved 3,800,000. Det Tydske er Hovedsproget i det egentlige Preußen; det Lettiske tales i Lille-Litauen og det Polske i de Provindser, der ere tagne fra Polen.

Religion.

Den evangelisk-lutherske er den herskende; men de fleste Indbyggere bekjende sig til den catholske, og have lige Rettighed med de Lutherske. Andre Religionssecter taales.

Regjering.

Uindskrænket Kongerige, arvelig for Efterkommerne af begge Kjøn.

Inddeling.

I) Øst-Preußen, II) Vest-Preußen, III) Syd-Preußen og IV) Ny-Øst-Preußen.

A. Øst-Preußen, det egentlige Kongerige, ligger ved Østersøen, og Floderne Memel og Pregel. I S. har det store Skove og Søer, men er ellers godt dyrket. Det deles i det øst-preuß. og litauske Kammer-Departement, hvoraf det første udgjør den V. og det sidste den Ø. Deel af Landet, (Lille- eller Preuß-Litauen kaldet).

Königsberg, (Regiomontum), 54° 53′, ved Mundingen af Pregel, Rigets Hovedst., en stor, velbygt og befæstet Stad, med 60,000 Indb., et Slot, Uni-

Universitet, Ulden-, Strompe- og Læder-Fabriker, anseelige Skibsværster og vigtig Handel.

Pillau, V. fra Königsberg, en liden Stad, med en god Fæstning og Königsbergs egentlige Havn.

Tilsit, N. O. fra Königsb. ved Memel, en nærsom Stad, med 7000 Indb. og betydelig Handel.

Memel, 55° 32′, ved Indløbet til det curiske Haff, med 6000 Indb., en god Havn, Skibsværster, Klædemanufacturer, betydelig Handel, især med Hør, Garn, Hamp og Brænde.

Insterburg, S. fra Tilsit, ved Anger, med 5000 Indb., som drive indenlandsk Handel.

Grumbinnen, Ø. for Insterburg, med 5000 Indb., Klæde- og Strompemanufacturer.

Marienwerder ved Weichsel.

B. West-Preußen, (før 1772 polsk), V. fra Øst-Preußen, bestaaer af Culmerland, den Marienburgske Provinds, Pomerellen, hvortil endnu regnes Netzeland ɔc.

Culm, ved Weichsel, med et Universitet. — Graudenz paa en Ø i Floden Ossa.

Marienburg ved Fl. Nogat.

Elbing, N. O. fra Marienburg, en Handelsstad ved den seilbare Flod Elbing, med 18,000 J., adskillige Manufacturer. Driver stor Handel med preußiske og polske Varer.

Brauns-

Braunsberg, ved det Frische Haff, med 5000 Indb. og anseelig Handel.

Danzig, (Dantiscum, S. Gedanum), 54° 22', nær ved Mundingen af Weichsel (indtil 1793 fri polsk) med 36,000 Indb., mange anseelige Fabriker, Hoved-Oplagsstedet for de polske og preuß. Producter og Fornødenheder. Staden har stor og udbredt Handel og Søfart. — Weichselmünde, en Fæstn. — Oliva, en Flekke.

Thorn, ved Weichsel, en gammel og anseelig Stad med gode Sæbesyderier og vigtig Handel. Den er Nic. Copernicus's Fødested.

C. Syd-Preußen, (taget fra Polen 1793). S. fra Vest-Preußen, ved Weichsel og Warthe; det udgjør den største Deel af Stor-Polen og et lidet Stykke af Lille-Polen. Et Stykke af Ny-Øst-Preußen hører ogsaa dertil. Det deles i 3 Kammer-Departementer.

Petrikau. — Lendschitza. — Gnesen (Gnesna), Hovedstaden i Storpolen. — Kalisch, temmelig stor.

Posen (Posman), ved Warthe, med 40,000 Indb., anseelig Handel, især paa Tydskland.

Rawitsch, ved de schles. Grændser, har mange Klædemanufacturer og god Handel.

Fraustadt, driver stor Handel med Uld og Stude.

Warschau, (Varsovia), 52° 14', ved Weichsel (indtil 1795 Kongen af Polens Residents), har 70,000 Indb. Nu i maadelig Tilstand.

D. Ny-Øst-Preußen, (den Deel af Polen, som Preußen fik 1795, men hvoraf Warschau hører til Syd-Preußen). Deles i 2 Kammer-Departementer.

Plock (Plozk), ved Weichsel. Driver god Handel.

Bielsk, en vidtløftig Stad med anseelig Handel. — Bialystok, en velbygt Stad.

Det preußiske Navn forekommer først i det tiende Aarhundrede. Den største Deel af Riget henregnedes fordum til Sarmatia Europæa. Indbyggerne kaldtes Guthones, Æstii, Alani ꝛc. I det 13de og 14de Aarhundrede blev det indtaget af Korsherrerne eller de tydske Korsridder; (1270) stiftedes i Fischhusen det Samlandske Bispesæde og (1255) blev Slottet og Staden Kolowitz, nu Königsberg, bygt. Riddernes Tyrannie bevægede den største Deel af Landet til at give sig (1454) under Polens Herredømme. Danzig, Elbing og Thorn bleve nu frie og valgte sig en egen Regjering. Der opkom siden en blodig Krig imellem Korsridderne og Polen, og denne Krig endtes dermed, at den ene Deel kom til at staae under Polakkerne og at Ridderne beholdte den Anden som et Lehn af dem. Markgreve Albrecht af Brandenborg, Ordenens Stormester, blev omsider af Polakkerne udnævnt til en verdslig Hertug af Preußen, og dermed endtes Riddernes Herredømme i dette Rige. Fridrich Wilhelm den Store befriede

befriede sig (1657) fra sin Lehnsforbindtlighed, og hans Søn Fridrich I. ophøjede Preußen (1701) til et Kongerige. Friderich II. forskaffede sig (1773) ikke allene det saakaldte polske Preußen, men endog Netzedistrictet og et Stykke af Storpolen. Denne Konge, maaskee den største, der nogensinde har beklædt nogen Throne, bygte trolig paa den Grund hans Fader og Faders Forfader havde lagt til Rigets nuværende Glands og Vælde. Fridrich Wilhelm II. fik (1793) det saakaldte Syd-Preußen og (1795) det forrige polske Litauens vestlige Strækning, som siden er henlagt under Vest-Preußen; fremdeles Polachien med St. Bjelk, og Masuren (Masovia) med Staden Warschau.

Tydskland (Germania).

Kort.

Det Güsseseldske, Hom. Offic. 1 Bl. 1789; endnu brugbarere er det nyere af Güssefeld, 4 Bl. og det nye Sotzmannske Atlas over Tydskland, Berlin, 16 Bl.

Grændser.

Mod N. ved Slesvig Eideren, den slesvig-holsteenske Canal, Østersøen og Nordsøen; mod Ø. Preußen, Preuß. Schlesien, Ungern og Croatien; mod S. det adriatiske Hav, Italien og Helvetien; mod V. Frank-

Frankrig og den bataviske Republik (de forenede Nederlande).

Størrelse.

Det strækker sig fra 23 til 37° L. og fra 45 til 55° N. B. Dets største geometriske Længde er omtrent 130 Mile og dets største geom. Brede omtrent 140 M. Hele Omkredsen er 450 Mile, og Flade-Indholdet 11,000 Qvadratmile.

Hovedfloder.

1) Donau (Danubius), som har sit Udspring i Schwaben ved Schwarzwald, og iblandt andre Floder modtager Lech, Nab, Iser og Inn, og igjennem Ungern og Tyrkiet falder ud i det sorte Hav; den er den største Flod i Europa.

2) Rhein (Rhin) (Rhenus), kommer som en seilbar Flod fra Helvetien, og forstærkes ved de seilbare Floder Neckar (Niecer), Mayn (Moenus), Lahn ɔc., leber derpaa ind i de forenede Nederlande og falder igjennem mange Mundinger under andre Navne ud i Nordsøen. Til Mundingen af Mayn kaldes den Over-Rhin, og derfra til dens Udløb Nedre-Rhin.

3) Weser (f. Visurgis), har sit Udspring i Franken, løber under Navn af Werra til Mundingen af Fulda, og falder ud i Nordsøen. Allerede som Werra er den seilbar.

4) Elben, Elven (Albis), har sit Udspring paa Riesenbjergene, bliver allerede i Böhmen formedelst Mulda og Eger seilbar, og falder ud i Nordsøen.

5) Oderen (Viadrus), har sit Udspring i Mähren, bliver snart seilbar, modtager Warthe, og falder derpaa ud i Østersøen.

Den fornemste Kystflod er den seilbare Ems (Amisia), i Vestphalen. — Tydskland har over 500 Floder, hvoriblandt 60 seilbare. — Blandt Indsøer, hvoraf der gives mange, især i de sydlige og nordlige Egne, er Bodensø, 7 Mile lang og 3 Mile bred, den betydeligste.

Hoved-Bjergstrækninger.

1) Harz (imellem Over- og Neder-Sachsen), hvorpaa Brocken eller Bloksbjerg er det høieste; 2) Schwarzwald i Schwaben; 3) Alperne paa Grændserne af Helvetien; 4) Fichtelbjerget i Franken; 5) Kahlenberg i Østerrige; 6) Riesenbjergene i Schlesien ved de böhmske Grændser.

Clima.

Overhovedet tempereret, i nogle høje Bierg-Egne noget koldt, i de nordlige fugtigere.

Producter: af

1) Planteriget: adskillige Kornarter, Haugefrugter, Vine, Hør, Hamp, Tobak, Humle, Saffran, Krap, Vaid, Ved; af

2) Dyreriget: Horngvæg, Heste, mange Faar, en stor Mængde Vildt; af

3) Mi-

3) Mineralriget: betydelige Sølvbjergværker, Jern, Kobber, Bly, Tin, Qvikſølv, Kobold, Zink, Svovl, Steenkul, Gips, Alun, Marmor, Agat, Alabaſter, Kalk, Vitriol, Porcelainsjord, Ædelſtene, ꝛc. — Henved 1000 Sundhedsbrønde; Kilde-Salt i Overflødighed.

Indbyggere.

Henved 24 Millioner. De tale deels Høitydſk, deels Plattydſk. Tydskland har 31 Univerſiteter, adſkillige lærde Selſkaber, Konſtacademier og mange Gymnaſier. Tydſkerne ere en af de Nationer, ſom ivrigſt befordre Videnſkaberne, Konſterne og Culturen i Europa.

Religion.

Den catholſke, lutherſke og reformeerte ere de herſkende Religioner.

Manufacturer og Handel.

De fornemſte ere Lærreds-, Klæde-, Strømpe-, Porcelains-Fabriker; fine Kniplinger, Bomuldsvarer, Jern-, Staal- og andre Metalvarer, Glas og Speile, Guld- og Sølvarbeide forfærdiges her i Mængde. Handelen, der drives paa Elben, og dernæſt paa Rhinen og Weſeren, er vigtigſt. Der udføres for mere end 10 Millioner Kornvare; Vedd, iſær Skibstømmer ꝛc.; Potaſke, Kjød i Mængde; Lærred for mere end 30 Mill. aarligen, en ſtor Deel Linnedgarn, mange Uldne- og Bomuldsvarer; Kniplinger for adſkillige Millioner aarligen; Jern- og Staalvarer; Trævarer, en ſtor Mængde Speile og Glas; Porcelain, Leerkar, Papir; mange Slags mineralſke Producter, fornemmelig Blaafarve og Qvikſølv. Der indføres: Materialier til Manufacturer, iſær Silke og Bomuld, fine Uldne-, Silke- og Bomuldsvarer.

De vigtigſte Søhavne ere: Hamborg, Bremen og Emden for Nordſøen; Lübeck, Stettin og Roſtock for Øſterſøen; Trieſt for Middelhavet. De fornemſte Handelsſtæder i det Indre af Landet ere: Frankfurt af Mayn, Leipzig, Nürnberg,

Augsburg, Botzen, Wien, Breslau, Magdeburg og Brunsvig.

Anm. Man regner i Tydskland efter Dalere eller Rigsdalere og Rigsgylden. Begge deles i Groschen og Pfenniger eller i Batzer, Kreutzer og Pfenniger, ligeledes i Albus, Schillinge, Grote ꝛc. Af prægede Mynter gives der mange, fordi næsten enhver tydsk Stat har Mynteretighed, og Riget, i det Hele betragtet, ikke lader mynte Penge. Den sædvanlige Myntfod er Conventionsfoden, efter hvilken hver Mark Sølv udbringes til 20 Gylden. Men Værdien af disse Conventionspenge er i en stor Deel af Tydskland bleven ⅕ forhøiet, og dette har givet Anledning til Forskjellen imellem 20 og 24 Gyldenfoden. De *større Sølvmynter* ere: Specierigsdaler til 2 Gylden eller 1⅓ Daler; Gylden, halve Gylden ꝛc. *Guldmynter*, hvis Værdie i Tydskland er ubestemt, ere: Severiner eller Souverainsd'or; Karoliner; Pistoler af samme Fod som de gamle franske Louisd'or (hvorfor de sædvanlig have samme Navn), dobbelte, hele og halve; Ducater. Af fremmede Mynter circulerer der især hollandske Ducater og franske gamle og nye Louisd'or, store og smaa Dalere, eller hele og halve Løbedalere.

Regjeringsforfatning.

Tydskland er et Kongerige under det gamle Navn *Germanien*, umiddelbar forbundet med det *romerske Keiserdomme*, som nu kun er en Titel. Monarken er altsaa *romersk Keiser* og *Konge i Germanien*. Det er et meget *indskrænket Valgrige*, og indbefatter nogle hundrede, deels monarkiske, deels republicanske Stater, som tillige tage Deel i Regjeringen, og staae under Riget og dets Overhoved, men som foruden dette Rigsforbund dog endnu have Landshøihed og Selvstændighed, og iøvrigt ere fuldkommen uafhængige.

Keiser

Keiseren vælges (i Frankfurt am Mayn) af 10 Kurfyrster *), hvilke ere:

1. Kurfyrsten af Aschaffenburg, som er Rigs-Erkekanzler, Metropolitan-Erkebiskop og Primas af Tydskland.
2. Kongen af Böhmen.
3. Den regierende Pfalz-Greve, Hertug i Bayern.
4. Hertugen af Sachsen.
5. Markgreven af Brandenburg.
6. Hertugen af Brunsvig-Lüneburg.
7. Markgreven af Baden.
8. Hertugen af Wirtemberg.
9. Landgreven af Hessencassel.
10. Erkehertugen Fyrsten af Salzburg.

De

*) Kurfyrsterne vare 9 i Tallet, indtil Pfalz og Bayern fik een Regent. Ved de store Forandringer efter Fredslutningen i Luneville ere de geistlige Kurfyrstendømmer Cöln og Trier ophævede og i deres Sted de fire sidstnævnte Kurfyrstendømmer oprettede. De forrige 2 Erkestifter, 22 Hjelpestifter og alle Prælaturerne ere sekulariserede. De i Noterne anførte Forandringer ere nu fuldkommen stadfæstede.

De høieste Rigsretter ere: Rigshofraadet i Wien, eller hvor Keiseren residerer, og Rigskammerretten i Wetzlar.

Den nuværende Keiser er Franz II.

Inddeling.

Revolutionskrigen har frembragt en stor Forandring i Tydskklands Geographie. Alle de Lande, som ligge paa den venstre Side af Rhinen, ere afstaaede til Frankrig. Tydskland bestaaer nu (efterat den Burgundiske Kreds er indlemmet i den franske Republik) af 9 saakaldte Kredse eller Provindser:

1) Den Oversachsiske.
2) Den Nedersachsiske.
3) Den Vestphalske.
4) Den Kurrhinske.
5) Den Overrhinske.
6) Den Schwabiske.
7) Den Frankiske.
8) Den Bayerske.
9) Den Østerrigske.

Desuden høre nogle Lande, som ikke ere indbegrebne i disse 9 Kredse, til Tydskland:

1) Böhmen, 2) Mähren, 3) Lausitz, 4) Schlesien (hvoraf den største Deel besiddes af Preussen med Souverainitet), hvilke 4 Lande ligge sammen og

forhen

forhen herte sammen; 5) adskillige adspredte Herskaber, Grevskaber og Stifter ꝛc.

I.

Den Oversachsiske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske over den nordlige Deel (1780) og over den sydlige (1781) i Hom. Oss. Ligeledes det i det weimarske Industrie-Contoir (1798).

Størrelse. 2000 □ Mile.

Folkemængden over 4 Millioner.

Bjerge. Erzgebirge, Thüringer Wald og den sølvrige Harz, alle i den S. Deel; den N. Deel har ingen Bjerge.

Floder. Elven, som i den S. Deel modtager den sorte Elster, Mulde og Saale, og i den N. Havel; Oderen løber kun igjennem den N. Deel og modtager her Warthe.

Denne Kreds bestaaer af: 1) Hertugdømmet Pommern. 2) Mark Brandenburg. 3) Kursachsiske Lande. 4) Fyrstendømmerne Weimar, 5) Eisenach, 6) Gotha, 7) Altenburg, 8) Anhalt, 9) Coburg. 10) De reußiske Herskaber og adskillige Grevskaber.

1) Hertugdømmet Pommern.

Jordbunden er deels sandet og stenet, deels feed og frugtbar. Producter: Overflødighed af Korn, meget god Horngvæg-, Heste-, Faare- og Svineavl; saare mange Gjæs; gode Fiskerier; meget Ved, især ypperligt Egetræ, Jern, Rav. Oderen deler Landet i For- og Bag-Pommern. Det sidste er ganske preußisk; den ene Halvdeel af Forpommern tilhører Sverige og den anden Preußen.

A) Forpommern.

1) Den preußiske Deel (imellem Oder og Peene, som skiller den fra den svenske Deel).

Stettin (Stetinum), 53° 32′, ved Oder, en god Handelsstad og Fæstning med 1600 Huse og 16000 Indb., mange Uld- og Bomulds-Manufacturer, og vigtig Søhandel.

Pasewalk, V. fra Stettin, ved en seilbar Flod., 3000 Indb.

Anclam, ved Peene, en Handelsstad med 3500 Indb., og Demmin, Handelsstad ved Peene med 2500 Indb.

2) **Svensk Pommern** (imellem Peene og Østersøen), indbefattende den frugtbare Ø **Rügen.**

Stralsund, 54° 45′, ved Havbugten imellem det faste Land og Rügen, er Hovedst.; den er velbefæstet, har 11000 Indb., Uld- og Linned-Manufacturer, anseelig Handel.

Barth har 500 Huse, 3000 Ind. og en Havn.

Gribswalde, Greifswalde, nær ved Østersøen, har 5000 I., et Universitet og god Handel.

Wolgast, ved Peenes Udløb, 4000 Indb., god Handel og Søfart.

B) Bag-Pommern (ganske preußisk).

Stargard (Hovedst.), ved Fl. Ihna, med 6000 Indb., Uld- og Linnedmanufacturer.

Col-

Colberg, en befæstet St. med 4000 Indb., gode Uldmanufacturer, anseelig Handel og Sofart.

Stolpe, en Sø- og Handelsst. med 4000 I.

II. Mark Brandenburg.

Producter. Ved og Skovproducter, fortræffeligt Egetræ, Fædrivt, især vigtig Faare-Avl. Der forarbeides Silke, Halvsilke, Lærred, Bomuld og Uld, Jern og andre Mineralier i Mængde og af fortrinlig Godhed; mange udenlandske Vare ere derfor forbudne.

Landet tilhører Kongen af Preußen, og inddeles i:

A) Til Kurmark hører:

1) Mittelmark, hvori

Berlin (Berolinum), 52° 31', ved Spree, Kongens Residents, en af de største og skjønneste Stæder i Europa.

Den har en Omfang af 2¼ Mile, 130,000 Indb. foruden 30000 militaire Personer, og bestaaer af: Berlin, Colln (ved Spree), Friedrichswerder, Dorotheen- eller Neustadt og Friedrichsstadt. Slottet, Operahuset, Tøihuset, Bibliotheket, adskillige fortræffelige Statuer, Wilhelmspladsen, Menageriet. Et Videnskabs- og et Konst-Academie. En Giro-, Seddel- og Laanebanque. Den er Hovedpladsen for de brandenburgske Silke-, Uld-, Bomulds- og Linnedmanufacturer; der forfærdiges ogsaa her fortræffeligt Porcellain, meget Tobak, Sukker, berømte Vogne og mange andre Vare; den driver en betydelig Handel.

Spandau, en berømt Fæstning, med 4000 Indb. og en stor Geværfabrik.

Potsdam, ved Havel, den 2den Residents, med 20,000 Indb., mange anseelige Manufacturer og Fabriker. — Sanssouci og det nye Slot.

2) Die

2) Die Altmark. Her er Stendal, ikke langt fra Elven, Hovedst. med 4500 Indb. og adskillige Manufacturer.

Brandenburg ved Havel, 10,000 Indb. anseelige Uld-, Bomulds- og Lærreds-Manufacturer.

Ruppin, (4000 I.), mange Klædefabriker.

Frankfurt an der Oder, med 10,000 I., et Universitet og megen Søfart. Her holdes en bekjendt Messe.

3) Die Vormark eller Prignitz.

Perleberg, (Hovedst.), med 2400 I.

4) Die Uckermark. Her er Prenzlau, Hovedst, med 6000 Indb., og Klædefabriker.

B) Die Neumark. Hovedst. Cüstrin, stærkt befæstet; 4500 Indb.

Landsberg ved Warte, med 6000 Indb.

Crossen, med 3500 Indb., Klædemanufacturer og Vinavl.

Züllichau, med 5000 Indb. og vigtige Ulden- og Klædefabriker.

Anm. Mark Brandenburg er Middelpunkten for alle de preuß. Stater, hvis Størrelse er 5600 □ Mile; Folkemængde: 7½ Millioner; Statsindkomster: 33 Millioner. Krigsmagt: 230,000 Mand.

III. Fyrstendømmet Anhalt er delt imellem tre Fyrster, som kaldes efter deres Hovedstæder nemlig:

1) Dessau, ved Mulde, med 8000 Indb.

2) Bernburg, med 4000 Indb.

3) Cö-

3) Cöthen, med 5000 Indb.

Zerbst, med 7000 Indb. og adskillige Fabriker.

Anm. Producter: Korn, Tobak, Havefrugter, Fædrivt og Skove.

IV. De Kursachsiske Lande.

De ere af de frugtbareste og meest dyrkede i Tydskland. De have mange Producter og en god Befolkning. Vigtige Manufacturer findes næsten allevegne. — Landsherren er Kurfyrsten af Sachsen. — Den herskende Religion er evangelisk, men den kurs. Familie catholsk. — Landet deles i 7 Kredse og 2 Stifter.

1) Kur-Kredsen (tilhører Kurfyrsten af Sachsen). Her er: Wittenberg (Witteberga), Hovedstaden, ved Elben, med 6500 Indb. og et Universitet, hvor Luther begyndte Reformationen. — Barby.

2) Den Thüringske Kreds. — Weißenfels, med 5000 Indb., ikke langt derfra fortræffelige Sandsteenbrud. — Landsb. Roßbach.

Langensalze, (6000 Indb.), med betydelige Silke-, Klæde- og andre Fabriker, samt god Handel.

3) Den Meißniske Kreds.

Dresden, 50° 2', Hoved- og Residentsstaden, paa begge Sider af Elven, med en berømt Bro, en af de skjønneste Steder i Tydskland, med 50,000 Indb.

Mærkelige ere Slottet, Billedgalleriet, det sachs. Museum. Et Konst-Academie. Mange Manufacturer og Fabriker. En herlig Egn.

Pirna,

Pirna, med 4500 J. — Fæstningen Königstein.

Meißen (Misena), ved Elven, med 5000 Indb. og en berømt Porcellainsfabrik.

4) Leipziger Kredsen.

Leipzig (Lipsia), 51° 19', en berømt og smuk Handelsstad, med et Universitet og 33,000 J.

De Messer, som holdes her, besøges af alle europæiske Nationer, og ere for Boghandelen de eneste i Europa. Blandt Manufacturerne ere Tapet-, Vorbug-, Tobak-, Silke- og Fløjels-Manufacturer; 24 Boghandlere og 14 Bogtrykkere. Mangfoldige Konstnere og Haandværksfolk. — Grimma.

5) Den Erzgebirgiske Kreds.

Freyberg, en vigtig Bergstad med 10,000 J. med de betydeligste Sølvgruber, Messing-, Tombaks- og andre Fabriker. Et Bjergværks-Academie.

Chemnitz, med 12,000 Indb. og vigtige Fabriker og Manufacturer.

Annaberg, med 4000 J. — Zwickau, med 7000 Indb.

6 og 7) Den Vogtlandske og Neustadtske Kreds.

Stifterne eller Bispedømmerne Merseburg og Naumburg-Zeitz.

Merseburg (Martisburgum), ved Saale, med 5000 Indb. og et berømt Ølbryggerie. — Lützen, hvor Gustav Adolph faldt (1632).

Naum-

Naumburg ved Saale, med 8000 Indb., anseelige Manufacturer og god Handel. — Zeitz, ved Elster med 6000 Indb.

Anm. De samtlige Kursachsiske Landes Størrelse er 736 □ Mile. Folkemængde: 2 Millioner. Statsindkomster over 7 Mill. Statsgjelden henved 20 Mill. Krigsmagten 30000 Mand.

De Hertugel. Sachsiske Fyrstendømmer.

1) Fyrstend. Weimar, har 107,000 Mennesker paa 35 □ Mile.

Det tilhører Hertugen af Sachsen-Weimar-Eisenach.

Weimar (Vinaria), ved Ilm, Hoved- og Residentsst. med 7000 Indb.

Jena, 50° 57', ved Saale, med 5000 Indb. og et berømt Universitet.

2) Fyrstend. Eisenach, med Hovedst. Eisenach (Isenacum), 8000 I. — Wartburg.

(Tilhører den forbenævnte Hertug.)

3) Fyrstend. Gotha, tilhører Hert. af Sachsen-Gotha, 53 □ Mile, 165,000 Indb.

Gotha, Hoved- og Residentsst. med 12000 Indb.

4) Fyrstend. Altenburg tilhører deels Hert. af Sachsen-Gotha, deels Hert. af Sachsen-Coburg.

Altenburg, Hovedst. har 9000 Indb. — Saalfeld har 4000 Indb.

5) Fyr-

5) Fyrstend. Coburg, deelt imellem 4 Linier af det Sachsiske Huus.

Coburg, Hovedst. med 7000 Indb., adskillige Fabriker og Manufacturer.

I de Reußiske Herskaber er Greitz med 5000 Indb. — Gera, med 8000 Indb. og vigtige Manufacturer.

I Abbediet Quedlinburg *) er Staden Quedlinburg, med 12,000 Indb. og gode Uldmanufacturer.

I denne Kreds ere 5 Grevskaber: Schwarzburg, Mansfeld, Stollberg, Wernigerode og Hohenstein.

I Mansfeld er Staden Eisleben (4500 Indb.) Luthers Føde- og Dødssted.

I Wernigerode er det bekjendte Blocksbjerg eller Brocken (M. Bructerus).

II.

Den Nedersachsiske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske, Weimar (1800) 1 Bl.

Den ligger imellem den Vestphalske, den Overrhinske og den Oversachsiske Kreds og imellem Østersøen, Danmark og Nordsøen.

Størrelse. 1420 □ Mile.

Folkemængde. 2,200,000.

Bjerge.

*) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Preußen.

Bjerge. Harz, hvortil hører Sallingerwald, Deister og Süntel.

Hovedfloder. I D. Elven, som løber midt igjennem Kredsen og falder derpaa ud i Nordsøen; i V. Weseren. I Elven falde paa dens høire Side Havel, Elde, Steckenitz og Stør, paa dens venstre Saale, Elmenau, Schwinge og Oehse. I Weseren falde Aller, som Leine forener sig med. Trave er en Kyststod, der staaer i Forbindelse med Steckenitz.

Religionen er evangelisk.

Næsten den hele Kreds er deelt imellem Danmark, Brandenburg, Brunsvig og Meklenborg. Den indbefatter:

1) Holsteen eller Kongen af Danmarks Stater. 2) Kurbrandenburgske Stater. 3) Kurbrunsvigske Stater. 4) Hertugelige Brunsvigske Stater. 5) Meklenborgske Stater. 6) Heistifterne Hildesheim og 7) Lübeck, samt 8) sex fri Rigsstæder.

I. Danske Stater.

I. Hertugdømmet Holsteen (Holsatia), som indbefatter de gamle Landskaber: 1) Holsteen. 2) Stormarn. 3) Ditmarsken, og 4) Wagrien, samt II. a) Herskabet Pinneberg og b) Grevskabet Ranzau.

De ligge samlede imellem Elven, Nordsøen, Østersøen og Danmark. Fra det sidste skilles Holsteen ved den seilbare Flod Eyderen og den slesvig-holsteenske Canal. Trave og Stør have deres Udspring her; begge blive snart seilbare; den første falder ud i Østersøen, den sidste i Elven. Landet har mange Bakker; ved Elven og Nordsøen er det lavt og ved Diger beskyttet mod Oversvømmelse. Det har meget frugtbare Marskland og

hen

hen mod Østersøen en frugtbar Jordbund; men midt i Landet findes meget Sand og mange Heder.

Producter. Korn i Overflødighed, fortræffeligt Hornqvæg, god Heste-, Faare- og Svineavl; indbringende Fiskerier; Salt og Kalk.

Størrelse: 175 □ Mile.

Folkemængde: over 300,000 Indb.

Rendsborg (Rendsburgum), en Stad og Fæstning ved Eyderen, bestaaer af Altstadt og Neuwerk.

Eideren flyder omkring Staden og gjør den til en Ø. Igjennem Over-Eideren er den ny Canal anlagt; Skibe seile igjennem kostbare Sluser ind i denne Flod. Staden har 6000 Indb. og adskillige Fabriker. Den er Sædet for Gouverneuren, Commandanten, samt General-Superintendenten i Hertugdømmene Slesvig og Holsteen.

Kiel (Kilonia), 54° 15', ved en Bugt af Østersøen, som danner en fortræffelig Havn, en velbygt Stad med 800 Huse og 7000 Indb.

Her er et Kongel. Slot, et Universitet, og et Skole-Seminarium. Der holdes hvert Aar et bekjendt Omslag, som varer 4 Uger. Staden har nogen Søfart og Handel.

Itzehoe, en behagelig og nærsom Handelsstad ved Stør. Den deles i Gammel- og Ny-Stad, som Størfloden skiller ad, driver anseelig Handel og har 7000 Indb.

Wilster, en liden Stad ved Floden Wilster, med 1000 Indb.

Kellinghusen, en Flekke, med 900 Indb. — **Neumünster** ved Schwale, har 1500 Indb.

2. Stormarn. Her er:

Glückstad (Tychopolis), ved Elben, Hovedst. i Hertugdømmet, velbygt og befæstet.

Staden har en latinsk Skole, 4500 Indb., driver god Sø- og Fragthandel, samt Hvalfangst. ½ Mil fra Staden er den slesvig-holsteenske Canal.

Krempe, en liden Stad.

3. Ditmarsken. Her er Meldorf den fornemste Flekke.

4. Wagrien. Plön, ved Plönersøen, en nærsom Stad, med 1000 Indb.

Preetz, Lütjenburg, Eutin, Segeberg, Oldesloe, Oldenborg (f. af Venderne kaldet Stargard), Neustadt ere Smaastæder.

Travendal, et Lystslot, bekjendt af Fredsslutningen 1700.

a. Herskabet Pinneberg. Her er:

Altona, S. O. fra Glückstad, ved Elben, ikke langt fra Hamborg, en vigtig Handelsstad og, næst Kjebenhavn, den betydeligste i de danske Stater.

Den har over 3000 Huse og 24000 Indbyggere, et Gymnasium, en Giro- og Seddelbanque, Kattuntrykkerier, Silke- og Ulden-Manufacturer, Sukker- og Sæbesyderier, Skibsværfter; driver Søhandel lige til Vestindien, Hval- og Sildefangst, samt en stor Fragthandel.

Wandsbeck, en behagelig Flekke med 1500 Indb., adskillige Fabriker og et Bogtrykkerie.

b. Grevskabet Ranzau. Her er Flekken Bramstedt.

II. Kurbrandenburgske Stater.

Tilhøre Kongen af Preußen.

1) Hertugdømmet Magdeburg.

Landet er for det meste jevnt og særdeles frugtbart.

Producter. Kornvare, Rabsaat, Kommen, Anis, Havefrugter, betydelig Faare- og Horngvægavl, Steenbrud og Salt. Der fabriceres saare megen Stivelse og Sæbe, ligeledes Garn, Lærred og meget gode Leerkar.

Magdeburg, ved Elben, 52° 10′, er Hovedstaden; den er stærkt befæstet, har god Handel og 27,000 Indb. Den har stor Sofart lige til Hamborg.

Halle ved Saale, 51° 31′, har et Universitet, et meget beromt Vaisenhuus og 20,000 Indb.

2) Fyrstendømmet Halberstadt.

For det meste jevnt og meget frugtbart.

Producter. Korn og Høv, Faare- og Horngvægavl. — Uld- og Garnmanufacturer.

Halberstadt, 51° 57′, Hovedstad med 12,000 Indb., Ulden- og Lærredsmanufacturer.

III. Kurbrunsvigske Stater.

Kongen af Storbritannien er tillige Kurfyrste af Brunsvig og Lüneburg.

1) Fyrstendømmet Calenberg.

Landet er i de sydlige Dele frugtbart.

Producter. Høv, Tobak, Humle, anseelige Skove og god Qvægavl. Manufacturvarer ere: Garn og Lærred i Mængde, Ulden- og Bomuldsvare, Glas- og andre Fabriker.

Hannover, 52° 15′, Hoved- og Residensst. for hele Kurfyrstendømmet, ved Leine, med 18,000 Indb. Staden er vel befæstet og har anseelige Manufacturer.

Ha-

Hameln, Stad og Fæstn. ved Weser, med 4000 Indb.

Göttingen, 51° 31', ved Leine, med et berømt Universitet og et stort og fortræffeligt Bibliothek, et Videnskabs-Selskab, gode Ulden-Manufacturer og 10,000 Indb.

2) Fyrstend. Grubenhagen, indbefatter den største Deel af Bjergstrækningen Harz *).

Producter. Megen Hsravl, anseelige Skove, og især en stor Mængde Mineralier. — Vitriol-, Svovl-, Galmey-, Jern- og Kobber-Fabriker; gode Manufacturer.

Eimbeck, Hovedst., med 5000 Indb.

Clausthal og Zellerfeld, to Bjergstæder med vigtige Sølvværker og 13,000 Indb.

3) Fyrstend. Lüneburg (eller Celle).

Landet er jevnt, har mange Heder og Tørvemoser.

Producter. Hornqvæg- og Faareavl, Bieavl, Korn, Hør, Humle, meget Ved og Salt. Her forfærdiges en Deel Linnedgarn, Lærred og uldne Vare.

Celle ved Aller, Hovedst., velbygt og befæstet; den har 8000 Indb.

Lüneburg ved Elmenau, har vigtige Saltsyderier, anseelig Handel og 9000 Indb.

*) Den er 12 Mile lang og 4 til 5 Mile bred. Den er fuld af Urkener og Klipper, og strækker sig fra Fyrstend. Wolfenbüttel igjennem Grubenhagen, Wernigerode og Blankenburg ind i Hohenstein, Stolberg ꝛc.

4) Hertugd. Sachsen-Lauenburg.

Landet er jevnt, har Korn, meget Hør, god Bie- og Qvægavl, anseelige Skove.

Lauenburg, en Stad med 2000 Indb.

5) Hertugd. Bremen.

Landet er flådt og har meget frugtbare Marskegne, men tillige Heder og Moradser.

Producter. Korn, Faare- og Bieavl, Hamp, Hør, Rabsaat; meget Tørv.

Stade ved Schwinge, med 5000 Indb.

Anm. De samtlige kurbrunsvigske Staters Størrelse er 514 □ Mile; Folkemængde 900,000; Indkomster 3 til 4 Millioner Rdlr.; Krigsmagt 24,000 Mand.

IV. Hertuglige Brunsvigske Stater.

1) Fyrstend. Wolfenbüttel.

Landet er deels jevnt, deels bjergfuldt.

Producter. Korn, Hamp, Hør; meget Cichorie, Humle, god Qvægavl, indbringende Skove. — Manufacturartikler: Garn, Lærred, Læder, Jern- og Glasvare.

Brunsvig, Braunschweig, ved Ocker, 52° 19'. Hoved- og Residentsst., med 27,000 Indb. Den har aarlig to Messer og driver anseelig Handel.

Wolfenbüttel, med 5000 Indb. og et vigtigt Bibliothek. — Helmstädt, med 4000 Indb., har et Universitet.

2) Fyrstend. Blankenburg, med en liden Hovedst. af samme Navn.

Hertugen af Brunsvigs samtlige Lande have en Størrelse af 94 □ Mile, en Folkemængde af 185,000 og Indkomster 1,500,000.

V.

V. De Meklenburgske Stater.

De ere deelte imellem to Linier Schwerin og Strelitz.

Landet er jevnt og har mange Søer og Smaafloder. Producter. Meget Korn, Erter, Tobak, Humle, Hamp og Hør, anseelig Horngvæg-, Faare- og Svineavl, Bieavl, betydelige Skove, men Landet mangler Fabriker. — Størrelse 300 □ Mile; Folkemængde over 300,000; Indkomster 1½ Million.

1) Den Schwerinske Linie besidder den største Deel af Hertugd. Meklenburg og Fyrstend. Schwerin.

Schwerin, Hovedst. og den egentlige Residents, har 10,000 Indb.

Ludvigslust, den nuværende Residens, med 2000 Indb.

Güstrow, har 5000 Indb. og god Handel.

Rostock, 54° 10', ved en Bugt af Østersøen, den største og vigtigste Stad i Hertugd., med 9000 I., et Universitet og anseelig Søhandel.

2) Den Strelitzke Linie besidder endeel af Hert. Meklenborg og Fyrstend. Ratzeburg. Hovedstaden er Strelitz (Neustrelitz), med 3000 Indb.

Sverige besidder en Landstrækning ved Østersøen, med Staden **Wismar**, som har en Havn og 6000 Indb.

VI. 1) Høistiftet **Lübeck**, hvis Biskop er Hertug i Oldenborg, har Eutin (Utina), med et Residents-Slot.

2) Høistiftet **Hildesheim** *). Hovedst. Hil-

*) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Preußen.

Hildesheim, med 13000 Indb. Den driver stor Handel med Garn.

VII. Følgende frie Rigsstæder.

1) Lübeck (Lubecum), 53° 50′, en anseelig Handelsst. og Fæstning ved Trave, med 30,000 I.

Den driver en vigtig Speditionshandel og har en udbredt Søfart. Den handler især med Viin og Korn, og har anseelige Sukkersyderier, Tobak- og Stivelsefabriker. I dens District ligger Havnen Travemünde ved Østersøen.

2) Hamborg, 53° 36′, ved Elben; Staden er stor og vel befæstet.

Den er den største Handelsstad i Tydskland og den tredie i Europa. Den har 120,000 Indb., 300 Sukkersyderier, meget vigtige Kattun-, Læder-, Tobaks- og andre Fabriker. Staden har en stærk Skibsfart paa alle europæiske Lande, og driver en meget betydelig Mellemhandel med alle muelige Sorter Vare. Uagtet den ligger 18 Mile fra Nordsøen, kunne Skibene dog komme op ad Elben til dens Havn. Den er gjennemskaaren af Canaler, hvorved Varene paa Fartøjer kunne bringes lige hen til Husene. Her er desuden en berømt Banque, et academisk Gymnasium og et fortræffeligt Fattigvæsen.

I dens District ligger Havnen Cuxhaven.

3) Bremen ved Weser, 53° 2′, en stor Stad, med 40,000 Indb.

Staden har Lærreds-, Klæde-, Ulden-Manufacturer, Kattuntrykkerier, Sukkersyderier, Skibsværfter og betydelig Handel og Søfart.

Anm. Disse tre Rigsstæder kaldes Hansestæder. Hamborg og Lübeck have over 1 Mill. Indkomster.

4) Goßlar, paa den nordlige Side af Harz, har 9000 Indb., store Vitriolsyderier og anseelig Handel.

5)

5) Nordhausen, med 9000 Indb. og
6) Mühlhausen, med 8000 Indb., drive begge anseelig Handel.

No. 4, 5 og 6 skulle efter Erstatnings-Planen tilhøre Preußen.

III.

Den Vestphalske eller Nederrhinsk-Vestphalske Kreds.

Kort. Det Güsseldske, i Hom. Off. 1789.

Den strækker sig fra Rhinen til Nordsøen, og har en Størrelse af 1000 □ Mile.

Folkemængden er 1,600,000.

De fornemste Floder ere: Rhinen, Weser, Rohr (Ruhr), Lippe og Ems (Amasis).

De mærkeligste Bjerge ere de Sauerlandske.

Denne Kreds er siden den Franske Revolution undergaaet store Forandringer. Den indbefatter nu for Tiden:

1) Fyrstendømmet Østfriesland. 2) Hertugdømmet Oldenborg. 3) Høistifterne Münster og 4) Osnabrück. 5) Fyrstend. Verden og 6) Minden. 7) Heistiftet Paderborn. 8) Hertugd. Cleve og 9) Bergen, samt 10) adskillige Grevskaber og Herskaber.

1) Fyrstendømmet Østfriesland (tilhører Preußen). Her er:

Emden ved Ems, med 8000 Indb. og en Havn. Den driver anseelig Handel og Sefart.

2) Hertugdømmet Oldenburg (tilhører Biskoppen af Lübeck).

Størrelse 45 □ M. Folkemæng-

kemængde 90,000. Her er Hovedst. Oldenburg, med 5000 Indb.

3) Høistift. Münster (hvoraf Preußen efter Erstatnings-Planen skal have en Deel). Størrelse 230 □ Mile. Folkemængde 350,000. Hovedst. er Münster (Monasterium), ikke langt fra Ems, med 25,000 Indb.

Driver betydelig Handel med Lærred, uldne og udenlandske Vare.

4) Høistiftet Osnabrück *). Størrelse 56 □ Mile, Folkemængde 122,000. Hovedst. Osnabrück, med 7000 Indb.

Driver anseelig Lærredshandel og har Klæde- og Uldens Manufacturer.

5) Fyrstendømmet Verden, (kurbrunsvigsk). Hovedstaden er Verden ved Aller, med 4000 Indb.

6) Fyrstend. Minden, (preußisk). Hovedst. er Minden ved Weser, med 5500 Indb.

Korn- og Garnhandel og anseelige Sukkersyderier.

7) Høistiftet Paderborn, (som Preußen skal have til Erstatning).

Størrelse 54 □ Mile. Folkemængde 100,000.

Hovedst. Paderborn har et Universitet.

8) Hertugd. Cleve er preußisk; undtagen den Deel, der ligger paa hiin (venstre) Side af Rhinen, som tilhører Frankrig.

Wesel, ved Rhinen, har 7000 Indb.

Silke-, Ulden-, Læder- og Klædemanufacturer. Den handler med Viin og Qvæg.

9) Her-

*) Skal afstaaes til Hannover.

9) Hertugd. Bergen (tilhører Kurfyrsten af Pfalz). Hovedst. er Düsseldorf, ved Rhinen, som var før en Fæstning, men hvis Værker bleve sleifede 1801. Den har 8000 Indb. og et Flosjelsmanufactur.

10) Fyrstend. Nassau (tilhører Fyrsten af Nassau-Dietz). Hovedst. er Dillenburg, som har 3000 Indb.

Denne Kreds indeholder ogsaa endeel Grevskaber, hvoraf især maa mærkes Grevskabet Pyrmont (som tilhører Fyrsten af Waldeck), hvori Staden Pyrmont, med en meget berømt Suurbrønd.

Anm. De øvrige Lande af denne Kreds, som ere afstaaede til den franske Republik, findes anførte under Frankrig.

IV.

Den Kurrhinske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske hos Hom. 1789.

De fornemste Floder ere Rhinen, Mayn, Mosel og Neckar.

De fornemste Bjergstrækninger: Rheinwald og Odenwald.

Denne Kreds, som før indbefattede Kurfyrstendømmerne 1) Maynz, 2) Trier, 3) Cöln og 4) Pfalz tilhører nu for største Delen Frankrig. Men disse have igjen faaet andre Lande til Erstatning, hvilke ere anførte paa deres Sted. Kurfyrstendømmet Maynz er aldeles ophævet, og Kurfyrsten skal efter et Forslag 1802 være Erkekantsler. De mærkeligste Stæder, som endnu høre til denne Kreds, ere:

Aschaffenburg ved Mayn, den forrige Kurfyrste af Maynz's nuværende Residents. — Han eier ligeledes endnu; Ex-

Erfurt, en Stad med 18,000 Indb., anseelige Uld- og Læder-Manufacturer og et Universitet.

Hertugdømmet Vestphalen, som skal afstaaes til Hessen Darmstadt, hørte hidtil til Cöln.

Manheim, forhen Hovedst. i Kurfyrstendømmet Pfalz, har 22,000 Indb., et prægtigt Slot og et Videnskabs-Academie, en Semidorfabrik, Tombaksfabriker og Uldfarverier.

Heidelberg ved Neckar, med 11000 Indb. Kattun- og Silkefabriker, har ligeledes hørt til Pfalz.

Baade Manheim og Heidelberg skulle efter Erstatnings-Planen overdrages til Pfalz-Baden.

Anm. De Lande, som ere afstaaede til Frankrig, findes anførte under samme.

V.

Den Overrhinske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske, Hom. 1789.

De fornemste Floder ere Rhin og Mayn, Lahn, Fulda og Werra.

De betydeligste Bjerge Hundsrück og Wasgau.

De Hessiske Stater.

De bestaae af det egentlige Landgrevskab Hessen, som Weseren deler i Over- og Neder-Hessen; fremdeles af Grevskabet Katzenelnbogen og Grevsk. Hanau. Landet er deelt imellem to Hovedlinier af det Hessiske Huus.

1) Den ældre Hovedlinie besidder:

a) Den største Deel af Landgrevskabet Hessen.

Landet

Landet er vel koldt, men ikke ufrugtbart; det er bjergfuldt og rigt paa Skove.

Producter. Korn, Hør, anseelig Qvægavl, mange Skovproducter og anseelige Mineralier, især Jern og Salt. Der er ingen Mangel paa Manufacturer, hvor der forfærdiges Ulden- og Lærredsgarn, Jern- og Staalvarer, meget godt Læder, Leerkar, Glas ꝛc. i Mængde; der udføres ogsaa en Deel af disse Varer. Religionen er evangelisk.

Cassel (Cassellæ), 51° 19', ved Fulda, Landgreven af Hessen-Cassels Hoved- og Residentsstad.

Staden har 20,000 Indb. Mærkelige ere: Museumet, Oldsagernes og Konsternes Academie. Den har Ulden-, Lærreds-, Hatte-, Guld- og Sølvfabriker. — 1½ Miil fra Staden er det Landgrev. Lystslot Weißenstein med en berømt Cascade, som der ikke er Mage til i Verden.

Eschwege ved Werra, har 4000 Indb. og en anseelig Transito.

Hersfeld ved Fulda, Hovedst. i Fyrstendømmet af samme Navn. Staden har 3000 Indb. og Uldmanufacturer.

Marburg har 6000 Ind. og et Universitet.

b) Grevskabet Hanau-Münzenberg.

Det er meget frugtbart paa Korn, har god Viin og fortræffelige Havefrugter. Det har ogsaa endeel Skov og indbringende Bjerg- og Saltværker.

Hanau, Hovedst. i Grevskabet ikke langt fra Mayn.

Den har 10,000 Indb., anseelige Uld-, Bomuldsog Silkemanufacturer, en Porcellains- og en vigtig Tobaksfabrik; den driver stor Handel.

Anm. De Hessen-Casselske Landes Størrelse er 260 □ Mile; Folkemængde 450,000; Indkomster 2 Millioner Rdlr.; Krigsmagt 15,000 Mand.

2) Den yngre Hovedlinie besidder:

a) Den største Deel af Over-Hessen.

Producter. Korn, meget Hør, Qvægavl og Mineralier. Klæde-, Lærreds-, Uld- og Bomulds-Manufacturerne ere betydelige.

Giessen, ved Lahn, en befæstet Stad, med 5000 Indb. og et lutherske Universitet.

b) Grevskabet Katzenelnbogen.

Landet er for det meste sandet, men godt dyrket.

Producter. Korn, meget Tobak, Havefugter, Uld og Skov, Traadstrømpe-Manufacturerne ere vigtige.

Darmstadt, denne Linies Hoved- og Residentsst., som den har sit Navn af, med 9000 Indb. og nogle Uld- og Lærredsfabriker.

Anm. De Hessen-Darmstadtske Landes Størrelse er 100 □ Mile; Folkemængde 300,000; Indkomster 600,000 Rdlr.; Krigsmagt 5000 Mand.

3) De fyrstelige **Nassauske Lande** i denne Kreds bestaae af endeel Grev- og Herskaber, hvoraf Frankrig har faaet Adskilligt. De ere deelte imellem 3 Linier. Den mærkeligste Stad er **Wisbaden** med berømte Bade; den tilhører Nassau-Usingen.

4) Fyrstend **Waldeck**, hvortil ogsaa hører Grevskabet **Pyrmont** i den Vestphalske Kreds.

5)

5) Høistifterne a) Worms, b) Speier (hvis Hovedstæder ere afstaaede til Frankrig) og c) Straßburg. *)

Høistiftet Fulda, **) som endnu hører til Kredsen, har Bjerge og Skov, men er ikke ufrugtbart.

Det har Korn, Hør, Qvægavl, Salt og mineralske Kilder; ligeledes betydelige Garn-, Lærreds- og Uld-Manufacturer.

Fulda, ved en Flod af samme Navn, har 5000 J., et catholsk Universitet, Uld- og Lærreds-Manufacturer og en god Porcellainsfabrik.

6) Rigsstæder:

Frankfurt am Mayn, 50° 6′, en stor Handelsst. med 40,000 Indb.

Den har endeel Manufacturer og Fabriker, og en meget vigtigt Speditions-Transito og Mellemhandel, som befordres meget ved de Messer, som holdes her 2 Gange om Aaret: Her vælges og krones ogsaa sædvanlig Keiseren. Den herskende Religion er den evangeliske.

Wetzlar, ved Lahn, en evangelisk Rigsstad, især bekjendt af Rigskammerretten, som her har sit Sæde. Den har 6000 Indb.

VI.

Den Schwabiske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske, Weimar 1797.

Denne Kreds er omtrent 730 □ Mile stor; Indbyggernes Tal er 2 Millioner; Religionen er blandet.

De

*) Landet, der hørte til a) skal afstaaes til Hessen-Darmstadt, og til b) og c) til Pfalzbaden.

**) Skal afstaaes til Prindsen af Oranien.

De fornemste Floder ere: Donau, Rhin, Neckar, Lech.

De fornemste Bjerge: Alb og Schwarzwald. Iblandt Søerne er især Bodensø.

Kredsen bestaaer af 1) Hertugd. Wirtemberg, 2) Markgrevskabet Baden, 3) Høistiftet Costanz, 4) Høistiftet Augspurg, 5) adskillige grevelige og fyrstelige Lande, 6) og endeel fri Rigsstæder.

1) Hertugdømmet Wirtemberg indbefatter mere end $\frac{1}{7}$ Deel af Kredsen.

I Bjergegnene er det koldt og opfyldt med Skov; men den mellemste og endnu mere den nordligste Deel af Landet er en af de varmeste og frugtbareste Strækninger i Tydskland og godt dyrket.

Producter. Korn, Havefrugter og Viin i stor Overflodighed; Hør og Hamp, som der spindes Garn og Lærred af og som udføres i Mængde; stærk Qvægavl; mangfoldige Mineralier, varme Kilder og Suurbrønde. Agerdyrkningen drives med stor Iver, men Manufacturerne og Fabrikerne frembringe for det meste ikke mere end Landet selv behøver. — Landsherren er Hertugen af Wirtemberg. — Religionen er lutherſk.

Stuttgard, midt i Landet, ikke langt fra Neckar, Hoved og Residentsst.

Den har 22,000 Indb., et vigtigt Bibliothek, et Konst-Academie, Silke-, Ulden- og Bomuldsvaremanufacturer, Staalfabriker ꝛc.

Tübingen ved Neckar, med 6000 Indb., og et lutherſk Universitet. Her fabriceres uldne Vare, Lærred og Læder.

Ludvigsburg, med 7000 Indb., adskillige Manufacturer og Fabriker, hvoriblandt en Porcellainsfabrik er den mærkeligste.

Anm.

Anm. Alle Hertug. af Wirtembergs Lande indbefatte i det Hele 150 □ Mile, have over 600,000 J.; de Indkomster han aarligen har deraf, belobe sig til 3 Mill.

2) Markgrevskabet Baden.

Landet er for det meste meget frugtbart og veldyrket; den sydlige Deel er den bedste.

Producter. Korn, godt Hør, meget god Viin, Qvægavl, og især Ved og Jern, som der drives betydelig Handel mtd. — Religionen er evangelisk. — Landsherren er Markgreven af Baden.

Karlsruhe, Residentsen, med 9000 Indb. og Silke- og Uld-Manufacturer.

Baden, som Markgrevskabet har sit Navn af, har bekjendte Bade.

Rastadt, bekjendt af Fredsslutningen 1714.

Pforzheim, ved Enz, den bedste Stad i Markgrevskabet, med 6000 Indb., mange Jern- og Uldfabriker; her forfærdiges ligeledes mange Uhre. Med Fabrikaterne, og især med Brænde, drives stor Handel.

Anm. Størrelsen af alle Markgrevens Lande i det Hele har man (1801) anslaaet til 52 □ Mile; Folkemængden til 200,000 og Indkomsterne til 1 Million.

3. **Hoistiftet Costanz** (Constanz) *) har megen Viinavl. Bispens Residents er Mersburg (Mörspurg).

4) Hoistiftet Augsspurg. **)

Den sydlige Deel er meget bjergfuld og har megen Skov; den nordlige er jevn og flad.

5) Rigs-

*) Skal afstaaes til Baden og **) til Pfalzbayern.

5) Rigsstæderne.

Der gives i alt 31, hvoraf de mærkeligste ere:

Augspurg (Augusta Vindelicorum), ved Lech, 48° 23′, en stor og folkerig Stad, berømt af sine Fabriker og Handel.

Den har 36,000 Indb. af blandet Religion. Mærkelige ere Raadhuset, Domkirken, Konst-Academiet. Meget vigtige Klæde-, Silke- og Kattuns-Fabriker, Bomesie- og Lærreds-Manufacturer, og mange Uhrmagere; her forfærdiges meget Sølvtøj, gode mekaniske Instrumenter, Kobberstykker, Landkort og andre Konstarbeider. Handelen er anseelig, især paa Helvetien og Italien.

Ulm (Ulma), *) ved Donau, 48° 23′, en anseelig Stad, med 15,000 Indb.

Den handler især meget med Viin, som bringes herhid fra den vestligere Deel af Schwaben og Helvetien, ligeledes med Lærred og andre Vare.

Eßlingen, ved Neckar, en Stad med 5 til 6000 Indb.; den har Lærreds- og Klædemanufacturer og driver god Handel med Viin og Frugttræer.

Reutlingen, ikke langt fra Tübingen, en lutherſk Rigsstad med 8000 Indb.; den driver anseelig Handel med Kniplinger.

Nördlingen, en Stad med 8000 Indb., Ulden- og Lærreds-Manufacturer; den handler meget med Korn.

Hall eller **Schwäbiſch-Hall**, en lutherſk Stad med 6000 Indb., og et vigtigt Saltværk, som den har sit Navn af.

Heilbronn ved Neckar, med 8000 Indb.

Den

*) Skal afstaaes til Pfalzbayern.

Den er lutherſk, har mange Glaspuſtere og Vævere, driver en ſtærk Handel med Korn og Frugt, men iſær med Viin. Dens Tranſitohandel er vigtig.

Memmingen, med 7000 Indb., anſeelige Lærreds-, Ulden- og Bomuldsmanufacturer, driver betydelig Handel ſaavel med diſſe Vare ſom med Korn, bayerſk Salt, Humle ꝛc.

Biberach, ikke langt fra Federſøen, med 7000 Indb.; har Klæde-, Lærreds- og Læder-Manufacturer.

Kauffbeuren har mange Lærreds- og Bomuldsvæverier, og 5 til 6000 Indb.

VII.

Den Frankiſke Kreds.

Kort. Det Güſſefeldſke, 1782 i Hom. Off.

Floder. Mayn, ſom her tager ſin Begyndelſe og længere nede falder ud i Rhinen, ſnoer ſig midt igjennem Kredſen; fremdeles Rednitz. Her er Fichtelbjergene og Thüringerwald; fremdeles Steigerwald.

Denne Kreds, ſom ligger midt i Tydſkland, er for ſtørſte Delen varm, meget frugtbar og veldyrket.

Størrelſe 485 □ Mile.

Folkemængde over 1 Million.

Den har ſit Navn af et gammelt tydſk Folk, ſom fordum var talrigt og mægtigt i Tydſkland, og hvoraf der for mange Aarhundreder drog en ſtor Deel til Frankrig. Diſſe erobrede dette Land og oprettede den endnu exiſterende franſke Stat, ſom har faaet ſit Navn efter dem. Navnet Franker blev med Tiden forandret til Franſke eller Franſkmænd.

Kredsen bestaaer af Høistifterne 1) Bamberg. 2) Eichstädt. 3) Würzburg. 4) Den tydske Ordens Mesterdømme Mergentheim. 5) Fyrstendømmene Bayreuth (Culmbach) Anspach (Onolzbach). 6) De fyrstelige Grevskaber Henneberg, 7) Schwarzenberg. 8) Fyrstend. Hohenlohe. 9) Fem Rigsstæder og ti Grevskaber og Herskaber.

I. Geistlige Fyrstendømmer.

1) Høistiftet Bamberg *) er 65 □ Mile stort og har 200,000 Indb.

Den sydlige Deel hører til de varmeste og frugtbareste Landstrækninger i Tydskland.

Producter. Korn, Qvæg, Frugt, Haveværter i Overflødighed; meget Ved, som igjennem Mayn føres til Holland. Religionen er catholsk.

Bamberg, ved den seilbare Rednitz, Hoved- og Residentsstaden.

En af de smukkeste Stæder i Tydskland, med 20,000 Indb. og et catholsk Universitet. Den driver betydelig Handel med Landets Producter.

2) Høistiftet Würzburg **).

Størrelse 95 □ Mile. Folkemængde 250,000.

Producter. De bedste Frankervine; Korn og Havefrugter, Hør og Hamp i Overflødighed; Horngvæg, Faare- og Hesteavl; meget Ved, som udføres. Faa Fabriker. Indkomsterne anslaaes til 2 Millioner. Religionen er catholsk

Würz-

*) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Pfalz-Bayern.

**) Ligeledes.

Würzburg, ved Mayn, i en yndig Dal. Hoved- og Residentsstaden, med 20000 Indb. og et catholsk Universitet. Den driver anseelig Handel.

3) Holstiftet Eichstädt *).

Producter. Megen Skov, Kornavl og Fædrivt, meget Humle og Jern. Religionen er catholsk.

Eichstädt, Hovedst. og Biskoppens Residents, med 7000 Indb.

4) Stormesterdømmet Mergentheim.

Stormesteren er Erkehertugen af Østerrige, Maximilian, Kurfyrste af Cölln.

II. Verdslige Fyrstendømmer.

Fyrstendømmene Bayreuth og Anspach ere de rigste Stater i denne Kreds og tilhøre begge Kongen af Preußen.

Størrelse 160 □ Mile. Folkemængde 350,000. Den herskende Religion er den evangeliske.

1) Fyrstend. Bayreuth.

Det har en frugtbar og veldyrket Jordbund.

Producter. Meget Hamp, Hør og Olie, som tilberedes deraf; Tobak, god Hornqvægavl, Kobber, Jern, Alun og god Marmor. — Megen Konstflid.

Bayreuth, ved den rode Mayn, Hovedst., med 10,000 Indb. og gode Kattuntrykkerier.

Ikke langt derfra forarbeides den Marmor, som brydes i Landet.

Culmbach har 3000 Indb.

*) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Toscana.

Erlangen ved Rednitz, med 9000 Indb. og et Universitet. Staden har endeel Fabriker.

2) Fyrstend. Anspach (Onolzbach).

Et tildeels bjergfuldt og sandet, men dog et vel dyrket og frugtbart Land.

Producter. Fortræffelig Qvæg- og Kornavl. Stor Industrie.

Anspach (Onolzbach), ved Rednitz, med 12,000 Indb. og en god Fajancefabrik.

Schwabach, en Stad, med 6000 Indb. og vigtige Fabriker.

Fürth, med 18,000 Indb. og mange Fabriker og Manufacturer, der forfærdige Bomuldsstrømper og Huer, en stor Mængde Speile, Glas-Lysekroner, alle SlagsKonstarbeider ɔc.

3) De fyrstelige Grevskaber Hennеberg og

4) Schwarzenberg.

5) Fyrstendømmet Hohenlohe hører til de bedste Lande i Tydskland.

Det er deelt imellem to Linier og har lutherske Indbyggere.

Oehringen, Hovedst. i hele Fyrstendømmet, har 4000 Indb.

6) De mærkeligste Rigsstæder ere:

Nürnberg (Norimberga), 49° 27', ved Pegnitz, en af de fornemste Handelsstæder i Tydskland, med 30,000 Indb.

Her forfærdiges alle Sorter konstige Arbeider af Træ, Elfenbeen, Bly, Jern, Staal og Messing, som ere bekjendte under Navn af Nürnberger-Kram, og som der drives

ves stor Handel med. Her gives og en Giro-Banque, mange Guldsmede og Guldslagere, Garverier, Traad- og Speilfabriker, mathematiske og musicalske Instrumentmagere, Kobberstikkere og mange andre Konstnere. Rigsclenodierne, som bruges ved Keiserens Kroning, gjemmes her. Stadens District er meget anseelig og indbefatter 35,000 Indb. og Universitetet Altdorf.

Rothenburg an der Tauber *), har 8000 Indb. som for det meste leve af deres betydelige Jordbrug og gode Qvægavl.

Schweinfurt **), ved Mayn, har 6000 I.

VIII.

Den Bayerske Kreds.

Kort. Det Güssefeldske, Weimar 1797.

Floder. Donau, som løber midt igjennem Kredsen, og modtager Iser og Inn.

Denne Kreds, hvis Størrelse er 1020 □ Mile og Folkemængde 2 Millioner, har midt i Landet frugtbare Sletter, men er imod N. meget bjergfuld, og har imod S. ligeledes høje og kolde Bjergstrækninger. I Dalene har den god Qvægavl; den er rig paa Korn og Salt. I den sydlige Deel er der mange Indsøer.

Den indbefatter 1) Erkebispedømmet Salzburg. 2) Pfalz-Bayerske Stater, (bestaaende af Hertugd. Bayern og Øvrepfalz, samt Fyrstend. Neuburg og Sulzbach). 3) Høistiftet Freysingen. 4) Høistiftet Regensburg og Rigsstaden Regensburg. 5) Høistiftet Passau.

1) Erkebispedømmet Salzburg ved Salza, Saale og Ens. ***).

Det

*) og **) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Pfalz-Bayern.

***) Skal efter Erstatnings-Planen afstaaes til Hertugen af Toscana.

Det strækker sig mod S. ind i den østerrigske Kreds, hvor det endnu har anseelige Besiddelser. Størrelse 200 □ Mile; Folkemængde 200,000; Indkomster 1 Mill.

Producter. Salt, Horngæg og Heste, Kobber og Jern, hvoraf der tilberedes meget Messing og Staal; mange andre Mineralier.

Det hele Land er befæstet af Naturen, alle Bønderne ere Soldater og fortræffelige Skytter.

Salzburg (Salisburgum f. Juvavium), 47° 44', ved Salza, Hovedst. Den er velbefæstet og har 18,000 Indb., et Universitet og underjordiske Gader. Staden driver anselig Handel.

Halkein, en Stad, i og ved hvilken der er rige Saltværker, som yde 750,000 Centner Salt hvert Aar.

2) De **Pfalz-Bayerske Stater** indbefatte:

a) **Hertugdømmet Bayern** (tilhører Kurfyrsten af Pfalz).

589 □ Mile stort og over 1 Mill. Indbyggere. Den ene Deel af Landet er fuld af Bjerge, Skove, Søer og Moradser, den anden jevn, varm og ualmindelig frugtbar.

Producter. Korn, Høer og Hamp, Qvæg, Havefrugter og Ved i Overflødighed; mange Mineralier, især Salt, Jern og Marmor, alt Slags Vildt og Fisk, meget faa Manufacturer. — Det hele Land er ivrig catholsk.

München, 48° 9', ved Iser, en Fæstning og Kurfyrstens Hoved- og Residentsst.

En af de skjønneste Stæder i Europa, med 50,000 Indb., et Slot med mange Kostbarheder, et Videnskabs-Academie, Tapet-, Silkebaand-, Kattun-Manufacturer ꝛc.

Ingolstadt (f. Aureatum), ved Donau, velbygt og befæstet, med 7000 Indb., et Universitet og Klædemanufacturer. Lands-

Landshut, ved Iser, har 6000 Indb. og fortræffelig Qvægavl. Siden 1800 har Staden havt et Universitet.

b) Hertugd. Øvre-Pfalz (130 □ Mile, 200,000 I.) med Hovedst. Amberg (5000 I.)

Er meget bjerg- og skovfuldt, men vel dyrket.

c) Fyrstend. Neuburg og Sulzbach (80 □ M., 150,000 I.) med Hovedstæder af samme Navne.

3) Hoistiftet Freysingen *).

En frugtbar Landstrækning, med en Hovedst. af samme Navn, som har 6000 Indb.

4) Hoist. Regensburg **) har sit Navn af Rigsstaden Regensburg, hvor Biskoppen har sin Residents.

5) Hoist. Passau ***) ligger ved Donau.

Passau, Hovedst. ved Inns Udløb i Donau, med 9000 Indb.

6) Regensburg (Ratisbona), 49° 2', ved Donau, over hvilken der er lagt en Steenbro, en fri Rigsstad, med 22,000 Indb.

Her holdes de tydske Rigsdage. Staden er temmelig befæstet og driver stærk Handel.

IX.

Den Østerrigske Kreds.

Kort. Det Güsseseldske (1788 hos Hom. A.) 1 Bl.

Paa

*) Skal efter Erstatnings-Planen tilhøre Pfalz-Bayern.
**) Skal afstaaes til Kurfyrsten af Maynz.
***) Een Deel deraf skal afstaaes til Kurfyrsten af Maynz og en anden til Toscana.

Paa begge Sider af Donau ved Fl. Ens, Mur, Drau og Inn.

Den hele Kreds staaer, paa nogle Smaadele nær, under det østerrigske Huses Herredsmme.

Den er 2145 □ Mile stor, og har over 4,300,000 Indbyggere. Regjeringen er monarkisk. Den catholske Religion er den herskende. Til denne Kreds hører:

a) Nedre-Østerrige
eller Erkehertugdømmet Østerrige (Austria).

Kahlenbjergene strækker sig fra S. til Donau. Böhmsk. Bjerge. Donau er Hovedfloden og modtager her ved Grændserne Inn og Salza, derpaa Traun og siden Ens. Allersøen og Tranersøen ere de fornemste Søer.

Østerrige er et af de varmeste Lande i Tydskland, og for det meste godt dyrket. Viin og Saffran ere de fornemste Producter, men Landet har Mangel paa Korn og Qvæg. Af Mineralier har det især god Marmor, Alabaster, Møllestene og Salt; Fabriker og Manufacturer, som forarbeide Uld, Bomuld, Jern og andre Mineralier gives der mange af.

Wien (Vienna eller Vindobona), 48° 12′, ved en liden Flod af samme Navn.

Keiserens Residents og Hovedst. i Østerrige og alle de østerrigske Stater. Med Indbegreb af dens mange Forstæder er den den største og folkerigeste Stad i Tydskland; den har over 250,000 Indb. og et Omfang af 4 Mile. Det Keis. Slot med et af de vigtigste Bibliotheker i Europa; den hellige Stephans Kirke; mange prægtige Palaier; et Universitet, Konstacademie og andre almeennyttige Anstalter. Fortræffeligt Porcellain, vigtige Silke- og Bomuldsmanufacturer; Galanterievare, Farvestoffer ꝛc. En udbredt Handel lige til Tyrkiet, Rusland ꝛc.; der opholder sig derfor ogsaa altid her mange Tyrker, Græker, Armenier. — Schönbrunn og Laxenburg, Lystslotte.

Baden, har varme Bade.

Linz

Linz (s. Lentia), ved Donau, med 15,000 Indb., betydelige Ulden-Manufacturer og anseelig Handel.

Ens (Anisia, Anasum), ved Fl. Ens.

b) Indre-Østerrige,

indbefattende Steyermark, Kärnthen og Krain, samt det østerrigske Friaul.

1) Hertugdømmet Steyermark (Stiria), hvori

Graitz, Grætz (Græcium), 47° 4′, ved Mur, Hovedst. og en af de vigtigste Stæder i Østerrige, med 36,000 Indb., et Universitet, en vigtig Jern- og Staal- samt Kattunfabrik.

2) Hertugdømmet Kärnthen (Carinthia), hvori:

Clagenfurth, Hovedst. med 10,000 Indb., en ypperlig Klæde- og en Bleghvidts-Fabrik.

3) Hertugdømmet Krain (Carniola).

Anm. Istrien eller den Halvøe, som fra Tydskland strækker sig imellem Italien og Ungern ind i det adriatiske Hav, har før været deelt imellem Østerrige og Venedig, men er efter Fredsslutningen 1797 bleven aldeles østerrigsk. Den gamle Deel deraf regnes til Krain.

Laybach, Lubbana (Labacum), Hovedst. ved en seilbar Flod af samme Navn, med et Ulden-Manufactur og gode Læderfabriker. Driver god Handel.

Triest (Tergestum), 45° 33′, ved det adriatiske Hav, en vigtig Handelsst. med 16,000 I. og mange ypperlige Havne, hvoraf dog kun nogle ere aabne.

Staden

Staden er Middelpuncten for den Handel, som drives af Østerrige og andre tydske Stater paa Landene ved Middelhavet, især Levanten; den har mange Fabriker.

Anm. Triest udgjør under Navn af Littorale (Kystland) tilligemed nogle andre Havne, et eget Gouvernement.

4) Det østerrigske Friaul, hvori

Görtz (Goritia), Hovedstaden med 10,000 Indb.; her fabriceres meget Læder, især Cordvan.

Idria, en meget liden By, med det rigeste Kviksølvbjergværk i Europa. (Det leverer aarligen 12000 Centner Kviksølv og 6 til 7000 Centner Cinnober).

c) Øvre-Østerrige, hvori:

Tyrol og de vorarlbergske Herskaber.

Her er Inspruck, ved Inn, Hovedst. med 16,000 Indb., et Universitet og gode Bomuldsmanufacturer.

Hall, med 4000 Indb. ved et meget rigt Salisyderie.

Botzen (Bauzanum), en god Handelsst. med 8000 Indb. og aarligen 4 anseelige Messer.

Rovereith (Roveredo), ved Etsch, med 6000 Indb., anseelig Silkeavl og Silkehandel.

Brixen*) (Brixinum, Ital. Bressanone), ved Fl. Eysack, med 4000 Indb., Hovedstaden i Bispedømmet Brixen.

Trident**) (Trient), Ital. Trento, 46° ved Etsch, Biskoppen af Trients Hoved- og Residensstad,

*) og **) Skulle begge afstaaes til Toscana.

stad, bekjendt af et Kirkemøde 1545-63, med 8000 Indb.

d) For-Østerrige.

Det indbefatter adspredte Districter i den Schwabiske Kreds, og deles i: 1) Breisgau *) og 2) Schwabisk Østerrige.

Freyburg, Hovedst. i Breisgau og hele For-Østerrige, med 9000 J., et Universitet og stor Handel.

Costanz (Costnitz), i Schwab. Østerrige, har 7000 J.; bekjendt af Kirkeforsamlingen (1414-18).

Anm. Størrelsen af det Østerrigske Monarkie var (1793) 10422 □ Mile; Folkemængden 24,825,000; Statsindtægterne (hidtil) 100 til 110 Mill. Gylden; Statsgjelden er i det mindste 600 Mill. Gyld.; Krigsmagten bestaaer i Fredstider af 300,000, men som i Krigstider forøges med omtrent 60,000 Mand. Østerrige har ingen andre armerede Skibe end dem, der ere bestemte til at beskytte Kysterne mod Snighandel og Sørøvere, men vil nu ved Overdragelsen af endeel af de forrige Venetianske Lande formodentlig blive en Sømagt.

Følgende Lande høre vel til Tydskland, men ikke til nogen af Kredserne.

1) Kongeriget Böhmen. 2) Markgrevskabet Mähren. 3) Lausitz. 4) Hertugd. Schlesien. 5) Adskillige umiddelbare Rigslande.

De største af disse Lande (No. 1 til 4) ligge samlede i den østlige Deel af Tydskland. De mindre ligge imellem Kredserne.

Hine

*) Skal efter Campo Formio-Freden tilhøre Hertugen af Modena.

Hine beboes for største Delen af en Nation, hvis Klædedragt, Sprog og Sæder ere forskjellige fra de Tydskes, og snarere ligne Polakkernes. Men der boer dog mange Tydskere iblandt den, og den staaer under tydsk Herredømme.

I.

Kongeriget Böhmen (Regnum Bohemiæ).

Det ligger N. for den Østerrigske Kreds. Böhmerwald skiller det fra den Bayerske Kreds, Fichtelberg fra den Frankiske og Erzgebirge fra den Oversachsiske. Det er og paa de øvrige Sider omgivet af høje Bjerge: mod Ø. af de Sudetiske og Riesenbjergene mod S. af de Måhriske.

De fornemste Floder ere: Elben, Moldau og Eger. — Elben har sit Udspring paa Riesenbjergene ved Grændserne af Schlesien, snoer sig derpaa igjennem Böhmen, bliver endelig seilbar og løber hen ad Sachsen. — Moldau, Hovedfloden, er seilbar. Den har sit Udspring i Böhmen, endes tillige der og forener sig med Elben.

Landet ligger høit, og den indre Deel deraf er varm og frugtbar.

Producter. Meget Korn og ypperlig Humle, Hør og Hamp, megen Frugt, Vin, Tobak og mange Medicinalurter, stærk Qvægavl, Harer i Overflødighed; store Skove og en overordentlig Mængde Mineralier, især Tin, Kobber, Jern og Bly, Kobold, Marmor, berømte Kilder ꝛc. Manufacturer og Fabriker, hvor der spindes særdeles meget Garn af Hør, Uld og Bomuld; ligeledes Lærred og Linnedvare ꝛc.; meget Glas og mange Metalvare forfærdiges her. — Religionen er catholsk; Størrelsen henved 1000 □ Mile; Folkemængden 2,500,000.

Riget tilhører Huset Østerrige, Keiser Franz II.

Prag (Praga), 50° 5′, ved Moldau, er Hovedst. og har 80,000 Indb.

Staden er befæstet og har et Universitet, et Slot, Guld- og Sølvfabriker, Silke-, Ulden- og Bomulds-Manufacturer.

Kolin,

Kolin, en Stad, bekjendt af Slaget 1757.

Karlsbad, har 3000 Indb. og berømte Surbrønde.

Eger, har 9000 Indb. og ligeledes en berømt Surbrønd.

Töplitz, bekjendt af sine varme Bad.

2.

Markgrevskabet Mähren (Marchionatus Moraviæ).

Kort. Det Müllerske i Hom. Off.
Floder. March og Morawa.

Det ligger S. O. for Böhmen imellem Böhmen, Schlesien, Ungern og Österrige. Landet er meget bjergfuldt og i Dalene har det mange Moradser, men det er alligevel rigt paa Korn, Hør og Hamp, har god Qvægavl og megen Skov, samt allehaande Mineralier. Lærreds-, Klæde-, Uldentøjs-, Kattun-, Silke- og Læder-Fabrikerne ere anseelige. — Mähren tilhører det österrigske Huus, er 400 □ M. stort og har 1,300,000 J.

Olmütz, ved March, er velbygt og stærkt befæstet, har 11,000 Indb. og nogle Manufacturer.

Brünn, ved Schwarzawa, den nuværende Hovedst., er vel befæstet; den har 13,000 Indb. og en udbredt Handel.

Iglau, har over 10,000 Indb., og gode Klædemanufacturer; driver megen Handel med Korn og Humle.

3.

Hertugdømmet Schlesien.

Det ligger V. for Böhmen og Mähren, paa begge Sider af Oder, næsten fra dens Udspring lige hen til Mark-Brandenburg. Bjerge.

Bjerge. Mod Böhmen og Mähren ere Riesenbjergene. I Landet selv er fornemmelig Zobtenberg mærkeligst. — Hovedfloden er Oderen.

Producter. Den største Deel af Landet er meget frugtbar, veldyrket og godt befolket. Hør, det vigtigste Product, Hamp, Korn, Waid, Tobak, Humle, Viin, Egetræ, Skovproducter, stærk Faareavl, og mange gode Mineralier.

Manufacturer. Lærreds-, Klæde-, Uldentøjs-Fabriker, Hør- og Uldspinderier ere de vigtigste. Læder-, Glas- og Jern-Fabriker. Det schlesiske Lærred og det schlesiske Flor ere bekjendte, og udføres i Mængde. — Størrelsen 730 □ Mile; Folkemængden henved 2 Mill. Landet deles i Øvre- og Nedre-Schlesien. Kun en liden Deel deraf er østerrigsk. Det tilhører for største Delen Preußen. Preußisk Schlesien har omtrent 1½ Mill. Indb. paa 560 □ Mile.

a) Øvre-Schlesien er deelt imellem Østerrige og Preußen.

I den østerrigske Deel ligger iblandt andre:

Troppau, Hovedst. i Øvre-Schlesien, med 8000 Indb. og adskillige Manufacturer.

Teschen, bekjendt af Freden 1779.

Den preußiske Deel er langt anseeligere og indbefatter foruden adskillige Fyrstendømmer Stæderne Ratibor (3000 I.), Oppeln (3000 I.) og Neuß (5000 I.).

b) Nedre-Schlesien er aldeles preußisk. Det indbefatter foruden adskillige Fyrstendømmer, Grevskabet Glatz. De mærkeligste Stæder ere:

Breslau (Vratislavia), 51° 6′, ved Oder, Hovedstaden for Schlesien.

Den

Den er befæstet, har over 60,000 Indb., et catholsk Universitet, i mange Ulden-, Bomulds- og Silkemanufacturer, en tyrkisk Garn- og en stor Jern- og Staalfabrik. Den er en af de vigtigste Handelsstæder i Tydskland.

Groß-Glogau har (7000 J.) og er stærkt befæstet.

Anm. Den sydlige Spidse af Polen, som Preußen har faget, er nyligen indlemmet under dette Hertugdømme og forøger dets Flade-Indhold med 41 □ Mile og dets Folkemængde med 50,000 Indb.

4.
Lausitz.

Det bestaaer egentlig af to Markgrevskaber, som begge ligge imellem Schlesien og Sachsen, og tilhøre Kurfyrsten af Sachsen. Det deles i Øvre-Lausitz mod S. og Nedre-Lausitz mod N.

Den herskende Religion er den evangeliske. Dets Størrelse 180 □ Mile; Folkemængde over 400,000.

Øvre-Lausitz er bjergfuldt, men frugtbart.

Producter. Hør og Qvægavl. — Lærreds- og Uldenmanufacturerne ere vigtige. Læder-, Papiir-, Jern- og Glasfabrikerne ere gode. Hovedst. i samme er:

Bautzen ved Spree, med 8000 Indb., vigtige Katun-, Klæde-, Strømpe- og Læderfabriker; den driver anseelig Lærredshandel.

Görlitz, med 8000 Indb., gode Klædemanufacturer og Garverier.

Zittau, har 11,000 Indb., gode Manufacturer og driver stærk Handel.

I **Nedre-Lausitz** er **Lübben** ved Spree, Hovedst. Den har 3000 Indb.

Tydsk-

Tydſklands gamle Geographie.

Det ældgamle Tydſkland eller Germania beboedes af et omkringvandrende krigerſk Folk, hvis Herkomſt ikke letelig lader ſig beſtemme. Grækerne og Romerne indbefattede Tydſkerne i de ældſte Tider under Scyther og Celter: et Navn, ſom de tillagde de mange Folkeſlag, ſom beboede Aſia og Europa.

Germaniens Grændſer: mod S. Donau, mod N. Havet, mod V. Rhin, mod Ø. ubeſtemt (endſkjønt man plejer at anſee Weichſelen derfor). — Hovedfloder: Danubius (Donau), Rhenus (Rhinen), Albus, (Elben), Viſurgis (Veſer), Viadrus (Oder) og Viſtula (Weichſel). Lupia (Lippe) og Amiſia (Ems) omtales ogſaa ofte. — Bjerge og Skove: den Hercyniſke Skov: en almindelig Benævnelſe for de ſkovfulde Bjerge, iſær i det østlige Tydſkland. Melibocus (Harz), Sudetus (Thüringerwald), den teutoburgſke Skov i det ſydlige Veſtphalen ꝛc. — Da det vilde blive for vidtløftigt at anføre her en almindelig politiſk Inddeling eller Folkene i det gamle Germanien, ſaa vil man blot betegne de vigtigſte Nationers Bopæle. Man maa imidlertid lægge Mærke til, at Navnene paa hele Nationer ofte er Benævnelſen af hele Folkeforbund, og at alle diſſe Folkeſlag meget hyppigen forandrede deres Bopæle.

I Auguſts Tider vare de vigtigſte Nationer i det nordlige Tydſkland: Bataverne i Holland, Frieſerne i Friesland, Bructererne i Veſtphalen, de mindre og ſtørre Chauci i det Oldenborgſke og Bremiſke; Cheruſcerne (ſom tillige er Navnet paa et Folkeforbund),

i det

i det Brunsvigſke. I det ſydlige Tydſkland: Hermunduerne i Franken, Marcomannerne i Böhmen. — Alemannerne (ikke Navnet paa et enkelt Folk, men paa et heelt Folkeforbund) forekomme først i det tredie Aarhundrede. I Auguſts Tidsalder bleve ſaavel diſſe ſom overhovedet Folkene i det øſtlige Germanien, hvilke man først lidt efter lidt lærte at kjende hvert for ſig, indbefattede under det almindelige Navn Svever. Europas nordlige Lande bleve betragtede ſom Øer i det germaniſke Ocean og derfor ogſaa henregnede til Germanien. — Landene fra Weichſelen til Tanais (Don) gav man den almindelige Benævnelſe Sarmatia. Men næſt Donaulandene blev iſær Dacia nogenlunde bekjendt ved Ravhandelen paa Kyſten af Øſterſøen.

Blandt Syd-Donaulandene, ſom under Auguſt bleve undertvungne og inddeelte i 7 Provindſer, vare følgende af det nuværende Tydſkland: 1) Vindelicia. Grændſer: mod N. Donau, mod Ø. Ænus (Inn), mod V. Helvetien, mod S. Rhætien. De vigtigſte Stæder vare Auguſta Vindelicorum (Augspurg), Brigantium (Bregenz). 2 Rhætia. Grændſer: mod N. Vindelicien, mod Ø. Inn og Salza, mod S. den Alpekjæde, ſom ſtrækker ſig fra Lacus Verbanus (Lago maggiore) til Belinzona, mod V. Helvetien. Vigtigſte Stæder: Curia (Kur), Veldidena (Vilten) og Tridentum (Trident). 3) Noricum: Grændſer: mod N. Donau, mod V. Ænus, mod Ø. Bjerget Cetius (det ſkaldede Bjerg), mod S. Alpes Juliæ og Savus. Stæder: Ivavum (Salzburg), Boiodurum (Paſſau). 4) Pannonia ſuperior. Grændſer: mod N. og Ø. Donau, mod S. Arabo (Raab), mod V. Bjerget Cetius. Stæder: Vindebona (Wien), Carnuntum.

Fra den Tid at Tacitus beſkrev Tydſkland indtil vore Dage er der baade med dets Grændſer og dets politiſke Forfatning foregaaet mangfoldige og betydelige Forandringer. Under Carl den Store havde Frankerne bragt det under deres Herredømme; hans Efterkommere forenede det med det frankiſke Rige og gjorde det til et Keiſerdømme. Efter den Tid opſtod der mange ſmaa Stater i dette Rige, ſom har havt baade Konger og Keiſere af adſkillige Huſe. I Begyndelſen af det 16de Aarhundrede inddeelte Maximilian Tydſkland i ti Kredſe, hvoraf nu en hører til Frankrig.

Den Bataviſke Republik (de forenede Nederlande eller Holland) (Belgium foederatum).

Kort.

A. Ondaatje's Kort, Haag 1799.

Grændſer og Størrelſe.

Den er omgiven af Nordſøen, Frankrig og Tydſkland, iſær af den veſtphaliſke Kreds. Den ligger under 21 til henimod 25° L. og 51 til 54° B. Størrelſen var 1795 (førend den Haagſke Fredsſlutning, hvori det Hollandſke Flandern, indbefattet det hele Land paa den venſtre Side af Hont, ligeledes Maſtricht, Venlo ꝛc., 36 □ Mile med 90,000 Indb., blev afſtaaet til Frankrig) 625 □ Mile.

Floder.

Floder.

1) Rhinen (Rhenus). Denne betydelige Flod, ſom omſider bliver her til en ſvag Bæk, deler ſig, ſaaſnart den træder ind i Republiken, i to Arme, hvoraf den venſtre kaldes Waale og den høire beholder Navnet Rhin. Den ſidſte gaaer derpaa igjennem et lille Hjørne af Tydſkland, og deler ſig omſider atter i to Arme, hvoraf den, der tager Veien til høire Side, løber under Navn af Yſſel i N. til Syderſøen. Den anden Arm beholder derimod endnu Navnet Rhin, løber ad V. til, og deler ſig atter længere nede i trende Arme, hvoraf den venſtre, ſom er langt ſtærkere og kaldes Leck, løber noget ſydligere, og den høire, ſom er ſvagere, deler ſig endnu engang i to Arme; den ſterſte, ſom kaldes Vechte, gaaer til Syderſøen. Rhinen, ſom nu allerede er ſvækket, berøves derpaa ved mange Canaler alt mere og mere ſit Vand, indtil den bag ved Leiden ganſke taber ſin Strøm, og omſider forſvinder i Sandbankerne ved Bredden af Nordſøen. — Harlemer-Søen er den ſtørſte Indſø i Landet.

2) Maas (Mosa) løber V. for Rhinen, forener ſig med Waalen, ſkiller ſig atter fra denne Flod, og efterat den endnu engang har forenet ſig med den, falder den ud i Nordſøen.

Ganſke henne i V. falder Schelde (Scaldis) ud i en ſtor Bugt af Nordſøen. Denne Bugt er fuld af Øer, hvorved der dannes mange Canaler,

af hvilke nogle beholde Navnet Schelde indtil de naae Havet.

Landet indslutter: a) Syder-Søen, en stor Bugt af Nordsøen, som fra N. trænger ind i Republiken, og b) Y (Ey), en liden Havbugt, som Amsterdam er anlagt ved.

Beskaffenhed.

Landet er næsten overalt fladt, og tildeels saa lavt, at det ved Diger maa beskyttes mod Oversvømmelse. Det har ingen Bjerge, men en Mængde Canaler. Jordbunden er deels moradsig, deels sandet og tør; Luften er tempereret og for det meste fugtig.

Producter.

Landet er bedre skikket til Qvægavl end til Agerdyrkning, og den første drives derfor med megen Fordeel. Qvæget er stort, og Faareulden særdeles fiin. Der graves og udføres en stor Mængde Tørv. Fiskerierne paa Kysterne og paa Doggersbank (N. for Republiken i Nordsøen) ere vigtige. Men af Korn har Landet langt fra ikke saa meget, som det behøver. Jern har det lidet af; men andre Metaller, Teglsteen, Bygningsved og Salt gives her aldeles ikke.

Manufacturer og Handel.

Linned-, Papiir- og Uldén-Manufacturerne ere betydelige; endnu vigtigere ere Saugværkerne, Saltsyderierne, Tobakspibefabrikerne, Teglbrænderierne. Af stor Vigtighed ere de mange chemiske og pharmaceutiske Laboratorier, hvori der tilberedes Kamfer, Skedevand, Borax, fiin Olie, Farver ꝛc. Skibsbygningen er meget betydelig. Fiskerierne f. Ex. Sildefangsten, Stokfiskefangsten ved Island og Hvalfangsten ved Spitsbergen og Stradt Davis ere meget anseelige. — Handelen befordres meget ved Canalerne; Republiken driver Handel med de fleste Lande, deels for at afsætte sine egne Producter, deels for at tilvejebringe sine mange Fornødenheder og deels for at hente og forsende sine Coloniers Vare. Den hele Søhandel sysselsatte førend Revolutionen omtrent 7000 Skibe.

De

De fornemste Handelsstæder ere: Amsterdam, Rotterdam, Middelburg, Enkhuisen og Harlingen.

Anm. I Republiken regnes efter Gylden, Styver og Pfenning. 1 Gylden er 20 Styver og omtrent 3 ß Dansk. Guldmynter ere Ryder til 14 Gl. og Ducater til 5 Gl. 5 St. Af Sølvmynterne er der 12 forskjellige Sorter fra Ducatons til 3 Gl. 3 St. indtil 1 Styver. Deuter, hvoraf der gaaer 8 paa en Styver, ere af Kobber.

Indbyggere.

I Aaret 1797 talte man i hele Republiken ikke mere end 1,872,279 Indb.; men 1798 omtrent 10,000 mere. Deres Sprog er en Dialect af Plattydsk. Den reformeerte Religion er den herskende, men alle andre Religionssecter have fri Øvelse. Der gives her gode Underviisnings-Anstalter, men af Universiteter skal kun det Leidenske vedblive.

Regjering.

Republiken bestod før Revolutionen af 7 Provindser, hvoraf hver for sig udgjorde en Republik; Statsanliggenderne bleve besørgede af Deputerede, som kaldtes General-Staterne, hvis Hoved var en Prinds af Nassau-Oranien (tilsidst Wilhelm V.). Nu bestaaer 1) den fuldbyrdende Magt af et Statsraad (Staatsbewind) af 12 Personer, og 2) den lovgivende af 35, under hvilken Ministrene staae.

Inddeling.

Landet er inddeelt i følgende Departementer: 1) Zeeland, 2) Holland, 3) Frieẞland, 4) Groningen, 5) Over-Yssel, 6) Gelbern, 7) Utrecht, 8) Brabant.

I. **Seeland** (Zeeland), det sydligste Departement i de forenede Stater, bestaaer af lutter Øer, er meget frugtbart og har anseelig Qvægavl, men en usund Luft.

Middelburg (Medioburgum), midt paa Øen Walcheren, Hovedst. med 24,000 Indb., en dyb Canal, der tjener den til Havn, og stærk Handel.

Vlis-

Vlissingen ved Mundingen af Hont eller Vesterschelde, Hovedst., har 24,000 Indb.

Den har en dyb Canal, der tjener den til en Havn, som er den bedste i Republiken, og driver stærk Handel. Den er stærkt befæstet.

II. Holland. Det største og folkerigeste Departement i Republiken. Det er meget lavt og gjennemskaaret af utallige Grave, Canaler og Floder.

Amsterdam (Amstelodamum), 52° 22′, ved Y og Floden Amstel, den største Stad i Republiken og den anden Handelsstad i Europa.

Den er meget stor og velbygt, har over 200,000 Indb., en god Havn og mange Canaler. Raadhuset, den smukkeste Bygning i Republiken, med den bersmte Giro-Banque; Børsen; Admiralitetet med Arsenalerne, Skibsværfterne, det ostindiske Compagnies Magaziner, fortræffelige Fattighuse. Mangfoldige Guldtraads-, Ulden- og Silketøjs-, Læder- og Tapet-Manufacturer; mange Sukkerraffinaderier; Farverier og Blege; Canonstøberier; Kamfer-, Borax-, Bleghvidt-, Svovl- og Skedevands-Laboratorier. Staden er Middelpuncten for hele Handelen i Republiken.

Zaardam har vigtige Skibsværfter (hvor Peter den Store arbeidede som Tømmersvend) og mange Vejrmøller.

Harlem, 52° 21′, V. for Amsterdam, imellem Nordsøen og Harlemer-Seen.

Den har 50,000 Indb., et lærdt Selskab, nogle Silke- og anseelige Kniplingsfabriker, Saltsyderier og 18 bersmte Lærredsblege. Staden er bekjendt af sine Blomster-Zvibler.

Leiden (Lugdunum Batavorum), 52° 8′, S. for Harlem, ved Enden af Rhinen, en stor

og

og ſmuk Stad med 40,000 Indb., et Univerſitet og Saltſyderier. Den er næſt Amſterdam den ſtørſte Stad i Republiken.

Haag, Gravenhaag (Haga Comitis), 52° 3′, S. V. for Leiden, ikke langt fra Nordſøen, en anſeelig og behagelig Stad, med 40,000 Indb. Den nuværende Regjering har her ſit Sæde.

Delft (Delphi), ved Schie, S. O. fra Haag, med 5000 Indb. og en berømt Fajencefabrik, driver anſeelig Handel og Fiſkerie.

Gouda, Ø. for Delft, har 14,000 I., berømte Tobakspibefabriker og mange Teglbrænderier i Omegnen.

Rotterdam (Roterodamum), S. O. for Delft ved Maas, ſom her kaldes Merwe.

Staden har 50,000 Indb., bequemme Canaler, en god Havn, et Videnſkabs-Selſkab, en ſmuk Børs, Blegh-vidt-, Lakmus- og andre Fabriker. Den driver den ſtærkeſte Handel paa Engelland og Skotland, og overalt den ſtørſte Handel næſt Amſterdam.

Dortrecht (Dordracum, Dortrechtum), S. V. for Rotterdam, paa en Ø ved Merwe, med 18,000 Indb., en bequem Havn og anſeelig Handel.

Helvoetſluis, en Fæſtning med en god Havn. Herfra ſkeer Overfarten til England.

Alkmaar, i Nordholland, 52° 37′, N. V. fra Amſterdam, med 8000 Indb., Saltſyderier, god Korn- og Oſthandel.

Hoorn, Ø. for Alkmaar, har 1200 Indb., Skibsbyggerier, god Korn- og Oſthandel.

Enkhuizen, Ø. for Hoorn, ved Süderſøen, har

har 11,000 Indb., ſtærk Skibsbygning og gode Saltſyderier. Staden driver ſtor Sildefangſt.

III. Utrecht ligger imellem Leck og Süderſøen, er for det meſte frugtbart og har en ſund Luft.

Utrecht (Trajectum ad Rhenum), 52° 5', Hovedſt. med 30,000 Indb., et Univerſitet, et Silke- og Kniplings-Manufactur og en Geværfabrik.

Amersfoort, N. O. for Utrecht, har 9000 Indb., Silkemanufacturer og anſeelig Tranſito.

IV. Geldern ligger paa begge Sider af Rhinen, ſom deler ſig her i Waal, Yſſel og Leck, imellem den veſtphalſke Kreds, Maas og Süderſøen.

Landet har mange Bakker og tildeels Heder; det er deels ſandet, deels frugtbart, iſær paa Frugt og Korn.

Nimwegen (Noviomagum), ved Waal, en vel befæſtet Stad, med 12,000 Indb. og god Handel (bekiendt af Fredsſlutningen 1679).

Arnhem, N. for Nimwegen, hvor Rhinen ſkilles fra Yſſel, Hovedſt., velbygt og befæſtet.

Zütphen, ved Yſſel.

Harderwyk har et Univerſitet.

V Over-Yſſel, mellem den Veſtphalſke Kreds og Süderſøen.

Landet er lavt, jevnt og moradſigt, og har kun henad Yſſel til god Kornavl.

Deventer (Daventria), en Fæſtning ved Yſſel; den har en Jernfabrik og god Handel.

Zwol, N. for Deventer, ikke langt fra Yſſel, den bedſte Stad i Over-Yſſel, er velbefæſtet og driver ſtor Handel.

VI.

VI. Friesland, N. V. fra Over-Yssel, ved Nord- og Süderseen.

Det er for det meste lavt, har mange Canaler, meget Korn og fortræffelig Horngvæg- og Hesteavl. Her væves særdeles fiint Lærred.

Leuwarden (Leovard), Hovedst., omtrent midt i Landet, temmelig stor og velbygt, med bequemme Canaler. Staden driver god Handel.

Franecker har et Universitet og anseelige Teglbrænderier.

Harlingen, ved Havet, har en god Havn, anseelige Saltsyderier og Teglbrænderier og stor Handel.

VII. Gröningen (Groningerland), D. for Friesland, imellem dette og Ostfriesland, ved Nordsøen, er af samme Beskaffenhed som Friesland.

Gröningen, Hovedst., anseelig og vel befæstet, med et Universitet og en Canal for store Skibe. Driver god Handel.

VIII. Brabant. Frugtbare og veldyrkede Egne vexle her med Moradser og Heder. Uldenmanufacturerne ere vigtige.

Hovedst. Herzogenbusch (Silva Ducis), S. V. for Nimwegen, en anseelig og velbefæstet Stad, med 14,000 Indb., Lærreds-, Kniv-, Synaalfabriker og anseelig Handel.

Bergen op Zoom, S. V. for Herzogenbusch, en stærk Fæstning med en Havn.

Landskabet Drenthe ligger høit, har Korn- og Qvægavl, Tørvemoser og Skov, i S. Moradser, men ingen egentlige Stæder. Det staaer ved en skjøn Canal i Forbindelse med Syderseen. Her er Fæstningen Koevorden.

Fra

Fra den nordligſte Spidſe af Departementet Holland mod N. O. ligge en Række af Øer i en Bue. Den første og største blandt disse er Terel (Teſſel), som har betydelig Faareavl og en berømt Rhede. Her tillaves den berømte Texeler-Ost. Den nordlige Deel af Øen er ſandet, og kaldes Eierland, fordi Maager og andre Søfugle lægge her deres Æg, hvis Indſamling er bortforpagtet for 20,000 Gylden.

De Lande, som ere afſtaaede til Frankrig, findes anførte under ſamme.

Anm. 1. Republiken ejer endnu 1) i Aſia: de Moluckiſke Øer eller Kryderierne, Banda, Amboina, Ternate, endeel af Øen Java, Sumatre, Celebes; paa Halvøen Malakka en Stad af ſamme Navn; adſkillige Pladſer i Bengalen, paa Kyſterne Malabar og Coromandel. 2) i Africa: Capſtaden paa det gode Haabs Forbjerg, tilligemed det tilgrændſende Landſkab; adſkillige Handelspladſe paa Guinea-Kyſten. 3) I America: en Deel af Guiana og adſkillige veſtindiſke Øer.

Anm. 2. Statsindkomſterne vare før Revolutionen henved 8 Millioner Rdlr. Armeen beſtod hidtil af 50,000 Mand, og Flaaden, ſom før beſtod af 40 Linieſkibe, er i meget maadelig Tilſtand.

Anm. 3. Efter en Alliance, ſom blev ſluttet med Frankrig 1795, er hele Statsflandern, Venlo og alle Beſiddelſerne S. for Venlo paa begge Sider af Maas afſtaaede til Franſkmændene, Farten paa Rhinen, Maas, Schelde og Hont med alle deres Grene, er nu fri for begge Nationer, ligeſom og Havnen Vliſſingen er fælles for begge.

Nederlandenes gamle Forfatning.

I de ældſte Tider blev den Deel af Nederlandene, ſom ligger paa den venſtre Side af Rhinen, regnet til Gallia Belgica,

Belgica, hvilket Romerne først erobrede; den Deel, som ligger paa høire Side af Rhinen og strækker sig til Nordsøen, blev regnet til Germanien. Begge disse Dele beboedes af tydske Nationer, blandt hvilke Bataverne, der vare almindelig bekjendte for deres Tapperhed, især beboede det nuværende Geldern, Utrecht og Holland. Omtrent midt i det tredie Aarhundrede nedsatte Frankerne sig i denne Landstrækning, som kaldtes Batavernes Øe, ødelagde derpaa det Belgiske Gallien, og undertvang efterhaanden de samtlige Nederlande. Da det Frankiske Rige blev deelt imellem Carl den Stores Sønnesønner, fik Ludvig den Tydske den Deel af Nederlandene, som ligger paa den høire Side af Rhinen. Kongeriget Lothringen, som hørte til hans Broders, Keiser Lothars Deel, indbefattede den Deel af Nederlandene, som ligger imellem Rhinen og Maas, og imellem Maas og Schelde. Dette Rige og følgeligen de samtlige Nederlande, blev i det 9de Aarhundrede lagt til Tydskland. I det 14de og 15de kom de under Hertugen af Burgund. Carl den 5te forenede de nederlandske Provindser under sit Herredømme, men hans Søn, Philip den 2dens Grusomhed og Religionsforfølgelse gav Anledning til, at de 7 Provindser forenede sig og med Eftertryk forsvarede deres Rettigheder.

Storbritannien og Ireland.

Kort.

Det Güssefeldske, Weimar 1798.

Storbritannien og Ireland bleve i Aaret 1801 forenede, og de udgjøre nu tilsammen eet Kongerige, som har een Konge, eet Parlament, een Lovgivning og eens Rettigheder.

A. **Storbritannien** bestaaer af **England** og **Skotland**, som fordum udgjorde særegne Kongeriger, men som 1707 bleve forenede under dette Navn.

Grændser og Størrelse.

Storbritannien er den største Ø i Europa. I N. omgives det af Nordsøen, i S. af Canalen (la Manche), i V. og N. af Vande, som høre til det Atlantiske Hav, og hvoraf det, som skiller England fra Ireland, kaldes den **irelandske Søe**, og i S. ved **St. Georgs-Canalen** forenes med Oceanet. Dets Længde strækker sig fra 11 til 20°; dets Brede fra 50 til 59°, foruden de tilhørende Smaaeer i N., som strækker sig til 61°. Dets Størrelse er 4516 □ Mile.

I. England

udgjør den sydlige Halvdeel af Øen, og kaldes derfor ogsaa **Syd-Britannien**. Det strækker sig til 56° N. B. og har et Flade-Indhold af 2916 Qvadratmile.

Beskaffenhed.

Landet er for det meste meget ujevnt, i N. og V. gives de fleste og høieste Bjerge. Yderst i S. V. ere to berømte Forbjerge, hvoraf det østlige kaldes **Cap-Lizard** og det vestlige **Lands-End**. Jordbunden er næsten overalt frugtbar, men der gives ogsaa moradsige Stæder og store Heder.

Clima.

Luften er fugtig og tyk, men ikke usund. Vejret er ofte mørkt, taaget og meget foranderligt, men Varmen og Kulden ere meget tempererede.

Vande.

Vande.

1) **Themsen** (Thames, f. Tamesis), den ſtørſte af alle, løber igjennem den ſydlige Deel af Landet fra V. mod Ø. og falder ud i Nordſøen.

2) **Trent** (f. Abus), udſpringer næſten midt i Landet og falder under Navn af **Humber** (Abus) ud i Nordſøen.

3) **Severn** (Sabrina), løber i den veſtlige Deel af Landet og falder ud i det Atlantiſke Hav.

4) **Teyne** løber fra V. til Ø. igjennem Northumberland og falder ud i Nordſøen.

5) **Merſey** løber fra S. O. til N. O. og har ſit Udløb ved Liverpool.

Producter.

Korn, fortræffelig Fædrivt, iſær Faare- og Heſteavl; Græſſet og Horngvæget er ſærdeles ypperligt; Faareulden er ypperlig. Der avles ogſaa megen Saffran. Bjergværkerne levere det bedſte Tin i Europa, Bly og Kobber i Mængde, Steenkul i Overflødighed og andre Mineralier, iſær Alun og Valkejord, meget Salt. Strandkyſterne have Overflødighed af Sild og Østers. Landet mangler derimod fornemmelig ædle Metaller, Bygningstræ, Hør, Hamp og Viin.

Manufacturer og Handel.

Begge Dele ere ingenſteds i ſtørre Flor end her. Konſtige Maſkiner og mekaniſke Opfindelſer, hvorved der ſpares mange Menneſkehænder, både paa den høje Arbeidsløn. Der fabriceres iſær af Uld og Bomuld ſærdeles meget Klæde, Kattun, Muſſelin ꝛc.; ligeledes forarbeides der Læder, Hør, Hamp, Silke, Kanin- og Bæverhaar, Staal, Jern, Kobber,

ber, Tin, sammensatte Metaller, flint Leer ꝛc. forarbeides her til de skjønneste Konstproducter. De samtlige Fabricata beløbe sig til omtrent 300 Mill. Rdlr. aarligen. Dertil komme Fiskerierne ved Kysterne og den indbringende Stokfisk- og Hvalfangst i fjerne Have. Steenkulshandelen er især betydelig. Englænderne hente selv deres Fornødenheder, som meest bestaae af raae Materialier, fra første Haand, og forsyne andre Lande med deres egne Vare. Deres Søfart strækker sig til alle muelige Egne; deres ostindiske Compagnie er det ældste og betydeligste i Verden, og deres Banque den berømteste. Deres Søhandel sysselsætter mere end 16000 Skibe og henved 120,000 Matroser. Der indføres aarligen for mere end 100 Mill. Rdlr. og udføres for mere end 120 Mill. Rdlr., hvoraf kun $\frac{1}{4}$ Part bestaaer af udenlandske, især asiatiske og americanske Producter. Der gives 73 Søstæder, hvoraf de fornemste ere: London, Bristol, Liverpool, Hull, Newcastle og Whitehaven. De fornemste Fabrikstæder ere: Manchester, Birmingham, Sheffield og Norwich.

Anm. Englænderne regne efter Pences (Penny), Shillings og Pund Sterling. 12 Pences, 24 ß. D.; 20 Shillings 1 Pund. (1 Penny er 2 ß. D.). Prægede Guldmynter: Guineer til 21 Shill. Sølvmynter: Kroner (Crown) til 5 Shill.; Shillings og halve Shillings (6 Pencer), samt nogle mindre. Kobbermynter: Half-Penny og Farthing ($\frac{1}{2}$ Penny). Udførelsen af engelske prægede Mynter er strængt forbuden.

Indbyggere.

Deres Tal er omtrent 8 til 9 Mill. Deres Sprog en Blanding af mange andre. De fleste Videnskaber og Konster dyrke de med stor Iver.

Religion.

Den ligner i Hovedsætningerne den lutherske, men da den endnu har beholdt meget af det romerske Hierarchie, saa kaldes den den høje eller Episcopal-Kirke. Alle Religionssecter have fri Øvelse.

Regjering.

Regjering.

Storbritannien og Jreland ere et indskrænket Monarkie, arveligt for Efterkommerne af begge Kjøn. Den høsjeste Magt (eller Lovgivningen) har Parlamentet, den udsvende Magt har Kongen allene. Parlamentet bestaaer af 3 Dele: Kongen, Overhuset og Underhuset, hvis fælles Stemme udkræves til en Lov. Kongen sammenkalder, aabner, prorogerer og dissolverer Parlamentet, men han er forbunden til at dissolvere det i det seneste hvert 7de Aar og kan aldrig prorogere det længere end 3 Aar. Overhuset bestaaer af Rigets Peers (Pares), (nemlig dets Adel og høje Geistlighed) og Underhuset af Borgerstandens Deputerede, hvortil ogsaa den lavere Adel regnes.

Inddeling.

England indbefatter to Hoveddele: det egentlige England og Fyrstendømmet Wallis, hvoraf imidlertid dog det sidste er aldeles indlemmet under det første og har samme Rettigheder og Pligter.

I. England, i indskrænket Betydning, indbefatter 8 Provindser (som i Sachsernes Tid vare særegne Stater):

1. Essex. 2. Østangeln. 3. Kent. 4. Sussex. 5. Westsex. 6. Cornwall. 7. Mercia, og 8. Northumberland.

1. **Essex**, (Østsachsen), i den sydlige Deel af Engelland, ved Nordsøen og i N. for Themsen, som skiller det fra Kent og Sussex.

Er liden, men frugtbar og meget befolket; ved Søkysterne ere fede Marsklande. Fortrinlige Producter ere Saffran og Østers. Landet bestaaer af Essex og Middlesex.

Lon-

London (Londinum) ved Themsen, 51° 31', Hovedst. i hele Storbritannien, Kongens Residents og den første Handelsstad i Verden.

Staden er 1½ Miil lang, ½ Miil bred og har over 900,000 Indb. Den bestaaer af tre Dele: London selv (the City), Westmünster, som er den skjønneste Deel af Staden, og Southwark paa den sydlige Side af Themsen, over hvilken der er anbragt tre kostbare Broer: Londons-, Blackfriars- og Westmünsters-Bro. Tower, med Rigsclenodierne og Mynten; Residentsslottet St. James, Westmünsterhall, den prægtige Børs og Banque, Fængslerne Kings-Bench og Newgate, den herlige Cathedralkirke St. Paul og Westmünsterkirken med mange mærkelige Begravelser. Dronningens Palais, det brittiske Museum, mange Fattighuse, hvoriblandt Bedlam, Videnskabsselskaber ɔc. Canaler og Springvande. Her forfærdiges de fortrinligste engelske Fabricata. London er Sædet for det engelsk-ostindiske, Hudsonsbayske og andre Handelscompagnier. De største Coffardieskibe kunne paa Themsen komme lige ind til Staden, og i Havnen (Pool) ligge ofte 2000 Skibe.

Chelsea (Tsjilsji), en Landsby med et stort Hospital og en anseelig botanisk Hauge.

Greenwich (Griinvitsch) med et fortræffeligt Hospital for Søfolk og et berømt Observatorium. — Windsor.

Colchester (Koltsjester, f. Camalodunum), ikke langt fra Nordsøen ved den seilbare Colu, en St. med 40,000 Indb., vigtige Uldenmanufacturer og stor Østersfangst.

Harwich (Hærvitsch), 52°, ved Nordsøen, med en fortræffelig Havn og et Fort.

Herfra er Overfarten til Holland.

2. Øst-

2. **Østangeln**, N. for Esser, indbefatter Landskaberne:

1) Suffolk (Soffolk). 2) Norfolk (Naarfolk. 3) Cambridge (Kæmbritsch).

Landet er rigt paa Korn og Græs og her fedes meget Qvæg; Agerdyrkningen er i stor Flor. I N. V. ere moradsige og usunde Marskegne. Meget vigtige Uldmanufacturer.

Cambridge (Kæmbridsch, Cantabrigium), 52° 12', V. for Harwich, ved Floden Cam, har 6000 Indb., et bekjendt Universitet og det berømteste Marked i Riget. I Egnen avles den bedste Saffran i Europa.

Norwich (Narvitsch), N. for Harwich, ved den seilbare Yare, har 58,000 Indb., vigtige Uldentøjs-, Kamelot- og Silkemanufacturer.

Yarmouth (Jærmoth), 52° 45', Ø. for Norwich, ved Mundingen af Yare i Nordsøen, har en meget god Havn, stor Sildefiskerie og betydelig Søhandel.

3. **Kent**, S. for Esser og Themsen, i den S. Ø. Krog af England, udgjør et Grevskab.

Den seilbare Medway løber midt igjennem samme. Ved den østlige Kyst er Sandbanker, inden for hvilke der er en berømt Skibsrhede. Her avles den bedste engelske Humle. Bjergene have megen Skov og Kalk.

Rochester (Ratschestorr, Rossa, f. Durobrivis), S. Ø. for London, ved Medway, hvortil hører Chatham, med de vigtigste Værfter og Sibsarsenaler for den britiske Marine.

Woolwich og Deptford ved Themsen, samt Sheerneſs ved Medway ere anſeelige Stæder.

Dover (Doovərr, f. Portus Dubris); 51° 7′, S. O. for Rocheſter, har et Caſtel og en Havn. Herfra ſkeer Overfarten til Calais i Frankrig.

4. Suſſex (Søndre Sachſen), V. for Kent og S. for Eſſex, ved Canalen, indbefatter Landſkaberne: 1) Surrey (Sorree) og 2) Suſſex.

Det har god Korn- og Humleavl, ypperlige Græsgange, Skov, mineralſke Vande, Jernværker og anſeelige Jernfabriker, men ogſaa ſtore Heder og ingen gode Havne.

Southwark, den ſydlige Deel af London, og Kew, med en fortræffelig botaniſk Hauge, høre herhid.

5. Veſtſex (Veſtſachſen), V. for Suſſex, langs med Canalen, indbefatter Grevſkaberne:

1) Berkſhire. 2) Hampſhire (Hæmpſchiir). 3) Wiltſhire. 4) Dorſetſhire. 5) Sommerſetſhire. 6) Devonſhire.

Tildeels rigt paa Korn, Faar, Græsgange og Skov; den V. Deel er bjergfuld, men har Bly, Steenkul og fortræffelige (Portland-) Steenbrud. I Grev-kaberne No. 3, 4 og 5 ere de vigtigſte engelſke Klædemanufacturer. Der gives her ogſaa Ulden-, Linned- og Silkemanufacturer, mange Østers, Makreller og Sardeller.

Portsmouth (Portsmouth, f. Portus Magnus), 50° 47′, ved Canalen, er velbefæſtet og har en fortræffelig Havn.

Den er Hovedſtationen for den britiſke Marine, og har mange ſtore Værfter og Magaziner for ſamme. S. herfra ligger den frugtbare De Wight (Veit, f. Vectis), og danner den berømte Spithead eller St. Helen Rhede.

Salis-

Salisbury, 51°, N. V. for Portsmouth, en stor Stad, hvor der forfærdiges meget Uldentøj, fine Staalsager, Pergament og Kniplinger.

Bath (Bæth, f. Aqvæ solis), S. V. for Salisbury, med berømte Bade og Uldenmanufacturer.

Exeter (Ischa), S. V. for Bath, en stor Stad med meget anseelige Manufacturer; driver stærk Handel med uldne Vare.

Plymouth (Plimouth, f. Tamara Ostium), 50° 20', S. V. for Exeter, ved en Bugt af Canalen.

Den er vel befæstet og har en anseelig Søhavn, store Værfter, Dokker og Magaziner for den britiske Marine, hvoraf en Deel ligger her.

6. Cornwall (Kaarnvæll), den S. V. Halvøe af Storbritannien, udgiør et eneste Grevskab og fører Titel af et Hertugdømme.

Landet er bjergfuldt, men har frugtbare Dale, mange forskjellige Mineralier, især Tin, Kobber, Bly og Marmor; Fiskerie paa Kysterne.

Falmouth (Falmoth) 50° 8', ved Mundingen af en dyb Havbugt, der danner den fortræffeligste Rhede.

Driver stærk Handel, Søfart og Fiskerie. Herfra gaae Pakketbaade til Corunna, Lissabon, Nordamerica og Vestindien.

Anm. V. for Forbjerget Landsend ligge Øerne Scilly (Sorlinges), henved 150 i Tallet, hvoraf de fleste ere Klipper og kun 6 bebøes. De høre til Cornwall.

7. Mercia, den mellemste og største Provinds i England, bestaaer af følgende 19 Grevskaber:

1) Monmouthshire. 2) Gloucestershire. 3) Oxfordshire. 4) Buckingham. 5) Hertford. 6) Hereford. 7) Worcester. 8) Warwick. 9) Northampton. 10) Bedford. 11) Huntington. 12) Shrop. 13) Stafford. 14) Leicester. 15) Rutland. 16) Chester. 17) Darby. 18) Nottingham. 19) Lincolnshire.

Anm. Heraf er Oxford, Hertford, Warwick, Northampton, Bedford og Huntington meget frugtbare paa Korn. — Buckingham, Hereford, Warwick, Leicester, Rutland, Chester, Lincolnshire have den største Faareavl. — Gloucestershire, Worcester, Northampton, Bedford og Chester have den bedste Qvægavl. — Chester og Lincolnshire har den største Hesteavl. — Monmouthshire, Shrop, Stafford, Darby og Nottingham ere bjerg- og skovfulde, have mange Steenkul, tildeels Kobber, Jern, Bly og andre Mineralier. — Worcester og Chester have rige Saltværker. — Manufacturer og Fabriker findes adspredte i hele Provindsen.

Bristol (Trajectus), 51° 33′, ikke langt fra Bath, ved Fl. Avon.

Den har 80,000 Indb., en prægtig Børs, meget vigtige Glasfabriker, Uldmanufacturer, Sukkersyderier, Terpentin-, Vitriol- og andre Fabriker. Staden driver næst London den største Handel i Riget. Ikke langt derfra er en berømt Sundhedsbrønd.

Gloucester (Glastorr, Clanum, Clevum), 51° 5′, N. O. for Bristol, ved den seilbare Severn, en anseelig Stad, med en Naalefabrik og Glashytter.

Oxford (Oxonium), 51° 45′, S. V. for Gloucester, ved Themsen, har 15,000 Indb., slette Gader, men mange smukke Bygninger og et berømt Universitet med et Bibliothek.

Woodstock har ypperlige Staalfabriker.

Coven-

Coventry, N. for Oxford, en stor, men slet bygt Stad, med meget anseelige Tamis-, Silkebaands- og andre Manufacturer.

Birmingham (Børminngæm), 52° 30′, N. V. fra Coventry, ved Trent.

En stor og for det meste velbygt Stad, med 60,000 Indb. Den har de fleste engelske Staal-, Jern-, Kobber-, Messing- og Tombaksfabriker.

Chester (f. Deva), N. V. for Birmingham, ved en Bugt af det irelandske Hav, har 15,000 Indb, driver betydelig Handel, især med Ost.

Boston, 53° 10′, Ø. for Chester, ikke langt fra en Bugt af Nordsøen, en anseelig Stad med en god Havn og vigtig Handel; den ligger i en feed Marskegn.

8. **Northumberland** er deelt i sex Grevskaber:

1. York, det største i England. 2. Durham. 3. Northumberland. 4. Lancaster. 5. Westmoreland og 6. Cumberland, hvoraf de tre første ligge ved Nordsøen og de øvrige ved det irelandske Hav.

En øde Bjergstrækning løber næsten midt igjennem hele Provindsen fra S. til N. Her ere mærkværdige Huler og Vandfald. Landskaberne York og Lancaster have stor Heste- og Hornqvægavl, og Korn i Overflødighed; de ere alle rige paa Mineralier og have et uudtømmeligt Forraad af Steenkul, hvoraf der udføres en utrolig Mængde. De sydlige Grevskaber have mange Manufacturer, de nordlige mange gamle Monumenter.

Shef-

Sheffield, N. V. fra Boston, imellem begge Søer, har 30,000 Indb.

Her findes de vigtigste Manufacturer af Jern- og Staalinstrumenter, samt alle Slags smaa Metalvare og Sølvarbeider. Ikke langt derfra er Rotherdam med store Jernværker og en vigtig Steengodsfabrik.

Halifax, 53° 45′, N. V. for Sheffield, har 25,000 Indb. og vigtige Uldmanufacturer.

Leeds (Liids), 53° 48′, N. V. for Halifax, ved den seilbare Aire, har 20,000 Indb. og de fleste Klæde- og Uldmanufacturer i England.

York (Eboracum), 53° 39′, N. O. for Leeds, ved den seilbare Ouse, en stor, men slet bebygt Stad.

Hull (Kingston upon Hull), 53° 45′, S. O. for York, nær ved Mundingen af Humber, har 25,000 Indb., en god Havn og er Oplagsstedet for en stor Deel af England. Driver Hvalfangst og en udbredt Handel paa de nordiske Lande.

Newcastle (Njukæstl), 55° 3′, N. for York ved den seilbare Tyne, ikke langt fra Nordsøen, har 30,000 Indb.

Den har en god Havn, fortræffelige Glas-, gode Jern- og Staalfabriker, den stærkeste Steenkulshandel og anseelig Søhandel.

Berwick, paa den N. Spidse af England, paa den scotske Grændse ved Tweed; har en vigtig Strømpefabrik og anseelig Laxefangst.

Leverpool (Liverpuul) N. for Chester, ved Merseys Udløb i det irelandske Hav, har 50 til 60,000 I.

Den

Den har en Havn, fortræffelige Værfter, anseelige Fabriker og Manufacturer, en meget udbredt Søhandel og den ſtørſte Negerhandel.

Mancheſter (Mæntſchæſter), Ø. for Leverpool, ved den ſeilbare Irwell, en ſtor og ſmuk Stad, med 30,000 Indb. og ſærdeles vigtige Manufacturer. — Her er den berømte Bridgewaterſke Canal.

Kendale, N. for Leverpool, ved Fl. Kee, en anſeelig Stad, har vigtige Uldmanufacturer, Garverier og Farverier.

Whitehaven (Hveithæven), N. V. for Kendal, ved det irelandſke Hav, er velbygt og har 18,000 Indb., en ſlet Havn, anſeelige Kulgruber, Salt- og Vitriolſyderier og en udbredt Søhandel.

2. **Fyrſtendømmet Wallis** (Wales, Wæles, Cambria, f. Britannia Secunda), ligger V. for Mercia, og er paa tre Sider omgivet af Havet.

Det er meget bjergfuldt, iſær i N., hvor de høieſte Bjerge i England ere, (Snowdon, 3348 Fod høit). I Dalegnene er det temmelig frugtbart, det har en reen og ſund Luft, Korn, Qvæg, Honning, Vox, Kobber, Bly og Steenkul i Overflødighed, ypperlige mineralſke Vande og ſtærke Fiſkerier. Indbyggerne (Kymri) tale endnu det gamle celtiſke Sprog, og deres Sæder ere og endnu celtiſke, men begge Dele ere dog meget blandede. De ere temmelig raa og uvidende. — Mange Mindesmærker fra Druidernes Tid. Det deles i Syd- og Nord-Wales, hvoraf hvert beſtaaer af 6 Grevſkaber.

Caerdiff, N. V. for Briſtol, ved Briſtol-Canalen, en velbygt Stad, med en Havn og anſeelig Handel.

Pem-

Pembroke, V. for Caerdiff, ved en Arm af den berømte Milford Havn, betragtes som Hovedstaden i Wallis, og driver god Handel.

Anm. Øen Anglesey, som udgjør den N. V. Spidse af Wallis, har et overordentligt rigt Kobberværk.

II. Scotland (Scotia).

Grændser og Størrelse.

Scotland indbefatter den nordlige og mindre Deel af den britiske Ø, og kaldes derfor ogsaa Nord-Britannien. Dets Flade-Indhold er 1600 □ Mile.

Vande.

1) Tweed udgjør paa en lang Strækning Grændsen imellem England og Scotland, og falder ved Berwick ud i Nordsøen.

2) Forth, den anseeligste Flod, falder ikke langt fra Edingburgh ud i Nordsøen.

3) Noget længere hen i N. løber Tay og i Høilandene Floden Ness.

4) Clyde falder i det atlantiske Hav.

Anm. De fleste af disse Floder danne ved deres Mundinger store Havbugter, under Navn af Firths. En Canal forener Forth med Clyde, følgelig Nordsøen med Oceanet.

Af Indsøer (Lochs) gives der en stor Deel.

Beskaffenhed og Producter.

Landet er for det meste bjergfuldt og den N. Deel er fuld af øde Bjergstrækninger og kaldes derfor Høi-

lande

lande (Highlands). Her er Luften kold og skarp. Den S. Deel (de lave Lande, Lawlands) har et mildere Clima, og er langt frugtbarere paa Korn end den N.; meest avles der Havre og Byg, i mange Egne ogsaa Hør, Hamp og Tobak. Stærk Horngvæg-, Faare- og Svineavl, og i nogle Egne ogsaa Hesteavl. Anseelige Skove, meget Jern og Bly, god Marmor, Sandsteen ꝛc. og Steenkul i stor Overflødighed. Fiskerierne ere meget vigtige, især Lar-, Stokfisk- og Sildfangsten, som ingensteds er bedre end her. Endeel af Floderne levere smukke Perler.

Manufacturer og Handel.

Linnedmanufacturerne ere de vigtigste. Uldmanufacturerne tage stedse mere til. Jernfabrikerne ere talrige og vigtige. Handelen drives meest af Englændere ved engelske og scotske Skibe, men kun ved Floderne Clyde, Forth og Tay; den sydligste Deel og Highlandene driver ingen Handel. De fornemste Handels- og Søstæder ere: Edinburgh (som har to Banquer), Glasgow, Ny-Aberdeen og Dundee.

Indbyggere.

Deres Tal er 1,700,000. Highlænderne (Bjergskotterne, Gaelerne) udmærke sig ved deres Sprog (Galic eller Ersisk, hvoraf det Irelandske er en Dialect), Klædedragt og Sæder fra Lavlænderne, der er en Blanding af andre Nationer og lige til den nordligste Spidse tale Engelsk. De sidste ere ligesaa cultiverede som Englænderne, Bjergskotterne derimod ere endnu meget uvidende og overtroiske.

Religion.

Den Presbyterianske er den herskende, dog har Episcopalkirken samme Rettighed. Der gives ogsaa mange Catholiker og andre Religionssecter.

Inddeling.

Scotland deles sædvanlig i: 1. Syd-Scotland; 2. Mellem-Scotland; og 3. Nord-Scotland.

1. Syd-

I. **Syd-Scotland**, den skjønneste og bedste Deel, som indbefatter det meget frugtbare Landskab **Lothian**, langs med Breden af Firth of Forth, bestaaer af 18 Shires og 1 Stewartry.

Bjergstrækningen i S. har meget rige Blygruber, berømte Vandfald og det fortræffelige mineralske Vand i Moffat.

Edinburgh, 55° 57′, N. V. for Berwick, ikke langt fra Havbugten Forth, er Hovedst. i Scotland, og har 80 til 90,000 Indb.

Her er et Kongel. Palais, en Børs, et Universitet, et berømt medicinsk Collegium, med en fortræffelig botanisk Have, Læder-, Glas- og couleurt Papiir-Fabriker, og anseelig Handel.

Leith, 58°, ved Havbugten Forth, ikke langt fra Edinburgh, hvis Oplagssted den er, har adskillige Fabriker.

Glasgow, 55° 51′, V. for Edinburgh, ved Floden Clyde, en stor og smuk Stad, med 60 til 70,000 Indb., i en frugtbar Egn.

Den har et Universitet, anseelige Bogtrykkerier, fine Traad-, grove Lærreds-, Bomesie-, Baand-, Gaze-, Flor- og Lædermanufacturer; ligeledes Steengodsfabriker; store Garverier; en meget udbredt Handel og Søfart.

Paisley, 55° 48′, har mange vigtige Kattun-, Musselin- og Kammerdugs-Manufacturer, berømte Blege. — Carron-Werft, en overordentlig stor Jernfabrik ved Fl. Carron.

Anm. Hertil høre de to frugtbare Øer Bute i N. og Arran; den sidste er den største. De ligge i en stor Havbugt ved Vestkysten, og ere rige paa Korn og Græs-

Græsgange. De beboes af Bjergskotter og Irelander og have stærk Fiskerie.

2. **Mellem-Scotland**, hvori øde og bjergfulde Strækninger afvexle med frugtbare Egne. Den høje og paa frygtelig skjønne Udsigter rige Bjergstrækning **Grampian** gjennemskjærer hele Provindsen fra V. til Ø.

De lavere Egne, især ved Tay, have Korn i Overflødighed og god Qvægavl. Mellemskotland er deelt i 8 Shires.

Perth, 56° 22′, N. V. for Glasgow, ved den seilbare Tay, har 12,000 Indb., vigtige Lærreds-Manufacturer, stærk Laxefangst og betydelig Handel.

Dundar (Dundee), 56° 26′, Ø. for Perth, ved Tays Firth, har 15,000 Indb., en Havn, Lærreds-, Seildugs-, Traad- og Læder-Manufacturer, anseelige Sukkersyderier og vigtig Handel.

Aberdeen, 57° 22′, N. O. fra Dundee, ved Nordsøen, bestaaer af to Stæder: Old- og New- eller Gammel- og Ny-Aberdeen, som ligger ¼ Miil fra hinanden.

Den første er ubetydelig, men har et Universitet; den sidste er en smuk og anseelig Stad med 20,000 I., ogsaa et Universitet, en Havn, vigtige Uldstrømpe-, Traad- og Lærreds-Manufacturer, meget betydelig Laxefangst og stærk Handel.

3. **Nord-Scotland** hører ganske til **Høilandene**, som meest bestaae af øde bjerg- og skovfulde Egne, hvori der findes meget Vildt og tildeels Afgrunde, Søer og Moradser.

Kun

Kun Kysterne ere frugtbare og have gode Havne. Af Kornsorter avles meest Havre. Landet har Qvægavl, Mineralier (især ypperligt Jern), særdeles vigtige Fiskerier, men hverken Handel eller Fabriker. Den N. større Halvdeel indsluttes af en Række af Søer, Floder og anlagte Forter. Landevejene i Hsilandene ere gode og Skoler er der ogsaa anlagt mange af. — Pictiske Slotte. — Dungsby-head, den yderste N. Spidse af Storbritannien. — Nord-Scotland deles i 5 Shires og 1 Stewartry.

Inverneſs, 57° 33′, N. V. for Aberdeen, ved Mundingen af Floden Neſs, den bedſte Stad i Heilandene, er velbygt og har 12,000 Indb., en god Havn, Reberbaner, Lærredsfabriker og anſeelig Handel.

4. De Scotſke Øer ligge alle i V. og N. i tre Hoved-Grupper:

1. De veſtlige, 2. Ørkenøerne og 3. Shetlands-Øerne.

a) De veſtlige Øer eller Hebrides (f. Ebudes), ligge langs med Veſtkyſten af Mellem- og Nord-Scotland.

Luften er maadelig kold og fugtig, Veirliget uſtadigt. De ere tildeels frugtbare, men Indbyggerne, som ere fattige og uvidende, forſømme at dyrke dem og drage hyppigen til America. Paa den lille Ø Staffa er den berømte Fingalshule. — Den veſtligſte af alle er den mærkværdige Ø St. Kilda.

b) Ørkenøerne (Orkneyes, f. Orcadis), ere 28 i Tallet og have fordum hørt til Norge, ligge N. V. fra Scotland.

Luften er tempereret, men det ſtormer her særdeles meget. Iblandt adſkillige gode Havne er North-Hove paa Ø Hoy, den fortrinligſte og maaſkee den bedſte i Verden.

Verden. Øerne ere frugtbare og veldyrkede, men have kun faa Træer. Byg og Havre; god Qvægavl; Salt; Fuglevildt og Fisk i Overflødighed. De vindskibelige Indbyggere forfærdige mange uldne Tøjer og Strømper. Den største Ø er Pomona.

c) **Shetlands-Øerne**, (46 i Tallet), som fordum ligeledes hørte til Norge, ligge endnu mere mod N. end Ørkenøerne, og Havbugten imellem begge er det sædvanligst Farvand for de Skibe, som seile omkring Scotland.

De ere vel klippefulde, men temmelig rige paa Græsgange og godt befolkede. Indbyggerne leve af Faareavl, Fiskerie, Sælhundefangst og Fuglevildt.

Anm. Ved Shetlands-Øerne er den fornemste Sildefangst. Sildene komme i uhyre Mængde fra det nordlige Ishav. De dele sig i to Hovedcolonner, hvoraf den ene drager mod V. til de Nordamericanske Kyster og den anden, som er endnu langt større, mod Ø. til Shetlands-Øerne. De dele sig derpaa nok engang i to Arme, hvoraf den ene gaaer til de norske Kyster, og igjennem Sundet ind i Østersøen, medens den anden, som er langt større, opholder sig en Tidlang ved Shetlands-Øerne og deler sig derpaa atter i to Afdelinger, hvoraf den ene gaaer til de scotske og engelske Østkyster, og derpaa igjennem Canalen, og den anden til Vestkysterne af Scotland, Ireland og England, indtil begge igjen forene sig omtrent ved Enden af Canalen. Efterat Menneskene have fanget nogle hundrede Tusinde Tønder af dem og maaskee ligesaa mange af dem ere blevne fortærede af Rovfugle og Rovfisk, gaae de ud i Oceanet og tabe sig der.

III. Ireland (Hibernia).

Grændser og Størrelse.

Det ligger imellem 7 og 11½° L. og 51 og 55½° B. Det er omgivet af det Atlantiske Hav, hvoraf

hvoraf den Deel, som skiller det fra England, kaldes det irelandske Hav. Det indbefatter 1450 □ Mile.

Beskaffenhed.

Ireland er for det meste jevnt, tildeels sumpigt og moradsigt. Iblandt de mange Forbjerge er det berømte Cap Clear, den sydligste Spidse af Landet paa en liden Ø. — Jordbunden er frugtbarere end i England.

Hovedfloder.

1) Shannon, den fornemste, som i den V. Deel af Landet leber fra N. til S. og ved Vestkysten falder i Oceanet.

2) Ø. fra denne løber Barrow, som forener sig med Slir, der kommer fra V., antager Navnet Ross og falder ved Sydostkysten ud i Havet. Af Indsøer og Moradser gives der mange.

Climat.

Det er meget tempereret, men Luften er fugtigere end i England, og det regner og blæser her meget.

Producter.

Ypperligt Græs; stærk Kornavl, men endnu stærkere Qvægavl, som udgjør Landets Rigdom; Faar, hvis Uld er endnu bedre end den engelske; der avles her meget Hamp og Hør; Tørvemoser og rige Steenkulsgruber; Strandkysterne ere ualmindelig fiskerige, og have især Sild og Lax i Overflødighed.

Manufacturer og Handel.

Linned-Manufacturerne ere næsten de eneste, men ogsaa af stor Vigtighed og udbredte over den største Deel

af

af Hen. Dog begynde Silke- og Bomulds-Manufacturerne at tage til. Handelen drives meest ved egne Skibe. Der udføres: Smør, Kjød og Flesk, Huder og Talg, Lys, Slagterqvæg, Ost, Garn, Uld- og Linnedvarer. De fornemste Handelsstæder og Havne ere: Dublin og Cork.

Anm. Regningsmaaden og Mynterne ere her de samme som i England. Verdien af de sidste er imidlertid her noget højere.

Indbyggere.

Deres Tal er omtrent 4 Millioner. Deres Sprog er en Dialect af Bjergskotternes. De højere Stænder tale meest Engelsk, men deres Udtale er forskjellig fra den engelske.

Religion.

Den herskende er den engelske Episcopalkirke; men den catholske, som $\frac{4}{5}$ af Indbyggerne bekjende sig til, nyder nu og endeel Rettigheder. Andre Secter taales.

Statsforfatning.

Det udgjør, som før er sagt, eet Rige med Storbritannien. Det har en Vicekonge (Lordlieutenant), som nu ikke er andet end en Kongel. Statholder.

Inddeling.

Ireland inddeles i fire Provindser: 1. Leinster. 2. Ulster. 3. Connaught og 4. Munster, og hver af disse deles igjen i Grevskaber (Counties).

1. Leinster (Leighnigh, Lagenia), den østlige, ved det irelandske Hav, er deelt i 12 Grevskaber, og bedst dyrket iblandt dem alle. Den ligger 44 Mile fra London.

Dublin (Eblana), 53° 21′, Hovedst. i Riget og den anden Stad i Storb. ved en Bugt af det irelandske Hav, er tildeels velbygt og har 220,000 J.

Her

Her er et Slot og det eneste Universitet i Ireland, et Videnskabs-Academie, en smuk Børs, en Banque, en stor Havn. Staden er Middelpuncten for den irelandske Handel. — Bjerget Tarach.

Kilkenny, S. V. for Dublin, ved Floden Nur, har gode Klædemanufacturer og fortræffelige Steenkulsgruber.

2. Ulster (Ulconia, Ulidia), den nordlige, bestaaer af 9 Grevskaber, og indslutter store Søer, der ere omgivne af tykke Skove.

Den er meget frugtbar, har stærk Frugt- og Høravl. Her væves det bedste Lærred.

Belfast, 54° 30′, N. for Dublin, ved en Havbugt, har 15,000 Indb., en Havn, gode Manufacturer, en vigtig og udbredt Handel.

Londonderry (Derry), 50°, N. V. for Belfast, ved Fl. Colmore, har en god Havn, anseelig Sildefangst og stærk Handel.

3. Connaught, den vestlige, for det meste opfyldt med Moradser, har fortræffelig Faare- og anseelig Kvægavl. Den er deelt i 5 Grevskaber.

Galway, lige over for Dublin, ved en stor Havbugt, som danner fortræffelige Havne, har 10,000 Indb., mange Linned-Manufacturer og god Handel.

4. Munster, den sydlige Provinds, har mange Bjerge, men den mildeste Luft, meget frugtbare Dale og den bedste Kvægavl. Den indbe-

fatter

satter den mærkværdige **Killarny-Sø** og den varme Kilde **Mallow**. Den deles i 6 Grevskaber.

Limerick, 52° 35', S. O. fra Galway, ved den seilbare Shannon, er velbygt, har 32,000 J. og er den stærkeste Fæstning i Ireland.

Cork, S. fra Limerick, nær ved en Havbugt, har 90,000 Indb. og driver en særdeles vigtig Handel med Fødevare, Uldgarn ɔc.

Kinsale, ikke langt fra Cork, ved en Havbugt, som danner en fortræffelig Havn, driver stærk Handel med Fødevarer.

IV. Bilande.

Følgende Øer staae vel under Storbritannien, men ere ikke indlemmede deri, og regjeres af Kongelige Statholdere.

1. Øen Man (f. Monabia), midt i det irelandske Hav.

Landet er i Midten bjergfuldt og tørt, men i øvrigt meget frugtbart. En sund Luft, fortræffelige Tørv, en Mængde Skifersteen, Bly, Kobber, Jern, stærk Qvægavl, og især betydelig Sildefangst. Indbyggerne tale et besynderligt blandet Sprog.

Castleton (Soder) er Hovedstedet, og Douglas den bedste Havn.

2. De normandiske Øer, i Canalen, ved Kysten af Frankrig, ere i Tallet 4. **Jersey** er den sydligste og største.

De ligge høit, have klippefulde Kyster, og ere meget frugtbare og veldyrkede. De have Korn- og god Qvægavl;

Overflødighed af Fisk og Skældyr. Indbyggerne tale gammelt Fransk.

Anm. 1. Storbritannien har Besiddelser i alle 5 Verdensdele. 1. I Europa: Staden og Fæstningen Gibraltar (i Spanien). 2. I Asia: det ostindiske Compagnies vidtløftige Besiddelser, som staae under Kronen, nemlig Provindserne Bengalen, Bahar og endeel af Orixa; den største Deel af den østlige Kyst af Halvøen paa denne Side Ganges; nogle Øer, Havne og Fæstninger paa den vestlige Kyst af samme; adskillige Stæder paa Sumatra og ved den vestlige Kyst af Halvøen paa hiin Side Ganges; Ceilon. 3. I Africa: adskillige Colonier i Senegambia og paa Kysten af Guinea; Øen St. Helena. 4. I America: det Hudsonsbayske Selskabs Besiddelser, som og staae under Storbritannien; Canada, Nyscotland og Nyfoundland; Bahama- og Bermuda-Øerne; en anseelig Deel af Vestindien. 5. I Australia: den østlige Halvdeel af Nyholland med to Colonier.

Anm. 2. Kongens Titel er: Konge af de forenede Kongeriger Storbritannien og Ireland.

Vaabenet: 3 gyldne Leoparder for England, en rød Løve for Scotland, en gylden Davids-Harpe for Ireland; fremdeles det Brunsvig-Lüneborgske Vaaben.

Ordnerne: Ridderne af Hosebaands-Ordenen (Order of the garter) bære St. Jørgens Billede i et blaat Baand, og desuden et blaat Knæbaand om det venstre Been. Bath-Ordenen (Order of the bath) bæres i et rødt Baand og den scotske Tistel-Orden (Order of the thistle) i et grønt.

Anm. 3. De aarlige Indkomster ere nu henved 200 Millioner Rdlr. (hvortil Scotland neppe bidrager $\frac{1}{17}$, og Vilandene umiddelbar aldeles intet). Gjelden er omtrent 2500 Mill. Rdlr., hvoraf Renterne beløbe sig til mere end 75 Mill. Rdlr.

Lands-

Landmagten er i Fredstider 50,000 Mand, uden at regne den vel indrettede Landmiliz af 22,000 Mand. Sømagten er den største i Verden og bestaaer af 220 Linieskibe paa 50 til 110 Canoner og af mere end 500 Fregatter og Chalupper. Matrosernes Antal er i Fredstider 20,000. I Krigstider har der allerede været af Indfødte og Udlændinger henved 180,000 Soldater og 120,000 Matroser i britisk Tjeneste.

De første Spor til det nuværende Storbritanniens oprindelige Beskaffenhed finder man i Phoeniciernes Historie. Dette Folk, som længe for Christi Fødsel, drev den største Søhandel, hentede Tin fra de cassiteridiske Øer, som paa Græsk betegner Tinserne, og det er meget sandsynligt, at man derved forstod Britannien og de nærliggende forlingiske eller scilliske Smaaøer, som endnu kaldes saaledes.

Gallierne eller Galerne, en celtisk Nation, vare de første, som beboede denne Ø, og Kymrerne, som kom fra Landene imellem Rhin og Seine, fortrængte disse siden fra den sydlige Deel af Landet. Deres Efterkommere i Fyrstendømmet Wales hedde endnu i vore Dage Kymri, og tale deres Forfædres Sprog. Disse Kymrer kaldtes af Romerne og Grækerne Britannier. De vare et krigersk og frihedselskende Folk, der levede af Jagt og Fædrivt, dreve nogen Handel med Dyreskind og Tin, og regjeredes af adskillige Fyrster, hvis Magt var meget indskrænket. Hele Øen kaldtes Britannien eller Albion. Medens Britannierne endnu vare et frit Folk, var Landet deelt imellem 30 Horder, hvoraf de vigtigste vare Belgerne i V., Briganterne i N., Selurerne i Syd-Wales, Icaerne i Norfolk og Suffolk. Kun England og

en Deel af det sydlige Scotland blev fra Neros Tid af en romersk Provinds under Navn af Britannia Romana. De vigtigste Floder vare Tamasis (Themsen) og Sabrina (Savern). De vigtigske Stæder Eboracum (York) i den N. og Londinum (London) i den S. Deel. Colchester, Lincoln, Chester, Gloucester og Bath ere anlagte af Romerne. I Scotland, som kaldtes Britannia Barbara eller Caledonia, trængte Romerne vel ofte ind, men aldrig blev det erobret af dem. Til Ireland kom vel romerske Kjøbmænd, men ingensinde romerske Legioner. Ved Grændsen af deres Provinds opførte Romerne en Jordvold, forsynet med Taarne, Grave og Besætning, som skulde beskytte Landet mod Caledoniernes Indfald. Men desuagtet trængte Dens nordlige Beboere fra det 4de Aarhundrede af dog ofte ind i det romerske Britannien, især under Navn af Picter og Scoter. Navnet England fik Britannien i det 5te Aarhundrede af Anglerne, som, tilligemed nogle andre Folkestammer fra de holsteenske og slesvigske Egne, undertvang det og deelte det i 7 smaa Kongeriger. Romernes Herredømme varede henved fem hundrede Aar. Omtrent i Aaret 800 blev Egebert, den 18de Vestsachsiske Konge, Eneherre over England. Hans Efterkommere regjerede til 1017, da Knud den Store, Konge af Danmark, besteg den britiske Throne. De Danskes Herredømme ophørte 1045, da Wilhelm, Hertug af Normandie, seirede over Harald, Greve af Vestsex, der havde opkastet sig til Konge i England. Den normandiske Stamme regjerede til 1154. Henrik II. indtog i det 13de Aarhundrede Ireland og Eduard I. Wales. Henrik V. blev tillige Konge i Frankrig, men hans Eftermand tabte endog Normandie og Gvienne. Den sidste af denne Stamme var Dronning Elisabeth, der indsatte en af sine

Beslag-

Beslægtede, Kong Jacob i Scotland af Huset Stuart, til sin Arving. Denne forenede England og Scotland under Navn af Storbritannien. Under Regenterne af dette Huus opkom der i England store Uroligheder og Forandringer; thi Jacobs Søn, Kong Karl I., blev henrettet, og hans Sønnesøn Jacob II. afsat og forjaget. Med Dronning Anna uddøde endelig denne Stamme, og nu kom Georg I., Kurfyrste af Brunsvig-Lüneburg, som var beslægtet med den Stuartske Familie, paa den britiske Throne. Rigets Vælde forøgedes nu alt mere og mere. Ved Fredsslutningen 1763 fik Storbritannien Canada, en Deel af Louisiana og nogle Stæder i Africa, men ved Freden 1783 mistede det det meste i Nordamerica, samt Tabago, Senegal og Minorca. Det engelsk-ostindiske Compagnie har siden betydeligen forøget sine Besiddelser i Indien. I Aaret 1801 fik Storbritannien Øerne Ceilon og Trinidad, den eneste Frugt af alle sine Anstrængelser i den ligesaa blodige som langvarige Krig mod Frankrig.

Republiken Frankrig (Gallia).

Kort.

De Lemarche's Kort, Paris 1800.

Grændser og Størrelse.

Frankrig (la France) ligger imellem 12 og 27° L. og 42 og 52° N. B. Det grændser mod N.

N. til den bataviſke Republik og ſtil Nordſøen; mod V. til det atlantiſke Hav; mod S. til Spanien og Middelhavet; mod Ø. til Italien, Helvetien og Tydſkland. Det er 11200 □ Mile ſtort.

Floder.

Sex Hovedfloder og adſkillige Kyſtfloder. Hovedfloderne ere:

1) Seine (f. Sequana), har ſit Udſpring paa et Bjerg i Dep. Côte d'Or, falder i N. ud i Canalen la Manche. — Ved denne Flod ligger Paris.

2) Loire (f. Ligeris), ſom har det længſte Løb af dem alle, har ſit Udſpring i den S. Deel af Frankrig, løber igjennem det Indre af Landet og falder ud i det atlantiſke Hav. Ved denne Flod ligger Nantes.

3) Garonne (f. Garumna), udſpringer midt i Pyrenæerne og løber S. for Loire ligeledes ud i det atlantiſke Hav. Ved denne Flod ligger Bourdeaux.

4) Rhone (Rhodanus), har ſit Udſpring i Schweiz, ikke langt fra Genf; efterat den er løben igjennem Genferſøen, kommer den ind i Frankrig og tager her Vejen ad S. til ud i Middelhavet. Ved denne Flod, ſom forener ſig med Saone, ligger Lyon.

5) Schelde (Scaldis), udſpringer i det forrige Picardie, og falder igjennem to Mundinger,

Oſt-

Øst- og Vest-Schelde, hvoraf den sidste, Hont kaldet, udgjør Grændsen, ud i Nordsøen.

6) Rhin (Rhenus), Grændsefloden fra Helvetien indtil Nederlandene.

Af Kystfloderne løber 1) Somme, N. for Seine og 2) Orne mod V. ud i Canalen.

Canalen eller det store Stræde imellem Calais og Dover indtil den vestlige Spidse af Frankrig og England, kaldes her la Manche og den østlige Munding af samme Pas de Calais. — Af indenlandske Canaler er den languedoccske (før den Kongelige), som forener Garonne, følgelig det atlantiske Hav med Middelhavet, den vigtigste. Den er 25 Mile lang.

Bjerge.

I S. Grændsebjergene Pyrenæerne, hvis højeste Spidser, Canigou og Pic de Midi høre til Frankrig. Af Pyrenæerne løber der en Arm, som deler sig i adskillige Grene, igjennem Landet. Iblandt samme mærkes Bjerget Lozere, ikke langt fra Kysten af Middelhavet. Fra Lozere gaaer en Arm mod N. V. (Auvergne-Bjergene) og indbefatter de tre høje Bjerge Cantal, Mont d'Or og Puy de Dome. Hovedgrenen løber fra Lozere nordligen og kaldes Sevennerne. De udbrede sig omtrent midt i Landet i to Arme, hvoraf den ene strækker sig N. V. til de atlantiske Kyster, men den anden derimod løber N. O. under

Navn

Navn af Côte d'Or, som efter nogle Bugter forener sig med Vosges (de Vogesiske, Vasgauske Bjerge) og ved samme med Jura, Grændsebjergstrækningen mod Helvetien, og Alperne, som skille Frankrig fra Italien. — Iblandt Forbjergene er det vestligste, Finisterre, det mærkværdigste.

Clima.

Luften er i det hele varm og sund, men i Egnene af Middelhavet er den fugtig og usund, og i Bjerg-Egnene noget koldere.

Producter.

Uagtet Jordbunden er meget frugtbar, saa er dog Agerdyrkningen og Horngvægavlen endnu ikke i synderlig Flor. Men Landet har meget Hør og Hamp, stærk Faareavl; Hesteavlen er kun i de N. Provindser betydelig; Muulæselavlen er anseelig; de S. Provindser have Safran, Kapers, Bomolie og Silke; Viin og Frugt have de fleste Egne Overflødighed af. Landet har meget Salt, især Søsalt, men ikke synderlig mange andre Mineralier, undtagen Marmor.

Manufacturer.

Vigtige og berømte Silke- og Uldenmanufacturer. Her fabriceres kostbare Tapeter, Silke- og Uldenstoffer, Guld- og Sølvbrocade, ægte og uægte Galloner, Silkestrømper, Kniplinger, Kammerdug, Battist og andre Sorter Linned-Gods, Papiir, utallige Galanterie- og Modevare, Speile og andre Glasvare; ogsaa brænder man særdeles meget Brændeviin og brygger meget Viinæddike. Stokfisk- og Sildefangsten i de nordlige Have, Hvalfangsten i de N. og S. og Smaafiskefangsten ved Kysterne ere anseelige.

Handel.

Frankrig handler deels med sine egne Naturproducter, hvoriblandt de vigtigste ere Viin, Brændeviin og Viinæddike, der laves af samme, samt Frugt, deels med si-

ne

ne mangehaande Fabricata, deels med ostindiske Vare, især Caffe, Sukker, Bomuld og Indigo. Men derimod behøver det igjen af europæiske Producter en stor Mængde raa Materialier til sine Manufacturer, f. Ex. Silke, Uld, Hamp og Hør, Læder og Huder, Bygningstræ, Kul, alle Slags Metaller, Beeg, Tjere, Potaske; saare mange Levnedsmidler, især Korn og Kjød, meget Tobak ꝛc. Frankrigs Handel strækker sig over hele Europa til Levante, Øst- og Nord-Kysten af Africa, Senegambia og Guinea, Ostindien og China, de forenede Americanske Stater og til dets egne vestindiske Colonier. Det Africanske Compagnie er det eneste Handelsselskab. Der udføres aarligen for 100 Mill. Rdlr., indføres over for 84 Mill. og vindes over 14 Millioner Rdlr. Søfarten fysselsætter over 50 til 60,000 Matroser. (Saaledes var Handelens Tilstand før Revolutionskrigen).

De vigtigste franske Søstæder ere ved Nordsøen: Antwerpen, Ostende og Dunkerque; ved Canalen: Dieppe, Havre, Rouen og St. Malo; ved Oceanet: Brest, L'Orient, Nantes, Rochelle, Bourdeaux og Bayonne; ved Middelhavet: Marseille, Cette og Toulon. De vigtigste Handels- og Manufacturstæder i det Indre af Landet ere: Paris, Lyon, Amiens, Abbeville, Cambrai, Valenciennes, Lille, Brüssel, Lüttich og Tours.

Anm. Den ældre franske Regningsmynt er en Livre (omtrent 20 ß. D.). Den deles i 20 Sous og 1 Sous eller Sol deles igjen i 12 Deniers, hvoraf der gaaer 3 paa en Liard. Den nyere er Franker, hvoraf hver deles i 100 Cents. — Af Guldmynter har man: Louis d'Or, hvis Gehalt ofte er bleven forandret, hvorfor man ogsaa gjør Forskjel paa den gamle og nye (Louis neuf), hvoraf der gives dobbelte, hele og halve: Sølvmynter: en Ecu (Rigsdaler) og en dobbelt Ecu (2 Rdlr.), paa 3 eller 6 Livres, og mindre Penge; Kobberpenge fra en heel Sol indtil en Denier.

Indbyggere.

Deres Tal er omtrent 35 Millioner og deres Sprog det meest cultiverede. I nogle Egne tales end-

nu

nu gammelt Celtisk (Gallisk); i de nye Provindser Tydsk og Nederlandsk, samt det Wallonske Sprog. Den herskende Religion er den Catholske, men alle andre Religionssecter finde her den største Frihed og Tolerance. I al muelig Slags Cultur ere de Franske den første Nation i Europa, og næsten i enhver Green af Videnskaberne og Konsterne have de stedse havt store Mænd. Revolutionen har i mange Henseender frembragt mærkelige Forandringer i Frankrig. — Universiteterne, Academierne ɔc. ere ophævede, men derimod er der i Paris oprettet et National-Institut og en Normalskole; i Departementerne er der for hvert Antal af 300,000 Indb. indrettet en Central- og Mønsterskole.

Regjeringsforfatning.

Frankrig er en democratisk Republik. Dens Hoved er den første Consul, Bonaparte, som har en udbredt Magt og som af hele Folket er udnævnt dertil for Livstid. De to andre Consuler gaae ham kun til Haande. Ministrene og Statsraadet staae under ham. Denne Regjering foreslaaer alle Love; Tribunatet, som bestaaer af 100 Medlemmer, hvoraf der aarligen vælges $\frac{1}{5}$ nye, undersøger dem og voterer desangaaende; det lovgivende Corps (bestaaende af 300 Medlemmer, hvoraf der aarligen ligeledes vælges $\frac{1}{5}$ nye), antager eller forkaster dem. Et Senat af 80 Medlemmmer skal vaage over Constitutionen og vælge de høieste Embedsmænd. Republiken er inddeelt i Departementer og Menigheder. Hvert Depart. har en Præfect eller Gouverneur, og hver Menighed en Under-Præfect.

Inddeling.

Fordum bestod Frankrig af 12 Provindser; siden blev det deelt i 41 Gouvernementer. Men i Begyndelsen af Revolutionen blev det deelt i 83 Departementer, og nu indbefatter det foruden de udenlandske Besiddelser, 108. Denne Inddeling, som

som maaskee endnu er underkastet Forandringer, er alt for vanskelig at huske. Man kan inddele Frankrig 1) i det gamle oprindelige Hovedland; 2) i de store Provindser, som ved Giftermaal, Erobringer ꝛc. ere komne til Riget, og 3) i de nye Provindser, som det har faaet ved Revolutionskrigen. Man vil derved, uden at bebyrde Hukommelsen, faae en tilstrækkelig Oversigt over det Hele.

Anm. Ved Hjelp af følgende Classification vil man noget lettere kunne overse Frankrigs nuværende Inddeling i Departementer. (De, der ere betegnede med *, ere komne til efter Revolutionen).

Departementerne have deres Navne:

A. Af Floder:

a) Af Hovedfloder med deres Bifloder.

1) Af Seinen 12:

1. Seine (Paris).
2. Nedre-Seine.
3. Dise.
4. Seine og Dise.
5. Aisne.
6. Seine og Marne.
7. Marne.
8. Over-Marne.
9. Aube.
10. Yonne.
11. Eure.
12. Eure og Loire.

2) Af Loire 17:

13. Nedre-Loire.
14. Mayenne.
15. Mayenne og Loire.
16. Sarte.
17. Loire og Cher.
18. Loiret.
19. Begge Sevres.
20. Vienne.
21. Over-Vienne.
22. Indre og Loire.
23. Indre.
24. Cher.
25. Creuse.
26. Allier.

27. Nie-

27. Nievre.
28. Loire.
29. Over-Loire.

3) Af Garonne 10:

30. Gironde.
31. Dordogne.
32. Correze.
33. Lot.
34. Lot og Garonne.
35. Tarn.
36. Aveiron.
37. Gers.
38. Over-Garonne.
39. Arriege.

4) Af Rhone 10:

40. Rhone.
41. Rhone-Munding.
42. Gard.
43. Ardeche.
44. Drome.
45. Iſere.
46. Saone og Loire.
47. Over-Saone.
48. Doubs.
49. Ain.

5) Af Schelde 4:

*50. Schelde.
*51. Lys.
*52. Dyle.
*53. Begge Netherne.

6) Af Rhinen 11:

54. Over-Rhin.
55. Nedre-Rhin.
*56. Saar.
57. Moſel.
*58. Rhin og Moſel.
59. Meurthe.
60. Maas.
*61. Nedre-Maas.
*62. Sambre og Maas.
*63. Ourte.
*64. Roer.

b) Af Kyſtfloder, nemlig:

1) Af Canalen 2:

65. Somme.
66. Orne.

2) Af

2) Af Oceanet 4:

67. Isle og Vilaine.
68. Vendee.
69. Nedre-Charente.
70. Charente.

3) Af Middelhavet 3:

71. Aude.
72. Herault.
73. Var.

B. Af Bjerge og Skove.

a) Af indenlandske Bjerge 10:

74. Lozere.
75. Cintal.
76. Puy de Dome.
77. Côte d'Or.
78. Vosges.
*79 Mont Tonnere.
*80. Mont Blanc.
81. Ardennes.
*82. Des Forets (Skov-Depart.)

b) Af Grændsebjerge, nemlig:

1) Af Pyrenæerne 3:

83. Over-Pyrenæer.
84. Nedre-Pyrenæer.
85. Østlige Pyrenæer.

2) Af Alperne 3:

86. Øvre-Alper.
87. Nedre-Alper.
*88. Sø-Alper.

3) Af Jura 1:

89. Jura.

C. Af Verdenskanter, Kyster og tilgrændsende Vande 7:

90. Nord.
91. Pas de Calais.
92. Cal-

92. Calvados.
93. Manch.
94. Nord-Kyster.
95. Finisterre.
96. Morbihan.

D. Af Stæder 2:

*97. Jemappe. *98. Vaucluse.

E. Af Landets Beskaffenhed: 1:

99. des Landes (Hederne).

A. De 12 gamle Provindser ere deelte i følgende 71 Depart. De fornemste Stæder i hvert Depart. ere anførte i Parenthesis.

a) De 4 nordlige:

I. Landskabet **Isle de France** indbefatter omtrent *) følgende Dep.: 1. Seine (Paris). 2. Seine og Oise (Versailles). 3. Seine og Marne. 4. Oise (Beauvais). 5. Aisne (Soissons).

II. **Champagne**: 6. Ardennes (Méziéres, Sedan). 7. Marne (Rheims og Châlons). 8. Øvre-Marne. 9. Aube (Troyes). 10. Yonne.

III. **Picardie**: 11. Somme (Amiens).

IV. **Normandie**: 12. Nedre-Seine (Rouen, Havre, Dieppe). 13. Eure. 14. Calvados (Caen). 15. Orne. 16. Manche (Cherbourg).

b) De

*) De gamle og nye Inddelinger svare saavel her som paa de øvrige Steder ikke nøjagtigen til hinanden. Saaledes høre Dele af det forrige Picardie til Aisne- og Pas de Calais-Depart. o. s. f.

b) De 4 Mellemſte:

V. Bretagne: 17. Finisterre (Breſt). 18. Nord-Kyſter. 19. Morbihan (Vannes, L'Orient). 20. Isle og Vilaine (Rennes, Malo). 21. Nedre-Loire (Nantes).

VI. Orleans i den nordlige Deel: 22. Mayenne. 23. Sarthe. 24. Eure og Loire. 25. Loiret (Orleans). 26. Loire og Cher. 27. Indre og Loire (Tours). 28. Mayenne og Loire (Angers).

I den ſydlige Deel:

29. Vendee. 30. Begge Sevres. 31. Vienne (Poitiers). 32. Indre. 33. Cher (Bourges). 34. Nievre.

VII. Bourgogne: 35. Côte d'Or. 36. Saone og Loire. 37. Ain.

VIII. Lyon: 38. Rhone og Loire (Lyon). 39. Allier. 40. Creuſe. 41. Puy de Dome. 42. Øvre-Loire. 43. Cantal.

c) De 4 ſydlige Lande:

IX. Gvienne og Gascogne.

a) I den nordlige Deel:

44. Correze. 45. Øvre-Vienne. 46. Charente. 47. Nedre-Charente (La Rochelle, Rochefort). 48. Gironde (Bourdeaux). 49. Dordogne.

b) I

b) I den sydlige Deel:

50. Aveiron. 51. Lot. 52. Lot og Garonne. 53. Landes. 54. Gers. 55. Øvre-Pyrenæer. 56. Nedre-Pyrenæer.

X. Langvedoc:

a) Inde i Landet:

57. Arriege. 58. Øvre-Garonne (Toulouse). 59. Tarn. 60. Lozere. 61. Ardeche.

b) Ved Middelhavet:

62. Gard (Nimes). 63. Herault (Montpellier). 64. Aude. 65. Østlige Pyrenæer (Perpignan).

XI. Provence: 66. Rhone-Munding (Marseille, Aix). 67. Var (Toulon). 68. Nedre-Alper.

XII. Dauphine: 79. Øvre-Alper. 70. Drome. 71. Isere (Grenoble).

B. De under den monarkiske Regjering tilkomne Lande udgjøre nu 13 Departementer.

I. Franche Comte indbefatter: 72. Jura. 73. Doubs (Besançon). 74. Øvre-Saone.

II. Elsas: 75. Øvre-Rhin. 76. Nedre-Rhin (Strasburg, Landau).

III. Lothringen: 77. Mosel (Metz). 78. Meurthe (Nancy, Luneville). 79. Vosges. 80. Meuse (Verdun).

IV. De franske Nederlande: 81. Nord (Lille, Dunkerque, Valenciennes). 82. Pas de Calais (Calais, Boulogne).

V.

V. Øen Corsica *): 83. Golo. 84. Liamone.

C. De Lande, som Frankrig har faaet ved Revolutionskrigen, ere inddeelte i følgende Departementer:

I. Grevskaberne Avignon og Venaissin: 85. Dep. Vaucluse (Avignon) **).

II. De forrige østerrigske Nederlande eller den burgundiske Kreds og de hollandske Dele af Gelders og Limburg ere deelte i 9 Departementer: 86. Lys (Bruges). 87. Escaut (Gent). 88. De to Nether (Antwerpen). 89. Dyle (Brüssel). 90. Nedre-Maas (Maastricht). 91. Ourte (Lüttich). 92. Jemappe (Mons). 93. Sambre og Meuse (Namur). 94. Skov-Depart. eller Dep. des Forets (Luxemburg).

III. De vestlige Overrhinske, Kur- og Nederrhinske Lande: 95. Dep. Mont-Tonnere eller Donnersberg (Mayntz). 96. Rhin og Mosel (Coblenz). 97. Roer (Aachen).

IV. Hertugdømmet Zweibrücken, Fyrstend. Saarbrück, Erkestiftet Trier: 98. Saar-Dep. (Trier).

V. Høistiftet Basel: først kaldet Dep. Mont-terrible, men siden henlagt under et af de andre Departementer.

VI.

*) og **) Findes begge anførte under Italien.

VI. Nizza og Savoyen: 99. Ss.-Alperne (Nizza, Monaco). 100. Montblanc (Chambery).

VII. Genf: 101. Dep. Leman (Geneve, Genf).

VIII. Fyrstendømmet Piemont*) er 1801 inddeelt i 6 Departementer: 101. Eridan eller Po 102. Øvre-Po. 103. Stura. 104. Sesia. 105. Doire eller Doria. 106. Tanaro.

I. Hovedlandet indbefatter den midterste Deel af Republiken, og har for største Delen næsten altid været umiddelbart. Det bestaaer af de forrige Provindser og Landskaber Isle de France, Orleanois, Maine, Perche, Anjou, Touraine, Saumurois, Berry, Marche, Auvergne, Lyonois og Nivernois.

I S. er det meget bjergfuldt, og gjennemskjæres tillige af den Bjergkjæde, som gaaer fra Mont d'Or til Cap Finisterre, men har isvrigt store og frugtbare Sletter, som Loire og Seine løber igjennem. Det har alle franske Producter undtagen de sydlige Provindsers.

Seine-Departement.

Paris (f. Lutetia, siden Parisii), 48° 50′ 11″, paa Øer og paa begge Sider af Seine, Hovedst. i hele Republiken og Sædet for Regjeringen.

Den er en af de største og folkerigeste Stæder i Europa, har 540,000 Indb.; Louvre med Nationalmuseumet, som indbefatter alle de Konstværker, som ere bragte fra Italien og Tydskland; Nationalpalladset (Tuilerierne) med tilhørende Haver og den Plads, som Ludvig XVI. blev henrettet paa; Palaiet Luxemburg; Ligheds-Palaiet (Palais Royal); Friheds-Pladsen (hvor Bastillen stod); Fornuftens

*) Findes anført under Italien.

nuftens Tempel (Notre-Dame); det franske Pantheon (St. Genoveva); Temple (den Kongel. Families Fængsel); Hotel Dieu; Salpetriere; Nationalinstitutet; Nationalbibliotheket; Observatoriet; den botaniske Have. Staden har faa' brede og lige, men for det meste store, høje Steenbygninger og mange prægtige Palaier. Vandet er ikke godt, og inde i Staden er Luften usund; her ere mangfoldige og ypperlige Konstnere og Haandværksfolk, hvis Arbeider udføres i Mængde.

Seine og Oise-Departement.

Versailles, 48° 48', forhen Kongernes Residentsst., nu i maadelig Tilstand; den har kun 27,000 Indb.

Seves har en kostbar Porcellainsfabrik.

Loiret-Departement.

Orleans (f. Genabum og Aureliani), 47° 54', S. for Paris ved Loire, stor, men slet bygt, med 40,000 Indb.

Den ligger i en ualmindelig frugtbar og yndig Egn. Den har Strømpemanufacturer og Sukkerraffinaderier, og er Oplagsstedet for Loire og den indre Deel af Landet.

Indre og Loire-Departement.

Tours (f. Cæsarodunum og Turones), 47° 22', S. V. for Orleans, ved Loire, en ansselig og velbygt Stad, med 20,000 Indb. og meget vigtige Silkemanufacturer.

Rhone og Loire-Departement.

Lyon (f. Lugdunum, siden Leona), 45° 45', S. for Orleans, ved Rhones og Saones Sammenløb, har 88,000 Indb.

Staden ligger i en meget behagelig Egn, hvor der fabrikeres Silkevare, Sølv- og Guldbrocade, Guld- og Sølvgaloner i største Mængde, som udføres vidt og bredt.

II. De store Provindser, som Frankrig har faaet ved Lehn, Arv og Krige, indslutte det gamle Hovedland fra alle Kanter og ligge fra det nordligste Hjørne vestlig omkring i følgende Orden: 1. De (gamle) franske Nederlande. 2. Det forrige Picardie. 3. Normandie. 4. Bretagne. 5. Poitu. 6. Guienne. 7. Navarra. 8. Languedoc. 9. Provence. 10. Dauphiné. 11. Bourgogne. 12. Franche Comté. 13. Champagne. 14. Lothringen. 15. Elsas.

Anm. Næsten alle disse Districter ere ved deres fordeelagtige Beliggenhed nærsommere og rigere end de, der ligge midt i Landet.

1) De gamle franske Nederlande.

Nord-Departementet.

Lille (Ryssel, Insula), 50° 37′, mellem Maas og Lys, velbygt og stærkt befæstet, med 60,000 Indb., vigtige Linned-, Kamelot-, Læder- og andre Fabriker.

Valenciennes, 50° 21′, S. O. for Lille, ved Schelde, er befæstet, har 20,000 Indb. og berømte Uld-, Battist- og Kniplingsmanufacturer.

Cambray (Cameryk), S. for Lille, ved Schelde, med 15,000 Indb. og berømte Kammerdugsfabriker.

Dun-

Dunkerke (Dynkirchen), 51° 2', ved Nordsøen, har 21,000 Indb., en Havn og stærk Søfart og Handel.

2) Det forrige Picardie:

Pas de Calais-Departement.

Calais, 50° 57', ved Canalen, velbygt og befæstet, med en Havn og god Handel.

Herfra skeer Overfarten til Dover i England.

Somme-Departement.

Amiens (f. Samarobriva, siden Ambiani), 49° 33', ved Somme, en stor og smuk Stad, med 40,000 Indb., anseelige Barattesbaands-, Ulden- og Halvsilkestofmanufacturer.

Abbeville, ved Floden Somme, har 20,000 Indb., vigtige Manufacturer og stærk Handel.

3) Det forrige Normandie.

Nedre-Seine-Departement.

Dieppe, V. for Amiens ved Canalen, er befæstet og velbygt. Den har en god Havn og betydelig Søhandel.

Rouen (f. Rotomagus), 49° 26', S. for Dieppe, ved Seine, har 70,000 Indb., mange Manufacturer og vigtig Søhandel.

Havre (Havre de Grace), 49° 29', V. for Rouen, en befæstet Stad med 20,000 Indb., en Havn, betydelig Handel, Søfart og Fiskerie.

La Manche-Departement.

Cherbourg, er befæstet og har en vigtig Havn.

4) Det forrige Bretagne:

Isle og Velaine-Depart.

Rennes (f. Condate, siden Rhedones), 48° 6', ved Vilaine, stor, men for det meste slet bygt, har 36,000 Indb.

St. Malo, N. for Rennes, ved Canalen, er befæstet og har 16,000 Indb., en stor Havn, stærkt Fiskerie og betydelig Søhandel.

Finisterre-Departement.

Brest (f. Brivates portus), 48° 22', V. for St. Malo, ikke langt fra Cap Finisterre, en befæstet Stad med den bedste Havn i Frankrig, Hovedsædet for den franske Sømagt, og en god Handelsplads.

Morbihan-Departement.

L'Orient, 47° 45', S.O. for Brest, ved Oceanet, har 18,000 Indb., med en Havn, som næst Cette er ene berettiget til den ostindiske Handel.

Vannes, Ø. for L'Orient, ved Havbugten Morbihan, som danner en fortræffelig Havn, har 10,000 Indb.

Anm. Forved Havbugten Morbihan ligger den yndige De Belle-Isle.

Nedre

Nedre-Loire-Departement.

Nantes (f. Condivincum, siden Nannetes), 47° 13′, S. O. for Vannes ved Loire, en velbygt Stad med 80,000 Indb., betydelige Manufacturer og især en udbredt Sofart og Handel.

5) Det forrige Poitu.

Vienne-Departement.

Poitiers (Limonum, siden Pictavium), 46° 35′, S. O. for Nantes, ikke langt fra Vienne, er slet bygt, har 16,000 Indb. og romerske Ruiner.

Nedre-Charente-Departement.

Rochelle, 46° 9′, S. V. for Poitiers, en velbygt og befæstet Stad med 16,000 Indb., en god Havn, anseelige Skibsbyggerier, Skibsrhederier og rige Saltværker.

Rochefort, S. for Rochelle, en befæstet Stad, med en god Havn og Skibsbyggerier ved Floden Charente, har 10,000 Indb.

Øerne Ré og Oleron (f. Uliarus),

6) og 7) Det forrige Guienne, Navarra og Bearn.

Gironde-Departement.

Bourdeaux (f. Burdigala), 44° 50′, ved Garonne, en velbygt Stad med 90,000 Indb.

Den driver overordentlig stor Sofart og Handel saavel med Landets Producter som med vestindiske og andre Vare, og er Hovedoplagsstedet for vestindiske Producter.

Nedre-

Nedre-Pyrenæer-Departement.

Bayonne, S. for Bourdeaux, ikke lange fra de spanske Grændser, ved Mundingen af Adour.

En befæstet Stad med 12,000 Indb., en god Havn, stærkt Skibsbyggerie og anseelig Handel.

8) Det forrige Languedoc.

Øvre-Garonne-Departement.

Toulouse (f. Tolosa), 42° 35′, ved Garonne, som her bliver seilbar, og ved Begyndelsen af den languedocske Canal, har 60,000 Indb., mange Klædefabriker, Garverier og nogen Handel.

Herault-Departement.

Montpellier, 43° 36′, ikke langt fra Havet, er velbygt og har 32,000 Indb.

Staden ligger i en varm og frugtbar Egn, har adskillige vigtige Fabriker og betydelige Vareoplag.

Cette, S. for Montpellier, ved Middelhavet, hvor Canalen endes, har en Havn og udbredt Søhandel. Staden er næst L'Orient det eneste Sæde for den ostindiske Handel.

Gard-Departement.

Nimes (Nismes, f. Nemausus), N. O. for Montpellier, er velbygt, har 40,000 J., vigtige Manufacturer, anseelig Handel og smukke romerske Antiqviteter.

Beaucaire har et bekjendt Marked.

9) Det forrige Provence (Provincia).

Rhonemunding-Departement.

Arles (f. Arelate), 43° 40′, S. O. for Nimes, ved Rhone, er velbygt og har 20,000 Indb.,

Indb. Staden ligger i en moradsig Egn og har mange romerske Oldsager.

Marseille (f. Massilia), 43° 17′, S. O. for Arles, ved Havet.

En ældgammel og berømt Stad med 96,000 Indb., vigtige Manufacturer og Fabriker, stærkt Skibsbyggerie; den eneste Stad i Frankrig, som driver Handel paa Levante og Nordafrica, og Hovedpladsen for Handelen paa Italien og Spanien.

Aix (Aqvæ Sextiæ), 43° 31′, N. for Marseille.

En smuk Stad med 20,000 Indb., som har Flosels-, tyrkisk Garn- og Bomulds-Manufacturer, og handler meget med Olie.

Var-Departement.

Toulon (f. Telo Martius), 43° 7′, Ø. for Marseille, ved Havet, er stærkt befæstet og har 22,000 Indb., en Havn, store Værfter og Magaziner for den franske Marine.

Hieres, ikke langt fra Toulon, ligger østlig i en af de yndigste Egne i Frankrig, hvor der tilberedes meget Salt; sydlig de hieriske Øer.

10) Det forrige Dauphiné.

Isere-Departement.

Grenoble (f. Gratianopolis), 40° 45′, ved Isere, en befæstet og velbygt Stad med 20,000 Indb.

Vienne, N. V. for Grenoble, ved Rhone, er slet bygt, men har vigtige Staal-, Jern- og Papirfabriker.

11) Det

11) Det forrige Bourgogne (Hertugdømmet Burgund).

Côte d'Or-Departement.

Dijon (f. Divio), 47° 19', imellem Saone og Côte d'Or, en smuk Stad med 20,000 Indb.

Anm. Côte d'Or er en Række af fortræffelige Vinbjerge. — I den østligste Krog af det forrige Bourgogne ved Genfersøen ligger Landskabet Gex, med Ferney, Voltaires Bopæl, som nu hører til Ain-Departement.

12) Det forrige Franche Comté.

Doubs-Departement.

Besançon (f. Vesontio), 44° 47', ved Doubs, en anseelig og stærkt befæstet Stad med 25,000 Indb.

13) Det forrige Champagne.

Aube-Departement.

Troyes (f. Augustobona, siden Tricasses), 44° 55', ved Seine, har 25,000 Indb., Rask- og Atlaskmanufacturer, og driver anseelig Handel med Silke- og Bomuldsvare ɔc.

Marne-Departement.

Rheims (f. Durocortorum, sid. Remi), 49° 14', N. for Troyes, en stor og velbygt Stad (hvor fordum de franske Konger bleve salvede). Den har 30,000 I., vigtige Uld- og Silke-Manufacturer og driver stærk Handel med Landets Producter og Fabricata.

14) Det

14) Det forrige Lothringen (Lorraine, Lothier).

Meurte-Departement.

Nancy, 48° 31', ved Meurte, en stor og meget smuk Stad med 30,000 Indb., Silkestrømpe- og Klædemannufacturer.

Mosel-Departement.

Metz (f. Divodurum, siden Metis), 49° 7', N. for Nancy, ved Mosel, en stor og for det meste velbygt og stærkt befæstet Stad med 32,000 Indb.

15) Det forrige Elsas.

Nedre-Rhin-Departement.

Strasburg (Argentoratum), 48° 48', ved Rhinen, en stor, velbygt og stærkt befæstet Stad med 50,000 Indb. og det beundringsværdige Münster, Klæde-, Porcellains- og Tobaksfabriker, og Voxblege; her forfærdiges ogsaa Galanterie- og Modevare.

1346 blev her Bogtrykkerkonsten opfunden af Johan Guttenberg.

III. De Provindser og Districter, som ved Revolutionen og den Krig, den gav Anledning til, ere blevne erobrede af eller afstaaede til Frankrig, og som efter deres Beliggenhed og Forfatning nu ere forenede med den franske Stat, udgjøre tilsammen noget over 1850 □ Mile og have over 7,000,000 Indb. De hørte hidtil deels til Pavens

Ejen-

Ejendomme, deels til det tydske Rige, deels til de forenede Nederlande, deels til Helvetien og deels til Italien.

1. De forrige Pavelige Grevskaber Avignon og Venaissin ligge N. for Durance og Ø. for Rhone. Landet, som er meget frugtbart, indbefatter 40 □ Mile og 190,000 Indb.

Vaucluse-Departement.

Avignon (f. Avenis), N. for Arles, ved Rhone, har 25,000 Indb. og Silkemanufacturer.

2. Af **Tydskland** har Frankrig saavel ved den i Freden med Østerrige 1797 som i Fredscongressen 1798 og endelig i Lüneviller-Freden 1801 antagne Rhingrændse faaet henved 900 □ Mile Land med 4,300,000 Indb., som er inddeelt i 14 Departementer.

a) Belgien, forhen de østerrigske Nederlande kaldet, som tilforn udgjorde den burgundiske Kreds af det tydske Rige.

Landet er for det meste jevnt, frugtbart og veldyrket. Det indbefatter 533 □ Mile og 1,900,000 Indb. Det bestod af adskillige Hertugdømmer, Grev- og Herskaber.

1) Hertugdømmet Brabant, paa den høire Side af Maas ved de smaa Floder Senne, Demer, Dyl og Netha, som under Navn af Rupel falde i Forening ud i Schelde.

Landet er særdeles veldyrket; i N. er det jevnt og har mange Sand-Heder, men i S. er det bjergfuldt og meget frugtbart. Det har meget Korn og Høe, stærk

Qvæg-

Qvægavl og betydelige Skove. I Manufacturerne forarbeides meget Hør og Uld, og fabrikeres fortræffelige Kameloter, Tapeter og Kniplinger.

Dyle-Departement.

Brüssel (Fr. Bruxelles, f. Bruxella), 50° 51′, ford. Hovedst. ved Senne, fra hvilken der gaaer her en Canal ud i Rupel, en stor og smuk Stad med 66,000 Indb.

De Kniplinger, Tapeter, Linned-Galanterie- og andre Vare, som forfærdiges her, ere berømte og udføres i Mængde.

Loeven, Leuven (Fr. Louvain, Lovanium), Ø. for Brüssel, ved Dyl og en Canal, som løber fra samme ud i Rupel, har 18,000 Indb., Klædefabriker og mange Ølbryggerier.

Mecheln (Malinæ, Mechlinia, Fr. Malines), som før har hørt til et Herskab af samme Navn, ligger imellem Loeven og Antverpen, har 20,000 Indb. og meget gode Manufacturer.

Begge Netherne-Dep. (Deux Nethes).

Antverpen (Fr. Anvers), 51° 12′, N. for Brussel, ved Schelde, en stor og velbygt Stad med 56,000 Indb.

Den har den ældste Børs i Europa, mange Slags Manufacturer, en fortræffelig Havn, dybe Canaler i Gaderne, og nu, efterat Mundingen af Schelde, som i Følge Tractater henved 150 Aar har været lukket, igjen er aaben, betydelig Søhandel.

2) Grevskabet Flandern, ved Nordsøen, gjennemskjæres af Schelde, som her modtager Leye, har ved disse Floder og adskillige Canaler

ler fra den indre Deel af Landet en meget beqvem Communication.

Landet er meget og fortræffelig dyrket, for det meste særdeles frugtbart, og har meget ypperligt Hør i Overflødighed. De vigtigste Manufacturer ere de, hvor der forfærdiges Garn, Traad, Linned ꝛc. af Hør, og disse ere udbredte over hele Landet.

Schelde-Departement.

Gent (Gandavum, Fr. Gand), N. V. for Brüssel, hvor Schelde, Leye og adskillige Canaler forene sig, den største Stad i Belgien, har 56,000 Indb., mangfoldige og mange Slags Manufacturer, især af Lærred og Kniplinger.

Lys-Departement.

Brügge (Fr. Bruges, Brugæ), N. V. for Gent, ved en Canal, har 18,000 Indb., stribet Linned-, Uld- og Bomulds-Manufacturer.

Ostende, 51° 13′, V. for Brügge, ved Nordsøen, en befæstet Stad med 12,000 Indb., en god Havn og vigtig Søhandel.

Ved denne Stad er Hovedsluſen og Foreningspuncten af adskillige Canaler, som paa den ene Side gaae til Gent, og paa den anden til Dunkerke.

Cortryk (Fr. Courtrai), ved Leye, en anseelig Stad med fortræffelige og berømte Linnedmanufacturer.

3) **Grevskabet Hennegau**, et meget frugtbart og veldyrket Land.

Det har alle Kornsorter, Humle, Tobak og Hør i Mængde; meget god Øxegavl, Jern, Steenkul og særdeles fiint

fiint Leer; betydelige Glashytter og Strømpe-Manufacturer.

Jemappe-Departement.

Mons (Bergen, Montes Hannoniæ), er velbygt, har 10,000 Indb., adskillige Manufacturer og driver stærk Handel med Korn og Steenkul.

Doornick (Fr. Tournai), i det forrige Herskab Doornick, ved Schelde, har 16,000 Indb. og gode Manufacturer.

Sambre og Maas (Sambre & Meuse) Dep.

Namur (Namurum, Namurcum), 50° 25′, i det forrige Grevskab af samme Navn, hvor Maas og Sambre forene sig, en velbygt og befæstet Stad, med 20,000 Indb., mange Jern-, Kobber- og Messing-Fabriker.

4) Hertugdømmet Luxemburg strækker sig fra Maas til Mosel, er meget bjerg- og skovfuldt, fordi Middelpuncten af den store Ardenner Skov ligger i samme. Det har mange Jern-, Beeg- og Hammerværker, stærk Qvægavl og betydelige Læderfabriker.

Skov (Forêts) Depart.

Luxemburg (Lützelburg, f. Luciliburgum), har 8000 Indb. og er en af de stærkeste Fæstninger i Europa.

Roer-Departement.

Roermonde (Ruræmonda), i den forrige østerrigske Deel af Geldern, en fast Stad ved Mundingen af Ruhr i Maas.

b)

b) I den vestphalske Kreds besidder Frankrig:

1) Det forrige Hoistift Lüttich, et anseelig stort Land, der især er rigt paa Jern, Steenkul og andre Mineralier, og har vigtige Manufacturer og Fabriker.

Ourte-Departement.

Lüttich (Leodium, Holl. Luyck, Fr. Liege), ved Maas, en stor og velbygt Stad med 50,000 Indb., vigtige Staal- og Jern- især Geværfabriker, berømte Klæde- og Læder-Manufacturer.

Verviers, 49° 50′, Ø. for Lüttich, har 10,000 Indb.; her fabrikeres meget fiint Klæde.

Anm. Det forrige Hertugdømme Limburg med en Stad af samme Navn er henlagt under dette Departement.

2) Halvdelen af Hertugdømmet Cleve og Fyrstendømmet Meurs (Mors), som begge forhen vare preusisk-brandenburgske, og den preussiske Deel af Hertugdømmet Geldern, som ikke egentlig hørte til den vestphalske Kreds.

Roer-Departement.

Cleve, ikke langt fra Rhinen, har 6000 Indb. og

Crefeld, 5000 Indb. Den første har adskillige og den sidste mange vigtige Manufacturer.

3) Hertugdømmet Jülich, imellem Maas og Rhinen, et meget frugtbart Land, som tilhørte Kur-

Kurfyrsten af Pfalz, med mange Linned- og Uldenvæverier, samt vigtige Jern- og Messingfabriker.

Jülich ved Ruhr, har 3000 Indb. og ligger nu i Roer-Departement.

4) Af mindre Districter i denne Kreds har Frankrig faaet adskillige fyrstelige Abbedier, Grevskaber og Herskaber. Endelig og de forrige Rigsstæder: Cöln og Aachen.

Roer-Departement.

Cöln (Fr. Cologne, s. Colonia Agrippina), ved Rhin, en stor Stad med 40,000 Indb., gode Garverier, samt nogle andre Manufacturer.

Den har stærk Speditionshandel og anseelig Skibsfart paa Rhinen.

Aachen (Acken, Aqvisgranum, Fr. Aix la Chapelle), 51° 55′, Hovedst. i dette Depart. V. for Cöln.

En Stad med 25,000 Indb., vigtige Klæde- og Uldentøjsmanufacturer, Synaal-, Kobber- og Messing-Fabriker samt berømte varme Bad. (Fordum de tydske Kongers Residents- og Kroningsstad).

c) Af den kurrhinske Kreds har Frankrig faaet ved Rhingrændsen:

1) Et lidet, men meget frugtbart Stykke af Erkestiftet og Kurfyrstendømmet Mayntz samt Hovedstaden af samme Navn.

Dep. de Mont-Tonnere.

Maynz, Fr. Mayennes, 49° 54′, ved Rhinen, ligeover for Mundingen af Mayn, en anseelig Stad med 27,000 Indb. og en af de stærkeste og vigtigste Fæstninger i Europa. — Bingen.

2) Næsten hele Kurfyrstendømmet Trier, der ligger langs med Mosel, som her modtager Saale, indtil den forener sig med Rhinen.

Det er for det meste bjerg- og skovfuldt formedelst Hundsrück. Det har god Qvægavl, mange Mineralier, men især god Vin.

Sarre-Departement.

Trier (Fr. Treves, f. Treveri, Augusta Treverorum), ved Mosel, en anseelig Stad.

Rhin og Mosel-Depart.

Coblenz (Confluentia), 50° 24′, ved Rhinens og Moselens Sammenløb, en velbygt Stad, med 10,000 Indb. Den forrige kurfyrstelige Residents.

3) Halvdelen af Kurfyrstend. Cöln, nemlig det egentlige Erkestift, som ligger langs med Rhinen og har især fortræffelige Vine, Kobber og andre Mineralier.

Bonn, 50° 44′, en velbygt Stad med 10,000 Indb. — Andernach.

4) Fyrstendømmet Aremberg, en liden Landstrækning.

d)

d) Af den overrhinske Kreds høre nu følgende Lande til Frankrig:

1) Mere end Halvdelen af Høistifterne Worms og Speyer (nu i Mont-Tonnere-Dep.) og den hele tydske Deel af Høistiftet Basel.

Et meget bjergfuldt, men paa Skove og Græsgange rigt Land, med den berømte Münsterdal.

2) De forrige kurpfalziske Fyrstendømmer Simmern, Lautern og Veldenz; Hertugdømmet Zweibrücken, som tilhørte den yngre Linie af det pfalzgrevelige Huus; fremdeles Grevskabet Sponheim.

Alle disse Lande, som nu høre til Mont-Tonnere-Dep., ere for det meste frugtbare og veldyrkede, og have rige Jern- og Qvikſølvbjergværker, samt indbringende Skove.

Zweibrücken (Fr. Deuxponts, Bipontum), 49° 20′, nu i Sarre-Departement, en velbygt Stad med 5000 Indb., adskillige Manufacturre og Staalhammerværker.

3) Af Grevskabet Katzenelnbogen, som tilhørte det Hessen-Casselske Huus, et lidet Stykke, hvori:

Rheinsfels ved Rhin, forhen en Fæstning paa en Klippe, men som de Franske have sløifet; ved dens Fod ligger Goar, en Stad med 4000 Indb.

4) Adskillige Smaalande, hvoriblandt de fyrstelige Nassauske Grevskaber og Herskaber Saarbrück med Residentsst. Saarbrück ved Saar; fremdeles de forrige fri Rigsstæder:

Worms (Vormatia), 40° 34′, ved Rhinen, nu i Mont-Tonnere-Depart., ligger i en fortræffelig Egn og har 6000 Indb.

Speyer, S. for Worms, ved Rhinen, i samme Departement, har 7000 Indb., Tobaks- og Krapavl- samt Tobaksfabriker.

e) Af de Lande, som ikke indbefattedes i Rigskredsene, ere det hidtil Hertugelig-Wirtembergske Grevskab Mümpelgard og adskillige andre Landskaber henlagte under Frankrig, som ligeledes har faaet en Deel af den tydske Ordens Godser.

3. Af de forenede Nederlande har Frankrig i Freden 1795 faaet: det hollandske Flandern, saaledes at Hont eller Vester-Schelde paa denne Side udgjør Grændsen imellem begge Stater, den hollandske Deel af Hertugdømmene Geldern og Limburg, med alt hvad der hører dertil.

Nedre-Maas-Dep. (Dep. de la Meuse inferieure).

Maastricht (Trajectum ad Mosam), 50° 49′, ved Maas, en velbygt og stærkt befæstet Stad, med 18,000 Indb., adskillige Fabriker, god Handel og et mærkværdigt Steenbrud.

4) Af Helvetien har Frankrig i Aaret 1798 bemægtiget sig den evangeliske Deel af Høistiftet Basel med Staden Biel, Staden Mühlhausen og Republiken Genf, ligeledes nogle Stykker af Cantonerne Solothurn og Basel, som laae imellem Hoi-

Høistiftet Basel og Elsas; tilsammen 13 □ Mile med 63,000 Indb.

Mühlhausen, en Stad med 4000 Indb. og gode Musselinmanufacturer, ligger nu i Nedre-Rhin-Departement.

Den har ved en særegen Convention forenet sig med Frankrig.

Geneve, Genf (Geneva), 46° 13′, nu i Dep. Leman, ved Rhones Udløb i Genfersøen, en anseelig og befæstet Stad med 23,000 Indb.

Den er bekjendt af de Uhre, Galanterie- og andre Vare, som forfærdiges her; dens Beliggenhed er meget behagelig.

5) Af Italien har Frankrig tilegnet sig 240 □ Mile med 370,000 Indb., nemlig:

a) Det forrige Hertugdømme Savoyen, som forhen tilhørte Kongen af Sardinien.

Et meget bjergfuldt Land, som skilles fra Helvetien ved Genfersøen og ved de høieste Bjerge i Europa (Montagnes maudites), hvoriblandt Montblanc er det højeste, men ved det store Bjerg Cenis, som der gaaer en berømt Vei over, fra Piemont (i Italien). Jordbunden er klippefuld, men i de snevre Dale tildeels ualmindelig frugtbar, og af de fattige, men flittige Savoyarder dyrkes den saa godt som mueligt. Producter: Qvægavl; mange Muulæsler; Korn, Hamp og Viin; meget Skov og nogle Mineralier. Det Franske har allerede længe været Landets Sprog.

Dette Hertugdømme, saavel som Staden Chambery, med 12,000 Indb., udgjør nu Dep. Montblanc.

b) Det forrige Grevskab Nizza, som ligeledes tilhørte Kongen af Sardinien, og Fyrstendømmet

dømmet Monaco (Fr. Mourges), som havde sine egne Fyrster, ligge begge ved Middelhavet, ere meget bjerg- og klippefulde Lande, men have Overflødighed af Bomolie. Ogsaa her herske Franske Sæder og tales Fransk.

Nizza (Nicæ, Fr. Nice), en velbygt Stad, med 25,000 Indb., en Havn og god Handel, en særdeles sund Luft og milde Vintere.

Grevskabet Nizza og Fyrstendømmet Monaco udgjøre nu Departementet Sø-Alperne (Alpes maritimes).

Anm. 1. Før Revolutionen havde Frankrig langt over 100 Millioner Rdlr. Indkomster, men langt større Udgivter og en Gjeld af mere end 1500 Mill. Rdlr. Efter den Tid blev dog Gjelden ei betalt, og Misforholdet imellem Indtægten og Udgivten tog stedse mere til. Men under Bonapartes Bestyrelse synes Republikens Financer igjen at have samlet nye Kræfter. Der anvendes nu Alt for at gjøre Krigsmagten saa frygtelig som mueligt. I Aaret 1794 skal Landmagten have bestaaet af mere end 1 Mill. Mand; Sømagten have Englænderne for en stor Deel tilintetgjort, men den nuværende Regiering arbeider ivrigen paa at ophjelpe den igjen.

Anm. 2. Den franske Republik besidder udenfor Grænserne af det egentlige Frankrig, endnu 1. i Europa: den italienske Ø Corsica; 2. i Africa: a) paa Nord-Kysten, i Barbariet, nogle smaa Colonier, b) paa Vestkysten: nogle Forter ved det hvide Forbjerg, ved Senegal og Guinea, c) paa Øst-Kysten: Colonier paa Madagascar og Sischelle Øerne, desuden Øerne: Frankrig (isle de France), eller Merice og Reunion; 3. i Asien: adskillige Colonier og Factorier i Østindien, især Staden Poudicherry; 4) i America: endeel af Guiana med de vestindiske Øer: Domingo, Tabago, Martinique, Guadeloupe, forunden flere, samt nogle Smaaøer ved Nyfoundland.

Gallien

Gallien indbefattede fordum langt mere end Frankrig siden efter. Alle de Lande, som laae mellem Rhinen, det store Verdenshav, Middelhavet, de Pyrenæiske Bjerge og Alperne, regnedes dertil. Romerne inddeelte det i 1. Gallia transalpina, hvis Grændser vare mod V. Pyrenæerne, mod Ø. Rhinen og en Linie fra dens Kilde indtil den lille Flod Varus, tilligemed denne Flod; mod N. og S. Havet. De største Floder vare: Garumna (Garonne), Liger (Loire) Segvana (Seine), og Scaldis (Schelde), Rhodanus (Rhone), Arar (Saone), Mosella (Mosel) og Mosa (Maas). — Bjerge, foruden Alperne: Bjerget Jura, Vogesus og Cebenna (Sevennerne). — Det inddeeltes i 4 Provindser: 1. Gallia Narbonensis eller Braccata. Grændser: mod V. Pyrenæerne, mod Ø. Varus, mod N. Sevennerne. Vigtigste Stæder: Narbo Martius (Narbonne), Tolosa (Toulouse), Nemausus (Nimes), Massilia (Marseille), Vienna (Vienne). 2. Gallia Lugdunensis eller Celtica. Grændser mod S. og V. Liger, mod N. Segvana, mod Ø. Arar. Vigtigste Stæder: Lugdunum (Lyon), Lutetia Parisiorum (Paris), Alesia (Alise). 3. Gallia Aqvitanica. Grændser: mod S. Pyrenæerne, mod N. og Ø. Liger. Vigtigste Stæder: Climberus, Burdegalia (Bourdeaux). 4. Gallia Belgica: Grændser: mod N. og Ø. Rhinen, mod V. Arar, mod S. Rhodanus indtil Lugdunum, efterdi Gallien ogsaa indbefattede Rhinlandene og Helvetien, hvilke bleve siden skilte derfra og kaldte Germania inferior og superior. Vigtigste Stæder: Vesontio (Besancon), Virodunum (Verdun) ɔc. langs med Rhinen, i Germania inferior: Colonia Agrippina (Cöln), i Germania superior: Moguntiacum (Maynz) og Argentoratum (Strasburg). Ogsaa Gallia cisalpina eller togata (Lombardiet) hørte dertil, men

efterdi

efterdi Indbyggerne allerede under Cæsar fik fuldkommen Borgerret, saa blev det regnet til Italien.

Frankerne som fra det 3die Aarhundrede af bleve bekjendte i Historien og nedsatte sig langs med Rhinen i det nuværende Vestphalen til henimod Nederlandene, erobrede Gallien, og deres Anførere lagde Grunden til det frankiske Rige. I det 8de Aarhundrede kom den mærkværdige Regent Karl den Store paa Thronen, og udstrakte sit Herredømme ikke allene over Frankrig, men endog over en anseelig Deel af Spanien og Tydskland, over Holland, Schweiz, Over-Italien og Polen. Men, da efter hans Død disse Lande bleve deelte imellem hans Sønner, fik Frankrig, som et særskilt Rige, sin egen Konge. Mod Enden af det 9de Aarhundrede uddøde den Carolingiske Stamme, som efter Karl den Store kaldtes saaledes, og nu valgtes Hugo Capet, Greve af Paris, til Konge. Med ham begyndte en ny regjerende Linie i Frankrig, under Navn af den capetingiske. Indtil Ludvig XIII. vare de Franske et frit Folk, som næsten i enhver Provinds havde et Parlament, hvis Samtykke udkræves til enhver Statsindretning. Men Cardinal Richelieu forskaffede Ludvig XIII. Enevoldsmagten. Under de efterfølgende Konger, især Ludvig XIV. og Ludvig XV. gik Hoffets Ødselhed og Undersaatternes Undertrykkelse saa vidt, at Riget nærmede sig sin Undergang. Ludvig XVI., en Sønnesøn af den sidstnævnte, oplevede (1789) Udbrudet af en skrækkelig Omvæltning, og maatte bøde med sit Liv for sine Forfædres og tildeels for sin egen Svaghed. De Franske udvidede i denne Revolution betydeligen deres Grændser, og de europæiske Stater have efter en lang og haardnakket Krig erkjendt deres Republik.

Hel-

Helvetien eller Schweitz.

Størrelse og Grændser.

Helvetien ligger imellem 23½° og 28° L. og 45° 45′ og 47° 50′ B. Det grændser mod N. til Tydskland; mod Ø. til Tydskland og Italien; mod S. til Italien; mod V. til Frankrig. Før den sidste Forandring havde det et Flade-Indhold af 945 (856) □ Mile.

Floder.

1) Rhin (Rhenus), en Hovedflod i Tydskland. Den udspringer i Nærheden af St. Gotthardsbjerget og kommer fra adskillige Kilder, der gaae ad Ø. og N. og derpaa forene sig til en Flod. Den løber siden igjennem Bodensøen, bliver seilbar, men afbryder Skibsfarten formedelst et stort seeværdigt Vandfald ved Schafhausen og tager derpaa Vejen til Tydskland.

2) Rhone (Rhodanus), en Hovedflod i Frankrig.

Den har sit Udspring S. V. for St. Gotthard, løber derpaa imellem de to høieste Alpekjæder indtil Genfersøen, kommer paa den S. V. Side deraf ud igjen, og gaaer til Frankrig.

3) Aar (Arola) udspringer V. for St. Gotthard, løber igjennem Brienzer- og Thunersøen og falder omsider ud i Rhinen.

4)

4) Reuss (Ursa, Rusa) løber ligeledes ud i Rhinen.

5) Tessin (Ticinus) udspringer S. for St. Gotthard og falder ud i Lago Maggiore, hvoraf kun en liden Deel hører til Helvetien.

6) Ziel forbinder Neuenburger- og Bielersøen.

Søer.

1) Genfer-Søen (Lacus Lemanus) ligger i S. V.

2) Neuenburger- eller Neufchateller-Søen (Lac. Neocomonsis), N. for Genfersøen langs med Jura.

3) Vierwaldstädter-Søen ligger N. for St. Gotthard. Efter den følger henimod Bodensøen:

4) Zuger- og Züricher-Søen.

5) Boden-Søen ligger i N. O. henimod Tydskland.

6) Bieler-, N. for Neuenburgersøen.

7) Thuner- og
8) Brienzer-Søen. } i Canton Bern.

Anm. Genfersøen er den største. Den har Skikkelse af en Halvmaane og ved dens ene Spidse ligger Staden Genf. Egnene omkring den ere meget behagelige og have de skjønneste Udsigter.

Beskaffenhed.

Helvetien er det højeste Land i Europa. Bjergene ere: i S. Alperne, i V. Jura eller Juraſſus. Middelpuncten af Alperne er St. Gotthardsbjerget; fra dette løber der to Grene mod S. V. parallel; den N. Række udgjør de højeste

Alper

Alper i Helvetien og kaldes ogsaa saaledes, men blive henimod V. stedse lavere; den S. Række derimod, som kaldes de pennińske Alper, styrer mod V. lige til det store St. Bernhard (Alpes Penninæ); hvor Kjæden snoer sig pludselig mod N. og en anden gaaer mod S. Endnu en anden Kjæde, de rhætiske eller juliske Alper, trækker sig østlig mod Tydskland.

Anm. Blandt de høieste Alper er der 428 Snee- og Isfjelde, mange Glersher, og meget høie Vandfald. Jura og Forbjergene i det nordlige Schweiz ere meget lavere og gjennemskaaren af flade og brede Dale, som næsten overalt kunne benyttes. Den høieste Bjergtop er 13,234 Fod høi og det høieste Sted af Veien paa St. Gotthardsbjerget, 8264 F. Genfersøen, en af Helvetiens laveste Flader, ligger 1150 F. højere end Middelhavet.

Luften.

I nogle Fjeldegne er den temmelig kold, men i adskillige lave Dalegne er Heden om Sommeren næsten utaalelig.

Producter.

Græs og Urter af fortrinlig Godhed ere Hovedproducterne og befordre den fortræffelige schweizerske Hornqvægavl. Paa Alperne, paa de laveste Bjerge og i Dalene ere de fortræffeligste Græsgange. Hesteavlen er betydelig. Paa Alperne opholder der sig endnu Gemser. Viin og meget god Ost findes i Egnen omkring Genfer- og Neuenburgersee og paa hiin Side Alperne; hvor der ligeledes avles Silke. Korn, Hør og Tobak dyrkes i de flade Egne, men ikke i tilstrækkelig Mængde for Landet. Vedd, Marmor, Alabaster, Kristal og andre Mineralier, af Metaller især Jern, ligeledes mineralske Kilder, gives her i Overflødighed.

Fabriker og Handel.

I de N. og V. Dele hersker megen Konstflid. Af Bomuld, Uld, Hør og især Silke fabrikeres allehaande Tøi, Baand og Linned; Strømper, Lommetørklæder, Flor, Traad og Kniplinger i Mængde. Blegene, Farverierne og Trykkerierne ere anseelige. Uhrfabrikerne ere af stor Vigtighed; Jernværkerne og Manufacturerne tage meget til; der gives ogsaa Kobberfabriker af udenlandsk Kobber, og berøm-

te

te Papirmøller. Der drives en udbredt Handel med Manufacturvarer, Ost, Smør, Horngvæg, Heste, Huder, garvet Læder, Galanterie-Varer ꝛc. De fornemste og næsten eneste Handelsstæder ere: Basel, Zürich, Schaffhausen, St. Gallen og Neuenburg. Søerne, nogle seilbare Floder og gode Landeveie befordre Handelen.

Anm. Schweizerne regne efter Daler og Gylden og dele begge enten i Sols og Deniers, eller i Batzer og Kreutzer, men ikke allevegne paa een og den samme Maade. Alle de uafhængige Stater havde hidtil Mynterettighed, og de fleste udøvede den ogsaa. Man præger hele, halve og dobbelte Ducater, hele og halve Dalere og Gylden, Batzer og Kreuzer af ulige Værdie, og ringere Myntsorter.

Indbyggere.

Deres Tal er imellem 1,800,000 og 2 Mill. Deres Sprog er for størstedelen Tydsk; paa de franske Grændser tales fordærvet Fransk, og henimod Italien fordærvet Italiensk. Staterne bekjende sig deels til den catholske, deels til den evangelisk-reformeerte Religion. Den nye Regjeringsform tilstaaer alle Religionssecter i hele Landet fri Øvelse.

Regjering.

Helvetien bestod tilforn af smaa Stater, der havde forenet sig til fælles Forsvar mod indvortes og udvortes Fiender. Staterne vare kun indskrænkede i Hensende til deres Forbunds-Artikler, men isvrigt, fornemmelig i indvortes Anliggender, fuldkommen fri og uafhængige fra hinanden. De havde deels en monarkisk, deels en aristocratisk og deels en democratisk Forfatning. Staten i det Hele betragtet kaldtes Eidgenossenschaft, og bestod af 13 forenede Republiker under Navn af Cantoner. I Aaret 1798 blev den forandret til en eneste udelelig Republik, og denne Statsforfatning blev derpaa siden atter omskabt. Men 1803 fik Helvetien en ny Constitution, hvorefter det er deelt i 19 Cantoner, hvis fælles Sager bestyres ved deres Deputerede, som samles under en Landammands Præsidium i det dirigerende Cantons Hovedstad, som vexelvis er: Freyburg, Bern, Solothurn, Basel, Zürich og Lucern, hver for eet Aar.

Inddeling.

De 19 Cantoner ere efter deres Beliggenhed fra N. til S. følgende:

1. Ba-

1. Basel. 2. Argau. 3. Schaffhausen. 4. Zürich. 5. Thurgau. 6. St. Gallen. 7. Appenzell. 8. Glarus. 9. Schwyz. 10. Uri. 11. Unterwalden. 12. Zug. 13. Luzern. 14. Solothurn. 15. Bern. 16. Freyburg. 17. Waadtland. 18. Graubünden. 19. Tessino.

1. Canton Basel.

Den strækker sig fra Canton Solothurn indtil Rhin paa det Sted hvor Tydskland, Frankrig og Helvetien stöde sammen. Størrelse 10 □ Mile, Indbyggere 41000. Landet er deels bjergfuldt, deels frugtbart paa Korn og Vin, og har god Qvægavl. — Religionen er reformeert.

Basel (Basilea. Fransk Basle) ved Rhin, Hovedst. og den störste Stad i Schweiz, men for det meste slet bygget, med 15,000 Indb.

Den har en Bro over Rhinen, et Universitet, en fordums Domkirke, (hvor der 1431—1448 blev holdt et berømt Concilium), adskillige gode Naturalie- og Konstsamlinger, Bomulds-, Uld- og Silke-Manufacturer, Garverier, Papirsmøller og anseelig Handel.

2. Canton Argau

ligger östlig for den forrige paa de nordlige Grændser af Helvetien, ved Rhin. Den er meget frugtbar, og har Korn, Frugt, Jern ɔc. Størrelse 20 □ Mile. Indb. 60,000. Religionen er blandet. De fornemste Stæder ere:

Arau (Aravia), ved Aar, Hovedstedet i denne Canton, berømt af sine Knivsmedde, og som det sædvanlige Forsamlingssted for de evangeliske Cantoner. (Det er den nye Republiks Fødselssted og første Sæde.)

Habsburg, ved Aar, et ode Bjergslot, de österrigske Regenters Stamhuus.

Baden (ford. Aqvæ Helveticæ), ved Lim-

mat,

mat, med henved 200 fortræffelige varme Bade, som ligge en Fjerdingvei fra Staden.

Bekjendt af en Fred, der sluttedes her 1714 imellem Østerrige og Frankrig.

Zurzach, ved Rhin, har Markeder, som besøges meget, og vigtig Handel.

Zofingen, Brugg og Lenzburg ere ikke betydelige.

Laufenburg og Rheinfelden, paa den venstre Bredde af Rhinen.

3. Canton Schaffhausen.

Den er det nordligste Land i Helvetien, paa den høire Side af Rhinen, og for største Delen omgivet af Schwaben. Landet har Vin i Overflødighed og meget god Qvægavl. Størr. 8 □ M. Folkem. 30000. Religionen er reformeert.

Schaffhausen (Scaphusium), ved Rhin, Hovedstaden med 9000 Indb., Kattun-, Strømpe- og Lommetørklædemanufacturer.

Anm. Ikke langt herfra er det bekjendte Rhinvandfald (60—80 F.) som afbryder Skibsfarten, af hvilken Aarsag alle Varer, som transporteres paa Rhinfloden, maa losses eller lades i Schaffhausen.

Stein, ved Rhin.

4. Canton Zürich

ligger sydlig for Schaffhausen, som den skilles fra ved Rhin, der løber igjennem en Deel deraf, og indbefatter den største Deel af Züricher-See, hvis Udløb er Limmat. Størrelse 42½ □ Mile. Folkemængde 180,000. Den er rig paa Korn, Vin, Frugt, Qvæg og Mineralier. Manufacturer og Handel ere almindelige i Landet. — Religionen er reformeert.

Zürich (ford. Türicum), ved den nordlige Ende af Züricher-See, ved Limmats Udløb, Hovedstaden med 11000 Indb.

Den har et Academie, anseelige Naturalie- og Konstsam-

samlinger, gode Silke-, Halvsilke-, Uld- og Bomuldsmanufacturer og anseelig Handel.

Winterthur, N. O. for Zürich, en liden nærsom Stad.

5. Canton Thurgau

ligger imellem Cant. Zürich og Bodensee, er veldyrket, og har Korn, Vin og Græsgange i Overflødighed. $\frac{1}{3}$ er Catholsk, $\frac{2}{3}$ Reformeert. Størrelse 16 □ Mile. 80,000 Indb.

Frauenfeld, ved Murg, Hovedstaden.

6. Canton St. Gallen

ligger ved Bodensee, imellem Thurgau og Appenzell. — Den bestaaer fornemmelig af det forrige Abbedie St. Gallen, Grevskabet Toggenburg og de forrige Landsfogderier: Rheinthal, Sargans og Uznach. — Størrelse 25 □ Mile, 120,000 Indb. — Religionen er blandet.

St. Gallen, en reformeert Stad, med 10,000 Indb.

Den driver en udbredt Handel med Lærred, Kattun, Flor og andre Manufakturvarer, som deels forfærdiges her, deels i Omegnen, og har skjønne Blege.

Rorschach, ikke langt fra Bodensee, har anseelige Lærredsblege og stærk Handel med Lærred og Levnetsmidler.

Pfeffers, ved Rhin, berømt af det i Nærheden liggende Pfeffersbad.

7. Canton Appenzell

ligger N. for Glarus, ikke langt fra Rhin og Bodensee. Landet har Qvægavl, tildeels Korn- og Høravl, megen Frugt og anseelige Skove. — Religionen er blandet.

Appenzell (Abbatis cella), ved Fl. Sitter, Hovedstedet, er stort, velbygget og folkerigt.

Herisau, V. for Appenzell, en stor og smuk Flekke med gode Manufacturer og anseelig Handel.

8. Can-

8. Canton Glarus

ligger ved Canton Schwyz, østlig, omgiven paa tre Sider af høje Bjerge, og har god Qvæg- og Kornavl. — Religionen er blandet. — Til denne Canton hører Grevskabet Werdenberg ved Rhin.

Glarus, østlig for Schwyz, Hovedstedet, er stort og velbygget, og har gode Blege.

9. Canton Schwyz eller Schweiz

ligger imellem Luzern- eller Seewaldstädter- og Züricher-see, V. for Glarus.

Schwyz, den fornemste By, har 5000 Indb.

Einsiedeln, ved Sihl, fordum Hovedstedet og Sædet for et bekjendt Benedictiner-Abbedie.

Gersau, en uafhængig By ved Vierwaldstädter-See, var fordum den mindste Republik i Europa.

10. Canton Uri

ligger S. for Schwyz imellem Graubünden og Unterwalden. Her er det meget høje St. Gotthardsbjerg.

Altorf, ved Reiß og ved den sydlige Spidse af Vierwaldstädter-See, er den fornemste By, og har 3000 Indb.

11. Canton Unterwalden

ved Vierwaldstädter-See, imellem Uri, Luzern og Bern.

Stanz, paa den vestlige Side af Vierwaldstädtersee, er velbygget og har 4000 Indb.

Engelberg, forhen et frit Benedictiner-Abbedie.

12. Canton Zug

ligger imellem Zürich, Schwyz og Luzern. Den har megen Frugt og Kornavl.

Zug, ved Foden af Zugerberg ved Zugersee, er lille, men velbygget, og har 2000 Indb.

Anm.

Anm. De 4 Cantoner: Schwyz, Uri, Unterwalden og Zug kaldes ogsaa die 4 Waldstädte (Skovbyder) og stode hidtil i Forbund med hverandre. Paa Zug nær have de ingen Kornavl, men fortræffelig Qvægavl. Over St. Gotthardsbjerget gaaer en usædvanlig stærk Varetransport til og fra Italien. — Regjeringen i disse Lande er reen democratisk og Religionen catholsk.

13. Canton Lúzern

ligger N. for Canton Unterwalden, imellem denne og Canton Argau og Bern. En Deel af Vierwaldstædtersee hører dertil. Størrelse: 31 □ Mile. Folkemængde: 100,000. Den har Korn, megen Frugt og fordeelagtig Qvægavl. — Religionen er catholsk.

Lucern, ved den nordøstlige Spidse af Vierwaldstädter-See, ved Rúss's Udløb, Hovedst., har 7000 Indb. Her er store Oplag af Varer, som føres over St. Gotthardsbjerget.

Sursee og Sempach, to Smaasteder, ved Sempachersee.

14. Canton Solothurn (Fr. Soleure).

Den ligger ved Aar, N. for Staden Bern, imellem denne Canton, Argau, Basel og det Franske Departement Øvre-Rhin. Den har en frugtbar Jordbund, Korn, Frugt og Viin, Skov og Græsgange. — Størrelse: 13 □ M. 48,000 Indb. — Religionen er catholsk.

Solothurn (Solodurum, Fr. Soleure), ved Aar, Hovedstaden, er velbygget og befæstet. Den har 6000 Indb. og en prægtig Domkirke.

15. Canton Bern.

Denne Canton er undergaaet en stor Forandring. Den nordlige og sydvestlige Deel er skilt derfra; den første er lagt til den nye Canton Argau, og af den sidste har man dannet Canton Waadtland. Størrelse omtrent 150 □ Mile. Folkemængde: over 200,000.

Bern, ved Aar, i Midten af denne Canton, Hovedstaden.

Anhang.

Af de Stater, som forhen have været forenede med Helvetien, er nu kun een tilbage, nemlig:

Fyrstendømmet Neufchatel (Neuenburg).

Det ligger imellem Neuenburger-See og Frankrig. Indbyggernes Tal er 41,000. Jura løber igjennem samme; Viin og Qvægavl ere de fornemste Producter og Næringsveie. Landet staaer under Kongen af Preussens Herredømme, som er meget indskrænket ved Landstænderne. Grevskabet Valangin er indlemmet i dette Fyrstendømme. Indkomsterne ere: 35,000 Rdlr.

Neufchatel eller Neuenburg, ved Søen, Hovedstaden, er velbygget og har vigtige Bomuldsmanufacturer, Kattuntrykkerier og bethdelig Handel.

Anm. Paa Jura forfærdiges mange Uhre og Knipliger. De skjønne Landsbyer Locle og Chaux de Fonds ere især berømte for deres mekaniske Konstnere.

Lande, som nu ere skilte fra det forrige Schweiz.

Af ovenanførte Lande, som Schweiz forhen indbefattede, ere følgende skilte fra det helvetiske Forbund: Walliserland — Landskaberne Chiavenna, Veltlin og Worms — Republiken Genf — det forrige Bispedømme Basel med Staden Biel — Staden Mühlhausen med dens District — det forhen til Solothurn hørende Leimenthal og Fyrstendømmet Neufchatel. Et Tab af omtrent 302,300 Indbyggere, hvilket Acquisitionen af Frikthal og Herskabet Trasp langtfra ikke opvejer.

(Vi beskrive her ikkun Walliserland og nævne blot de øvrige afstaaede Lande med deres nye Besiddere.)

1) Walliserland eller Republiken Wallis, Fr. le Valais, S. for Canton Bern.

En

En stor og af de høieste Alper indsluttet Dal, som Rhone løber igjennem, der paa den østlige Ende udspringer fra Furkas Gletscher og falder paa den nordvestlige i Genfersee. De lavere Egne ere ualmindelig varme, meget rige paa Korn, Viin og Frugt, og have stærk Qvægavl. Det deles i Øvre- og Nedre-Wallis. I Øvre-Wallis, den hidtil værende Republik, tales Tydsk eller Vælsk, i Nedre-Wallis fordærvet Fransk. — Størrelse: 80 □ Mile. Folkemængde: 100,000. — Religionen er catholsk.

Sitten (Sedunum, Fr. Sion), ved Rhone, Hovedstaden og den eneste Stad i Landet. Her er Biskoppens Residents og Landraadets Forsamlingssted.

Leuck, Ø. for Sitten, en velbygget Flekke, ved hvilken der er et koldt Svovlbad og hvoraf det høit paa Bjergene liggende berømte varme Bad har sit Navn.

Martinach, S. V. for Sitten, ikke langt fra Rhone, i Nedre-Wallis, en stor Flekke med Oplag for de Varer, som fra Genfersee gaae over St. Bernhard eller til Øvre-Wallis, og ligesaa tilbage.

2) Landskaberne Cläven (Chiavenna), Veltlin (Valtelina) og Worms (Bormio) ere nu forenede med den italienske Republik.

3) Republiken Genf udgjør nu en Deel af det franske Departement Leman.

4) Det forrige Bispedømme Basel, samt Staden Biel, er nu forenet med det Franske Departement Øvre-Rhin.

5) Stä-

5) Staden Mühlhausen og dens District er lagt til samme Departement.

6) Ligeledes Leimenthal, som Solothurn har afstaget.

Helvetien, som først blev bekjendt i Historien ikke længe for Christi Fødsel, beboedes den Gang af Helvetierne: et Folk af Gallisk Herkomst, som Julius Cæsar bragte under Romernes Herredomme. Landet hørte deels til Gallia, deels til Rhætia. Dets gamle Indbyggere vare foruden Helvetii og Rhæti, Sarunetes og Lepontii, Seduni og Venagri boede i Vallis Pennina. Det var delt i 4 Pagi, som kaldtes Ambrohicus, Urbigenus, Tigurinus og Tugenus. I det femte Aarhundrede bleve disse Lande indtagne af Østgother, Allemaner og Burgunder; siden bleve de forenede med det frankiske Rige og i det ellevte Aarhundrede kom de under de tydske Keisere. Disse lode dem regiere af Hertuger, som søgte at skille Schweizerne ved deres Rettigheder og Friheder, og opvakte derved Misfornøielse iblandt dem. Midt i det trettende Aarhundrede valgte derfor Cantonerne Schweiz og Unterwalden deres Landsmand Grev Rudolph af Habsburg til deres Høvedsmand og deres Rettigheders Haandhæver. Denne blev siden tydsk Keiser, men hans Søn og Efterfølger, Albrecht, søgte alt mere og mere at indskrænke Schweizernes Rettigheder istedet for at beskytte dem. Han satte saakaldte Landfogeder over dem, som ved deres tyranniske Opførsel omsider bragte Indbyggerne til Fortvivlelse. De forhennævnte Cantoner forenede sig altsaa atter, sluttede et Forbund til deres fælles Forsvar, forjagede Landfogederne, og gjorde (1308) Ende paa deres Regiering.

Dette

Dette Foretagendes heldige Udfald opmuntrede de øvrige Cantoner til at følge deres Exempel, og nu forskaffede hele Helvetien sig igjen sin Frihed. Vel maatte Schweizerne efter den Tid for at forsvare den, føre store og blodige Krige, men de seirede dog tilsidst, og hele Europa maatte i den vestphalske Fred (1648) erklære dem for uafhængige. I hine Krige gjorde de ogsaa ofte Erobringer, hvorved de fik de Landskaber og Stæder, som endnu staae under dem. Deres af Naturen befæstede Land, og deres bekjendte Tapperhed afholdte i en lang Række af Aar enhver herskesyg Erobrer fra deres Grændser. Men da Krigslykken gjorde de Franske til den mægtigste Nation i Europa, saa maatte det fredelige Helvetien ogsaa føle Virkningen af sin Naboes tiltagende Vælde.

Italien.

Kort.

De la Marche's Kort over Italien 1799; ligeledes et Kort af Creppy 1780. Paris.

Grændser og Størrelse.

Italien ligger imellem 22 og 36° L. og imellem 35 og 46½° N. B. Mod N. skille Alperne det fra Helvetien og Tydskland, mod Ø., S. og V. grændser det til Tydskland, det Adriatiske Hav og Middelhavet. Dets Størrelse er 5300 □ Mile.

Floder

Floder og Søer.

1) Po (Padus, Eridanus), den betydeligſte Flod, udſpringer paa Alperne ved de franſke Grændſer og modtager Teſſin, ſom kommer fra det Helvetiſke. Ved Po ligger Turin.

2) Adige eller Etſch (Athesis) kommer fra Tydſkland, løber N. for Po og falder ſaavelſom Po ud i det adriatiſke Hav (ſ. Mare Hadriaticnm eller Superum). Sydligere løbe:

3) Arno (Arnus) og 4) Tiber, Tevere (Tiberis), ſom løber igjennem Rom. Begge falder ud i det Toſkanſke Hav (ſ. Mare Tuscum eller Thyrenum).

Anm. De ere alle Kyſtfloder og ingen paa en lang Strækning ſeilbar.

De betydeligſte Søer ere: 1) Lago Maggiore (Lacus verbanus), berømt af ſin yndige Standbred. 2) Comerſøe (ſ. Lacus Larius). 3) Iſeo og 4) Garda. I Øvre- og Mellem-Italien gives der adſkillige Smaaſøer. Nogle Dele af Middelhavet faae af Italien ſæregne Navne. Den ſtore dybe Havbugt N. O. for Italien kaldes efter Venedig eller Adria; den vide Havbugt ved Genua kaldes efter denne Stad, og de ſtore italienſke Øer og Halvøen indſlutte det Tyrrheniſke Hav.

Bjerge.

I N. Alperne; fra det ſtore St. Bernhard løber en Alpekjæde mod S. ned til Middelhavet, og fører i Begyndelſen Navn af de græſke, derpaa af de cottiſke og endelig af Sø-Alperne; fra de ſidſte gaaer en anden Bjergkjæde, de Apenninſke

Bjerge

Bjerge, og løber igjennem hele Italien til de yderste sydlige Spidser. Enkelte mærkværdige Bjerge ere Vulcanerne Ætna og Vesuv.

Climat og Jordbund.

Luften er meget mild, og kun hist og her formedelst staaende Sumpe usund. Vinteren er mild og Veirliget temmelig stadigt. Sirocco blæser kun i den sydlige Halvdeel. — Jordbunden er for det meste ualmindelig frugtbar, men ikke allevegne lige godt dyrket.

Producter.

Italien har næsten i alle Egne Korn, Bomolie, Safran, Manna, Citroner, Figener, Mandler og andre ædle Frugter. Der avles Bomuld, Hør, Hamp, Riis, Sukker; Horngvæg- og Faareavlen er betydelig; Ulden er tildeels (især i det Neapolitanske) fortræffelig; mange gode Heste, Æsler og Mulæsler, mange Gjeder, særdeles stærk Silkeavl; hist og her anseelig Bieavl; meget indbringende Fiskerier; en utrolig Mængde Østers, Muslinger; ligeledes Koralbanker; adskillige nyttige Mineralier, Salt, Salpeter, Svovl, Alun ꝛc.; kolde og varme Bade, deels med blussende Flammer, deels med opstigende Gasarter. I de N. V. Dele ere Gemser, Steenbukke ꝛc.

Manufacturer og Handel.

Silkemanufacturerne ere iblandt alle de vigtigste. Der forfærdiges overalt kun faa Vare til at udsendes. Der indføres derimod en stor Mængde udenlandske, fra England, Tydskland og Frankrig, hvilke betales med Landets Naturalier. Handelen paa England og Frankrig drives meest til Vands, og med det sidste Rige igjennem Marseille; Handelen paa Tydskland drives igjennem Schweiz og Tyrol, tildeels og til Vands igjennem Triest og Hamburg. De fremmede Nationer bringe og hente selv deres Vare. Den italienske Sofart strækker sig ikke meget længere end til Kysterne, sjelden til Strædet ved Gibraltar, især fordi man frygter for de afriçanske Røverstater, som ikke agte de Italienske. De vigtigste Søhavne ere: Livorno, Genua, Civita Vecchia, Cagliari, Napoli, Messina,

Messina, Palermo, Gallipoli, Ancona og Venedig; foruden disse høre endnu følgende til de vigtigste Handelspladser: Sinigaglia, Bologna, Lucca, Mailand og Verona.

Anm. I Italien er der ikke saa stor en Mangfoldighed af Mynter og Regningsmaader som i Tydskland. I Piemont har man Lirer (omtrent 28 ß. D.) hvoraf hver deles i 20 Soldi. En gammel Louisd'or gjelder 16 Lirer. Store Guldmynter: en Carolino til 120 Lirer. Den mailandske Lira er en idealsk Mynt, hvoraf der gaaer 3 paa 2 piomontesisk. En venetiansk Lira er omtrent 12 ß. D.; 6½ Lirer gaae paa en Ducato sorrento, og 8 paa en Ducato d'argento, en idealsk Mynt. I Genua udgjøre 20 Soldi, hver Soldo til 12 Denarer, en Lira. I Florenz inddeles Liraen ligesom i Genua: ½ Lira er 1 Paolo, 10 Paoli 1 Scudo eller Piaster, 20 Paoli 1 Zechino eller Ducat; Ducaten i Livorno er den florentinske Scudo, af Værdie omtrent 1 Rdlr. 12 ß. Den romerske Scudo corr. udgjør 1 Speciedaler, og deles i 10 Paoli, hver til 10 Bajocchi (Kobbermynt). Den neapolitanske Sølvducat er henved 1 Rdlr. D.

Indbyggere.

Deres Tal er over 17½ Millioner. Deres Sprog er en Datter af det Latinske og det meest velklingende i Europa. Der gives her mange Anstalter til den ædlere Deel af Nationens Dannelse. Denne skarpsindige Nation hører ogsaa til de meest cultiverede i Europa, og har frembragt de største Mænd i Maler-, Billedhugger-, Bygningskonsten og Musiken, de største Politikere og de største geographiske Opdagere.

Religion.

Den Catholske var hidtil allevegne den herskende; dog gives der mange Jøder og i nogle Egne Grækere; Inquisitionen er ingensteds streng.

Inddeling.

Inddeling.

Italien bestaaer af fast Land og Øer. Det første deler man i: 1) Øvre-Italien, 2) Nedre-Italien og 3) Mellem-Italien.

Det er deelt i mange Stater af meget forskjellig Størrelse og Caracteer, men som ikke staae i anden Forbindelse end de øvrige Europæiske Stater. De stode hidtil tildeels under det romerske Riges Lehnshøihed, og maatte deels erkjende Keiseren for deres Overhoved, men nu ere de for det meste afhængige af Frankrig.

A. Øvre-Italien indbefatter:

I. Den franske Republiks Eiendomme.

Disse bestaae af de forrige sardinske Lande, nemlig 1) Fyrstend. Piemont; 2 Hertugdømmet Montferrat, og 3) en Deel af Hertugdømmet Mailand, hvilke paa nogle Stykker nær, som ere overdragne til den ligurisk Republik, nu indbefattes under følgende 6 Dep., hvis Hovedstæder ere anførte i Parenthesis. 1. Eridano (Turin). 2. Marenga (Alessandria). 3. Sesia (Vercelli). 4. Tanaro (Asti). 5. Stura (Coni). 6. Dora (Ivrea).

1) Det forrige Fyrstendømme Piemont var Hovedlandet i de forrige sardinske Stater. Ved Siden af samme mod Ø. ligger Hertugdømmet Montferrat og Ø. for samme, fra de genuesiske Grændser til henimod St. Gotthard den ansseligste Deel af Hertugdømmet Mailand.

Denne

Denne store Landstrækning er paa tre Sider omgiven af Bjerge, mod Frankrig af Sø-Alperne og de cottiske Alper, i hvilke sidste de berømte Vallenser- (Waldenser) Dale ere, mod Savoyen af de grajiske, mod Helvetien af de penninske Alper og mod S. af Apenninerne.

Po, som udspringer paa Alperne tæt ved de franske Grændser; Lago Maggiore, hvori de Borromæiske Øer ligge, og Floden Tessin, skille det forrige sardinske Mailand fra det forrige østerrigske.

Landet bestaaer i Midten af en stor Slette, og er for størstedelen meget frugtbart.

Producter.

Kornarter, især Riis, betydelig Horngvægavl, Bomolie, meget Hamp, adskillige Mineralier, Silke i stor Mængde. Silkemanufacturerne ere næsten de eneste i Landet, og der drives ikke Handel med andet end Naturproducter.

Turin, Turino (s. Augusta Taurinorum), 45° 4', ved Po, som her endnu ikke er ret seilbar, Hoved- og Residentsstaden i de forrige sardinske Stater, nu Hovedstaden i Departem. Eridano.

Den er stor, meget velbygt, stærkt befæstet, og har over 80,000 Indb. Slottet, med skjønne Samlinger af Sjeldenheder og Konstsager; Operahuset; et Universitet, og et Videnskabsacademie. Grovt Klæde-, Silketøi- og Strømpe-Manufacturer.

Vercelli, N. O. for Turin, nu Hovedstaden i Depart. Sessia, en anseelig og smuk Stad med 20,000 Indb.

Ales-

Aleſſandria, della Paglia, S. O. for Vercelli, nu Hovedſt. i Marengo-Departem., en ſter og ſletbygt, men befæſtet Stad med 12000 Indb.

Den er et betydeligt Oplagsſted og har anſeelige Markeder.

II. Den italienſke Republik.

Den er ſtiftet af de Franſke 1797, under Navn af den Cisalpinſke Republik, og først ved Campo Formio Freden og derpaa ved Luneviller-Freden ſtadfæſtet. Den har faaet en Conſtitution af Frankrig, og har valgt den første Conſul Bonaparte til ſin Præſident. Fra 1801 af kaldtes den den italienſke Republik. Størrelſe: 580 □ Mile. Folkemængde over 3 Mill. 800,000. Den hele Stat blev 1798 deelt i følgende 12 Departementer:

1. Olona (Hovedſtaden Mailand). 2. Øvre-Po (Hovedſt. Cremona). 3. Serio (Hovedſt. Bergamo). 4. Adda og Oglio (Hovedſt. Morbegno). 5. Mella (Hovedſt. Breſcia). 6. Mincio (Hovedſt. Mantua). 7. Croſtolo (Hovedſt. Reggio). 8. Panaro (Hovedſt. Modena). 9. Reno (Hovedſt. Bologna). 10. Nedre-Po (Hovedſt. Ferrara). 11. Rubicone (Hovedſt. Ceſena). 12. Lario (Hovedſt. Como). Staten er ſammenſat af adſkillige Dele. Diſſe ere:

1) De forrige Hertugdømmer Mailand og Mantua, ſom vare øſterrigſke.

Landet er for det meſte jevnt, og gjennemſkjæres af en Mængde Floder og ſeilbare Canaler. Det er meget frugtbart og særdeles stærkt bebygget og befolket. Producter: meget Korn, iſær Riis, anſeelig Qvægavl, Hør og meget Hamp. Man forfærdiger her mange Silkeſtrømper, Tørklæder, Galoner og Broderier, og forarbeider Kobber og ædle Steenarter. Landet driver Handel med raa og ſpunden Silke, Riis og Oſte.

Olona-

Olona-Departement.

Mailand (Milano f. Mediolanum), 45° 28′, Hovedstaden i Republiken og Lovgivningens og Regjeringens Sæde.

Staden er stor, for det meste slet bygget og har 140,000 Indb. Mærkelig er Kathedralkirken; det Ambrosiske Bibliothek og andre Konstsamlinger (som for det meste ere bortførte). Den har adskillige Manufacturer, og anseelig Handel, som befordres ved nogle Canaler herfra til Tessin og andre Floder. — Como.

Pavia (f. Ticinum, siden Papia), 45° 10′, S. for Mailand ved Tessin, en stor Stad, Hovedst. i Longobardernes forrige Rige, har 30,000 Indb.

Øvre-Po-Departement.

Cremona, 45° 8′, Ø. for Pavia, ikke langt fra Po, en velbygget Stad med 26000 Indb. Crema.

Lodi (f Laus Pompeja), S.Ø. for Mailand, hvorfra de fleste saakaldte Parmesanoste komme, har 10,000 Indb. Berømt af Revolutionskrigen.

Mincio-Departement.

Mantua, 45° 10′, Ø. for Cremona, en anseelig, velbygget og stærkt befæstet Stad, omgivet af Moradser og Søer, med 25,000 Indb. I det forrige Hertugdømme Mantua er Virgil født.

2) Det forrige Hertugdømme Modena og Fyrstend. Massa og Carrara, som fra Mantua strække sig sydlig til Middelhavet.

Producter: Silke, Hamp, som begge Dele forarbeides her; mærkværdige Mineralier, især en stor Mængde fortræffeligt carrarisk Marmor.

Pana-

Panaro-Departement.

Modena (Mutina), S. for Mantua, den forrige Reſidents, en ſmuk Stad med 15,000 Indb.

Croſtolo-Depart.

Reggio, V. for Modena, en velbygt Stad med 20,000 Indb. Ikke langt derfra er det af Keiſer Henrich IV. bekjendte Canoſſa.

3) En Deel af Republiken Venedigs Diſtrict, nemlig Provindſerne Cremaſco, Bergamasco, Breſſano og et Stykke af Veroneſe indtil Etſch.

Landet er m.d N. bjergfuldt og udyrket, men i de ſydlige Egne og i Dalene varmt og ualmindelig frugtbart. Det indbefatter Søen Iſeo og en Deel af Garda-Søen. Producter: fortræffelig Græsning, Korn og Hør i Mængde, Viin, ſaare megen Silke, Bomuld, ſtærk Qvægavl, meget Jern og andre Mineralier.

Serio-Departement.

Bergamo (f. Bergomum), 45° 42′, N. O. for Mailand, en befæſtet Stad med 25,000 Indb. ſom drive betydelig Handel med Uld, Silke og Silketøjer.

Mella-Departement.

Breſcia (f. Brixia), S. O. for Bergamo, en ſtor og befæſtet Stad med 30,000 Indb., vigtige Kobber- og Jernfabriker, iblandt andre fortræffelige Geværfabriker; Papirmøller, ſom levere det ſkjønneſte Papiir i Italien.

4) En Deel af den forrige Kirkeſtat, nemlig de tre Legationer (Gouvernementer Bologna, Ferrara og Romagna, ſom ligge paa den ſydlige Side af Po ved det Adriatiſke Hav.

Landet

Landet er henimod Po lavt, fladt og opfyldt med Moradser, men i øvrigt meget frugtbart, veldyrket og folkerigt. Silke er Landets Hovedproduct.

Nedre-Po-Departement.

Ferrara, S. O. for Mantua, 44° 54′, ikke langt fra Po, en stor, velbygget, men maadelig befolket Stad, med 30,000 Indb.

Reno-Departement.

Bologna (Bononia, f. Felsina), 44° 27′, S. V. for Ferrara, en stor og smuk Stad med 80,000 Indb. i en meget frugtbar Egn.

Man producerer her megen tvistden Silke, Silketøjer og Strømper, fortræffeligt Flor, Confiturer, Essencer, Aquaviter, Frugter af Vox ꝛc. og driver saavel hermed som med Naturproducterne en udbredt Handel.

Rubicone-Departement.

Ravenna, 44° 22′, O. for Bologna, fordum ved Havet, nu efterat det er traadt langt tilbage forenet med samme ved en Canal, er en stor og halv forfalden Stad, som har 15000 Indb. og Silkemøller. — Faenza.

Landskaberne Veltlin (Vallis Tellina), Cleven (Chiavenna) og Worms (Bormio), ligge imellem de rhætiske Alper ved Comersøen og Adda. De have før hørt til Helvetien, men høre nu til den italienske Republik.

5) Det forrige Hertugdømme Parma, saavel som de forrige Hertugdømmer Piacenza og Guastalla, ligge paa den søndre Side af Po, imellem den cisalpinske og ligurisk Republik, og ere for Tiden overladte til den franske Republiks Disposition.

Stør-

Størrelse: 92 □ Mile. Folkemængde: 400,000. Landet er for det meste bjergfuldt. Producterne ere fornemmelig: Silke, Salt og god Uld. Manufacturer gives her ikke. Landet stod tilforn under det romerske Riges Lehnshøihed og var en spansk Infants arvelige Ejendom.

Parma, 44° 50', Hovedstaden og den forrige Residents, er stor og velbygt; den har 30,000 Indb., et berømt Theater, et Konstacademie og et Universitet.

Piacenza (f. Placentia), N. V. for Parma, ikke langt fra Po, en stor, men slet bebygt Stad med 15,000 Indb. og et Universitet.

6. Den Liguriske Republik,

eller den forrige Republik Genua, som er bleven forøget med de forrige Rigslehner, hvilke sidste mod N. grændse til det gamle District og indbefatte 100,000 Indb.

Den bestaaer af et langt og for det meste smalt Kystland, som snoer sig om den vide Havbugt ved Genua, er meget bjergfuldt og indsluttes paa Landsiden meest af Apenninerne, igjennem hvilke der fra Hovedstaden gaaer den berømte Landevej: **Bocchetta**. Størrelse: 90 □ Mile. Folkemængden henimod 500,000. Landet er særdeles godt dyrket. Producter: ædle Frugter, fortræffelig Bomolte, Silke og Søsalt. Fløjels-, Silke- og Papirfabrikerne, samt Skibsbyggeriet, ere meget vigtige. Det berømte sorte genuesiske Fløjel forfærdiges for det meste af Folk paa Landet.

Genua (Genua, Fr. Genes), 44° 25', ved en Havbugt, som kaldes efter samme, Hovedstaden og Sædet for Republiken, en stor St., bygt mod

et steilt Bjerg, med smalle Gader, mange prægtige Bygninger og 110,000 Indb.

Den har en berømt Seddelbanque (St. Georgs Banquen), som udenlands har store Summer tilgode, anseelige Manufacturer af Silkestof, Hjenglas og konstige Blomster, som forfærdiges her i Mængde, betydelig Handel og en stor, men usikker Havn.

Anm. Til denne Republik hører og den lille Øe Capraja, N. O. for Nordspidsen af Corsica.

7. De østerrigske Stater.

Den gamle Republik Venedig blev i Aaret 1797 ophævet og deelt af de Franske. Den vestlige Deel indtil Fl. Etsch (Adige) blev lagt til den Italienske Republik; den østlige større Deel samt Hovedstaden Venedig og det Venetianske Istrien blev overladt til Østerrige, hvilket ligeledes af Republikens Districter udenfor Italien fik det Venetianske Dalmatien. Det Adriatiske Hav og Floden Etsch fra dens Udspring i Tyrol til dens Munding i det Adriatiske Hav blev fastsat som Grændse.

Disse nye østerrigske Stater i Italien, som foruden Istrien ogsaa indbefatte det italienske Friaul, grændse til den Italiensk Republik, som de skilles fra ved Etsch, til Tyrol, Kärnthen, Krain og det Adriatiske Hav.

Størrelse henved 500 □ Mile. Folkemængden over 2 Millioner. Landet er i N. bjergfuldt, men har dog frugtbare Dale. Det er for det meste jevnt, varmt, ualmindelig frugtbart og behageligt, og særdeles meget befolket. Producter: Korn, Hør, Havefrugter, Bomolie, Viin, megen og tildeels saare fiin Silke, meget Skibsbygningsved, betydelig Qvægavl, Jern, Kobber, Bly, Marmor og mineralske Kilder. Uld-, Linned- og Silke-

Silkemanufacturerne ere betydelige. Paa Grændsebjergene boe en stor Deel tydske Folk af ubekjendt Herkomst. Landet udgjør nu et særeget Departement af det østerrigske Monarkie.

Venedig (Venezia, Venetia), 45° 25', i den N. V. Krog af det Adriatiske Hav, over en Miil fra det faste Land, en stor Stad med 150,000 Indb.

Den er bygt paa mange Øer, der gjennemskjæres af Canaler. Da Gaderne ere meget smalle og Broerne meget steile og farlige, saa betjener man sig af disse Canaler istedetfor Gader; derfor er Brugen af de saakaldte Gondoler her saare almindelig. St. Marcus-Pladsen med St. Marcus-Kirken; det forrige hertugelige Palais, det nye Procuratie der forhen havde anseelige Konstsamlinger, som de Franske bortførte; Tøihuset; Ponto Rialto over den store Canal. Silke- og Klæde-Manufacturerne, Sæbe- og Sukkersyderierne, Voxblegene, Boraxraffinaderierne, Porcellain-, Glasblomsterfabrikerne ere anseelige. Den herværende Giro-Banque er et Mønster for alle andre Banquer i Europa. Handelen drives meest af Fremmede. — Murano med en berømt Glasfabrik.

Anm. Mærkelig var Dogens saakaldte Formæling med det adriatiske Hav, som sædvanlig skede paa Christi Himmelfarts Dag. Denne Høitidelighed bebudes om Morgenen ved Klokkernes Lyd og Canonernes Løsning. Henimod Middag afseiler Dogen paa Skibet Bucentaurus (en forgyldt Maskine, som er 100 Fod lang og 21 bred og forestiller en glimrende og kostbar Sahl). Underveis kommer Patriarken af Venedig, ledsaget af 1000 Gondoler, ham i Møde, under Musik og Canonernes Løsning. Han bestiger Bucentaurus, og forærer Dogen og andre Herrer konstige Blomster. Derpaa slaaer Patriarken et Kar med Vievand, som skal være godt imod Storm og Uveir, ud i Søen, og Dogen lader derpaa igjennem en Aabning paa hans Stoel falde en Ring ud i Søen.

Padoua (f. Patavium), 45° 24,' V. for Venedig, ved Brenta, en ſtor, men ſletbygt St. med 40,000 Indb., et berømt Univerſitet, Silkebaands- og Læderfabriker. — Adria.

Vicenza (f. Vicentia), 45° 32', N. V. for Padua, en ſtor St. med 30,000 Indb., mange ſmukke Bygninger, i den ſaakaldte venetianſke Have.

Verona, 45° 24', V. for Padoua ved Etſch, en ſtor og velbygt Stad med 50,000 Indb., i en fortræffelig Egn, har Baand-, Uld- og Silkemanufacturer, en ſtærk Handel med Silke, og et antik Amphitheater. — Porto Legnago. (Begge diſſe Stæder gjennemſkjæres af Etſch og høre kun for en Deel herhid).

Treviſo (f. Tarvisium), N. for Venedig, 45° 43,' en gammel, velbygt og befæſtet Stad med 20,000 Indb., i den ſaakaldte Trevisaner Mark, et af de bedſte Landſkaber i Italien.

Udine, N. O. for Treviſo, Hovedſtaden i det italienſke Friaul. (Bekjendt af Freden 1797). — Palma Nova.

Capo d' Iſtria (ford. Ægida), paa en Klippe i Søen, ſom ved en Bro ſtaaer i Forbindelſe med det faſte Land, har rige Saltværker og megen Bomolie.

Rovigno, S. for Capo d' Iſtria, en ſmuk og folkerig Stad med 16,000 Indb., to gode Havne, ſtærk Skibsbygning og Sardelfangſt. Begge diſſe Stæder ligge i Iſtrien.

8. Det

8. Det lille Fyrstendømme Masserano ligger nordlig i det forrige Fyrstendømme Piemont, sydvestlig for Enden af Lago Maggiore, har længe tilhørt som et paveligt Lehn Huset Ferreti, og har en lille Stad af samme Navn.

B. Mellem-Italien.

Dertil regnes: 1) Kongeriget Etrurien eller det forrige Storhertugdømme Toscana; 2) Stato degli Presidii; 3) Kirkestaten; 4) Republiken Lucca; 5) Republiken St. Marino.

1. Kongeriget Etrurien.

Det er 450 □ Mile stort og blev ved Luneviller-Freden overdraget Infanten af Spanien, den forrige Hertug af Parma og Piacenza, som blev ophøjet til Konge af Etrurien. Det bestaaer af:

1) Det forrige Storhertugdømme Toscana, som ligger S. for Modena og omgives for største Delen af Kirkestaten og Middelhavet. Endeel deraf ligger adspredt imellem Parmas og Genuas Districter. Størrelse: 440 □ Mile. Folkemængden henved 1 Mill. I N. gjennemskjæres det af Apenninerne. Den øvrige Deel af Landet bestaaer af skjønne Bakker, Dale og Sletter.

Vande: Floden Arno og Søen Thiano. I S. er et Morads, som er over 100 □ Mile stort og kaldes den sieniske Maremma, men som

som tildeels er udtørret og gjort anvendeligt til Dyrkning.

Landet er meget frugtbart og vel dyrket. Producter: Korn, Viin, Olie, Havefrugter og Silke i Overflødighed; ligeledes Salt og andre Mineralier. Silkemanufacturerne ere af Vigtighed.

Florenz, Florenza (f. Florentia), 43° 46′ 30″, ved den seilbare Arno, Hoved- og Residentsstaden, stor, med smalle Gader, men mange prægtige Bygninger og 80,000 Indb.

Metropolitankirken med Battisterio; det hertugelige Gallerie med Tribuna, i hvilket den mediceiske Venus staaer, og andre ypperlige Konstsamlinger. Her er et Universitet, et Videnskabs-Academie, en Mosaikfabrik, som blot forarbeider ædle Stene; Silke- og Uld-Manufacturer. En herlig Egn.

Pisa (ford. Pisæ), 43° 43′, V. for Florenz ved Arno og ikke langt fra Havet, en stor og smuk Stad, med 20,000 Indb., et Universitet og i Nærheden berømte Bade.

Livorno (ford. Portus Herculis Labronis eller Liburni), 45° 18′, S. for Pisa, ved Havet, en anseelig og velbygt Stad med 45,000 Indb. og en Frihavn, hvori et stort Oplag for Varer fra Levante, Italien og det øvrige Europa, og hvor der drives stærk Handel af jødiske, tyrkiske og christne Kjøbmænd.

Siena (ford. Sena Julia), S. for Florenz, en stor, velbygt, men slet beboet Stad med 18,000 Indb., et Universitet og nogle Uldmanufacturer.

Anm.

Anm. Hertil regnes den lille Ø Gorgona, sydvestlig for Livorno, som er berømt for sin Sardellefangst.

2. **Stato degli Presidii** og det dermed forenede forrige Fyrstend. **Piombino** bestode af nogle Vestkanter af Toscana og Øen **Elba** med Fæstningen **Porto Ferrajo**, have vigtige Jernbjergværker samt andre Mineralier. De henhøre nu under Frankrig.

3. Kirkestaten

eller **Stato della Chiesa** kaldes Pavens verdslige Lande (som 1798 bleve af de Franske forvandlede til en Republik, men som 1799 igjen blev ophævet). Den grændser til Middelhavet og det Adriatiske Hav, Kongerigerne Neapel og Etrurien, og den Italienske Republik, og bestaaer af adskillige forhenværende Hertugdømmer og Fyrstendømmer. Størrelse: 630 □ Mile. Folkemængde: 1½ Million. De **apenninske Bjerge** gjennemskjære Landet. Vande: **Tiber** (Tiberis) og nogle Indsøer. I det sydlige af Landet ligge de **pontiniske Sumpe** (3 □ Mile store), som man hidtil med store Bekostninger har arbeidet paa at udtørre.

Landet er for det meste meget frugtbart; bedst og meest dyrket er det Ø. for Apenninerne, slettest derimod i Egnen af Rom. Trykkende Monopolier, overdreven og utidig Gavmildhed, et altfor overbærende Politie og den i mange Egne usunde Luft have hidtil forhindret Landets bedre Dyrkning. Producter: Silke, Bomolie, Havefrugter, fortræffelig Viin, Hamp og Hør, Uld, Marmor, Salt, Svovl og den bedste Alun i Europa. I Manufacturerne forarbeides især Silke; der tilberedes ogsaa Essencer og Aquaviter, og fabrikeres konstige Blomster og Fayence i Mængde.

Kirke-

Kirkestaten regjeres af Paven (nu Pius VII,) den romerſk catholſke Kirkes Overhoved, ſom vælges af Cardinalerne i Conclavet i det pavelige Palais.

Rom (Roma), 41° 53′ 54″, ved Tiber, Hoved- og Reſidentsſtaden, den berømteſte, prægtigſte og paa Konſtværker og Oldſager (indtil 1798, da de Franſke bortførte dens ſtørſte Meſterværker) rigeſte Stad i Verden, med 170,000 Indb.

St. Pederskirken, den herligſte Bygning fra de nyere Tider; Vaticanet med fortræffelige Samlinger; St. Johanniskirken i Lateran; Capitoliet, og mange Palaier og Viller. Fra Oldtiden: Engelsborg, et befæſtet Slot (ford. Moles Hadrianii); Pantheon; Coliſſeum; Circus Maximus; mange Mindeſtøtter, Triumphbuer og ægyptiſke Obeliſker; Kloakerne og Katakomberne. Den har et Univerſitet, adſkillige Academier, en velindrettet Sedde- og Laanebanque, mange Konſtnere, ſom forfærdige Frugter af Vox, konſtige Blomſter ꝛc., ligeledes Malere, Billedhuggere og Bygmeſtere; Klæde- og Silketøjsmanufacturer. Den ſtørſte Næringskilde for Staden er de mange Fremmede, ſom beſtandig opholde ſig her.

Civita Vechia (ford. Centum Cellæ), N. V. for Rom, ved Havet, en befæſtet Stad med 12,000 Indb., en Havn og nogen Handel.

Loretto, paa den nordoſtlige Side af Apenninerne, ikke langt fra Havet, en liden Stad med 4000 Indb.

Den er berømt af Pilegrimsreiſer, ſom de Catholſke gjøre hertil og det hellige Huus, ſom efter Catholikernes Mening er det ſamme, ſom Marie beboede i Nazareth og ſom af Engle er ført herhid. Dette Huus ſtaaer i en Kirke, er 40 Fod langt, 18 bredt og 25 høit. I ſamme ſtod forhen et meget koſtbart Mariebillede, der havde en prægtig Krone, beſat med Perler og Diamanter, paa Hovedet.

det. Man tillagde dette Billede stor Underkraft, indtil de Franske førte det bort. Den store Skat, som fandtes her, er og forsvunden.

Ancona, ikke langt fra Loretto, nordligere, en smukbygt Stad med 20,000 Indb. og et meget stærkt Castel. Den har en af de faa Havne ved denne Kyst indtil paa hiin Side af Po; her hersker fuldkommen Religions- og Handelsfrihed og drives betydelig Handel.

Sinigaglia, N. V. for Ancona, ved Havet, en velbygt Stad med 12,000 Indb., og en Havn for Barker. Den har den anseeligste Handel i Staten og det vigtigste Marked i Italien.

4. Republiken Lucca

ligger imellem Kongeriget Etrurien, den Italienske Republik og Middelhavet. Størrelse: 25 □ Mile. Folkemængde: 120,000.

Landet er ualmindelig frugtbart, fortræffelig dyrket og leverer den bedste Bomolie. Regjeringsformen, som forhen var aristocratisk, blev 1801 forandret. Nu har den et stort Raad af 300, et fuldbyrdende Raad af 12 og et Regjeringsraad af 16 Medlemmer.

Lucca (ford. Luca), en anseelig Stad med 30,000 Indb., vigtige Silkemanufacturer og betydelig Handel. Den er Republikens Hovedstad.

5. Republiken St. Marino

imellem Kirkestaten og den Italienske Republik, en democratisk Stat, der ligger næsten ganske paa et Bjerg; oven paa samme er Staden **St. Marino** med 5000 Indb.

C.

C. Nedre-Italien.

Det bestaaer blot af Kongeriget Neapel, hvortil endnu kan regnes Kongeriget Sicilien og Øen Malta.

I. Kongerigerne begge Sicilierne.

Man forstaaer derunder begge Kongerigerne Neapel og Sicilien, som beherskes af een Konge, men i øvrigt paa ingen Maade ere forenede.

1. Kongeriget Neapel eller Napoli

omgives af Kirkestaten, Middelhavet og det Adriatiske Hav. Størrelse: 1444 □ Mile; Folkemængden henimod 5 Mill.

Riget er deelt i 12 Landskaber.

De apenninske Bjerge løbe i Længden igjennem samme og dele sig i forskjellige Arme. Iblandt de Bjerge, der ikke høre dertil, er Vesuvius, som Vulcan, det bekjendteste.

Det er næsten 2000 Fod høit. Dets øverste Flade, som man kan gaae omkring paa, er henved 6000 Fod i Omkreds og seer ud som Randen af en Bæk. Uagtet det bestandig ryger, saa spruder det dog ikke altid Ild. I 1700 Aar har det kun sprudet 28 Gange Ild. Den smeltede Materie, som vælder op af det, kaldes Lava.

Mærkeligt er Bjerget Pausilippo, hvorigjennem der gaaer en hvælvet Vei, som er 1000 Skridt lang og kaldes Grotten. Ikke langt derfra er den mærkværdige Sø Agnano, som har den besynderlige Egenskab, at den synes at koge. Ved Strandkanten ligge de berømte Svedebade St. Germano, hvoraf der opstiger svovlagtige Dunster,

Dunster, som efter faa Minuters Forlob aabne Svedehullerne. Ikke langt derfra er den saakaldte Hundehule, hvoraf der ligeledes opstiger dræbende Dunster.

Iblandt de mange Floder er ingen betydelig. Landet er ualmindelig varmt og overordentlig feugtbart, men udsat for hyppige Jordskjelv.

Producter: Alle Sorter Korn, ædle Frugter, Bomolie, fortræffelige Vine, Silke, Manna, Safron, Hamp og Hør, alt i stor Mængde; Bomuld i de sondre Egne; meget god Heste-, Hornqvæg-, Faare- og Svine-Avl; Marmor, Svovl, Alun, Vitriol, Jern, Kobber, Bly, og andre Mineralier. Mærkværdige ere Tarantelerne og den phrygiske Steen.

Manufacturerne forarbeide næsten intet andet end Silke, Uld og Hør til Landets eget Brug, og endda ikke i tilstrækkelig Mængde. De finere Manufacturvare og en Mængde andre Vare indføres fra andre Lande. Derfor beroer Landets Handel paa dets Naturalier, især Bomolie, Silke, Havefrugter, Vin, Uld, Manna, Lakrits og Macaroni, som tilberedes her i Mængde.

Regjering: Monarkiet er indskrænket ved den meget talrige og mægtige Adel og ved Rigsstænder, der bestaae af Adelen og Folket, som hvert andet Aar forsamle sig i Parlamenter. Den nuværende Konge hedder Ferdinand IV.

Anm. Fra Jan. til Septbr. 1799 var Kongeriget Neapel af Frankerne omdannet til en Republik under Navn af den parthenopæiske.

Neapel (ford. Parthenope, siden Neapolis, Ital. Napoli), 40° 50′, Hoved- og Residentsstaden ved en Havbugt. Den har en herlig Beliggenhed, er meget stor og velbygt, og har over 400,000 Indb. (iblandt hvilke Lazzaronerne udmærke sig baade ved Caracteer og Levemaade), en usikker Havn, et Universitet, en velindrettet Laanebanque, en

en Porcellainsfabrik, gode Silkemanufacturer og betydelig Handel, som meest er i Fremmedes Hænder. Omegnen er meget rig paa Naturmærkværdigheder og Oldsager.

Portici, en Flekke i en Egn, der er rig paa Orangerier.

Ved samme ligger der en ældgammel Stad Herculaneum, som formedelst det ildsprudende Bjerg Vesuv gik under for 1700 Aar siden, og 2 Mile derfra den ældgamle Stad Pompeji, som ligeledes gik under for mange Aarhundreder siden. Den tredie Stad, som havde samme Skjebne, kaldes Stabiæ. Siden 1738 har man ved at grave fundet i Herculaneum en Brønd, Søiler med Inscriptioner paa, et Hercules-Tempel med smukke Malerier, nogle Privathuse, et gammelt Bibliothek, det vil sige gamle oprullede Bøger (Volumina), skrevne i det græske Sprog paa Papyrus, Billedstøtter, Brystbilleder af Metal, Offerredskaber, Agerdyrkningsredskaber, Skjolde, Guldgaloner og Armbaand, Skoe af Tougværk, Vægte, Purpur, Soelskiver, Mynter, skaarne Stene, adskillige Levnedsmidler og mange andre Sager, som gjemmes paa Slottet i Portici og tildeels i Universitetsbygningen i Neapel. Ogsaa i Pompeji har man siden 1750 ved at grave fundet Templer, Altere, Palaier, Søiler, Gader, Porter ꝛc. Mærkeligt er det, at den underjordiske Steenbro er af Lava.

Capua, N. for Neapel, en smuk Stad i en yndig og særdeles frugtbar Egn. I Nærheden af samme ere det prægtige **Caserta**, Kongens Colonie **St. Leucio** og Ruinerne af det fordum saa berømte **Capua**.

Benevento, Ø. for Capua, en velbygt Stad med 12,000 Indb., som tilligemed sit lille District

førte

første Titel af et Hertugdømme og indtil 1798 tilhørte Paven.

Salerno (ford. Salernum), S. O. for Neapel, ved en Havbugt, en slet bygt Stad med 12,000 Indb. og en slet Rhede. — Pæstum.

Manfredonia, en anseelig Stad med 6000 Indb., en Havn ved det Adriatiske Hav og nogen Søhandel.

Foggia, S. V. for Manfredonia, i Landskabet Apulien (den sydøstlige Deel af Landet), en anseelig og smuk Stad med 20,000 Indb., samt store Oplag af Korn og Uld.

Taranto (ford. Hydruntum), S. O. for Manfredonia, en anseelig Stad, med 16,000 Indb., ved en Havbugt, som kaldes efter den, og en maadelig Havn.

Lecce (f. Lupiæ), S. O. for Taranto, en anseelig og smuk Stad med 18,000 Indb. I dens Egn frembringes megen Bomuld.

Gallipoli (f. Callipolis), S. V. for Lecce, en befæstet Stad med 6000 I., paa en Klippe i den tarentinske Havbugt, med en Havn, gode Bomulds-Manufacturer og vigtig Handel, især med Bomolie.

Reggio (f. Rhegium), i (det ved Jordskjelv 1783 ødelagte) Calabrien, ved Havbugten af Messina, en velbygt Stad med 10,000 Indb. i en overordentlig frugtbar Egn, driver betydelig Handel med Bomolie, Silke, Viin og ædle Frugter.

Anm. Til dette Rige hører a) de ved Havbugten af Neapel liggende Øer Capri, den sydlige, og Ischia, den nordlige; b) Ponza Øerne V. for Ischia, og c) de Tremitiske Øer i det Adriatiske Hav.

2. Kongeriget Sicilien

bestaaer af Øen af dette Navn og nogle omkringliggende Smaaøer. Størrelse: 576 □ Mile. Folkemængde: 1,300,000.

Øen er klippefuld, og gjennemskjæres af nogle Bjergstrækninger, som det ildsprudende Bjerg Ætna staaer i Forbindelse med. Øens trekantede Figur danner tre berømte Forbjerge: 1. Peloro eller di Faro imod N.O. 2. Passaro mod S.O. og 3. Lilibeo mod V. Den har ingen betydelig Flod. Canalen Faro di Messina, berømt ved den heftige Strøm igjennem det calabriske Forbjerg Scylla og ved den bekjendte Havhvirvel Charybdis, skiller Øen fra det faste Land.

Den deles i Landskaberne: 1. Val di Mazzara; 2. Val Demone; 3. Val di Noto.

Sicilien er det varmeste og frugtbareste Land i Europa; men Regieringen og den indvortes Forfatning er Skyld i, at det kun er slet bebygget. — Producter: Korn, især Hvede, Viin, ædle Frugter, Silke, Bomolie, Honning, Safran, Sukkerrør, som blot mangle en bedre Behandling, Manna og Soda i Overflødighed; godt Qvæg, Koralfangst; kostbare Steen- og Marmorarter, Svovl, Salmiak, Alun, Vitriol, Salt, alle Metaller og mange Mineralier. Manufacturer er der kun faa af. Handelen bestaaer blot i Udførselen af Naturproducterne, og selv denne er særdeles indskrænket.

Regieringen er indskrænket ved tre Rigsstænder: Militairstanden Rigsbaroner), Geistligheden og de Kongelige Stæder, som udgjøre Parlamentet og forsamle

samle sig efter Kongens Godtbefindende, naar der skal paalægges nye Skatte; Bestyrelsen er isvrigt overdragen til en Vicekonge.

Palermo (ford. Panormus), 38° 10', paa den nordlige Kyst, Hovedstaden i Riget og Vicekongens Residents. Den er stor, smuk og befæstet; den har 140,000 Indb., en god Havn, betydelige Silkemanufacturer og anseelig Handel.

Messina (f. Zancle, sid. Messana), Ø. for Palermo, ved en Havbugt, som kaldes efter den, en anseelig, velbygt og befæstet Stad med 30,000 I., en stor og sikker Havn, vigtige Silkemanufacturer.

Der udføres herfra sicilianske Producter i Mængde.

1783 led Staden meget ved Jordskjelv.

Catania (ford. Catana), S. V. for Messina, ved Foden af Ætna, en stor og smuk Stad med 50,000 Indb. i en fortræffelig Egn.

Den har de betydeligste Silkemanufacturer, det eneste Universitet i Sicilien, og kostbare Samlinger af Oldsager.

Staden har allerede adskillige Gange havt samme Skjebne, som Herculaneum og Pompeji. 1693 blev den aldeles ødelagt ved Jordskjelv.

Syrakus, Siragosa, S. for Catania, ved Havet, en Deel af den gamle berømte Hovedstad Syracusæ, er sletbygt, men stærkt befæstet, og har 15,000 Indb., en fortræffelig Havn, nogen Handel og mange Oldsager.

Girgenti (ford. Agrigentum), V. for Syrakus, ved Havet, en stor, men sletbygt Stad med 24,000

24,000 Indb. i en særdeles frugtbar, men lidet dyrket Egn. Den har en Havn og mange store Ruiner.

Trapani (ford. Drepanum), V. for Palermo, ved Havet, en velbygt Stad med 20,000 Indb. og en Havn, hvor Koral- og Makrel-Fangsten drives stærkt; her ere vigtige Søsaltværker. — Ikke langt derfra er det i Oldtiden berømte Bjerg **Erix**.

Anm. 1. Af de smaa sicilianske Øer ligge a) de Lipariske N. for Sicilien, hvoraf Stromboli og Volcano ere især bekjendte af deres ildsprudende Bjerge; b) de Ægadiske paa Vestkanten af Sicilien, og c) den eenlige Ø Pantelaria, imellem Sicilien og Africa.

Anm. 2. Kongen af begge Siciliernes Stater have en Størrelse af 2020 □ Mile; en Folkemængde af 6,200,000; Indkomster: 8 Mill. og henved 25 Mill. Rdlr. Gjeld; Landmagt: 32,000 Mand og 15,000 Mand Landmilitz; Sømagt: 4 Linieskibe, 9 Fregatter og 26 smaa Fartøjer.

3. Øen Malta,

S. for Sicilien, var hidtil tilligemed de tilhørende Øer **Gozo** (Gaulus) og **Cumino** (Hephæstia), et sicilianskt Lehn, hvor **Johannesridder-Ordenen** eller den efter Øen kaldte **Maltheser-Orden** har sit Hovedsæde.

Denne Orden er et Samfund af Adelige næsten fra alle europæiske Lande til de Christnes Beskyttelse og Forsvar mod de Vantroende. Den er deelt i 8 Tunger eller Nationer. Stormesteren herskede Malta uindskrænket. Men 1798 bemægtigede de Franske sig Landet, som i Aaret 1800 igjen blev dem frataget af Engelskmændene.

Øen

Øen bestaaer blot af Klipper, som med megen Umag ere gjorte brugbare til Dyrkning; den er meget heed, og særdeles frugtbar paa Bomuld, Sukkerrør og ædle Frugter. Malta er den folkerigeste Stat i Europa paa de færreste Qvadratmile, da den har paa 8 □ Mile 150,000 Indb., hvis Sprog er en Blanding af Punisk og Arabisk.

Valetta eller Citta Nuova (Ny-Stad) paa Malta, Hovedstaden, forhen Stormesterens Residents, bestaaer af 5 ved Siden af hinanden liggende Stæder.

Den er stor og velbygt, og har 20,000 Indb. samt en stor og sikker Havn. Den er ligesom den hele Øe en stærk Fæstning.

4. Corsica.

Denne Øe, som ligger imellem 8 og 10° Ø. L. og 41 og 43° N. B., tilhørte forhen den forrige Republik Genua, men blev 1768 afstaaet til Frankrig, og under Revolutionen gjort til et Dep. af den franske Republik. I Aaret 1794 blev den forvandlet til et indskrænket og arveligt Monarkie, og Kronen overdragen Kongen af Storbritannien. Men de Engelske forlode snart Øen; de Franske toge den igjen i Besiddelse og deelte den i to Departementer: Golo og Liamone. Størrelse: 195 □ Mile; Folkemængde: 150,000.

Øen, som ved Havbugten Bonifacio (f. Taphros), skilles fra Sardinien, gjennemskjæres i Længden af en meget høj Bjergkjæde, hvis højeste Spidser ere bedækkede med evig Jis; dog er den i mange Egne frugtbar, men usund og slet dyrket. Producter: Hør, Viin, ædle Frugter, megen Bomolie, herlige Skove af Eeg og Fyr, god Qvægavl; Mineralier; Koralfiskerie. Fabriker og Manufacturer har den næsten ingen af, og Handelen er heller ikke betydelig.

Bastia, paa den nordlige Landtunge, Hovedstaden i Golo-Departementet, er befæstet, har 6000 Indb. og en Havn for Smaafartøier.

Ajaccio (Adjacium), paa Vestkysten, Hovedstaden i Liamone-Departementet, er velbygt, har en meget god Havn og anseelig Handel.

5. Sardinien (Sardinia)

er efter sin Størrelse den anden Ø i Italien og den eneste Ejendom, Kongen af Sardinien har beholdt tilbage. Størrelse: 420 □ Mile; Folkemængde: 423,000.

Den gjennemskiæres i Længden af en høj Bjergstrækning, som en stor Deel af Aaret er bedækket med Snee. . Derfor er Heden og Kulden meget afvexlende. I nogle Egne er der Moradser og en usund Luft. Jordbunden er frugtbar. Producter: Korn, Viin, Bomelie, Havefrugter i Overflødighed; Fisk, Koraller og meget Salt. Iblandt Dyrene er den sjeldne Mouflon. Indbyggerne ere meget udannede, og tale et eget Sprog.

Cagliari, Caglier (f. Calaris), 39° 20′, paa den sydøstlige Kyst, Hovedstaden med 24,000 Indb., et Universitet, en god Havn, Handel og Søfart.

Sassari (Fr. Salieri), 40° 46′, paa den nordvestlige Kyst, ikke langt fra Havet, en Stad med 12,000 Indb. og et Universitet.

Anm. I Aaret 1803 var Kongen af Sardinien i Begreb med at sælge denne Ø til Storbritannien.

Det gamle Italien.

Grændser: mod N. Alperne, mod V. og S. Middelhavet, mod Ø. det Adriatiske Hav. Hovedbjerge: Apenninerne, som i Roms ældste Tider havde megen og tyk Skov. Hovedfloder: Padus (Po) og Athesis (Etsch eller Adige), og Tiberis (Tiber). Saa længe Middelhavet endnu var Handelens Hovedvei, syntes Italien ved dets Beliggenhed at være bestemt til det fornemste Handelsland i Europa, men det har i Oldtiden alt for lidet benyttet sig af denne Fordeel.

Inddeling: Over-Italien, (fra Alperne indtil de to smaa Floder Rubico og Macra efter den romerske Statsgeographie hørte det ikke med til Italien, men var en Provinds); det mellemste Italien, fra Rubico og Macra indtil Silarus og Fronto; og Nedre-Italien fra disse Floder indtil den sydlige Spidse af Landet.

1. Over-Italien indbefattede de to Lande Gallia cisalpina og Liguria.

Gallia cisalpina eller Togata, i Modsætning af Gallia transalpina. Det første Navn af Gallien, fordi det for størstedelen var besat af galliske Nationer. Landet er en Slette, som af Padus deeltes i to Dele; derfor kaldtes den nordlige Deel Gallia transpadana, den sydlige Gallia cispadana. I Padus falde fra Norden Duria (Durance), Ticinus (Tisino), Addua (Adda), Ollius (Oglio), Mincius (Minzio) og flere mindre Floder; fra Synden Tanarus (Tanaro), Trebia o. a. Men A-

thesis (Etsch, Adige), Plavis (Piave) og en Mængde mindre Bjergfloder løbe umiddelbar ud i det Adriatiske Hav.

Stæderne i Gallia cisalpina vare mestendels romerske Colonier, og de fleste af dem have vedligeholdt sig indtil vor Tid under deres gamle Navne. Derhen høre i Gallia transpadana fornemmeligen Tergeste, Aquileia, Patavium (Padoua), Vincentia (Viacenza), Verona, alle østen for Athesis. — Men vesten for denne Flod: Mantua, Cremona, Brixia (Bresçia), Mediolanum (Mailand), Ticinum (Pavia) og Augusta Taurinorum (Turin). — I Gallia cispadana: Ravenna, Bononia (Bologna), Mutina (Modena), Parma, Placentia (Piacenza). Mange af disse Stæder fik af Romerne Municipalrettighed.

2. Liguria. Det havde sit Navn af Ligurerne, et gammelt italiensk Folk, og strakte sig fra Floden Varus, som skilte det fra Gallia transalpina, indtil Floden Macra, men indbefattede mere end den nu værende liguriske Republik. — Stæder: Genua, en meget gammel Stad, Nicæa (Nizza) og Asta (Asti).

2. Det mellemste Italien indbefattede 6 Lande, Etruria, Latium og Campania paa den vestlige Side, Umbria, Picenum og Samnium paa den østlige Side.

1. Etruria, Tuscia eller Tyrrhenia blev begrændset mod Norden af Macra, som skilte det fra Ligurien, og mod Synden af Tiberis, som skilte det fra Latium. Hovedflod: Arnus (Arno). Det er mestendeels bjergfuldt, kun Søekysten er fladt Land. Det havde sit Navn af Etruskerne, et meget gammelt Folk, som sandsynligen er fremkommet af flere Nationers Sammenblanding.

ding. Stæder imellem Macra og Arnus: Pisæ (Pisa), Pistoria (Pistoia), Florentia, Fæsulæ (Fiesolo). Imellem Arnus og Tiberis: Volaterræ (Volterra), Vulsinii (Bolsena) ved Lacus vulsinienſis (Lago di Bolsena), Clusium (Chiusi), Arretium (Arezzo), Cortona og Perusia (Perugia) begge i Nærheden af Lacus Thraſimenus (Lago di Perugia), Falerii (Falari) og den rige Stad Veji.

2. Latium, egentlig Latinernes Bopæl, fra Tiberis mod Norden indtil Forbjerget Circeji mod Sønden, derfor kaldtes dette Diſtrikt ogſaa Latium vetus. Men ſiden efter regnede man tillige Landet fra Circeji indtil Floden Liris hertil (Latium novum), ſaa at Tiberis altſaa var Grændſen mod Norden og Liris mod Sønden. Latinerne ſelv boede paa den frugtbare Slette, fra Tiber til Circeji; men omkring dem boede adſkillige ſmaa Nationer, deels mod Øſten imellem Apeninerne: Hernici, Sabini, Æqvi og Marſi; deels mod Sønden Volſci, Rutuli og Aurunci. Floder: Anio (Teverone) og Allia, ſom falder i Tiberis, og Liris, der falder ud i Middelhavet. Stæder i Latium vetus: Roma, Tibur, Tuſculum, Alba Longa, Oſtia, Lavinium, Antium, Gabii, Velitræ, Volſcernes Hovedſtad og adſkillige mindre. I Latium novum, Fundi, Terracina eller Anxur, Minturnæ, Formiæ.

3. Campania. Landet imellem Liris mod Norden og Silarus mod Sønden. Een af de frugtbareſte Sletter paa Jorden, men tillige meget udſat for Vulcaner. Floder: Liris, Vulturnus (Voltorno), Silarus (Selo). Bjerge: Veſuvius. Landet fik ſit Navn af Indbyggerne Campanerne. Stæder: Capua Hovedſtaden,

Arpi-

Arpinum, Liternum, Cumæ, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, Stabiæ, Nola, Surrentum, Salernum o. a.

De tre østlige Lande af det mellemste Italien ere følgende:

1. Umbria. Dets Grændser ere mod Norden Floden Rubico, mod Sønden Floderne Æsis (Gesano), som skiller det fra Picenum, og Nar (Nera), som skiller det fra Sabinernes Distrikt. Landet er mestendeels jevnt. Men Umbrerne havde i de ældre Tider udbredet sig over en langt større Deel af Italien. Stæder: Ariminum (Rimini), Spoletium (Spoleto), Narnia (Narni) og Ocriculum (Otricoli).

2. Picenum. Grændserne ere mod Norden Æsis, mod Sønden Atarnus (Pescara). Folket hedte Picentes. Landet er en frugtbar Slette. Stæder: Ancona og Asculum Picenum (Ascoli).

3. Samnium. Bjergegnen fra Floden Atarnus mod Norden indtil Fronto (Fortore) mod Sønden. Samniterne vare Hovednationen i dette Land; dog boede der ogsaa flere mindre Nationer. Marrucinerne og Pelignerne mod Norden, og Frentanerne mod Sønden forunden flere. Floder: Sagrus og Tifernus. Stæder: Allifæ, Beneventum (Benevento) og Claudium.

3. Nedre-Italien eller Stor-Grækenland, indbefattede 4 Lande: Lucania og Bruttium paa den vestlige Side, og Apulia og Calabria paa den østlige Side.

1. Lucania. Grændserne: mod Norden Silarus, mod Sønden Laus, mod Østen Floden Bradanus. Et mestendeels bjergfuldt Land. Det førte dette Navn efter

Luca-

Lucanerne. Stæder: Pæstum eller Posidonia, for nærværende Tid ikkun berømt ved sine Ruiner, og Helea eller Velia.

2. Bruttium (det nuværende Calabrien), den vestlige Landtunge fra Floden Laus indtil den sydlige Landspidse ved Rhegium. Et bjergfuldt Land. Det har sit Navn af Bruttierne, (en ikkun lidet cultiveret Green af Ausonerne), som boede imellem Bjergene, fordi Kysten var besat med græske Plantestæder. Stæder: Consentia (Cosenza), Pandosia, Mamertum og Petilia. (De græske Colonier s. næste Side).

3. Apulia, Landet paa den østlige Kyst fra Floden Fronto indtil Begyndelsen af den østlige Landtunge; en meget frugtbar Slette, især bequem til Qvægavl. Floder: Aufidus (Ofanto) og Cerbalus. Landet var deelt i Daunia den nordlige og Peucetia den sydlige Deel, som adskiltes ved Floden Aufidus. Stæder i Daunia: Sipontum og Luceria; i Peucetia: Barium (Bari), Cannæ og Venusia.

4. Calabria eller Messapia, den mindre østlige Landtunge, som endes med Forbjerget Japygium. Stæder: Brundusium (Brindisi) og Callipolis (Gallipoli).

Til Italien regner man ogsaa de tre store Øer, Sicilien, Sardinien og Corsica. Men efter den romerske Statsgeographie hørte de ikke med dertil, men vare Provindser. De vigtigste Stæder paa disse Øer vare deels af phoenisisk, men fornemmeligen af græsk Oprindelse.

1. Græske Plantestæder i Nedre-Italien.

De fleste og betydeligste af disse Plantestæder vare anlagte omkring den Tarentiske Havbugt, men strakte sig ogsaa

ogsaa paa den vestlige Kyst af Italien op til Neapel. Af doriſk Herkomſt var Tarentum med dens Colonier Heraclea og Brunduſium. Af achæiſk Oprindelſe: Sybaris og Croton, tilligemed dens Colonier Laus, Metapontum og Poſidonia, hvilken igjen anlagde Terina, Caulonia og Pandoſia. Af joniſk Oprindelſe vare Thurii (paa den Plads, hvor Sybaris havde ſtaaet), Rhegium, Elea, Cumæ og dens Planteſtad Neapolis. Og ſom en æoliſk Stad kan man betragte Locri Epizephyrii, en Colonie fra Locri Ozolæ.

De mærkværdigſte af diſſe Stæder ere a) Tarentum, ſtiftet af Parthenierne fra Sparta c. 707; b) Croton, anlagt 710 af Achæerne under Anførſel af Myſcellus fra Rhype i Achaia. c) Sybaris blev c. 720 ogſaa anlagt af Achæer. d) Thurii, ſtiftet 446 ved Siden af det gamle Sybaris af Athenienſerne. e) Locri Epizephyrii. f) Rhegium, anlagt af Chalcis paa Euboea 668. g) Cumæ, anlagt allerede c. 1030. af Chalcis paa Euboea. Denne Stad opnaaede tidlig en høi Grad af Magt og Velſtand, da den havde ſaavel et betydelig Diſtrict ſom en anſeelig Sømagt, og ſtiftede Neapolis og Zancle (eller Meſſana) i Sicilien.

2. Græſke Planteſtæder i Sicilien.

De indtoge den østlige og ſydlige Kyſt af Øen, og vare anlagte i det ſamme Tidsrum ſom de i Storgrækenland. De hørte deels til den doriſke og deels til den joniſke Stamme. Af doriſk Oprindelſe vare: Meſſana og Tyndaris anlagte af Meſſene; Syracuſæ, ſom igjen anlagde Acræ; Caſmena og Camarina af Korinth; Hyblæa eller Megara og Thapſus af Megara; Segeſte af Theſſalien; Heraclea Minoa af Creta; Gela, ſom igjen anlagde Agrigentum, af Rhodus; og Cipara, anlagt paa en lille Ø af

ſamme

samme Navn af Cnidus. Af Jonisk Oprindelse vare: Naxus, som igjen anlagde Leontini, Catana og Tauromenium af Chalcis; Zancle (siden efter kaldt, fra den Tid de Messeniske Colonister kom derhen, Messana) anlagt af Cumæ. Zankle anlagde igjen Himera og Mylæ. De mærkværdigste af disse Stæder ere: a. Syracusæ, den mægtigste af alle græske Colonier, anlagt 735. b) Agrigentum, en Colonie fra Gela, stiftet 582, efter Syracusæ den første Stad i Sicilien og ofte dens Medbeilerinde. c. De sicilske Stæder følge i Henseende til Tiden, hvorpaa de ere anlagte, saaledes paa hinanden: Zancle (som siden 664 hedde Messana) allertidligst, Naxus 736, Syracusæ, Hybla 735, Leontini, Catana 730, Gela 690, Acræ 665, Casmena 645, Himera 639, Selinus 630, Agrigentum 582.

3. Paa de øvrige Øer og Kyster af Middelhavet fandtes kun enkelte græske Plantestæder; paa Sardinien: Stæderne Caralis og Olbia; naar de bleve anlagte er uvist; paa Corsica: Aleria (eller Alalia) en Colonie, anlagt 561 af Phocæerne, hvorhen Phocæa's Indbyggere selv flygtede 541, men efter Søslaget med Etruskerne og Karthagenienserne 536 begave de sig deels til Rhegium, deels til Massilia.

4. Paa den gallisk Kyst Massilia (Marsilla), anlagt af de fra Corsica fordrevne Phocæer efter Søslaget 536. Massilia blev snart en rig og tillige mægtig Søstad. Dens Distrikt paa det faste Land var ikke stort, men rigt paa Olie og Viin. Den anlagde nogle Colonier langs med de spanske og gallisk Kyster, blandt hvilke Antipolis (Antibes) og Nicæa (Nizza, Nice) ere de meest bekjendte. Paa den spanske Kystvar Saguntum en Colonie fra Øen Zacynthus.

Italien

Italien var indtil det fjerde Aarhundrede efter Christi Fødsel Romernes Ejendom, men fra den Tid af maatte de overlade det til Tyskerne, som trængte ind i Hjertet af det romerske Rige. Deres Herredømme var igjennem nogle Aarhundreder dog kun afvexlende. Herulerne, Rugierne og andre i Italien boende Tyskere stiftede et tysk Rige istedet for det romerske, men efter 16 Aars Forløb blev det igjen ødelagt af Østgotherne, en anden tydsk Nation. Men ogsaa disse nye Erobreres Regjering ophørte efter 60 Aar, og nu bleve Romerne, som havde deres Keisersæde i Konstantinopel, midt i det 6te Aarhundrede endnu engang Herrer over Italien. Faa Aar derefter fratoge Longobarderne dem den hele øverste Deel af Landet, som efter dem endnu kaldes Lombardiet, og efterhaanden betydelige Stykker af det mellemste og nederste Italien. Men omsider bleve Longobarderne overvundne af de langt mægtigere Franker, og i det 8de Aarhundrede havde Carl den Store Italien inde fra Alperne til Beneventum. De tyske Regenter satte nu i enhver anseelig Stat i Italien en Hertug eller Statholder. Men ved Krige og indbyrdes Uenighed blev Riget adsplittet, og der opstod Tid efter anden nye Stater under forskjellige Regentere.

Det forrige Storhertugdømme Toscana tilhørte de tydske Keisere, som indtil 1240 lode det regjere af Statholdere. Florentinerne oprettede siden en Fristat, og forsvarede den indtil Begyndelsen af det 15de Aarhundrede, da den fik en Regent af Familien Medices, som var bleven rig og mægtig ved Handelen og havde forskaffet sig Hertug-Værdigheden. Da den sidste af denne Familie døde, kom Riget til Huset Lothringen (1737), hvoraf den sidste Regierende var Erkehertug Ferdinand af Østerrige.

Intet

Intet Land har lidt større Regjeringsforandringer end Neapel og Sicilien. Efter det romerske Riges Undergang havde det Regentere af forskjellige fremmede Nationer. Snart blev det erobret af Christne, snart af Saracener. Normannerne fordrev omsider Saracenerne og stiftede der, imedens det øvrige Europa var nedsjunket i den dybeste Mulkevidenhed, et blomstrende og anseeligt Monarkie. Men den i hiin Tidsalder saa vældige Pave forskaffede Anjou, Greve af Provence, dette Rige, og dennes Efterkommere besadde det indtil 1504, da de bleve fordrevne af Spanierne, som ejede det til 1708. Neapel kom i den spanske Arvefølgekrig til Østerrige. Ikke længe derefter (1734) bemægtigede Spanierne sig det, og baade Neapel og Sicilien tilhøre endnu en spansk Prinds.

Mailand, den skjønneste Deel af Italien, har været i forskjellige Hænder; efter Visconterne fulgte Galeazzerne og Sforzerne, men tilsidst kom det, omtrent 1525, til Keiser Carl V, som overlod det til sin Søn Philip II, Konge af Spanien. Det blev den spanske Krones Ejendom indtil 1706. I den spanske Arvefølgekrig erobrede Østerrige det og beholdt det i Følge den utrechtske Fred indtil de sidste Tider, da de Franske henlagde den største Deel deraf under den italienske Republik.

Mantua blev fordum regieret af egne Hertuger, men da i den spanske Arvefølgekrig Hertugen af Mantua tog Frankrigs Partie, saa blev det besat med østerrigske Tropper. Keiseren erklærede ham i Rigsact og tilegnede sig Landet, da Hertugen (1708) døde uden Arvinger.

Den forrige Republik Venedig opkom i det femte Aarhundrede, da mange vilde Folkeslag, for hvilke en stor Mængde Indbyggere flygtede fra Over-Italien til Øerne i det Adriatiske Hav, trængte ind i Italien. Øerne forenede sig siden

siden til en mægtig Fristat, og adskillige Nabostæder gave sig under deres Beskyttelse. Handelen gjorde dem rige og Krige udvidede deres Grændser. De bleve den mægtigste Sømagt i Europa, og 1194 erobrede de endog Constantinopel, som de, tilligemed en stor Deel af det faste Land i Europa og Asia, i nogen Tid besadde. De vare mere end eengang deres Undergang nær, da adskillige europæiske Magter forenede sig mod dem, især ved det cambrayske Forbund, og det var de forenede Magters Uenighed, som de maatte takke for deres Redning. Opdagelsen af Veien til Ostindien omkring den sydlige Odde af Africa gav deres Vælde det første Stød og skilte dem ved den indiske Handel. Efterhaanden fratoge Tyrkerne dem deres vigtigste Besiddelser paa det faste Land, og i Aaret 1715 mistede de Morea, eller Halvøen Grækenland.

Genueserne kappedes i nogen Tid med Venetianerne om Herredømmet over Middelhavet, men de vare sjelden eller aldrig istand til at forsvare deres egen Uafhængighed til Lands. De bleve i Almindelighed beskyttede og stundom undertvungne af Franskmændene og Østerrigerne. Men i den Krig, som endtes 1748, uddrive de de seierrige Østerrigere af deres Hovedstad med et Mod og en Tapperhed, som Historien kun har faa Exempler paa og som tjener til et Beviis paa, hvad en undertrykt Nations Fortvivlelse formaaer at udrette. De have i den senere Tid tabt særdeles meget af deres fordums Glands.

Paverne vare indtil det 8de Aarhundrede Biskopper i Rom eller Overhoveder for Geistligheden og Kirkevæsenet saavel i denne Stad som i de Districter, der stode under samme. Siden fik de Tid efter anden af nogle frankiske Konger adskillige af de Lande, som nu udgjøre Kirkestaten. Det var især Gregor VII. (som før han blev Pave (1073) var

be-

bekjendt under Navn af Hildebrand), der lagde Grunden til Pavedømmets verdslige Magt. Den bekjendte Mathilda, Markgrevinde af Toscana, som var Arving til den største Deel af Italien, overlod ham en stor Deel af sine Lande. Paverne, som bestandig deels ved List, deels ved Magt søgte at udvide deres Grændser, vidste i det ellevte Aarhundrede ganske at unddrage sig Keiserens Herredømme. Efter den Tid opkastede de sig til hele Christenhedens Beherskere, ja endog til Dommere over alle christne Konger og Fyrster. Men Reformationen formindskede deres Magt, som til Held for hele Menneskeheden nu kun er en Skygge.

Spanien (Hispania).

Kort.

Af L. Mannert, Nürnb. 1799, 1 Bl. Efterstik af det nye Lopezistke Kort, 4 Bl.

Grændser og Størrelse.

Spanien, som ligger imellem 8 og 22° L., og imellem 36 og 44° N. B., grændser mod N. og N. O. til Frankrig og det biscajiske Hav, som er en Deel af det Atlantiske; mod V. til Portugal og det Atlantiske Hav; mod S. og O. til det Atlantiske Hav, Strædet ved Gibralter og Middelhavet.

Floder.

Floder.

Fem Hovedfloder, som falde i Oceanet, nemlig:

1. Ebro (ford. Iberus), som har sit Udspring i Spaniens nordligste Bjerge, løber for det meste mod Ø., men drejer noget af til S. og falder omsider ud i Middelhavet. Den er paa en lang Strækning seilbar, men i Mundingen er den det ikke. Der kan derfor ikke gaae noget Skib fra Ebro ud i Middelhavet eller fra dette ind i Ebro.

2. Guadalqvivir (f. Boetis), den sydligste Hovedflod i Spanien, imellem Alpujarras og Sierra Morena. Den løber ad V. til det Atlantiske Hav. Ved denne Flod ligger Sevilla.

Nordligere løbe: 3. Tajo (f. Tagus), 4. Duero, 5. Minho. De fire sidste løbe deels igjennem, deels ved Grændsen af Portugal.

Anm. Tinto er en Flod, som udspringer paa Sierra Morena, og falder ud i Middelhavet. Den har sit Navn af Vandet, som har en gul Farve og forsteener Sandet paa en beundringsværdig Maade. Naar der falder en Steen i samme og den bliver liggende paa en anden, saa ere de begge efter et Aars Forløb ligesom sammenlimede. Alle Planterne ved Bredden af denne Flod, og alle de Trærødder, som den berører, fortørres, og faae samme Farve som Vandet. Ingen Fisk kan leve deri, og dens Vand dræber Orm hos Qvæget, hvilket dog i Almindelighed ikke drikker det. Denne besynderlige Egenskab taber den, naar andre smaa Floder falde i samme, og svække dens naturlige Kraft. Vandet bruges som et Lægemiddel.

Der gives adskillige Canaler, hvoriblandt den keiserlige Canal, langs med Ebro, er den vigtigste.

Bjerge.

Bjerge.

De fornemste ere de **Pyrenæiske**, som skille Spanien fra Frankrig. Fra disse gaaer der adskillige Arme, som danne anseelige Bjergstrækninger. De ere tildeels saa høje, at Sneen paa samme aldrig smelter ganske. De mærkeligste ere: 1. **Alpujarras**, ikke langt fra Middelhavet, og 2. **Sierra Morena**, N. for samme.

Jordbund og Clima.

Spanien er et af de frugtbareste og varmeste Lande i Europa, uagtet det ogsaa har bjergfulde og ufrugtbare Egne. Om Sommeren er det meget varmt, om Vinteren for det meste mildt; men det regner her sjelden.

Producter.

Korn gives der i mange Provindser Overflødighed af, men i andre ikke i klækkelig Mængde; af Hamp og Hør har man her ikke saa meget, som man behøver, men denne Mangel erstattes ved en Plante, som kaldes Spartum; saare megen Bomolie, som dog tilberedes slet og forbruges meest i Landet selv; ædle Frugter, fortræffelig Viin og Rosiner i Overflødighed; Kork, Kommen, Anis, Safran, Kali eller Barilla, hvoraf der brændes en meget nyttig Aske; alle Slags vellugtende Urter i stor Mængde; Sukkerrør og Aloe, som tjene til Gjerder i de sydlige Provindser. Faareavlen, især den, som leverer den berømte spanske Uld, er af stor Vigtighed; den berømte Hesteavl er i maadelig Tilstand, og kun endnu i nogle Provindser fortrinlig god; Æsler og meget gode Mulæsler tillægges overalt. Bjergene vrimle af Gjedder. Af Mineralier gives der skjønne Marmorarter, Salt i Overflødighed, Jern, Bly, Tin; varme Kilder og Sundhedsbrønde.

Manufacturer og Handel.

Silke-Manufacturerne ere de vigtigste og tage stedse mere til; der forfærdiges fortræffeligt Klæde, Uldentøj, Tapeter,

Tapeter, Tæpper, Lærreder og Kniplinger; ogsaa gives der Bomulds-, Læder-, Hatte-, Glas-, Jern- og mange andre Fabriker, som bestandig blive mere talrige og blomstrende, men som dog endnu ikke gjøre fremmede Vare undværlige. Der indføres: en Mængde Fabrikvare, ligeledes Korn og saltede Fisk, som deels betales med Landets Producter, især med Uld, Silke, Viin, Brændeviin, Rosiner, ædle Frugter, Oliver, Soda eller Potaske af Barilla, deels med egne Fabricata, saasom Silke-Lommetørklæder, uldne Tæpper, Corduan, Sæbe og Tobak, deels med americanske Producter, især med Sølv og Guld. Derved udbredes de uhyre Rigdomme fra det spanske America over hele Europa. Man regner, at Spanien aarligen faaer fra America henimod for 20 Mill. Rdlr. Guld og Sølv og omtrent for 8 Mill. af alle andre Slags Producter, som for største Delen gaae til fremmede Lande. Spaniernes Activhandel og Søfart drives især paa America; men Handelen med de europæiske Stater drives for største Delen ved fremmede Skibe, og fremmede Kjøbmænd tage endog Deel i Spaniens Handel med dets Colonier, som vel er alle fremmede Nationer forbuden, men derimod i Spanien selv er fri.

Anm. I Spanien regner man efter Reales de Vellon. 10 Realer gaae paa 1 Libra eller Escudo de Vellon. De bekjendteste prægede Mynter ere i Sølv: den forbemeldte Real de Vellon, den mindste, hvoraf der gaaer 20 paa en Piaster (Peso Duro), som accurat vejer en Unze Sølv (Værdie omtrent 1 Rdlr.) og udmyntes i $\frac{1}{2}$ (Escudo), $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{10}$ og $\frac{1}{20}$ under forskjellige Benævnelser; i Guld: Doblons eller Guldpistoler (Værdie omtrent 4 Rdlr.), hvoraf der myntes firedobbelte (Quadrupel), dobbelte, enkelte og halve; i Kobber: Maravedi, hvoraf der gaaer 34 paa en Real, og nogle større Stykker. Af Idealske Mynter gives der en Regningsdoblon, omtrent 3 Rdlr.; den gangbare Piaster til omtrent 5 ℔ 8 ß. og nogle andre.

Indbyggere.

Deres Tal er henimod $10\frac{1}{2}$ Million.

Religio-

Religionen.

Den Catholske er i hele Landet den herskende, men der skal tillige endnu være mange hemmelige Jøder og Mahomedaner. Den forhen saa rædsomme Inquisition er nu særdeles forsigtig og lempelig og neppe en Skygge af hvad den var tilforn. Sproget er en Blanding af adskillige andre Sprog, som Tid efter anden ere blevne talte i dette Rige, men blandt alle dem, der nedstamme fra det Latinske, bærer det spanske dog det største Præg af samme; det er meget dannet og velklingende, og har forskjellige Dialecter, hvoraf den Castilianske er den fornemste. I nogle Egne tales ogsaa Baskisk. Overtro og Bigotterie ere i Spanien endnu meget almindelige.

Videnskaberne.

Her gives mange Societeter til Agerdyrkningens, Konsternes og Videnskabernes Befordring, men menig Mands Dannelse forsømmes ganske.

Regjeringsform.

Spanien er et arveligt Kongerige, som i de Tilfælde, at den mandlige Linie aldeles uddør, tilfalder Prindsesserne. Den Kongelige Magt er indskrænket. Der gives vel Rigsstænder (Cortes), som bestaae af Geistligheden, Adelen og Stæderne, men de ere i lang Tid aldeles ikke blevne sammenkaldte til Rigsdage; dog er i Kongerigernes saakaldte Deputerede, som repræsentere Corterne og fornyes hvert 6te Aar, endnu en Skygge af samme tilbage. Den nuværende Konge er Carl IV. Kronprindsen kaldes Prinds af Asturien og de øvrige Prindser og Prindsesser Infanter og Infantinder.

Inddeling.

Det spanske Monarkie er fremkommen af begge Kongerigerne Castiliens og Arragoniens Forening, og enhver af samme igjen af adskillige Kongeriger og Landskaber, som ere komne til ved Erobringer ɔc.; fremdeles af en Deel af Kongeriget Navarra og nogle andre Landskaber.

I. Castilien, hvortil regnes: de forrige Kongeriger 1. Ny-Castilien. 2. Gammel-Castilien. 3. Leon. 4. Granada. 5. Galicia. 6. Murcia. 7. Fyrstendømmet Asturien 8. Landskaberne Estremadura og 9. Andalusien, indbegriber den vestlige, større Halvdeel af Spanien.

1) Ny-Castilien, i den midterste Deel af hele Landet, paa begge Sider af Tajo og Guadiana, som begge udspringe her, er bjergfuldt, stenet og om Sommeren ualmindelig varmt. Det har mange udyrkede Egne, men Viin og Safran i Overflødighed. Det bestaaer af 5 Provindser: Madrid, Toledo, Guadalaxara, Cuenca og La Mancha.

Madrid (Mantua Carpetanorum), 40° 26′, omtrent midt i Spanien, Høved- og Residentsstaden i Riget, en stor og meget smuk Stad, med 150,000 Indb., ved den lille Flod Manzanares.

Det prægtige Residentsslot; Naturaliecabinettet; den botaniske Have; adskillige Academier; St. Carls Banquen, en fortræffelig Tapet- og Porcellainsfabrik; et stort Salpeter- og Saltværk.

Toledo (Toletum), S. V. for Madrid, ved Tago, har en ubehagelig Beliggenhed. Staden er stor, men fattig, slet beboet og halvforfalden.

Den har 25,000 Indb., en herlig og meget rig Kathedralkirke, en anseelig Silkefabrik i Alcazar, de gothiske Kongers gamle Vaaning og mange Mindesmærker om deres fordums Vælde.

Alcala de Henares (ford. Complutum). — Aranjuez, et Lystslot. 2)

2) **Gammel-Castilien**, N. for Ny-Castilien, indtil Oceanet, gjennemskjæres af meget høje Bjergstrækninger, indbefatter Kilderne til Ebro og Duero, har Korn og Viin i Overflødighed, og stærk Qvægavl, især om Sommeren store Hjorder af vandrende Faar, som have den fineste Uld i Spanien. Det deles i Provindserne: **Burgos, Soria, Segovia** og **Avila.**

Segovia, N. V. for Madrid, en ureenlig og slet befolket Stad, med 10,000 Indb. og en beundringsværdig romersk Aquæduct, et vel conserveret Alcassar, vigtige Manufacturer af fiint Klæde, og stærk Uldhandel.

St. Ildefonso, S. for Segovia, med kostbare Konstsamlinger, og en fortræffelig Speilfabrik.

Escorial, S. O. for Ildefonso, med et berømt Bibliothek, ved et Closter, hvor Kongerne begraves.

Burgos, N. for Segovia, Hovedstaden i Gammel-Castilien, har 10,000 Indb. og en prægtig Kathedralkirke.

3) **Asturien** ligger V. for Gammel-Castilien, ved Oceanet, et smalt, bjergfuldt, koldt og fugtigt, men sundt og veldyrket Kystland, som har Havefrugter og Most i Overflødighed; anseelig Skov; god Horngvægavl; mange stærke og raske Heste; saare mange Steenkul, hvoraf tilberedes Steenolie, og Asbest, som forarbeides, samt andre Mineralier; ligeledes Linnedmanufacturer.

4) **Galicia**, V. for Asturien, den vestligste Provinds i Spanien, paa tre Sider omgivet af Havet og Portugal, meget bjergfuldt og fugtigt. **Finisterra** er det vestligste Forbjerg i Spanien.

Denne Provinds, som Minho løber igjennem, er stærkt beboet, og af de særdeles flittige Indbyggere fortræffelig dyrket; den har Korn, Viin og Havefrugter, en stor Deel godt Høe, store Skove af Skibsbygningsvedd; fortræffelig Qvægavl, anseelige Fiskerier, især af Sardeller; Jern- og Tingruber; Uld-, Bomulds-, gode Linned- og Traad-Manufacturer.

Corunna, ved en Bugt af Oceanet, en Stad med 4000 Indb., nogle Manufacturer, en stor Havn, hvorfra der drives betydelig Handel, og de spanske Postskibe gaae til Havanna og Buenos Aires. — Ved samme Havbugt, ligeover for Corunna, ligger den berømte Krigshavn Ferrol.

5) **Leon**, Ø. for Galicia og Portugal; i N. og S. begrændses det af Bjerge og gjennemskjæres af Duero; Landet, som er bjergfuldt, koldt og fugtigt og ikke tilstrækkelig dyrket, bestaaer af Provindserne **Leon**, **Palencia**, **Valladolid**, **Toro**, **Zamora** og **Salamanca**.

Valladolid, 41° 42', imellem Segovia og Burgos, noget vestlig, en stor og velbygget, men slet beboet og ureenlig Stad med 20,000 Indb.; den har et Universitet, Etamin- og grovt Klæde-Manufacturer og mange Guld- og Sølvarbeidere.

Sala-

Salamanca (ford. Salamantica), 41° 5′, S. V. for Valladolid, en tildeels smuk Stad med 15,000 Indb., har det berømteste Universitet i Spanien og en seeværdig Domkirke.

6) **Estremadura**, S. for Leon, paa Grændsen af Portugal, i S. og N. begrændset af Bjerge, i Midten gjennemskaaren af en Bjergstrækning og af Tajo og Guadiana, et varmt Land, der kunde bedre dyrkes.

Det har Korn, Viin, Havefrugter, og gode Mineralier, men det bestaaer meest af fortræffelige Græsgange, som der fedes meget Qvæg paa.

Badajoz (f. Pax augusta), ved Fl. Guadiana, en Grændsefæstning mod Portugal, er Hovedst.

7) **Andalusien** (Vandalucia) strækker sig sydlig for Estremadura og Ny-Castilien indtil Stræ-det, og indbefatter **Kongerigerne Sevilla** i V., **Cordova** i Midten, og **Jaen** i Ø. Mod N. ligger den høie og meget stenede Bjergstrækning **Sierra Morena**. Den seilbare Guadalquivir løber langs igjennem det.

Det er et af de varmeste og frugtbareste Lande i Europa. Jordbunden er meget godt skikket til Kornavl, men den er langtfra endnu ikke tilbørlig dyrket. Her gives ædle Frugter, herlig Viin, Olie, Silke og Bomuld, saare megen Honning og Spartum, stærk Fædrivt, især Heste- og Faareavl, meget rige Blyminer, Salt og andre Mineralier. I Manufacturerne forarbeides fornemmelig Spartum og Lammeskind, det sidste til Carduan og Tapeter.

Sevilla (ford. Hispalis), 37° 20′, midt i Landet, ved Guadalquivir, den største Stad i Spanien med 80,000 Indb.

Den

Den har meget smalle Gader, en beundringsværdig Domkirke og en arabisk Vandledning, et Universitet, et Konstacademie, en overordentlig stor Tobaksfabrik, Silkemanufacturer, Garverier og en stærk Handel med Landets Producter.

Cadiz, Cadir (ford. Gadir, Gades), 36° 31′, S V. for Sevilla, paa Spidsen af en smal Landtunge, en stor, velbygget og befæstet Stad, med 70,000 Indb.

Den har en berømt Havn, det fornemste Sæde for den spanske Handel (saavel paa de Europæiske Stater, som paa andre Verdensdele) og for den spanske Marine. Der drives næsten ikke Handel med andet end med udenlandske Vare, paa udenlandske Kjøbmænds Regning, og Søfarten drives meest ved udenlandske Skibe.

Cordova (ford. Colonia Patricia, Corduba), 37° 42′, N. O. for Sevilla, ved Guadalquivir, en stor Stad, med 15 til 20,000 Indb., en mærkværdig Domkirke, nogle Baand-, Galon- og Hatte-Manufacturer og det største Hestemarked i Spanien.

Carduanskind har sit Navn af denne Stad.

Anm. 1. Paa Sierra Morena er der anlagt en berømt Colonie af Udlændinger, hvoriblandt mange Tydskere. Den bestaaer af nogle Smaastæder og mange enkelte Gaarde.

Anm. 2. Gibraltar, 36° 5′, det sydligste Forbjerg i Andalusien, er en meget høi, stærk befæstet Klippe, paa tre Sider omgivet af Vand, med en liden Stad (ved Foden af Klippen), som har en Havn. Herefter kaldes det 4 Mile brede Stræde, som skiller Europa fra Africa og forener Middelhavet med Oceanet, Strædet ved Gibraltar. Denne Fæstning har siden 1714 tilhørt Storbritannien.

8) Gra-

8) **Granada (Over-Andalusien)**, S. for Andalusien, langs med Middelhavet, er meget bjergfuldt, men ualmindelig frugtbart paa mangfoldige Producter.

Det har Rosiner og Havefrugter, Bomolie, Sukkerrør, Alun, Soda, Galæbler, megen Honning og Vox, Uld, Sardellefiskerie, Salt, Jern, Marmor og andre Mineralier, men især megen Silke og Uld, som forarbeides i Landet selv, samt fortræffelig Viin.

Bjerget Las Alpujarras, tildeels bedækket med evig Snee, er stærkt beboet og paa det omhyggeligste dyrket af Araber, som have antaget den christelige Religion.

Granada, paa Nordsiden af Alpujarras, en stor, tildeels smuk Stad, med 50 til 60,000 Indb., en mærkværdig arabisk Residents (Alhambra) en prægtig Kathedralkirke, et Konstacademie, et Universitet, et Salpetersyderie og nogle Silkemanufacturer.

Malaga (ford. Malaca), 36° 45', S. V. for Granada, ved Havet, en anseelig Stad, med 40,000 Indb.

Den har en fortræffelig Havn, meget vigtig Handel med Landets Producter, og ligger i en klippefuld Egn, som frembringer den berømte Malaga-Viin.

9) **Murcia**, Ø. for Granada, ved Middelhavet, er deels meget bjergfuldt, deels jevnt, saare veldyrket og meget frugtbart.

Landet har fortræffelige Havefrugter, saasom Oranger og Figener, særdeles megen Soda og Potaske af Barilla, Bomolie,

Bomolie, Spartum, Sukker, Honning, megen Silke, og arbeidsomme Indbyggere.

Murcia, 47° 48′, en stor og velbygget Stad, med 45,000 Indb., Silkemanufacturer, et stort Salpetersyderie og stærk Handel med Silkevare.

Cartagena (Carthago nova, Spartaria), S. for Murcia, ved en Havbugt, en ansee-lig, velbygget og befæstet Stad, med 24,000 Indb., en særdeles god og sikker Havn, store Værfter og Tøihuse for den spanske Marine, betydelige Fiske-rier, anseelige Spartum-Manufacturer og en vigtig Sehandel.

II. Arragon, indbefatter den østlige mindre Halvdeel af Spanien, nemlig Kongerigerne Arra-gon, i indskrænket Betydning, Valencia, Ma-llorca og Fyrstendømmet Cataluna.

1) Valencia, østlig og nordlig for Murcia, langs med Middelhavet, er i V. bjergfuldt, men i øvrigt frugtbart og behageligt, og dyrkes paa det omhyggeligste af de arbeidsomme Indbyggere.

Det har Korn, Frugt, Rosiner, Bomolie, Barilla, Hamp og Spartum, Uld, Salt, og især kostbar Viin og Silke i Overflødighed, indbringende Fiskerier; det mangler heller ikke alle Slags Fabriker.

Alicante (lord. Lucentum), 38° 14′, N. V. for Staden Murcia, ved Havet, en smuk Stad, med 15,000 Indb., en god Havn, stærk Handel og i Omegnen fortræffelig Viinavl.

Valencia, 39° 12′, N. for Alicante, ikke langt fra Havet, en stor Stad, hvori der herskermegen

megen Vindskibelighed, med 80 til 90,000 Indb., en sket Rhede, ½ Miil fra Byen, et Universitet, et Konstacademie, meget vigtige Silkemanufacturer, en Fajance-Fabrik og betydelig Handel. — Murviedro har mange Antiqviteter.

2) Mallorca (Majorca), et Kongerige, som ikkun bestaaer af de Balearisk (Baleares, Gymnesiæ) og Pythyusiske Øer, Ø. for Valencia. Til de første hører Mallorca, den største og fornemste af alle, og Minorca, Ø. for den forrige; til de sidste, nærmere hen til det faste Land, hører Ibiza (Ovissa, f. Ebusus), den større, nordligen, og Formentera, som er mindre og ubeboet, sydligen.

De ere bjergfulde, men dog frugtbare paa mangehaande Producter; især Mallorca. Indbyggerne have et eget og særdeles blandet Sprog.

Palma, paa Mallorca, en velbefæstet Hovedstad, med 24,000 Indb., en Havn, et Universitet, gode Manufacturer og betydelig Søhandel.

Mahon (f. Portus Magonis), paa Minorca, en Stad med en fortræffelig Havn og en stærk Fæstning.

3) Catalunna (Catalonien), den østligste Provinds af Spanien, hvis nordlige Side dannes af Pyrenæerne og sydøstlige af Middelhavet. Den gjennemskjæres af Ebro, er bjergfuld, sund, frugtbar og veldyrket.

Den har Korn, Vin, ædle Frugter, Bomolie, Silke, Kork, Hør og Hamp i Overflødighed, god Qvægavl, mange Mineralier og betydelige Fiskerier. Indbyggerne ere meget vindskibelige og Landet er rigelig forsynet med alle Slags Manufacturer, især af Silke, Uld og Bomuld.

Bar-

Barcellona (Barcino), 41° 26′, en stor, smuk og velbefæstet Stad, med 120,000 Indb., en rummelig Havn, et Konstacademie, et fortræffeligt Canonstøberie, vigtige Bomuldsmanufacturer, mange Kniv-, Vaaben- og Kobbersmede, og stærk Søhandel.

4) **Arragon**, V. for Catalunna, i Midten gjennemskaaret af Ebro, et sandet, i S. og N. bjerg fuldt, men veldyrket og meget frugtbart Land.

Det har Korn, Safran, fortræffelig Hamp, Bomolie, Silke, saare megen Viin og Brændeviin, særdeles megen Olie, stærk Faareavl, meget Jern og mange andre Mineralier, og flittige Indbyggere.

Zaragoza (Saragossa, ford. Salduba, Cæsarea Augusta), ved Ebro, en stor, velbygget Stad, med 36,000 Indb., to prægtige Domkirker, et Universitet, et Konstacademie, Uld- og Silkemanufacturer og betydelig Handel.

Den forrige Hovedstad i hele Arragon.

III. Det spanske **Navarra**, N. V. for Arragon, imellem Pyrenæerne og Ebro, udgjør den større Deel af det forrige Kongerige Navarra, og kaldes, for at skille det fra den franske Deel, **Øvre-Navarra.**

Det er, især i den nordlige Deel, meget bjergfuldt, men har dog de sædvanlige spanske Producter, især Skibsbygningsvedd, Jern, Kobber og Salt. Dets vindskibelige Indbyggere tale Baskisk.

Pamplona (ford. Pompejopolis), ved Foden af de Pyrenæiske Bjerge, er stærkt befæstet, har 12,000 Indb. og et Universitet.

IV.

IV. **Biscaja**, N.V. for Navarra, ved Oceanet, skilles formedelst adskillige Forrettigheder, fra Castilien, som det egentlig hører til, og bestaaer af Provindserne **Guipuzcoa**, **Alava** og **Herskabet Biscaja** (Vizcaya).

Det er meget bjergfuldt, men fortræffelig dyrket. Det har ædle Frugter, mange Æbler og andre Havefrugter, Korn, god Qvægavl, anseelige Fiskerier og fornemmelig særdeles meget og særdeles godt Jern og Staal. Indbyggerne udmærke sig ved Mod, Flid, Behændighed og Frihedskjerlighed. Deres Sprog er en Dialect af det Baskiske. De have Uldmanufacturer, forfærdige ypperligt Jernarbeide (som udføres i stor Mængde), og ere de bedste spanske Søfolk.

San Sebastian, N. for Pamplona, tæt ved den franske Grændse, en befæstet Stad, med 10,000 Indb. og en liden Havn, hvor der drives stærk Handel.

De ved den Pyrenæiske Fred (1659) berømte **Fasan-Øer**, ligge i Grændsefloden Bidassoa.

Bilbao, V. for San Sebastian, ikke langt fra Havet, ved en seilbar Kystflod, en smuk Stad, med 9000 Indb., en Havn og betydelig Søhandel.

Anm. 1. Iblandt alle europæiske Stater har Spanien de største Colonier i de øvrige Verdensdele, nemlig: 1. i Africa: nogle Stæder paa den Barbariske Kyst og de Canariske Øer i det Atlantiske Hav; 2. i Asien: de Phillipinske, Ladroniske Øer og Carolinerne; 3. i America: den vestlige Deel af Nord-America, den vestlige Halvdeel af Syd-America og Øerne Cuba, Porto Rico, samt nogle mindre i Vestindien.

Anm. 2.

Anm. 2. Spaniens Statsindkomster ere omtrent 30 Mill. Rdlr., men dets Statsgjeld meget betydelig; af Colonierne i America har Riget faa directe Indtægter. Landmagten er 80 til 100,000 Mand; Flaaden bestaaer af 50 til 60 Linieskibe.

Anm. 3. Det sædvanlige Vaaben har et gyldent Castel med 3 Taarne for Castilien, en rød Løve for Leon og 3 Lilier for Anjou.

Ridderordenen af det gyldne Vlies (Skind) er af Burgundisk Oprindelse, og uddeles baade af det Østerrigske Huus og Spanien. Den bæres i et ponceaurødt Baand. Carl den III. Ordenen i et blaat.

Spanierne nedstamme fra en Blanding af Tydskere og Landets oprindelige Indbyggere. Allerede længe før Christi Fødsel var deres Fædreland bekjendt under Navn af Hispania, Hesperia og Iberia, hvilket sidste det kaldtes efter Floden Iberus (Ebro). Sædvanlig regnede man hertil det nuværende Portugal, som omtrent indbefattes des i det gamle Lusitania. Landet var meget tidlig berømt for sin Frugtbarhed. Allerede Phoenicerne anlagde der Colonier og byggede Gades (Cadiz) og Malaga. Men siden blev dette Rige et Tvistens Æble for de to mægtige Republiker Rom og Carthago. Omsider seirede Rom, og bragte Spanien under sit Herredømme efter den anden puniske Krig.

Grændser: i N. O. Pyrenæerne, i S., N., V. og V. Havet. — Hovedfloder: Minius (Minho), Durius (Duro), Tagus (Tajo), Anas (Guadiana) og Bætis (Guadalquivir), Iberus (Ebro). Bjerge: Foruden Pyrenæerne, Bjergstrækningen Idubeda, langs med Iberus, Orospeda (Sierra Morena). — Inddeling i tre Provindser: 1. Lusitania, som indbefattede det meste af Portu-

Portugal, grændsede i N. til Durius, i S. til Anas, og beboedes af Lusitani, Vettones, Turduli og Celtici. Hovedstæd: Augusta Emerita. 2. Bætica, den frugtbareste og ved Søfarten meest bekjendte Deel. Grændser i N. og V. Anas, i Ø. Bjergstrækningen Orospeda. Den var beboet af Turdetani, Turduli, Bastuli, Bastitani, Stæder: Corduba (Cordova), Senecas og Lucanuses Fødestæd, Hispalis (Sevilla), Gades (Cadiz), Munda. 3. Tarraconensis eller Hispania citerior, det hele øvrige Spanien, hvis Indbyggere vare især Callaici, Cantabri, Vascones, Astures Arevaci, Edetani, Vaccæi, Ceretani ꝛc. Hovedstæder: Tarraco (Tarragona), Cartago nova, (Cartagena), Toletum (Toledo), Ilerda (Lerida); Saguntum og Numantius vare allerede ødelagde. — Til Spanien regnedes ogsaa de Balearisse Øer, Major (Majorca) og Minor (Minorca).

Anm. De to Bjerge ved Fretum Herculeum: Calpa (ved hvis Fod Gibraltar ligger) i Europa og Abyla i Africa kaldtes Herculeses Støtter. — De sydlige Egne af Spanien var Tarsis, hvorfra Phoenicerne og en kort Tid Israeliterne hentede store Rigdomme.

Ved den spanske Kyst var Saguntum, en græsk Colonie, der gav Anledning til den anden puniske Krig, da den blev forstyrret af Hannibal, fordi den stod i Forbund med Rom.

Ved det romerske Riges Undergang bemægtigede Gotherne sig Spanien. I Begyndelsen af det femte Aarhundrede deelte Sveverne, Alanerne og Vandalerne det imellem sig indtil Vestgotherne igjen (584) undertvang det.

Men ogsaa disse bleve igjen overvundne af Saracenerne, som nedsatte sig i de sydlige Provindser af Spanien. Don Pelagius var den første spanske Prinds, som udmærkede sig i at undertvinge disse Erobrere (der siden kaldtes Mau-

rer,

eer, fordi den største Deel af dem vare fra Mauritanien), og antog (710) Titel af Asturiens Konge. Hans Exempel opmuntrede flere christne Fyrster til at gribe til Vaaben, og Portugal og Spanien bleve nu i mange Aar ideligen forurolige ved blodige Krige. — Maurerne overgik alle deres Samtidige i Konster og Vaaben, og Abdorrhamans Stamme beklædte Thronen henved 300 Aar. Videnskaberne blomstrede i Spanien, medens det øvrige Europa var nedsjunken i Vankundighed og Barbarie. Men de mauriske Fyrsters Svaghed og deres Ministres Udueighed opvakte Borgerkrige, som tilsidst kuldkastede Cordovas Trone og styrtede Abdorrhamans Efterkommere. Paa Ruinerne af dette Rige blev der oprettet adskillige smaa Stater, og mange spanske Stæder fik nu hver især en egenmægtig Behersker. Omsider blev Spanien deelt i 13 eller 14 Kongeriger, og omtrent 1095 blev Henrik af Burgund Greve af Portugal. En Række af tappre Fyrster seirede flere Gange over Maurerne i Spanien, indtil alle Kongerigerne i dette Land, Portugal undtagen, omtrent 1450 bleve forenede ved Ferdinand, Konge af Arragagoniens Giftermaal med Isabelle, Arving og siden Dronning af Castilien; han erobrede Granada og uddrev Maurerne og 170,000 Jøder med deres Familier, der ikke vilde antage den christelige Religion, fra Spanien. Paa samme Tid opdagedes America og Veien til Ostindien; begge Dele havde de uheldigste Følger for Spanien. Maurernes og Jødernes Fordrivelse blottede Landet for Mennesker, og Americas Guldgruber vænnede Spanierne til Ørkesløshed. For at gjøre dem fuldkommen ulykkelige indførte Ferdinand Inquisitionen i sine Lande.

Ferdinand efterlod sig en Datter, som ægtede Philip, Erkehertug af Østerrig, og bragte det hele spanske Monar-

kie

kie til det østerrigske Huus. Efter ham kom Carl I., der besad Spanien med de tilhørende Bilande og de østerrigske Arvelande; han kaldtes som Keiser Carl V. og var sin Tidsalders mægtigste Monark.

Da hans Planer ikke altid vilde lykkes ham, saa nedlagde han Kronen og overlod Spanien til sin Søn Philip II., som arvede alle Carls slette, men næsten ingen af hans gode Egenskaber. Østerrige og Keiserkronen fik hans Broder Ferdinand I. I Begyndelsen af det 18 Aarhundrede (1700) uddøde den østerrigske Regentstamme i Spanien og nu gjorde den østerrigske Linie i Tyskland Fordring paa den spanske Throne. Men den sidste spanske Konge, Carl II., havde ladet sig overtale til, at udnævne Philip, Hertug af Anjou, en Sønnesøn af hans Søster, der havde været givt med Ludvig XIV., til sin Efterfølger. Dette gav Anledning til den spanske Arvefølge- eller Successionskrig imellem Østerrige og Frankrig, hvori Keiseren ogsaa indviklede Tydskland. Den endtes med at Philip i den utrechtske Fred (1713) blev indsat som Konge af Spanien. — Ved Freden 1783 fik Spanien Minorca og Florida igjen, af hvilke den første havde siden 1708 og det sidste siden 1663 tilhørt Storbritannien.

Portugal (Lusitania).

Kort.

Af Güssefeld 1800 i 2 Bl. efter Lopez.

Grændser

Grændser og Størrelse.

Portugal, som ligger imellem 37 og 42½° B. og 8 og 9½° L., omgives mod N. og Ø. af Spanien, nemlig Landskaberne Galicia, Leon, Estremadura og Andalusien; i S. og V. af det Atlantiske Hav. Dets Flade-Indhold er 1900 □ Mile. — De Azoriske Øer ligge under samme Brede, men 12 til 20 Længdegrader vestligere, følgelig paa hiin Side af den første Meridian. Deres Flade-Indhold regnes for 2900 □ Mile.

Vande.

Portugal er overhoved rigere paa Vand, end Spanien, endskjendt alle store portugisiske Floder komme fra det sidste Rige. Men de blive først seilbare i Portugal, som derfor har større Nytte af dem end Spanien. Hovedfloderne ere:

1. Guadiana, den sydligste.

2. Tejo (Tagus), den største og fornemste, som er seilbar for mindre Skibe næsten det hele Rige igjennem.

3. Duero, som ikke synderlig langt er seilbar. Ved samme ligger Staden Porto.

4. Minho. De falde alle ud i det Atlantiske Ocean.

Bjerge.

Adskillige Bjergkjæder komme fra Spanien og endes ved Havet. En af samme, som gjennemskjærer

skjærer Portugal i Midten, danner Sierra de Estrella, paa hvilket er en mærkelig Sø. De sydligste Bjerge ere Sierra Monchique. Den sydvestligste Spidse af Portugal og Europa udgjør det berømte Forbjerg St. Vincent.

Beskaffenhed og Producter.

Portugal har for det meste en tør, bjergfuld og stenet Jordbund. — Korn avles kun i den nordlige Halvdeel, den sydlige derimod trænger til en stærk Tilførsel. Den store Mangel paa Arbeidsfolk, som deels maa tilskrives den haarde Regieringsforfatning, deels menig Mands Tilbøjelighed til Ørkesløshed og Tiggerie, hindrer Kornavlingens Fremme. Viin og Rosiner, slet Bomolie, ædle Frugter, Honning og Vox er der stor Overflødighed paa. Silkeavlen er ikke tilstrækkelig, Qvægavlen slet, og kun Faareavlen, hvis Uld næsten er saa god som den spanske, er betydelig. Søsalt vindes i Mængde. Bjergene ere rige paa Metaller, men som af Mangel paa Brænde ikke kunne benyttes, fortræffelig Marmor, ædle og andre nyttige Stene.

Manufacturer og Handel.

Linnedmanufacturerne ere de vigtigste, men der forfærdiges ogsaa mange Silkevare, meget Klæde, Uldentsi, Baand, Fayence og Pottemagergods i stor Mængde; der mangler heller paa ikke andre Fabriker; men de ere mindre betydelige og de fleste utilstrækkelige for Landet, som derfor faaer mange Levnetsmidler, især Kornvare og saltede Fisk fra Englænderne, imod at betale dem med Landets egne og Colonisernes Producter. De første ere Viin, Viinsteen, Citroner, søde og bittre Oranger og deres Skaller, Laurbær og Laurbærblade, samt andre Frugter, Sumak, Kork, Søsalt, noget Uld og Silke; de sidste ere Sukker, Bomuld, Cacao, Tobak, Farvetræe, Huder, Specerier, Diamanter og Guld. Den portugisiske Handel har hidtil for størstedelen været i Fremmedes Hænder, som her have deres Comptoirer, og Regjeringen har ondt ved at fortrænge dem. Portugiserne drive fornemmelig Skibsfart paa deres Colonier; den europæiske Han-

del drives næsten ganske ved fremmede Skibe. De fornemste Søe- og Handelsstæder ere: Lissabon, Porto og Setuval.

Anm. Man regner i Portugal efter Reis og Millerees, som er blot en Regningsmynt, og Crusader. 35 Reis ere omtrent 4 ß. følgelig 1 Millerees eller 1000 Reis 1 Rdlr. 4 Mk. Sølvmynter ere Real til 40 Reis, Teston til 100 Reis, hvoraf man ogsaa har halve og mindre Stykker. Guldmynter: den nye Crusado til 480 Reis, men den gamle kun til 400 eller omtrent 1 Gylden, Moneo de Ouro (Moidore) til 48 Testons og den største Dobrao til 140 Testoner. I Portugal er der langt mere Guld end Sølv i Omløb, fordi Bjergværkerne paa de portugisiske Colonier yde meget Guld, men kun lidet Sølv.

Indbyggere.

Deres Antal er noget over 3 Mill. Deres Sprog en Dialect af det Spanske. Der gives her bedre Anstalter for Videnskaberne end for Folkets Underviisning. Den store Hob er derfor særdeles uvidende og overtroisk.

Religion.

Den Catholske er den herskende, og der taales ingen anden. Inquisitionen, som vaager herover, er imidlertid ikke streng.

Regieringsforfatning.

Den er uindskrænket monarkisk; Rigsdagene (Cortes), som sammenkaldes af Kongen, have siden 1697 ikke fundet Sted. Regieringen er arvelig for Efterkommere af begge Kjøn. Dronningen var Maria Francisca Isabella. Formedelst hendes langvarige Sygelighed erklærede Prindsen af Brasilien (d. e. Kronprindsen) Johann sig 1799 for Konge af Portugal. — Kronprindsen fører Titel af Prinds af Brasilien; de Kongelige Prindser og Prindsesser kaldes ligesom i Spanien Infanter og Infantinder.

Inddeling.

Inddeling.

Den hele portugisiske Stat i Europa bestaaer af 3 Hoveddele: 1. det egentlige Kongerige Portugal; 2. Kongeriget Algarve og 3. de Azoriske Øer.

I. Det egentlige Kongerige Portugal deles i 5 Provindser: 1. Estremadura; 2. Alentejo; 3. Beira; 4. Entre Dueros e Minho, og 5. Traz os Montes.

1) Estremadura. Tejo løber igjennem samme og i N. begrændses den af Bjergene Estrella. Landet er meget frugtbart og behageligt.

Lissabon (Lisboa, ford. Olisippo), 38° 42', Hoved- og Residentsstaden i Riget, langs med Strandbredden af Tejo, som her er meget bred og danner en stor og sikker Havn, som 1798 blev erklæret for en Frihavn.

En stor Stad med 200,000 Indb., en fortræffelig Vandledning og et Videnskabsacademie; den er Hovedsædet for den portugisiske Handel.

Aquelus, Hoffets sædvanlige Opholdssted. Mafra, det portugisiske Escorial. — Caldas med berømte varme Bade.

Setuval (Holl. St. Ubes), S. for Lissabon, ved en Havbugt. Den har 12,000 Indb., en Havn og meget vigtig Handel, især med Salt.

2) Alentejo, sydøstlig for Estremadura, ved Guadiana, er for det meste bjergfuldt, slet dyrket og den ufrugtbareste og mindst befolkede Provinds i Portugal.

Evora (ford. Ebora, Liberalitas Julia), en gammel befæstet Stad med 12,000 Indb. og et Universitet. — I Estremoz forfærdiges smukke Leerkar. — Elvas og Olivença, ved Guadiana, ere Grændsefæstninger mod Spanien.

3) Beira, N. for Estremadura, imellem Bjergene Estrella og Duero, den største og kornrigeste Provinds i Riget.

Coimbra (ford. Colimbria, Conimbriga), med et Universitet, anseelige Leerkars-Fabriker og 12,000 Indb.

4) Entre Duero e Minho, N. for den forrige, ved Havet, et meget frugtbart, stærkt befolket og allevegne dyrket Landskab, i hvilket der gives vigtige Linnedmanufacturer.

Porto, Oporto (ford. Calle), ved Mundingen af Duero, en stor, velbygget Stad, med 60 til 70,000 Indb., en Havn, betydelige Silkemanufacturer, vigtige Fajencefabriker og Reberbaner, driver stærk Handel især med Viin fra Omegnen.

Braga (ford. Bracara, Augusta), N. O. for Porto, en gammel, anseelig Stad, med 15,000 Indb., den fornemste Kathedralkirke og anseelige Ruiner.

5) Traz os Montes, Ø. for den forrige Provinds, langs med Duero, er bjergfuld, men har frugtbare og veldyrkede Dale.

Bra-

Braganza, en By, som er Hovedsædet for de portugisiske Silkemanufacturer.

II. **Kongeriget Algarve**, er den sydligste Provinds af Portugal, imellem Sierra Monchique, Guadiana og Havet, og i sit nuværende Omfang (fordum hørte en Deel af Spanien og Portugal dertil) meget frugtbar, især paa ædle Stene, Viin, Olie og Spartum; det har betydelige Fiskerier.

Lagos, Hovedstaden med 4000 Indb., ved en Havbugt, har en Havn.

Faro, Ø. for Lagos, en Stad, med 5000 Indb., en Havn og betydelig Handel.

Forbjerget **St. Vincent**.

III. **De Azoriske (Terceiriske, Flamske) Øer**, i det Atlantiske Ocean, udgjøre en Deel af Riget. De have stor Overflødighed af Korn og Viin; ligeledes megen Hamp. De fornemste ere:

San Miguel, den største, bedst beboede og dyrkede.

Terceira (ɔ: den tredie), med den anseelige og velbyggede Hovedstad **Angra**, som har en Havn.

De øvrige ere: **St. Maria**, **St. Georg**, **Gracioſa**, **Pico**, med et meget højt Bjerg, **Fayal**, **Flores** og **Corvo**.

Anm. 1. Portugal beſidder udenfor Europa: i Africa, a) Øerne Madeira og Porto Santo; b) det grønne Forbjergs Øer; c) nogle Landskaber og Stæder paa No-

Negerkysterne samt Øen St. Thomæ i den guineiske Bugt; d) en anseelig Deel af Østkysten. 2. I Asien: a) Goa samt nogle andre Pladser i Ostindien; b) Macao i China. 3. I America: Kysterne af den meget store og særdeles vigtige Provinds Brasilien.

Anm. 2. Statsindkomsterne; imellem 15 og 20 Mill. Rdlr. og omtrent 28 Mill. Rdlr Gjeld; Landmagten: 40,000 Mand; Flaaden 10 til 12 Linieskibe.

Det nuværende Portugal udgjorde fordum den største Deel af det gamle Lusitania, der, som forhen er anført, var en Deel af Spanien. I Krigene mellem Romerne og Carthagenienserne havde det fælleds Skjebne med de øvrige spanske Provindser, og ved det romerske Riges Undergang blev det afverlende undertvunget af Svever, Allaner, Vestgother og Maurer. I det 12te Aarhundrede blev det et Rige for sig selv og derefter forsøget med Algarve. I Slutningen af det 15de og Begyndelsen af det 16de Aarhundrede gjorde Portugiserne store Opdagelser og Erobringer i Africa, Indien og Brasilien, hvilke for størstedelen dog tabtes, medens dette Rige siden var forenet med Spanien. I Aaret 1640 afkastede Portugiserne Spaniernes Herredømme, hvilket havde undertrykket dem meget, og satte Hertugen af Braganza, der nedstammede fra deres gamle Konger, paa Thronen. Hans Efterkommere regjere endnu.

Kongeriget Galizien (Galizien og Lodomerien).

Kort.

Det Güssefeldske fra 1796, tilligemed Vest-Galizien.

Grændser og Størrelse.

Galizien, som ligger imellem 36 og 45° L. og 46 til 53° B., grændser mod V. til Österrige, Schlesien og Preussen; mod N. til Preussen og det russiske Polen; mod Ø. til det russiske Polen og Moldau; mod S. til Ungern og Schlesien. Det har med den 1795 tilkomne Deel af Polen et Flade-Indhold af 2183 □ Mile.

Vande.

Galizien har ingen Hovedflod, som egentlig tilhører Riget selv. Weichselen løber, ikke langt fra sit Udspring, midt igjennem Landet og modtager San, som udspringer her; Ø. for San løber Bug, som ligeledes udspringer her, og som i Preussen falder i Weichselen; S. for samme Dniester; denne har sit Udspring ved Foden af Karpatherne, løber derpaa i Ø. ud af Landet og danner Grændsen mellem Rusland og Tyrkiet. Sydligere løber Pruth og endnu sydligere Sereth; begge falde i Floden Donau.

Beskaf-

Beskaffenhed og Producter.

Galizien har i S. en hei Beliggenhed og steder her til de store og høje karpathiske Bjerge, hvorved det skilles fra Ungarn, og hvoraf adskillige Bjergstrækninger løbe igjennem Landet. Mod N. bliver det stedse lavere og fladere. Den største Deel af Landet er jevnt, men har mange moradsige Egne og store Heder. Det har vigtige Saltværker, betydelig Qvægavl, Uld, megen Vox, Honning, Vildt, Korn, Ost, Tobak, Vedd, ligeledes Marmor, Alabaster, Agat, Calcedon, Onyx, Carniol, Flintestene, Galmey, Jern, Bly, Kobber; Svovlkilder.

Manufacturer og Handel.

De første ere endnu i deres Fremvext, og de fornemste ere, foruden de særdeles vigtige Saltværker, Læder-, Linned- og Uldmanufacturer. Handelen er ikke meget udbredt, men indbringende. Der handles især med Stude, Huder, Læder, Trævare og især Salt. De fornemste Handelsstæder ere: Lemberg og Brody.

Anm. Galizien har ingen særegne Regningsmaader og Mynter, men bruger de almindelige østerrigske Mynter.

Indbyggere.

Deres Tal er over 4 Millioner. Landets Sprog er Polsk.

Religion.

Den Catholske er den herskende, men her gives ogsaa mange Grækere, Armenianere og Jøder; Culturen er endnu meget ringe, men der mangler dog ikke paa Anstalter til at befordre den.

Regje-

Regjering.

Landet tilhører Huset Østerrige og regieres nu af Keiser Franz II.

Inddeling.

Galizien bestaaer af to store Stykker Land, som til forskjellige Tider ere tagne fra Polen, og nu kaldes Øst- og Vest-Galizien.

1. Øst- eller rettere **Gammel-Galizien** indbefatter de egentlige Kongeriger **Galizien** og **Lodomerien** (Halicz og Wladimir), som 1772 bleve tagne fra Polen. De udgjøre den sydlige større Halvdeel af Landet og ere deelte i 18 Kredse.

Lemberg (Leopolis), Hovedst., nær ved Bug, en stor Stad, med 36,000 Indb., et Universitet, en Linned- og en vigtig Læderfabrik og stærk Handel.

Wielitschka, V. for Lemberg, ikke langt fra Krakau, en Stad, med berømte og meget rige Saltgruber. — Bochnia, med Saltværker.

Sambor, S. V. for Lemberg, ved Dniester, en Stad, med en stor Lærredsfabrik, Lærreds- og Traad-Blege, samt vigtige Saltværker.

Brody, N. O. for Lemberg, ved Grændsen, en fletbygget, men folkerig Stad, som har særegne Handelsfriheder og driver betydelig Speditionshandel.

Buko-

Bukowina, imellem Karpatherne og Dniester, omkring Pruth og Sereths Kilder, et bjerg- og skovfuldt Land, som 1777 blev taget fra Fyrstendømmet Moldau og det osmaniske Rige.

Det udgjør den 19de Kreds af Kongeriget Øst-Galizien, er 178 □ Mile stort og har henved 130,000 Indb.

Czernowicz, ved Pruth, Hovedstaden.

2. **Vest-** eller rettere **Ny-Galizien**, d. e. den Deel af Polen, som ved dets sidste og fuldkomne Deling (1795), kom til Østerrige, udgjør den nordlige mindre Deel af Galizien og skilles ved Bug fra Rusland og Preussen, fra det sidste tillige ved Piliza, men fra Øst-Galizien for størstedelen ved Weichsel.

Krakau (Cracovia, f. Carodunum), ved Weichsel, Hovedst. i det forrige lille Polen, en anseelig og smuk Stad, med 24,000 Indb., et stort befæstet Bjergslot, med en Kirke, hvori de forrige polske Konger bleve kronede. Den har ogsaa et Universitet og god Handel.

Sendomir (Sandomir, Sondomirz), N. O. for Krakau, ligeover for Mundingen af San, en anseelig Stad i en meget behagelig Egn.

Lublin, en anseelig Stad, hvor der aarlig holdes tre Messer.

Kongeriget Ungern (Hungaria).

Kort.

Windisch's Kort over Ungern, Presburg, 1 Bl. Korabinsky's Forestilling af Kongeriget Ungern, for Reisende, 1 Bl. 1786. Grev v. Khewenhüllers Kort over Slavonien og Syrmien, ꝛc. (Tab geogr. regni Sclavoniæ cum Syrmii ducatu &c.), Wien. Mannerts Kort 1799, 1 Bl., Nürnberg. Güssefelds Kort over Ungern, 1796.

Grændser og Størrelse.

De ungerske Stater i vidtløftig Forstand, strække sig fra 31½ indtil over 43° L. og fra 44 til henved 50° B. De stode til Tydskland (nemlig den østerrigske Kreds, Mähren, Schlesien), Galizien, Tyrkiet og det Adriatiske Hav. Deres Flade-Indhold er omtrent 5600 □ Mile.

Vande.

1. Donau, Hovedfloden, kommer fra Tydskland, løber i en stor Bue gjennem Ungern, danner paa et temmeligt Stykke Grændserne imellem Ungern og Tyrkiet og løber derpaa ind i Tyrkiet selv. Ved denne Flod ligger Presburg og Ofen. Donau modtager alle de øvrige Floder, nemlig paa sin venstre Side:

2. Morau (March), Grændsefloden mod Østerrige. 3. Den seilbare Waag, der falder i en Arm af Donau. 4. Den seilbare Theis (f.

(f. Tibiscus, Ung. Tissa), hvori falder den fra Ø. kommende seilbare 5. Marosch (ford. Marisus), og endelig i det tyrkiske District 6. Aluta, som udspringer i den østlige Krog af de ungerske Stater.

Paa sin høire Side modtager Donau: 7. Raab. 8. Drau (Drave, Dravus) og 9. den seilbare Sau (Save, Savus), Grændsefloden mod Bosnien og Servien eller Tyrkiet, med hvilken paa den sydlige Side den seilbare 10. Kulp og 11. Unna, ligeledes Grændsefloder, hiin mod Tydskland, denne mod Bosnien, forene sig.

Franciscaner Canalen, som der arbeides paa, skal i Egnen af Segedin forene Donau med Theis.

Plattensøe, imellem Raab og Drau, og Neusiedler-Søe, N. for den forrige, ere Indsøer.

Bjerge.

Paa tre Sider er Landet omgivet af høje Bjerge, hvoriblandt de Karpathiske, som ere af de største i Europa, tage tilligemed deres Forbjerge deres Begyndelse ved Grændserne af Tydskland, løbe i en stor Halvcirkel igjen omkring indtil Donau, udbrede mange anseelige Grene over Landet og skille ved deres Hovedstamme de ungerske Stater fra Schlesien, Galizien, Moldau og Wallachiet.

Clima og Jordbund.

Den nordlige bjergfulde Deel af Landet er kold og sund; den sydligere jevn, varm og meget frugtbar, men den har store Moradser og er tildeels usund.

Pro-

Producter.

Meget Korn, Viin (over 400 Sorter), Tobak, Hamp, Hør og Safran. Vigtig Qvægavl, Fiskerier, Bieavl og indbringende Skove. Af Mineralier haves Guld, Sølv, Kobber, Bly, Jern ꝛc., Steenkul, Alun, Salpeter, Salt og Marmor.

Manufacturer og Handel.

Her fabrikeres Læder, Lærred, Ulden- og Silketøj, Skedevand, Vitriololie; Glas, Jern, meget Pottemagergods. Der udføres næsten ikke andet end ovennævnte Naturproducter og mange Bjergværksproducter, saavel raa som forarbeidede, især Kobber. Der indføres Manufacturvare, Silke, Bomolie ꝛc. Farten paa Donau til det sorte Hav er vel fri, men ikke til stor Nytte. De fornemste Handelsstæder ere: Pesth, Essek, Debrezin, Semlin, St. Veit am Pflaum og Zeng.

Anm. Man regner her ligesom i Tyskland, efter Daler og Gylden. Kun af Skillemynter gives her nogle særegne Sorter.

Indbyggere.

Deres Tal er henimod 9 Millioner. De tale 4 Hovedsprog: 1. Ungersk. 2. Slavonisk. 3. Walachisk. 4. Tydsk. Der tales ogsaa ligesom i Polen fordærvet Latin.

Manufacturerne, Fabrikerne og Videnskaberne trænge endnu til megen Opmuntring.

Religion.

Den Catholske er den herskende. Andre Religionsbekjendere taales.

Regjering.

Ungern, som tilhører det østerrigske Huus, (nu Keiser Franz II.), er et ved Rigsstænder og Rigslove indskrænket Monarkie, arveligt for Efterkommere af begge Kjøn.

Inddeling.

De ungerske Stater have tre Hoveddele: Ungern, Illyrien og Siebenbürgen. I. Det

I. Det egentlige Kongerige Ungern, i indskrænket Forstand, ligger imellem de karpathiske Bierge i N., og Drau og Donau i S. Det deles i Nedre-Ungern, Over-Ungern, (disse igjen i 4 store Kredse, nemlig: Kredsen paa denne og hiin Side Donau og Kredsen paa denne og hiin Side Theis), samt Banatet Temesvar.

Kredsene er atter deelte i Gespanschaften (Comitatus), eller Grevskaber.

A. Nedre-Ungern.

Presburg (Ung. Poson y, Posonium), ved Donau, Ø. for Wien, ikke langt fra den østerrigske Grændse, Rigets Hovedst. med 30 til 40,000 J., et kongeligt Slot og et Academie. — Den Schütt.

Oedenburg (Ung. Schopron y), S. Ø. for Presburg, imellem Neusiedler-Søen og den tyske Grændse, har 12,000 Indb. og berømt Viinavl.

Raab (Ung. Gyor, ford. Arrabonis), Ø. for Oedenburg, ved Raabs Udløb i Donau, en velbygget og stærkt befæstet Stad, med 20,000 J.

Gran, Ø. for Raab, ved Donau, en Stad, som Primas Regni fører Titel efter, med 6000 J.

Stuhlweissenburg (f. Alba Regalis), S. for Gran, den gamle Kroningsstad, har 12,000 J.

Ofen (Ung. Buda, ford. Aqvincum), N. Ø. for Stuhlweissenburg, ved Donau, den forrige Hovedstad, er befæstet og har 21,000 Indb., et Universitet samt Silkemanufacturer og Bade.

Pesth

Pesth (Pestinum), ligeover for Ofen, paa Østsiden af Donau, en anseelig Stad, med 13,600 Indb., har et Universitet og stærk Handel.

Schemnitz, N. for Gran, en Bjergstad, med et Bjergværksacademie, og meget vigtige Guld- og Sølvværker.

Kremnitz, N. for Schemnitz, den fornemste Bjergstad i Ungern, har 10,000 Indb., vigtige Guldgruber og en berømt Mynt. — Neusol har Kobberværker.

B. Øvre-Ungern.

Erlau, O. for Gran, en Stad, med varme Bade.

Tokay, N. O. for Erlau, ved Theis, har den berømteste ungerske Viin.

Debrezin, S. O. for Tokay, den folkerigeste Stad i Ungern, med 25,000 Indb., betydelige Manufacturer og anseelig Handel.

Groß-Wardein, S. O. for Debrezin, ved Floden Körösch, er stærkt befæstet; i Nærheden af samme ere varme Kilder.

Segedin, S. V. for Groß-Wardein, ved Theis's og Marosch's Sammenløb, er befæstet og har 16,000 Indb.

C. Banatet Temesvar.

Temesvar (Temena, Temevarinum, ford. Tibiscus), S. O. for Segedin, en velbygget og stærkt befæstet Stad, med 10,000 Indb.,

Sil-

Silkemanufacturer og vigtig Handel. Banatet (Districtet) kaldes efter den.

II. Illyrien udgjør den sydlige Deel af de ungerske Stater og indbefatter Kongerigerne Slavonien og Croatien.

1. Kongeriget Slavonien.

Det omgives næsten ganske af Drau, Sau og Donau, er bjergfuldt, har tildeels mange Søer og Moradser, men er særdeles frugtbart, har store Skove og især god Qvægavl. Det er slet befolket og har stor Mangel paa Haandværksfolk og Fabriker. Den østlige Krog udgjør Hertugdemmet Syrmien.

Essek (ford. Mursa), ved Drau, i en moradsig og meget usund Egn, en stærk befæstet Hovedstad, med 8000 Indb.

Peterwardein (ford. Acunum), en stærk Fæstning ved Donau og Theis.

Semlin, ved Saus Udløb i Donau, ligeover for Belgrad, Middelpunctet for Handelen imellem Wien og Constantinopel.

2. Kongeriget Croatien,

V. for Slavonien; mere bjergfuldt, sundere, mindre frugtbart og dyrket end dette, men i øvrigt af samme Beskaffenhed. Endeel deraf hører til Tyrkiet. Landet er forenet med Ungern, men ikke indlemmet deri.

Agram

Agram (Zagrab), ved Sau, Hovedstaden.

Carlstadt, S. for Agram, ved en seilbar Kulpa, en fri Handelsstad, hvorfra der gaaer to fortræffelige Landeveje over Bjergene til Dalmatien.

3. Kongeriget Dalmatien,

et Kystland, som strækker sig langs med det Adriatiske Hav, skilles ved øde Bjergstrækninger fra Croatien og Bosnien, og gaaer til Albanien. Det var forhen deelt imellem Tyrkiet, Østerrige og Venedig, men den venetianske Deel er nyligen bleven østerrigsk.

a) Det gamle østerrigske Dalmatien udgjør den nordligste og mindste Deel af Kongeriget paa det faste Land og er endnu forenet med det østerrigske Croatien.

St. Veit am Pflaum (Fiume eller Rika), S. V. for Carlstadt, ved Havet og tæt ved de tydske Grændser, en Stad med en Frihavn, betydelige Sukkersyderier, Tobaksfabriker, Voxblege, anseelig Sehandel og 6000 Indb.

Zeng (Seng, Sein), S. O. for Fiume, ved Havet, en Stad, med en Frihavn og stærk Sohandel. — I denne Deel af de østerrigske Litoralande (s. Triest) ere Havnene Bucari, Porto Re og Carlobago.

b) Det nye østerrigske, forhen venetianske Dalmatien, kom ved Campo Formio Freden 1797 til Østerrige. Det indbefatter ikke allene den hele

øvrige Deel af den Dalmatiske Kyst, paa Republiken Raguſa nær, men ogſaa mange ſmaa og ſtore Øer, der ligge forved ſamme. Det faſte Land er bjergfuldt, ſtenet og ſlet dyrket, men de jevnere Egne, Dalene og mange Øer meget frugtbare paa Korn, Mahis, Viin ꝛc. Indbyggerne drive ogſaa Qvægavl og ved Kyſterne Fiſkerie. De ere af Herkomſt og Religion deels Grækere, deels Morlaker og Heyducker, krigerſke, og gode Søfolk. Størrelſe: 250 □ Mile; Folkemængden: 250,000. Det er endnu ikke forenet med Ungern.

Zara, S. for Seng, ved det Adriatiſke Hav, har 6000 Indb. og en meget god Havn.

Svalatro, S. O. for Zara, har 6000 Indb., mærkværdige Ruiner og en Havn.

Anm. For at betrygge ſig mod de halvbarbariſke Naboers Indfald, har man oprettet militaire Grændſedidricter langs med de tyrkiſke Grændſer. Alle Bønderne ere her Soldater, og ved den hele Grændſelinie ſtaaer der baade Nat og Dag Skildvagter.

III. Storfyrſtendømmet Siebenbürgen (Transilvania); Flade-Indhold: 730 □ Mile; Folkemængde: 1,400,000 Indb.

Det udgjør den øſtlige Deel af de ungerſke Stater og er foruden Ungern, omgivet af Bukowina, Moldau og Valakiet. Landet ligger høit, indſluttet af høje Bjerge med ſnevre Paſſer (Portæ), hvori Floderne Marosch og den ſeilbare Aluta udſpringe, og er deels ſkovfuldt, deels frugtbart. Det har meget Korn, Viin, Frugt, Qvægavl og mange

mange Slags Mineralier, hvoriblandt ædle Metaller og Salt. Manufacturerne ere ubetydelige og den fornemste Handel drives med Landets Producter. — Indbyggerne bestaaer af Ungerer, Szekler og Sachser (gamle Tydske), hvoraf enhver har sit eget District og sin særegne politiske Forfatning. De priviligerede Religioner ere den Catholske, den Evangelisk-Lutherske og Reformeerte og den Socinianske. Det tilhører det østerrigske Huus (nu Franz II.).

Det bestaaer af 3 Hoveddele: Ungernes, Sachsernes og Szeklernes Land.

Hermanstadt (Ung. Szeben, Cibinium), ikke langt fra Aluta, sydlig, Hovedst. i Fyrstendømmet (især Sachsernes Land); den er velbygget og har 20,000 Indb.

Kronstadt, Ø. for Hermanstadt, ikke langt fra Alutas Kilder, en anseelig Stad i Sachsernes Land.

Clausenburg, N. V. for Hermanstadt, en befæstet og velbygget Hovedstad i Ungernes Land, med 10,000 Indb.

Anm. Ungern med tilhørende Lande bidrager, efter nogle Efterretninger, til det østerrigske Monarkies samtlige Statsindkomster ikke over 13 Millioner Rigsdaler, underholder over 50,000 Mand af den østerrigske Armee, og kan i Nødsfald, paa egen Bekostning stille endnu engang saa mange i Marken.

De nuværende ungerſke Lande hørte fordum til Pannonia, Sarmatia, Dacia og Illyricum. Jazygum Metanaſtarum Regio var den nordøſtlige Deel af Landet.

1. Pannonia, indbefattende det meſte af Ungern og noget af Tydſkland (ſ. S. 161), var deelt i 1) Pannonia ſuperior, ſom i N. og Ø. grændſede til Donau, i S. til Arabo (Raab), i V. til Bjerget Cetius; 2. Pannonia inferior, ſom i N. grændſede til Arabo, i Ø. til Donau, i S. til Savus, og ſom havde følgende Stæder: Taurunum (Belgrad) Murſa (Eſſek) og Sirmium. Iblandt Folkeſlagene vare Scordiſci og Tauriſci.

2. Nordlig for Donau var Dacia, ſom blev gjort til romerſk Provinds af Trajan. Grændſer: i S. Donau, i V. Tibiſcus (Theis), i Ø. Hieraſſus (Pruth), i N. de carpathiſke Bjerge. I det Stykke deraf, ſom nu hører til de ungerſke Lande, laae: Ulpia Trajana og Tibiscum.

3. Det gamle Illyricum eller Ilbyris indbefattede Liburnia og Dalmatia.

a) I Liburnia boede Japydes, hvis Hovedſtad var Metulum og Liburni, ſom havde Jadera og Æmona.

b) I Dalmatia boede Autariatæ og Ardyæi. Der var Stæderne: Salona, Delminium, Epidaurus, (ved det nuværende Raguſa) Scodra (Scutari), Olcinium.

En Deel af Dalmatien blev i de ſenere Tider kaldet Prævalitana; og der forſtodes da under Illyricum Magnum eller Orientis alle romerſke Provindſer i Europa Ø. for det Adriatiſke Hav.

De ungerſke Lande bleve efter Romernes Periode Tid efter anden indtagne af Vandaler, Gother, Hun-

Hunner, Gepider, Avater og Ungerer og tildeels af Servier og Croater.

Først i det 11te Aarhundrede kaldte Stephan I. sig Konge af Ungern, indførte den christelige Religion og lagde Siebenbürgen dertil. I samme Aarhundrede blev Riget Ungern forøget med Croatien og Dalmatien, som før havde havt egne Konger. I det 16de kom Ungern til Østerrige, fordi den sidste ungerske Konge var beslægtet med dette Huus. Men de østerrigske Regenter maatte ofte og længe kjempe med Medbeilere, som valgtes af Modpartiet og understøttedes af Tyrken, med hvem Østerrige derfor maatte føre store Krige. Ogsaa Protestanternes Undertrykkelse, hvilke i disse Lande, især i Siebenbürgen ere meget talrige, gav Anledning til Uroligheder og Opstand.

Det Tyrkiske Rige.

Kort.

Carte de l'Empire du Grand-Seigneur, tant en Europa, qu'en Asie, par Robert de Vaugondy; ligeledes et af Reinecke, Weimar, 1800, 1 Bl.

Beliggenhed og Størrelse.

Det Osmaniske Rige strækker sig over en stor Deel af Europa, Asia og Africa, fra 34 til 65°

65° L. og omtrent fra den nordlige Vendekreds til 47° B.

De tyrkiske Lande i Europa

ligge imellem 34 til 49° L. og 34 til 47° B. De grændse mod N. til de ungerske og russiske Lande; mod V. til det Adriatiske og Joniske Hav; mod S. til Middelhavet; mod O. til det sorte Hav, Sundet ved Constantinopel, Mar di Marmora, Hellespont og til de russiske Landskaber. Deres Flade-Indhold regnes for 11,000 □ Mile.

Vande.

Hovedfloder ere: 1. **Donau**, som kommer fra Tydskland og Ungern, danner paa en langt Strækning Grændserne imellem Ungern og Tyrkiet, og løber derpaa ind i de tyrkiske Lande. Den modtager paa sin venstre Side **Aluta**, **Sereth** (Ararus), og **Pruth**, og falder igjennem fire Mundinger ud i det sorte Hav.

2. **Dniester** (Nieſter, Danastris, f. Thyras), Grændseflod mod Rusland, kommer fra Galizien.

Kystfloder ere: **Maritza** (f. Hebrus), den østlige, og **Vardar**, den vestlige.

De Vande, som enten ganske eller for største Delen høre dertil ere: **det sorte Hav** (f. Pontus euxinus), som aldeles ingen Øer har; **Sundet ved Constantinopel** (Bosporus Thracicus) eller den **thraciske Bosporus**; **Søen Marmora** (**Mar di Marmora**, ford. Propontis), **Canalen ved Dardanellerne** (ford. Hellespontus); **Arkipelagus** (ford. Mare Ægæum).

Bjerge.

Bjerge.

S. for Donau er Landet meget bjergfuldt. Hovedbjergkjæden er: **Hæmus**, som løber fra det sorte Hav til det Adriatiske vestligen, og udbreder derpaa adskillige store Grene. En af disse Grene løber fra N. til S. og endes med det høje Bjerg **Athos**, et af de berømteste Bjerge i Verden, paa en lille Halvøe, der ligger Ø. for to andre Smaaøer i Arkipelagus. En anden Bjergstrækning gjennemskjærer den store Halvøe, Grækenland, der strækker sig langt ud i Middelhavet, og danner der de berømte Bjerge: **Olympus**, **Pindus**, **Oeta**, **Parnas** og **Helicon**.

Clima og Jordbund.

Luften er sund og behagelig; om Vinteren skarp og kold, om Sommeren meget varm, S. for Hæmus ustadig. — Jordbunden er, paa de høje Bjerge nær, meget frugtbar, men ikke godt dyrket.

Producter.

Meget Korn, især Riis, Vin og ædle Frugter, Bomuld, Silke, Oliver, Tobak, Vedd, Safran, Farvejordarter, Træer og Værter, som levere kostbare Gummiarter, mange Apothekerurter; god Qvæg-, Heste- og Bieavl, Vildt, Fiskerie; Jern, Salt, Svovl, Alun, Salpeter, Smergel, Meerskum, Marmor og mange mineralske Kilder.

Manufacturer og Handel.

Bomulds-Manufacturerne, som fabrikere det berømte tyrkiske Garn, ligeledes Garn og Kamelot af Kameelhaar, fremdeles Silke- og Læder-Manufacturerne ere af stor Vigtighed; Linned- og Uld-Manufacturerne ere ubetydelige; vigtigere ere Kobber- og Vaabenfabrikerne og de skjønne Farverier. Der udføres især: Silke, raa og spunden Uld

og

og Bomuld, Vin, ædle Frugter, Bomolie, Tobak ꝛc., Kameel- og tyrkisk Garn ꝛc. Da Udførselen er langt større end Indførselen, saa kommer derved aarligen store Summer ind i Landet. Der indføres især Tørklæder, uldent Tøj og Huer, alle Slags Guld-, Sølv-Galanterie- og Jernvare. Tyrkernes Søfart strækker sig kun til deres Kyster, og deres udenrigske Handel drives ved fremmede Skibe. De fornemste Søe- og Handelsstæder ere: Constantinopel, Scutari og Saloniki. I Handelssproget kaldes det tyrkiske Rige Levanten.

Anm. Man regner efter Pjaster, Para og Asper. 3 Asper er 1 Para; 40 Para er 1 Pjaster, det er omtrent 4 ß. Disse tre Sorter udmyntes i enkelte og flere Stykker i Sølv; af Guldmynter haves blot Ducater, som her kaldes Zechiner, fra 105 til 155 Paras. Store Summer bestemmes efter Punge, hvoraf hver gjelder 500 Pjaster; men en Guldpung 15000 Ducater.

Indbyggere.

I alle tyrkiske Lande i Europa boe efter nogle henved 12 Mill. og efter andre 22 Mill. Mennesker. De tale adskillige Sprog. De osmanske Tyrker, den herskende Nation, tale Tyrkisk, Hoffet og de Lærde Arabisk; Grækerne, som næsten endnu ere talrigere end Tyrkerne, tale Ny-Græsk; Servierne, Bosnierne og Bulgarerne Slavonisk; Indbyggerne i Moldau og Valakiet tale Valakisk; Arauterne have deres eget Sprog; ogsaa Europæerne af andre Nationer (Franker, som tale Lingua Franca, fordærvet italiensk). Armenianerne og Jøderne ere meget talrige. — Tyrkerne have vel Academier og Skoler, men Videnskaberne ere dog i en slet Tilstand hos dem. Den næsten totale Mangel paa Bogtrykkerier forhindrer Almuens Dannelse.

Religion.

Den herskende Religion er den muhamedanske, hvis Overhoved kaldes Mufti. Andre Religionsbekjendere taales imod at betale en vis Afgivt.

Regiering.

Regtering.

Den er uindskrænket og despotisk, og arvelig i den mandlige Linie. Riget beherskes af den tyrkiske Keiser (Storsultanen, nu Selim III.). Den øverste Stats- og Krigsminister kaldes Storvizir. Statholderne i Provindserne kaldes Beglerbegs, Paschaer og Sandschaker. I nogle tyrkiske Provindser regiere Voivoder og Agaer, som ere uafhængige af Paschaer og Sandschaker, de Districter, der ere overladte til dem. Statssagerne afgjøres i Divanet (det høieste Statscollegium).

Inddeling.

Riget deles i to Hoveddele: Romanien (Rum-Ili) eller den europæiske og Anadoli eller den asiatiske Deel. Det bestaaer deels af umiddelbare Provindser, deels af middelbare og ganske afhængige, deels af Lande, der staae under Storsultanens Beskyttelse.

A. De umiddelbare Provindser ere: 1. Statholderskabet Rum-Ili. 2. Øerne i Archipelagus. 3. Servien. 4. Bosnien og 5. Bessarabien.

I. Statholderskabet Rum-Ili har en Beglerbeg og indbefatter Landskaberne: 1. Rum-Ili; 2. Bulgarien; 3. Arnaut; 4. Thessalien med Livadien, og 5. Morea.

1) Rum-Ili (Landet Rum) Romanien, de Gamles Thracien. Det omgives paa to Sider af det sorte Hav, Søen Marmora, Archipelagus, og af de Bugter, der forbinde disse Vande, Hellespont og den thraciske Bosporus; paa begge de andre Sider

Sider af Bjergkjæden Hæmus, (som her kaldes Tschengje eller den store Balkan) og Pængæus. Midt igjennem Landet løbe Bjergstrækningen Rhodope og Floden Maritza. Det har meget store, særdeles frugtbare, men slet bebyggede Sletter. Indbyggerne ere foruden Osmanerne, Græker og Valaker.

Constantinopel (Tyrkisk Consthantinah, Stambûl, Istambûl, ford. Byzantium, siden Constantinopolis), 41° 1', Hovedstaden i hele Riget, ved Søen Marmora, har efter nogle 300,000, efter andre 600,000 Indb.

Den ligger paa Høje i en fortryllende Egn og har en af de bedste Havne i Europa. Udvendig fra har den et smukt Udseende, men indvendig er den urenlig og har slette Træhuse. Serailet med den store Port, hvorefter Hoffet kaldes den høje Port; den meget prægtige Sophiemochee, og andre kostbare Mocheer, med høje Minareter, den store Plads Armeidan (Hippodromus), med sin ægyptiske Obelisk; Castellet de syv Taarne; Bezarerne eller Bezenstenene; de store Gjestgivergaarde: Hanerne; Vandledningerne, Springvandene og de prægtige Bade, de offentlige Bibliotheker, de underjordiske Vaaninger og de herlige Kayer. Paa hiin Side Havnen ere Stæderne Pera, med de udenlandske Ministres Palaier og Galata; mange Silke- og anseelige Bomuldsmanufacturer; den driver en meget vigtig og udbredt Handel.

Adrianopel (Tyrk. Edreneh, ford Hadrianopolis), N. V. for Constantinopel, ved den seilbare Maritza, en stor Stad, med 130,000 Indb., et keiserligt Palais, skjønne Mocheer, en smuk Bers, gode Silke- og Lædermanufacturer, mange Farverier og Silkemøller. Den har en stærk Handel og ligger i en meget veldyrket Egn.

Philip-

Phillippopel (ford. Philippolis), N. V. for Adrianopel, ved Mariţa, som her bliver seilbar, en stor Stad, med 100,000 Indb., meget stærk Riisavl og betydelig Handel.

2) Bulgarien, N. for Romanien, imellem Hæmus (over hvilken Porta trajani fører) og Donau, et bjergfuldt, i Dalene og Sletterne særdeles frugtbart Land, som er rigt paa Korn og Viin, og hvis Indbyggere, Bulgarer, ere et raat, men fredeligt Folk, der driver stærk Qvægavl og Handel, taler Slavonisk, og er deels af græsk, deels af muhamedansk Religion.

Sophia, N. V. for Phillippopel, Hovedst. i Bulgarien, temmelig stor og folkerig, driver betydelig Handel.

Widdin (ford. Bononia), N. for Sophia, ved Donau, en stor og befæstet Stad.

Drostschuk (Rußczuk), Ø. for Widdin, ved Donau, en temmelig stor og folkerig Stad, med Saffian-, Klæde-, Musselin-, Linned- og andre Manufacturer samt stærk Handel.

Imellem begge ligger de anseelige Stæder Nikopoli (Tyrk. Nebol, ford. Nicopolis) og Szistove ved Donau. Den sidste bekjendt af Fredscongressen 1790.

Varna, Ø. for Nicopoli, ved det sorte Hav, en befæstet Stad, med 18,000 Indb., en god Havn, den eneste paa den europæiske Side af det

sorte

forte Hav, og stærk Handel; den er Stapelpladsen for Handelen imellem Constantinopel, Bulgarien og Valakiet.

3) **Arnaut** indbefatter begge Landskaberne Macedonien og Albanien.

a) **Macedonein** skilles ved Pangæus fra Romanien, ved de Scardiske Bjerge fra Bulgarien og Servien, ved de Acrocerauniske Bjerge fra Albanien og ved Olymp fra Thessalien; i S. trænger en dyb Havbugt ind i Landet, som danner en Halvøe med tre Spidser; paa den østligste Side af samme ligger det høje og berømte Bjerg Athos, det hellige Bjerg. Vardar har her sine Kilder og sin Munding.

Det har store Skove, mange Faar med fiin Uld, meget Korn, Bomuld, Vin og Bomolie, en frisk, reen Luft, men mange ubeboede og ubebyggede Egne. De fleste Indbyggere ere Valaker og Græker.

Saloniki (Thessalonica), en stor Stad, med 80,000 J., ved en Havbugt, som kaldes efter samme, med meget vigtig Handel og fortræffelige Antiqviteter.

b) **Albanien**, de Gamles græske Illyrien og Epirus, V. for Macedonien, langs med det Adriatiske og Middellandske Hav, som her kaldes det **Joniske**, er bjergfuldt, men rigt paa Frugt og Græsgange. Siden 1800 høre hertil adskillige Stæder, som tilforn tilhørte den forrige Repub. Venedig.

Albanerne, af Tyrkerne kaldet Arnauter, tale deels Slavonisk, deels det gamle illyriske Sprog, og ere deels græske Christne, deels Muhamedaner.

Scutari (ford. Scodra), nordlig, en ansee-lig Stad, med et stærkt befæstet Bjergslot og betydelig Handel.

Dul-

Dulcigno (ford. Olcinium), hvis Indbyggere ere Sørøvere, ikke langt fra Scutari.

Janinah, S. for Scutari, Hovedst. i Epirus, en stor Stad, som driver udbredt Handel.

4) Thessalien (Thessalia) og Livadien, det gamle Grækenland i indskrænket Betydning, strækker sig fra Bjerget Olympus til den corinthiske Landtunge og fra det joniske Hav til Arkipelagus.

Det første har mange ædle Frugter, Viin, Bomlie og Bomuld; det sidste er meget bjergfuldt, men har dog en Mængde ædle Frugter, Rosiner og Bomolie. De fleste Indbyggere ere Græker. Mange Antiqviteter.

Bjergene Muzzove (Pindus) og Lacha (Olympus), Helicon.

Larissa, Hovedstaden i Thessalien, ved Floden Salampria, (f. Peneus), driver god Handel.

Athiniah, Setines (ford. Athenæ), paa den sydlige Halvøe ved Havet, en Stad, med 6000 Indb. og mange prægtige Ruiner.

Delphi, Theben og Megara ere nu kun ubetydelige Smaastæder, uden mindste Spor af deres forrige Pragt.

5) Halvøen Morea (f. Peloponnesus), deels bjergfuld, deels jevn og frugtbar, især paa Bomolie, Viin ꝛc. Forbjerget Matapan (f. Tænarium), berømt som den med Nordkap i Norge corresponderende Sydspidse af Europa. Indbyggerne ere deels Græker, deels Albaner.

Corinth

Corinth (ford. Corinthus), en meget forfalden Stad.

Napoli di Romania (ford. Nauplia), S. for Corinth, ved Havet, en anseelig og befæstet Stad, som driver stærk Handel.

Misitra (Sparta), S. V. for Napoli, en temmelig anseelig Stad.

II. Øerne i Arkipelagus udgjøre tilligemed den thraciske Chersonesus Kapitain Paschas Statholderskab, og ere efter deres Beliggenhed deelte imellem Europa og Asien. Til den europæiske Deel hører:

1) Den thraciske Chersonesus, en lang smal Halvøe, som strækker sig sydlig fra Thracien, og bidrager til at danne Hellespont (Tyrk. Bogaz, d. e. Canal). Landtungen beskyttes af to Casteller, de gamle og nye Dardanneller, hvoraf det ene ligger lige over for det andet i Asien. Halvøen har stærk Viinavl.

Gallipoli (ford. Gallipolis), ved det nordøstlige Indløb til Hellespont og Søen Marmora, en temmelig stor og stærkt befolket Stad med en god Havn og anseelig Handel.

2) Det græske Arkipelagus (som Tyrkerne kalde det hvide Hav) er ligesom besaaet med Øer.

De ere allesammen meget bjerg- og klippefulde, men nogle af dem særdeles frugtbare, især paa Viin, Rosiner, Bomolie, Bomuld og Gummitræer. De ere mere mærk-

værdige

værdige af deres glimrende Forfatning i Oldtiden, som deres prægtige Ruiner endnu vidne om, og af deres naturlige Beskaffenhed, end af deres nuværende Tilstand. De beboes næsten ene af Græker, hvoraf de fleste er Søfolk og staae under en Beglerbeg. Blandt de europæiske ere følgende de vigtigste:

a) **Lemno** (Lemnos), sædvanlig **Stalimene**, midt imellem den thraciske Halvøe og Bjerget Athos i Macedonien.

b) **Negropont, Egripo** eller **Ægribos** (ford. Euboea).

En meget lang og smal Øe, langs med Kysten af Livadien, som den skilles fra ved det smalle Sund Euripus, som er forsynet med en Bro og er berømt af sin uregelmæssige Ebbe og Flod. Den har meget høje Bjerge og særdeles frugtbare Sletter.

c) **Sciro** (Scyros), Ø. for Negropont, er meget klippefuld og har Viin og Ost, som udføres.

d) **Andro** (Andros), østlig ikke langt fra Sydspidsen af Negropont.

En af de behageligste, vandrigeste og frugtbareste; den har Korn, Viin, Bomolie, ædle Frugter og især Silke i Overflødighed.

e) **Tine** (ford. Tenos), S. for Andro, er rig paa Silke, Frugt, Bomuld og Korn.

f) **Naxia** (ford. Naxos), S. O. for Andro, den frugtbareste Øe i Arkipelagus, har fortræffelige Vine og ædle Frugter, megen Olie, Bomuld, Silke og den bedste Smergel.

V. for Naxos ligger de af deres Marmor og Grotter berømte Øer: Paros og Antiparos. Imellem

Paros

Paros og Tine ligger den i Oldtiden berømte Delos, en ubeboet Klippe med fortræffelige Ruiner.

g) Milo (ford. Melos), den forreste Ø i Arkipelagus, henimod Morea.

Den har underjordisk Ild, en usund Luft, slet Vand, særdeles meget Svovl, Alun, mange Jerngruber, Salt, berømte varme Kilder, meget Korn, Viin, ædle Frugter, Honning og Qvæg. Staden af samme Navn har 6000 Indb. og en fortræffelig Havn.

h) Kimoli (Cimolis), eller Argentierre, tæt ved Milo, nordlig, er klippefuld og ufrugtbar, men bedækket med en berømt Jordart.

3) Øen Candia (egentlig Kriti, de Gamles Creta), en af de største Øer i Middelhavet, 70 Mile lang og 10 Mile bred, er for det meste bedækket med Fjelde, hvoriblandt det høje Psiloriti (Ida), som leverer Gummi-Traganth og hvorved Labyrinthen er.

Den har en sund Luft, er meget frugtbar og har Viin, Bomolie, Silke, Uld ɔc., hvormed den driver stærk Handel, samt mange Silkefabriker. De fleste Indbyggere ere Grækere. Den staaer under en egen Høvedsmand og har 350,000 Indb.

Candia (Tyrk. Kret), Hovedstaden, ved Havet, med en tilstoppet Havn.

Nordlig den frugtbare Ø Santorin (ford. Callista, siden Thera), et vulcanskt Product.

III. Servien, et særeget Statholderskab under en Pascha; det fører Titel af et Kongerige, ligger V. for Bulgarien, imellem Scardus og Donau.

Det

Det er bjergfuldt, har store Skove, en frugtbar Jordbund, stærk Qvægavl og anseelige Bomuldsvæverier. Indbyggerne, Servier og Raitzer, tale Slavonisk og bekjende sig til den græske Kirke.

Belgrad (Græsk-Weissenburg, Alba Græca, ford. Singidunum), ved Sau og Donau, en berømt og stærk Fæstning, hvor der drives stærk Transithandel imellem de osmanske og østerrigske Stater.

Den har ofte været indtaget af de Christne og Tyrkerne. En Pascha af første Rang commanderer her.

6. **IV. Bosnien** (Tyrk. Bosna), V. for Servien, et særeget Statholderskab, som fører Titel af et Kongerige, et bjerg- og skovfuldt Land, har god Agerdyrkning, Qvæg- og Viinavl, og meget Bygningsvedd. Bosniakerne tale Slavonisk og ere tildeels Muhamedanere, men for største Delen græske Christne. Det indbefatter ogsaa det tyrkiske Croatien og Dalmatien.

Bosna (Serajo, Seraglio, Sarai), den anseelige Hovedstad i Bosnien, har en betydelig Vaabenfabrik og stærk Handel.

V. Bessarabien, imellem Donaus, det sorte Havs og Dniesters Udløb, et ganske jevnt og særdeles frugtbart Land, uden Bjerge og Skove, med vilde Heste og Faar.

I de hede Aarstider mangler det Vand og i Regntiden har det mange Moradser. Indbyggerne, budschakiske Tatarer, leve af Agerdyrkning og Fædrivt.

Kilia (Killa nova), ikke langt fra det gamle Lycostomon, ved den nordligste Arm af Donaumundingen, driver stærk Handel.

Ismail (Simil), ved samme Arm af Donau, længere op, en befæstet Stad med mange Manufacturer især af Chagrin.

Bender, ved Dniester, en temmelig stor St. og stærk Fæstning med 80,000 Indb. Her residerer en Pascha af 3 Tôk.

Akkierman (Polsk: Bialogrod) ved Dniesters Udløb i det sorte Hav, en befæstet Stad med en Havn og Sehandel.

B. Middelbare og meget afhængige Provinder ere Fyrstendømmene Vallakiet og Moldau, som have eens Forfatning og Indbyggere. De regjeres af indfødte Fyrster (Hospodarer. Tyrk. Begk), som beskikkes og afsættes efter eget Tykke af den tyrkiske Keiser, og betale aarlig en stor Tribut. Indbyggerne ere Valaker, blandede med mange andre Folkestammer, tale et særdeles blandet Sprog, have tyrkiske Sæder og bekjende sig til den græske Kirke.

I. Fyrstendømmet Valakiet, (1150 □ Mile stort) ligger N. for Bulgarien, imellem Donau og de siebenbürgske Bjerge, har i N. mange høje Bjerge, i S. langs med Donau meget frugtbare Sletter, mange Floder, hvoriblandt den seilbare Aluta og Sereth, som her falde i Donau.

Det

Det har meget Korn, Viin, Frugt, store Egeskove, stærk Fædrivt, ypperlige Heste, en utrolig Mængde Fisk og vigtige Saltgruber. Landet er slet befolket og slet dyrket og uden Manufacturer.

Bukarest, Hovedst., er stor og uregelmæssig, men har mange smukke Bygninger og 100,000 Indb.

Giurgievo, ved Donau, ligeover for Ruschtschuk, er den vigtigste Handelsplads i Valakiet. Denne saavelsom **Braila**, en stor St. og Fæstning, ikke langt fra Sereths Udløb i Donau, er Portens umiddelbare Ejendom.

II. **Fyrstendømmet Moldau** (1300 □ Mile stort), N. O. for Valakiet imellem de siebenbürgske Bjerge og Dniester, hvorved det skilles fra Rusland, er i V. bjergfuld, i Ø. fladt, særdeles frugtbart, men slet dyrket, har stærk Fædrivt og Kornavling, meget Steensalt og ypperlige Suurbrønde. Det har omtrent 2 til 300,000 Indb.

Jassi (Jaschi), midt i Landet, ikke langt fra Pruth, Hovedstaden, stor og slet bygget. Den har 50,000 Indb.

Galatz, S. for Jassi, ved Donau, en anseelig Handelsst. og Fæstning. Her residerer en Pascha.

Choczim (Tyrk. Hotin), N. for Jassi, ved Dniester, en stærk Grændsefæstning.

C. Følgende Republiker, staae under det tyrkiske Riges Beskyttelse:

I. Republiken **Ragusa**.

Kort. Le gouvernement de Raguse, p. P. Corónélli.

Den ligger i Dalmatien og omgives af det Adriatiſke Hav og Statholderſkabet Bosnien. Regieringsformen er ariſtocratiſk; Republikens Overhoved kaldes Rector og vælges hver Maaned. Den betaler aarlig en Tribut til Storſultanen, ſom er dens fornemſte Beſkytter. Flade-Indhold: 90 □ Mile; Indbyggere: henved 60,000. De tale egentlig Slavoniſk, men meeſt Italieniſk, og ere Catholiker. Paa Øen Meleda nær er Landet ufrugtbart.

Raguſa, 36° 42′, ved en Bugt af det Adriatiſke Hav, har 8000 Indb.

En anſeelig Stad, med mange gode Manufacturer; i dens Nabolav er der en fortræffelig Havn med Værfter og Magaziner; den driver ſtærk Handel og en vigtig Fragtſkibsfart paa Middelhavet.

I denne Egn laae fordum det berømte Epidaurus.

II. Den **Joniſke Republik** eller de **ſyv forenede Øer**, beſtaaende af de forrige venetianſke Øer i det Joniſke Hav V. for Albanien og Grækenland. De fornemſte ere: **Corfu** (f. Corcyra), **Cefalonia** (f. Cephallenia); **Santa Maura**; **Zante** (f. Zacynthus) og **Cerigo**, hvilken ſidſte ligger ved Sydoſtſpidſen af Morea. I Aaret 1797 bleve diſſe Øer tagne i Beſiddelſe af de Franſke, men 1799 bleve de igjen indtagne af de forenede Ruſſer og Tyrker, og af diſſe gjorte til en uafhængig Republik, ſom dog nu ſtaaer under Porten og maa betale den 27,000 Piaſter hvert tredie Aar.

De fleſte Indbyggere ere Græker. Flade-Indhold: 56 □ Mile; Folkemængde: 160,000. Regieringsbeſtyrelſen er overdraget til et Senat.

Øen **Corfu** har 60,000 Indb. Her er **Corfu**, Hovedſt. og Sædet for den Joniſke Republiks Re-

Regieringscollegier; den har 10,000 J., er stærkt befæstet og har en meget god Havn.

Øen **Cefalonia** med 70,000 Indb. Hovedstaden **Argostoli.**

Øen **Zante** har 50,000 Indb. og en Hovedstad af samme Navn, som er folkerig og har Fæstningsværker.

Anm. 1. Flade-Indholdet af det osmanske Rige i Europa, Asia og Africa regnes for 50,000 □ Mile; Folkemængden anslaaes for 20 til 50 Mill. Statsindtægterne (eller som Tyrkerne kalde dem: Muselmændenes offentlige Penge), skal omtrent beløbe sig til 30 Millioner Rigsdaler, men ere nyligen blevne meget forøgede. Forskjellig fra disse er Keisercassen (Sultanens Privatcasse), som er meget anseelig og hvis Indkomster ere ubestemte; ligesom og Mocheernes Skat; begge understøtte Statscassen naar den trænger dertil. Landmagten bestaaer af regulaire Tropper (Janitschærer og Spahi) af 230,000 Indb., som kan forøges dobbelt, foruden irregulaire, Grændse- og Hjelpetropper; Flaaden i det høieste af 20 Linieskibe, som i Krigstider kan anseelig forøges.

Anm. 2. Keiserens Titel er efter østerlandsk Viis meget pralende. Han kaldes af sine Undersaatter Guds Skygge, Jordens Gud, Solens og Maanens Broder og alle Kongers Konge. ꝛc.

Vaabenet er en tiltagende Maane.

Det europæiske Tyrkie indbefatter de Lande, som fordum kaldtes Thracia, Moesia, Græcia, samt Dele af Illyris, Dacia af Scythia og Sarmatia Europæa.

I. Thracien blev under Claudius en romersk Provinds og beboedes af Triballi, Odrysæ, Bessi, Thyni, Astæ.

Grændser:

Grændser: i N. Bjerget Hæmus, i V. Neſtus, i S. og Ø. Havet. Floden Hebrus. Stæder: Byzantium (ſiden Conſtantinopolis), Abdera (Demokrits Fødeſted), Apolonia, Beroea.

II. Moeſia (hvor nu Servien og Bulgarien er), deeltes i ſuperior og inferior. — Moeſia ſuperior, Grændſer: i N. Donau, i S. Bjerget Scardus eller Scodrus, i V. Pannonien, i Ø. Floden Cebrus (Iſchia). Stæder: Singidunum (Senderin) og Naiſſus (Niſſa). — Moeſia inferior, i N. Donau, i V. Cebrus, i S. Bjerget Hæmus og i Ø. Pontus Euxinus. Stæder: Odeſſus, Tomi.

III. Til det gamle Illyricum *) hører Dalmatien, Bosnien og Croatien.

IV. Dacia indbefattede det nuværende Beſſarabien, Moldau og Valakiet, foruden Siebenbürgen **) og et Stykke af Ungern.

V. Macedonia. Grændſer: i N. Bjerget Scodrus, i S. de Cambuniſke Bjerge, i V. det Adriatiſke og i Ø. det Ægæiſke Hav. Floder: Neſtus, Strymon, og Haliacmon, Apſus, Aous. Hovedſtæder: Pydna, Pella, Theſſalonich'a, Philippi.

VI. Det græſke Illyrien, ſom Romerne lagde til Macedonia og ſiden gjorde til en nye Provinds under Navn af Epirus nova, havde Apollonia, en corinthiſk og Epidamnus en corcyriſk Colonie, ſom ſiden blev kaldt Dyrrachium.

VII. Grækenland begrændſedes mod N. af de cambuniſke Bjerge, hvorved det ſkiltes fra Macedonien; mod S.

*) og **) S. Side 324.

S. og Ø. af det ægæiske og mod V. af det joniske Hav. Hovedfloder: Peneus, Achelous.

Inddeling: 1) Nordgrækenland fra den nordlige Grændse indtil Oetas og Pindus's Bjergkjæde mellem den ambraciske Havbugt i V. og den maliske i Ø. 2) Mellemgrækenland, eller Hellas, indtil den corinthiske Tange (Isthmus); og 3) den sydlige Halvøe eller Peloponnesus.

Nordgrækenland indbefattede de to Lande, Thessalien i Østen, og Epirus i Vesten.

1. Thessalia, det største og et af de frugtbareste af alle de græske Lande. Længde fra N. til S. 15 Mile, Brede fra V. til Ø. 16 Mile. Floder: Peneus, Apidanus foruden mange mindre. Bjerge: Olympus, Gudernes Bolig i Fabelen, og Ossa i N., Bjergkjæden Oeta, Othrys, og Pindus i S. Inddeling i fem Landskaber: Estiæotis, Stæder: Gomphi, Azorus; Pelasgiotis, Stæder: Larissa, Gonnus, Dalen Tempe; Thessaliotis, Stæder: Pharsalus, o. a.; Phthiotis, Stæder: Pherae o. a. Landtungen Magnesia med en Stad af samme Navn. Andre Egne havde deres Navne af der boende Folkeslag (som ikke vare græske), f. Ex. Perrhæbia ꝛc.

2. Epirus. Næst efter Thessalien det største, men ogsaa mindre cultiveerte Landskab i Grækenland, 12 — 15 Mile langt og lige saa bredt. Dele: Molossis, Stad: Ambracia, Thesprotia, Stad: Buthrotum; i det Indre af Landet, Dodone.

Mel-

Mellemgrækenland, eller Hellas, indbefattede 9 Landskaber.

1. Attica, en mod S. O. fortløbende og altid smallere vordende Landtunge. Længde 15 Mile; største Brede 6 Mile. — Floder: Ilissus, Cephissus. Bjerge: Hymettus, Pentelicus og Forbjerget Sunium. Stad: Athen med Havnene Piræus, Phalereus og Munychia; forresten kun Flekker saasom: Marathon, Eleusis, Decelea ɔc.

2. Megaris, ved den corinthiske Tange. Det mindste af alle græske Landskaber, 4 Mile langt og 1 — 2 bredt. Stad: Megara.

3. Boeotia, et bjergfuldt og sumpigt Landskab, 13 Mile langt og 7 — 8 bredt. Floder: Asopus, Ismenus, og mange mindre. Bjerge: Helicon, Cytheron o. a. Sø: Copais. — Blandt alle græske Landskaber indeholdt dette de fleste Stæder, hvoraf enhver havde sit District. Den fornemste deriblandt og undertiden de øvriges Beherskerinde, var Thebæ ved Ismenus. De øvrige Platææ, Tanagra, Thespiæ, Cheronæa, Lebadea, Leuctra og Orchomenus ere alle berømte i den græske Historie.

4. Phocis, mindre end Attica, 12 Mile langt, 2 — 5 bredt. Flod: Cephissus. Bjerg: Parnassus. Stæder: Delphi ved Parnas, med det berømte Apollos Orakel. Crissa med Havnen Cirrha, og i det Indre af Landet Elatea. De øvrige Stæder vare ubetydelige.

5. 6. De to Landskaber Lokris. Det østlige ved Euripus, de opuntiske og epiknemidiske Lokrers Bopæl, var det mindste, lidet større end Megaris. Stad: Opus, Passet, Thermopylæ. Det vestlige ved den

corin-

corinthiske Havbugt, de ozoliske Lokrers Bopæl, 5 — 6 Mile langt og 4 — 5 bredt. Stæder: Naupactus ved Havet, Amphissa i det Indre af Landet.

7. Det lille Landskab Doris, eller Dorica Tetrapolis, ved Sydsiden af Bjerget Oeta, 2 — 3 Mile langt og ligesaa bredt.

8. Ætolia, noget større end Bocotien, 12 — 13 Mile langt og 7 — 8 bredt; men af alle det mindst cultiverede Land. Floder: Achelous, som udgjør dets Grændse mod Akarnanien, og Evenus. Stæder: Calydon, Thermus.

9. Akarnania, det vestligste Land i Hellas, 8 Mile langt, 4 — 6 bredt. Flod: Achelous. Stæder: Argos Amphilochicum og Stratus. Forbjerget Actium.

Halvøen Peloponnesus, indbefattede 8 Landskaber.

1. Arkadia, et bjergfuldt Land, begvemt til Græsning i Midten af Halvøen, største Længde 12 Mile, største Bredde 9 Mile. Bjerge: Cyllene, Erymanthus o. a. Floder: Alpheus, Erymanthus, og mange mindre. Stæder: Mantinea, Tegea, Orchomenus, Heræa, Psophis, og siden Megalopolis, som almindelig Hovedstad.

2. Laconia, ligeledes bjergfuldt. Største Længde 14 Mile, største Brede 9 Mile. Flod: Eurotas. Bjerge: Taygetus, og Forbjergene Malea og Tænarum. Stæder: Sparta ved Eurotas; andre Stæder: Amyclæ, Cellasia og flere, som ikke vare betydelige.

3. Messenia, paa den vestlige Side af Laconia; et jevnere og høist frugtbart Land, som siden 468 var Spartanerne underkastet. Største Længde 7 Mile, største Brede 9 Mile.

9 Mile. Stad: Messene. Grændsefæstninger: Ithome og Ira. Blandt de andre Steder vare Pylus og Methone de meest bekjendte.

4. Elis med det lille Landskab Triphylia, paa den vestlige Side af Peloponnesus. Længde 15 Mile, største Brede 7 Mile. Floder: Alpheus, Peneus, Sellis, og mange mindre. Steder i den nordlige Deel: Elis, Cyllene og Pylus. Ved Alpheus: Pisa og det nærliggende Olympia. I Triphylis endnu et tredie Pylus.

5. Argolis paa den østlige Side af Halvøen, en Landtunge lige over for den attiske, med hvilken den danner Sinus Saronicus. Længde 16 Mile, Brede fra 2 — 7 Mile. Steder: Argos, Mycenæ, Epidaurus. Mindre mærkværdige Steder: Nemea, Cynuria, Troezene.

6. Achaja, fordum Jonia, ogsaa Ægialus, det nordlige Kystland; langt 14 Mile, bredt 3 — 6 Mile. Det indeholdt 12 Steder: blandt hvilke Dyme, Patræ og Pellene vare de betydeligste.

7. Det lille Landskab Sicyonia, 4 Mile langt, 4 Mile bredt, med Stæderne Sicyon og Phlius.

8. Det lille Landskab Korinth, af samme Størrelse, nærmest ved den Tange (Isthmus), som forbinder Peloponnesus med det faste Land. Stad: Korinthus, forhen Ephyra; med Havnene Lechæum ved den korinthiske og Cenchreæ ved den saroniske Havbugt.

9. De græske Øer, vare deels de, som ligge nær ved Kysterne, deels Grupper af Øer, eller ogsaa enkelte Øer i det frie Hav.

10. Øer ved Kysterne. Ved Vestkysten i det joniske Hav: Corcyra lige over for Epirus, 8 Mile lang,

2 — 4 bred. Stad: Corcyra. En Colonie fra Korinthus, lige over for Akarnania: Leukadia med Staden og Forbjerget Leukas. — Cephallenia eller Same, fordum Scheria, med Stæderne: Same og Cephallenia. Ved Siden deraf den lille Ø Ithaka, s. Dulichium. — Lige over for Elis, Zacynthus. Ved Lacoma Cythera med en Stad af samme Navn. Ved Vestkysten i den saroniske Havbugt Ægina og Salamis. Lige over for Bocotien, hvorfra den skilles ved Sundet Euripus, Euboea, den største af alle, 24 Mile lang, 3 — 4 Mile bred. Stæder: Oreus med Forbjerget Artemisium i N., i Midten Chalcis, Eretria. Ved Kysten af Thessalien Sciathus og Halonnesus. Længere imod N. Thasos, Imbrus, Samothrace og Lemnus.

11. Grupper af Øer i det ægeiske Hav: Cyklades og Sporades, af hvilke hine indbefattede de vestlige, disse de østlige Øer i Arkipelagus. De vigtigste deriblandt ere: Andros, Delos, Paros, Naxos, Melos, alle med Stæder af samme Navne.

12. Enkelte store Øer 1) Creta 35 Mile lang, 6 — 10 bred. Bierge: Ida. Stæder: Cydonia, Gortynæ, Cnossus. 2) Cyprus 30 Mile lang, fra 5 — 20 bred. Stæder: Salamis, Paphos, Cithium og flere mindre.

13. De fornemste hellenske Øer langs med Kysten af Forasien s. under Asien.

Tyrkerne nedstamme fra Landene ved Østsiden af det caspiske Hav, hvilket Provindsen Turkestan, som ligger i disse Egne, endnu vidner om. Før Christi Fødsel indbefattedes de under det almindelige Navn Scyther, men i den

den christelige Tidsalder har man regnet dem til den store tatariske Folkestamme. De forenede sig med Araberne (Saracenerne), antoge deres Religion (den muhamedanske), men kom siden i Uenighed med dem, og bragte dem omsider under deres Herredømme. De gik endnu videre i deres Erobringer, undertvang i det 13de Aarhundrede lille Asien, trængte i det 15de lige ind i Europa, indtoge Constantinopel (1453) og oprettede istedet for det græske Keiserdømme, som havde sit Sæde her, et tyrkisk. Men i de nyere Tider have især Russerne særdeles formindsket det Tyrkiske Riges Vælde.

Anden Afdeling.

Om Asia.

A. I Almindelighed.

Kort.

Det brugbareste er det fra 1793 af Schneider og Weigel, 1 Bl.

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 42 til 208° L. og 9 S. til 78° N. B., men det faste Land naaer dog mod S. ikke Equator. Asien grændser mod N. til det nordlige Jishav; mod Ø. til det store Ocean og Cooks Sund, som skiller det fra America; mod S. til det arabiske og persiske Hav, til den arabiske, bengalske, siamske og cochinchinesiske Havbugt; mod V. til Europa, det asowske og sorte Hav, Sundet ved Constantinopel, Søen Marmora, Canalen ved Dardanellerne, det græske Archipelagus, Middelhavet, Afrika og det røde Hav. Flade-Indholdet er imellem 6 og 700,000 □ Mile.

Hoveddele.

1. Det Asiatiske Tyrkie. 2. Arabien. 3. Persien. 4. Indien. 5. Thibet. 6. China. 7. Japan. 8. De kaukasiske Lande. 9. Det frie Tatarie. 10. Asiatiske Rusland.

Vande.

Vande.

De fornemste ere: a) Dele af Oceanet: 1. Det arabiske eller det egentlige røde Hav imellem den forreste indiske Halvøe og Africa, med de to store Havbugter: 2. Den arabiske Havbugt eller det saakaldte røde Hav, og 3. den persiske Havbugt. 4. Den bengalske Havbugt imellem begge indiske Halveer. 5. Den siamske og 6. tunkinske Havbugt. 7. Det chinesiske Hav med den koreanske Havbugt. 8. Det japanske og 9. tunguisiske eller ochozkiske Hav.

b) Indsøer: det caspiske Hav (Mare Caspium, ford. Hyrcanum), 142 Mile langt og 45 Mile bredt; Søerne Aral og Baikal og mange andre.

c) Hovedfloder: Wolga og Ural falde ud i det caspiske Hav. — Amur og Syr falde i Aral-Søen. — Euphrat med Tigris falde i den persiske Havbugt. — Indus falder i det arabiske Hav. — Ganges med Burramputer falde i den bengalske Havbugt.

Stræder eller Sunde.

1. Vaigats imellem Nova Zembla og Sibirien. 2. Cooks- eller Beerings-Stræde imellem Asien og America. 3. Sunda forbinder det indiske Arkipelagus med det indiske Ocean. 4. Stædet ved Malacca leder fra den indiske Arkipelagus ud i den bengalske Havbugt. 5. Stædet ved Ceilon

lon løber fra den bengalske Havbugt ud i den maldiviske Archipelagus. 6. Ormus forbinder det persiske Hav med den persiske Havbugt. 7. Bab-el-Mandeb fører fra det arabiske Hav i den arabiske Havbugt.

Fremdeles Hellespont, Canalen ved Constantinopel, Strædet ved Caffa.

Bjerge.

Asien har fra den ene Ende til den anden mange og store Bjergkjæder. Følgende, som for det meste hænge sammen med hinanden, men i forskjellige Egne have forskjellige Navne, ere de mærkeligste:

1. De Uralske Bjerge, som tage deres Begyndelse ved Jishavet, udgjøre paa en lang Strækning Grændsen mod Europa, løbe lige mod S. og endes imellem det caspiske Hav og Aral-Søen. Ved en Bjergkjæde, der bøier sig hen ad S. til, komme de i Forbindelse med den store Bjergkjæde 2. Imaus eller Mustag, som først løber sydlig og derpaa vestlig og med 3. Bjergkjæden Altai, som løber ad Ø., derpaa drejer sig til S. og skyder nogle store Arme fra sig til S. og N. — Ø. for det sorte Hav begynder 4. Bjergkiæden Kaukasus, som i S. støder til 5. Taurus, en anden Bjergkjæde, der forener sig med Ararat og strækker sig til Middelhavet. De fleste Toppe af disse Bjerge ere bedækkede med evig Snee.

Producter.

Producter.

De vigtigste og tildeels de, som Europa ganske mangler ere a) af Planteriget: Specerier, mange Apothekervare, Thee, Caffe, Sago, Bomuld, Farvematerialier og fortræffelige Træarter; b) af Dyreriget: Kameelgjeden, Muscusdyret, Bezoarbukken, Elefanten, Kamelen, Løven, Tigeren og andre glubende Dyr, de skjønneste Peltsdyr, Strudser, Papegøyer, Perlemuslinger; c) af Mineralriget: Guld, Kobber, Tinkal, Ambra, Salmiak, Ædelstene ɔc.

Manufacturer og Handel.

Hine ere i den sydlige Halvdeel meget anseelige. Den indenlandske Handel er i adskillige asiatiske Lande af stor Vigtighed, og Handelen til Lands drives ved Caravanerne, som især Nationerne i Høiasien betjene sig af. Handelen med de øvrige Verdensdele er næsten ganske i Europæernes Hænder. Den stærkeste Landhandel drive Armenianerne, som ogsaa reise til Europa og Africa; til Søes handle Araberne med Indianerne og Chineserne, hvoraf de første i det høieste kun seile til Østkysten af Africa og de sidste ikke længere end til Strædet ved Sunda. Adskillige asiatiske Stater ere næsten ganske spærrede for fremmede Nationer. Kun en eneste chinesisk og japansk Havn staaer aaben for Europæerne, og den sidste ikke engang for dem alle. Baade Chineserne og Japaneserne leve gjensidig næsten ikke i bedre Forstaaelse med hinanden. De vigtigste Søstæder ere: Smyrna, Madras, Bombay og Canton.

Indbyggere.

Deres Tal er efter nogle Efterretninger 300 og efter andre 4 eller 500 Mill. De høre efter de forskjellige Hovedsprog de tale, til 24 forskjellige Folkestammer, hvoraf der igjen gives mange Folkeslag, som tale forskjellige Dialecter. Blandt Hovedsprogene ere: Arabisk, Persisk, Tamulisk (eller Malabarisk), Malayisk, Thibetansk, Chinesisk, Tyrkisk. Meget almindeligt er Russisk i den nordlige og Portugisisk i den sydlige Deel.

Religio-

Religionerne ere meget forskjellige, men den muhamedanske er den meest udbredte.

I Cultur staaer Asien endnu langt tilbage for Europa, og mange Nationer, især i Nord-Asien, ere endnu ganske uculturerede.

Inddeling.

Naturen har deelt Asien i tre store Landstræbninger fra V. til Ø. i Længden, nemlig i Syd- og Vest-, Mellem- og Nord-Asien.

B. I Særdeleshed.

A. Syd- og Vest-Asien.

Hertil hører: det asiatiske Tyrkie, Arabien, Persien, Indien, i den videstrakteste Forstand, Thibet, China og Japan.

Det asiatiske Tyrkie.

Kort.

S. de Tyrkiske Lande i Europa, S. 325.

Grændser og Størrelse.

Mod N. det sorte Hav og Georgien; mod Ø. Persien; mod S. den persiske Havbugt og Arabien;

mod N. Middelhavet, Archipelagus, Hellespont ɔ:. Flade-Indhold regnes for 30,000 □ Mile.

Hovedfloder.

Euphrat (Frat, Euphrates), som løber i Tiger (Didsjele, Tigris), og den samlede Flod kaldes Schat-el-Arab (den arabiske Flod).

Af Indsøer er Van, der er salt, ikke langt fra den østlige Grændse, den største.

Beskaffenhed.

Landet har mange Bjerge (hvoriblandt Taurus, Libanon og Olymp) og store Sletter, men i nogle Egne er det sandet og moradsigt; det er imidlertid dog hist og her meget frugtbart, endskjøndt slet dyrket.

Producter.

Korn, Riis, Viin, Olie, Silke, Tobak, Safran, Bomuld, ædle Frugter. Af Dyreriget ere Kamelerne, angoriske Gjedder, syriske Faar og Purpurmuslinger de mærkeligste. Desuden har man Guld, Sølv, Kobber, Jern, Bly, Salt, Alun og Meerskum.

Manufacturer og Handel.

Det asiatiske Tyrkie har flere og bedre Manufacturer end det europæiske. Handelen med Fabricaterne saavelsom med Naturproducterne er anseelig. De transporteres ved Caravaner, som gaae fra den ene Ende af Landet til den anden, fra Bursa til Tocat, derpaa over Aleppo og Damask til Arabien, eller over Mosul og Bagdad til Bassra. Disse Stæder ere næst Smyrna (Hovedsædet for Sshandelen), og Angora, de vigtigste Handelspladser.

Indbyggere.

Deres Tal er i det mindste 9 Mill. af andre regnes 30 Mill. De sædvanlige Sprog ere Tyrkisk og Arabisk.

Forn-

Foruden Osmanerne boe her Græker, Armenianer, Araber, Jøder, Curder, Druser. Konster og Videnskaber kjendes her neppe af Navn.

Religion.

Den muhamedanske er den herskende, men saavel Jøder som alle christne Secter taales.

Regiering.

Det hele Land erkjender den tyrkiske Keisers Overherredsmme. Han lader det tildeels regiere ved Statholdere (Beglerbegks og Paschaer).

Inddeling.

Det asiatiske Tyrkie deles i Provindserne: I. Natolien. II. Armenien. III. Kurdestan. IV. Det arabiske Erak. V. Dsjesire, og VI. Syrien.

I. Natolien i vidtlsftig Betydning bestaaer deels af Halvøen Natolien, deels af Øer.

1) Natolien, Anadoli, Levante Lille-Asien (ford. Asia).

En Halvø imellem det sorte Hav og Middelhavet, Archipelagus og Euphrat. Landet har mange høje Bjerge, men tillige fortræffelige Sletter. Jordbunden er deels frugtbar, deels ufrugtbar. Det deles i følgende Landskaber: Anadoli (i indskrænket Betydning), Karamanien, Adana, Merasche, Sivas og Tarabosan, hvoraf hvert har en Beglerbegk eller Pascha, nogle ogsaa flere.

Ismid (f. Nicodemia), S. O. for Constantinopel, ved en Bugt af Søen Marmora, har en god Havn, stærk Skibsbygning og anseelig Handel paa Constantinopel. — Scutari.

Bursa (Brussa, ford. Prusa), S. V. for Ismid, tilforn den tyrkiske Sultans Residents.

En stor og smuk Stad, med 50,000 Indb., Manufacturer af fortræffelige Silketapeter, Guld- og Sølvbrocade, Musselin ꝛc. og berømte varme Kilder.

Den ligger ved Bjerget Olympus i en velbebygget Egn. — Bjerget Ida og den trojanske Slette.

Smyrna (Tyrk. Ismir), 38° 28′, S. V. for Bursa, ved Enden af en Bugt af Arkipelagus, en stor Stad, med 120,000 Indb., en Havn, mange Manufacturer og en meget udbredt og vigtig Handel.

Kutahya, S. O. for Bursa, næsten midt i Landet, ved Floden Pursak, Hovedst. i Natolien.

Angora (Tyrk. Angyr, ford. Ancyra), N. O. for Kutahya, en temmelig stor og folkerig Stad, med 100,000 I.; i dens Egn findes de bekjendte angoriske Gjedder, af hvis Haar der spindes Kameelgarn,

Konia, S. V. for Angora, ved en Indsøe, har betydelig Silkehandel og ligger i en meget veldyrket Egn.

Sinop (ford. Sinope), N. O. for Angora, ved det sorte Hav, har 60,000 Indb., med to Havne, hvorfra drives stærk Handel.

Amasia, S. O. for Sinop, en Stad, hvis Huse tildeels ere udhugne i Klipper, og i hvis Egn, der frembringes den bedste Vin og de bedste Frugter i Natolien.

Tokat, ikke langt fra Amasia, sydøstlig, en stor og folkerig Stad, hvor der forarbeides meget Jern og Kobber, som de nærliggende Bjergværker frembringe og hvor der forfærdiges blaat Carduan. Den driver stærk Handel.

Tara-

Taraboſan (Trapezunt), N. O. for Tokat, ved det ſorte Hav, en ſtor Stad, med 100,000 Indb., et betydeligt Skibsbygerie, mange Farverier og vigtige Kobbergruber i Nabolauget.

2) Oerne omkring Natolien ligge deels i Soen Marmora, deels i Arkipelagus, deels i Middelhavet.

De mærkeligſte ere: Tenedos, Mytilene, Scio, Samos, Rhodos og Cypern.

a) Tenedos, er liden, men veldyrket.

b) Mytilene (ford. Lesbos), er klippefuld, men ſtærk beboet og veldyrket; den er meget rig paa alle Slags ædle Frugter, Vedd og Marmor. Den har varme Kilder og gode Havne. Hovedſt. Caſtro har ſtærk Skibsbygning.

c) Scio (ford. Chios), er bjergfuld, ſtærkt beboet og meget veldyrket. Den er rig paa Viin, ædle Frugter, Silke, og iſær paa Terpentin og Maſtix. Staden Scio har en Havn, ſom ſeges meget.

d) Samos, ikke langt fra det faſte Land, er meget klippefuld, men har herlig Muſkatviin, ypperlig Silke, Bomuld, ædle Frugter ꝛc. og mange Antiqviteter.

Herfra til den ſydoſtligſte Ende af Arkipelagus ligge de ſmaae Oer: 1. Nicaria (ford. Icaria). 2. Palmoſa (f. Pathmos). 3. Stanko eller Longa (f. Cos).

e) Rho-

e) Rhodos, Rhodis (f. Rhodus) er bjergfuld, men frugtbar. Hovedstaden af samme Navn er befæstet og folkerig. Den har en meget god og dobbelt Havn, over hvis Indløb fordum den berømte Colossus stod. Den har de største Skibsværfter og Magaziner i de osmanske Stater, hvis Marine for en Deel stedse har sit Sæde her.

f) Cypern (Cyprus), i den N. Ø. Krog af Middelhavet, en af de største Øer i samme, er særdeles frugtbar, men kun maadelig dyrket og befolket. Den har berømt Viin, megen Silke, den bedste Bomuld og god Fædrivt. Den beboes meest af Græker.

Larneca (f. Citium), paa den S. Kyst, er her den betydeligste Handelsplads og Sædet for den europæiske Handel med Cypern.

Nicosia, Hovedst. paa Øen.

Anm. Cypern, som Tid efter anden blev indtagen af Phoenicer, Græker, Perser, Ægypter, Romere og Saracener, havde i det 13de og 14de Aarhundrede egne Konger. Den kom derpaa under Venetianerne og blev omsider erobret af Tyrkerne (1570).

II. Armenien, Ø. for Natolien, et højtliggende, af adskillige Bjergkjæder gjennemskaaret Land, hvoraf den større Deel hører til Persien. Foruden Armenianerne, der ere berømte som Kjøbmænd, boe her mange Tyrker og Græker. Det deles i 3 Statholderskaber: Kars, Erzerum og Van.

Kars,

Kars, S. O. for Taraboſan, en temmelig ſtor og befæſtet Stad; den er en Vaabenplads for Osmanerne.

Erzerum (ford. Arze), S. V. for Kars, imellem Euphrats Kilder, ikke langt fra de perſiſke Grændſer, en meget folkerig og befæſtet Stad, hvor der forfærdiges mange Kobberkar, ſom den driver ſtærk Handel med. Den er Oplagsſtædet for perſiſke, indiſke og bukariſke Vare for Armenien og Georgien.

Bajazet, S. O. for Erzerum, ikke langt fra de perſiſke Grændſer, en meget folkerig og befæſtet Stad, i en Egn, der er rig paa Viin og herlige Frugter.

Van, S. for Bajazet, ved Søen af ſamme Navn, en ſtor, folkerig og befæſtet Stad.

III. Kurdeſtan (Aſſyrien), S. for Søen Van (og tildeels nordlig indtil Ararat) imellem Tiger og en Bjergkjæde, der ſkiller det fra Perſien.

Landet er meget bjergfuldt, har frugtbare Dale og henimod Tigerfloden herlige Sletter. Kurderne tale et færeget Sprog og beherſkes af en egen Fyrſte, ſom ſtaaer under det osmanſke Rige. Landet er deelt i 5 Fyrſtendømmer: Betlis, Djeſire, Amadia, Dſchiulamerk og Karetſchiolan. Hver af dem kan ſtille over 12,000 Mand i Marken. Fyrſteværdigheden er arvelig. Her boe over 100,000 Chriſtne, meeſt Neſtorianer.

IV. Det arabiſke Erak (Babylonien og Chaldæa) ved den nedre Euphrat og Tiger indtil den perſiſke Havbugt.

Landet er temmelig frugtbart, har ſtærk Fædrivt, mange glubende Dyr, ſom Løver, Tigere ꝛc. Tigris og Euphrat

Euphrat oversvømme det hver Sommer. Dets gamle Indbyggere, Araber, føre et nomadisk Liv, ere deelte i Stammer eller Leire, hvoraf hver regieres af en Scheikh. Stæderne beboes meest af Tyrker, Armenianer og Jøder.

Bagdad, ved Tigris, en folkerig og velbygget Handelsstad.

Hella, S. for Bagdad, ved Euphrat, ikke langt fra Ruinerne af Babylon, en stor Handelsstad, hvor der forfærdiges megen Fayence, Silkeshawls og andre kostbare Vare.

Basra (Bassora), S. O. for Hella, ved Schat-el-Arrab, en stor, smukbygget, af Canaler gjennemskaaren Stad, som driver en udbredt Handel; den er Hovedstapelstedet for indiske, arabiske og persiske Vare, og beboes og søges derfor af mange Nationer, hvoriblandt europæiske.

V. Dsjesira (ford. Mesopotamia), imellem Floderne Euphrat og Tiger.

I N. bjergfuldt, i S. en ufrugtbar Slette. De dyrkede Egne ere rige paa Korn og ædle Frugter. Indbyggerne ere Syrer, blandede med omvandrende Araber, Kurder, Turkomanner ꝛc. Det er deelt i 3 Statholderskaber: Diar-Bekir, Orfa eller Raca og Mosul.

Mosul (Mausil, Mussal), ved Tiger, V. for Kurdistan, har anseelige Bomuldsmanufacturer, hvor der fabrikeres Musselin; mange Farverier og Trykkerier, og stærk Handel. — Assur. — Ninive.

Mardin (Merdin), N. V. for Mosul, har et Castel og mange gode Manufacturer.

Diarbekir (Diarbekr, Diarbek), N. for Mardin, ved Tiger, en stor og befæstet Stad; her forfærdiges rødt Saffian.

Orfa

Orfa (Urfa, de Gamles Hieropolis og Kallirroe), S. V. for Diarbek, hen ad Euphrat til, har betydelige Saffiansfabriker; den er Paschaens Residents.

VI. Syrien, imellem Euphrat og den arabiske Ørken i Ø. og Middelhavet i V.

Det har langs med Søkysten en Kjæde af høje frugtbare Bjerge, hvoriblandt Libanon; derpaa deels fruatbare Sletter, deels klippefulde Høje, indtil det øde Arabien. Indbyggerne ere meget blandede; foruden Syrer gives her Araber, Turkomanner ɔc. og mange Christne og Jøder. Landet deles i 4 Statholderskaber: Haleb, Damask, Tarablus og Saida. Drusernes Land regjeres af en Stor-Emir og maa betale Tribut til Porten. — Til det andet Statholderskab høre Palæstina og Phvenicien, med Floden Jordan og det døde Hav. De beboes af Jøder, Osmaner, catholske og østerlandske Christne, men meest af Araber.

Haleb (Aleppo, ford. Chalybon), S. V. for Diarbek, en stor og velbygget Stad, som nu kun skal have 50,000 Indb. Den har vigtige Silke- og Bomuldsmanufacturer og en meget udbredt Handel, som dog har meget aftaget i de senere Tider. — Saltdalen.

Scanderona (Alexandrette), N. V. for Haleb, ved Havet, ikke langt fra Lille Asien, et ubetydeligt Stæd, men vigtig som Halebs Havn.

Tarablus (Tarablos, Tripoli i Syrien), S. V. for Aleppo, ved Havet, en anseelig Handelsstad med en Havn.

Damask (ford. Damascus), S. Ø. for Tarablus, en stor og smuk Stad, i en yndig Egn,

med

med 100,000 Indb., Fabriker, hvor de berømte Damascenerklinger forfærdiges, samt udbredt Handel.

Baalbek, med skjønne Ruiner. — Sayda (Sidon), Oplagsstedet for den franske Handel i Syrien. — Sur (Tyrus).

Jaffa, S. for Tarablus, ved Havet, en ubetydelig Stad, men bekjendt som den nærliggende Stad Ramlas Havn.

Jerusalem (Hierosolymæ, Arab. Kuds), 31° 47′, S. for Sayda, en slet bygget Stad, der ligger paa 4 Høje og har 30,000 Indb. der ere i Ry for deres Hellighed. I den saakaldte hellige Grav ere mange Kostbarheder; det armenianske Kloster har over 1000 Værelser for Pilegrimer. — Hebron har en stor Glasfabrik.

Gazza, S. V. for Jerusalem, har en slet Havn, men god Handel.

Staden og Fæstningen Acra (f. Ptolomais), som 1761 blev ødelagt ved et Jordskjelv. Berømt af de Franskes Beleiring 1799.

Anm. Porten besidder endnu desuden i Asien en liden Deel af Georgien, og nogle Stykker af Arabien.

Arabien.

Kort.

Det forhennævnte over Asien.

Grændser

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 52 til 76° L. og fra 12 til 30° N. B.; et anseeligt Stykke udenfor Halvøen strækker sig endnu nordligere. Det støder mod N. til det asiatiske Tyrkie; mod Ø. til den persiske Havbugt; mod S. til Oceanet; mod V. til den arabiske Havbugt. Flade-Indhold 55,000 □ Mile.

Vande.

Aftan, som falder ud i den persiske Havbugt, er den betydeligste Flod. — Af Arabien faaer to Have deres Navn: det **arabiske** eller egentlige **røde Hav**, en Deel af det indiske Ocean, S. Ø. for Arabien, og den for Skibe saa særdeles farlige **arabiske Havbugt**, som aabner sig ved Sundet **Bab-el-Mandeb** (Dødens Port), imellem den arabiske Halvøe og Africa.

Beskaffenhed.

Nogle Egne ere meget bjergfulde, især strækker sig ikke langt fra Vestkysten en stor Bjergkjæde, som i N. forener sig med de syriske Bjerge. Den største Deel af Landet bestaaer af sandede og ufrugtbare Sletter eller Ørkener. Men alt det Land, som enten vandes af Naturen eller Konsten er meget frugtbart. Heden er meget stærk, især i Sandørkenerne; Nætterne ere kjølige.

Producter.

Manna, Riis, Viin, forskjellige ædle Frugter, Caffee, Balsom, Virak, Salt og andre Mineralier; de bedste Heste i Verden; Kameler, vilde Æsler, Løver og andre glubende Dyr.

Manufacturer og Handel.

Hine indskrænke sig til Arabernes egne Fornødenheder, som kun ere faa; Handelen drives kun med Landets Producter, og især ved Karavanerne. Ogsaa Arabernes Søhandel og Skibsfart er anseelig. De fornemste Handelsplad-

delspladser ere: Mecca, Dsiidda, Mokha og Mascat.

Indbyggere.

Deres Tal er omtrent 12 Millioner; deres Sprog nedstammer fra det Hebraiske og deres Religion er den muhamedanske. Christne og Jøder ɔc. taales. Beduinerne leve som Nomader i Ørkenerne under Telte, i Hytter og Huler, og ere baade Jægere, Hyrder og Røvere; nogle leve af Fædrivt, andre af Agerdyrkning eller Haandværker og Konster og opholde sig i Landsbyer og Stæder. De sidste, som kaldes Mohrer, ere de meest cultiverede og have ordentlige Skoler.

Regiering.

Arabien er deelt i mange store og smaa Stater, som beherskes af Schecher og Emirer paa en monarkisk og arvelig, men indskrænket Maade.

Inddeling.

Egentlig bestaaer Arabien af Provindserne: Hedsjas, Jemen, Hadramaut, Oman, Laksa, Nedsjed, men det deles sædvanlig (endskjøndt urigtig) i følgende 3 Dele:

Det øde, det petræiske og det lykkelige Arabien.

I. Det øde Arabien har ved Euphrat og den persiske Havbugt frugtbare Egne, men bestaaer for største Delen af en stor Sanderken.

Den beboes af Beduiner, som i Familier beherskes af Schecher og Emirer, og i Stammer af en Stor-Schech. I denne Ørken ligge Ruinerne af Palmyra (Tadmor).

Laksa, ved Floden Aftan, en anseelig Stad og den uafhængige Schech af Hedsjas Residents.

Al-Ratif, ved den persiske Havbugt, med en Havn, Søhandel og Perlefiskerie. Den

Øen **Bahrein** (Arab. **Aual**, f. Tylos), er berømt af Perlefangsten.

II. Det **petræiske Arabien** er meget stenet og tørt og har stor Mangel paa Vand. Dog har det nogle enkelte Producter.

Det bestaaer af Landskabet: 1) Ørken omkring Bjerget Sinai, som foruden dette endnu indbefatter Bjerget Horeb og den nordlige Deel af det petræiske Arabien, der beboes af fattige Araber under Schecher og Stor-Schecher, samt 2) Landskabet Hedsjas, langs med den arabiske Havbugt, som beherskes af adskillige uafhængige Schecher, hvoriblandt Scherifen af Mecca er den fornemste.

Dsiidda, ved den arabiske Havbugt, en velbygget Stad.

Den har en god Havn, hvor der drives stor Handel imellem Arabien, Indien og Sues og findes store Vareoplag, fordi ladte indiske Skibe ikke kunne komme til Sues, og Mecca betjener sig af samme. Porten holder her en Paschа.

Mecca, Ø. for Dsiidda, Muhameds Fødested, en stor, smuk og stærkt beboet Stad.

Her samles aarlig i Bairams Tid mange tusinde Muhamedanere baade som Pilegrimer og Handlende i Karavaner. Mærkeligt er det hellige Huus (Arab. Kaba), som enhver Muhamedaner er forpligtet til at besøge i det mindste engang i sit Liv.

Medina, N. for Mecca, berømt som Muhameds og de første Kalifers Begravelsessted.

Muhameds Begravelse er prydet med Ædelstene og mange andre Kostbarheder, hvoriblandt der er to Diamanter af overordentlig stor Værdie.

III. Det **lykkelige Arabien**, eller **Jemen**.

Det

Det har sandede Sokyster, i den indre Deel reen Luft, sundt Vand, Frugter i Overflødighed. Det har især de berømte levantiske Caffeebønner og arabiske Heste. Det indbefatter 4 Landskaber: 1) det egentlige Jemen, som fra den arabiske Havbugt strækker sig langt mod N. 2) Aden, et lidet Kystland. 3) Hadramaut, mere østlig ved det arabiske Hav; og 4) Oman, ved Indløbet til den persiske Havbugt. De to sidste skilles ved en stor Ørken fra hinanden. Til Hadramaut hører ogsaa Den Socotora (ford. Discoridis Insula). Landet beherskes af mange uafhængige Schecher. De mægtigste ere Iman af Jemen og Iman af Oman.

Mokha, ved den arabiske Havbugt, ikke langt fra Bab-el-Mandeb, en Stad, med en Havn, som driver stor Handel og meget besøges af Europæere, der for det meste bringe Jern og indiske Vare og hente Caffeebønner.

Belt-el-Fakih, driver stærk Handel med Caffee.

Sanah, N. O. for Mokha, Hovedst. i Jemen og Imans Residents, en temmelig stor og smuk Stad.

Maskat (ford. Mosha), ved det arabiske Hav, forved Indlebet til den persiske Havbugt, en temmelig stor, men slethygget Stad i Landskabet Oman, med en fortræffelig Havn, Oplagsstedet for de Vare, der bringes til og fra den persiske Havbugt, og Blyet fra de rige Gruber i Nabolauget.

I det syvende Aarhundrede efter Christi Fødsel blev Arabien et mægtigt Rige, som siden udbredte sit Herredøm-

me

me over en stor Deel af Asia, Africa og Europa. Muhamed kom (612) paa den Tanke, at stifte en nye Religion, som han sammensatte af den jødiske og christelige. I Begyndelsen fandt han vel Bifald hos sine fortroligste Venner, men de øvrige Indbyggere i hans Fødeby Mecca opvakte saa farlige Uroligheder imod ham, at han maatte tage Flugten til Medina. Her formerede sig hans Tilhængere, og han blev omsider stærk nok til ikke allene at modstaae sine Fiender, men endog at undertvinge dem. Alle de Overvundne paatvang han sin Religion, og denne udbredte sig altsaa ligesom han udvidede sine Erobringer. Hans Efterfølgere, Kaliferne, nærede den samme Erobringsaand, og forenede en Mængde store Lande i alle 3 Riger under deres Scepter. Fra det 11te Aarhundrede af sank deres Magt igjen, og Tyrkerne, som fratoge dem den ene Provinds efter den anden, undertvang i det 13de Aarhundrede hele Arabien. Men ogsaa disse have siden igjen mistet deres Herredømme.

Persien eller Erak.

Kort: s. Asien.

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 62 til 88° L. og 24 til 40° B. Det har mod N. adskillige saavel tatariske som russiske Landskaber og det caspiske Hav; mod V. Indien; mod S. det indiske Hav; mod

mod V. det asiatiske Tyrkie. Flade-Indhold: 50,000 □ Mile.

Vande.

Til de indenlandske Vande kan man regne den **persiske Havbugt**, som formedelst Stræder ved Ormus hænger sammen med det indiske Hav. Næsten alle Floderne ere Kyst- og Hedefloder; kun Floden **Aras**, som falder i det caspiske Hav, er seilbar.

Beskaffenhed og Producter.

Den nordlige og østlige Deel af Landet er bjergfuld og kold. I de øvrige Dele afvexle Sand- og Saltørkener med frugtbare Egne. Der gives ogsaa nogle Vulcaner. De fornemste Producter ere Silke (Hovedproductet), Bomuld, alle Slags Apothekervare, især Kamfer, Opium, Manna, Rhabarber Gummi, Galæbler, Tobak, Viin og Sydfrugter; fortræffelige Heste og Faar med Fidthaler; Perler, Kobber, Bly og Jern.

Manufacturer og Handel.

Hine ere anseelige; der forfærdiges særdeles mange Silketøjer og kostbare Brocader; berømte Tæpper; Kamelot; Kattun, smuk Chagrin, Læder og alle Slags Metalvare. Med disse Vare og Naturproducterne drives en stærk Handel; de sendes deels ved Karavanerne til Tyrkiet og Indien, deels over det caspiske Hav til Rusland og over det indiske til Arabien og Europa. Handelen er især i Banianernes, Armenianernes og Europæernes Hænder. Der er Mangel paa gode Søhavne. De fornemste Handelspladser ere: Tauris, Ræscht og Gamrom.

Indbyggere.

Deres Tal regnes af nogle for 16 Mill. Foruden det Nypersiske og det Gammelpersiske (Gebernes Sprog) tales der ogsaa adskillige andre Sprog, thi her boe ogsaa Parser (Oldtilbedere), der betragte Solen som et Sindbillede paa Guds Godhed, Kurder, Turkomanner, Afganer, Armenianer, Jøder, Russer og Zigue-

guenere, i Handelsstæderne Banianer. Med videnskabelige Kundskaber ere Perserne kun lidet bekjendte; de have imidlertid dog Skoler.

Religion.

Den herskende Religion er den muhamedanske af Secten Schia. Men Jøder og Christne taales.

Regjering.

For nærværende Tid har Persien foruden adskillige næsten ganske uafhængige Chaner, to Hovedregenter, 1) Schah af Kandahar, som foruden nogle østlige Provindser af Persien, besidder Stykker af Bukariet og Hindustan ꝛc. og 2) Baba Chan.

Inddeling.

Persien bestaaer af endeel Provindser og Smaastater, som næsten altid føre Krig med hinanden. Det deles sædvanlig i Vest- og Øst-Persien.

I. Til **Vest-Persien** høre Provindserne: Iran, Aderbidschan, Schirvan, Ghilan, Masanderan, Erak Adschemi. Kuschistan, Farsistan, Laristan og Kerman.

1. **Iran (Irvan, Erivan, persisk Armenien).**

Den nordvestligste Deel af Persien, imellem Caucasus og Ararat, ved Floden Ara, et meget skjønt og frugtbart Landskab. — Her er Staden Erivan, i dens Nabolaug ligge Ruinerne af Artarata, samt Residents- og Handelsstaden Koi.

2. **Aderbidschan**, S. for Iran, et af de bedste Lande i Persien.

Tauris, V. for det caspiske Hav, en meget stor, og af Jordskjelv ofte ødelagt Stad, med 4

til 500,000 Indb., skjønne Moskeer, berømte Silke- og Chagrinmanufacturer og stærk Handel.

3. Schirvan, Ø. for Iran, og den nordligste Provinds i Persien.

Et smalt, men meget frugtbart og temmelig folkerigt Kystland langs med Vestkanten af det caspiske Hav. — Her er Stæderne: Derbent, Schamakie og Baku, det berømte Pas: den caspiske Port og den berømte stedsevarende Ild. Russerne have her Vareoplag og stærk Handel.

4. Ghilan, ved den sydvestlige Side af det caspiske Hav, har stærk Riisavl og den bedste persiske Silke.

Rascht, ikke langt fra det caspiske Hav, en folkerig Stad, med anseelige Manufacturer og Havnen Sinseli.

5. Masanderan, (ford. Hyrcanien) Ø. for Ghilan, paa Sydkanten af det caspiske Hav, et bjergfuldt, moradsigt og usundt Land.

Ferrabad, en vigtig russisk Sø- og Handelsplads.

6. Erak Adschemi (Iran Persan), S. for Aderbidschan, Ghilan og Masanderan, midt i Landet.

Den er den største og vigtigste Provinds i Persien med en berømt Saltørken.

Isfahan Ispahan), med Forstaden Dschulfa; den forrige Hoved- og Residentsstad i Persien.

Fordum en ualmindelig stor og prægtig Stad, hvoraf kun ⅓ Deel med 300,000 Indb. er tilbage; den har en meget

meget sund Luft, alle Slags ypperlige Manufacturer, især af Guld- og Sølvbrocade og en meget udbredt Handel.

Stæderne Jesd og Kaschan have anseelige Manufacturer, og Kasbin ypperlig Kobber- og Klingefabriker. — Hamedan (f. Ecbatana).

7. Kuschistan, langs med den osmanske Provinds Erak Arabe til den nordligste Spidse af den persiske Havbugt, et meget ødelagt Land, der beboes meest af Araber og hvis Hovedstad er Schuster (f. Susa).

8. Farsistan (Fars, det egentlige Persien), S. O. for Kuschistan, ved den persiske Havbugt, en stor, paa Viin og Frugter meget rig Provinds.

Schiras, S. O. for Isfahan, midt i Provindsen, en stor og folkerig Stad, hvor den bedste persiske Viin voxer. — Ruiner, som efter Foregivende ere af Persepolis.

Abu-Schæhr, S. V. for Schiras, den eneste Havn i denne Provinds, Oplagsstædet for persiske og indiske Vare. Den beboes næsten ene af Araber og beherskes af en arabisk Schech.

9. Laristan, S. O. for Farsistan, ved den persiske Havbugt. Et lidet, bjergfuldt, ufrugtbart og slet befolket Land, med en usund Luft. Det har megen Silke og adskillige Silkemanufacturer i Hovedstaden Lar.

10. Kerman (Carmania), O. for Laristan, ved det krumme Indløb til den persiske Havbugt.

En meget frugtbar Provinds, som strækker sig langt ind i Landet, har den bedste persiske Uld, Uldmanufacturer og flittige Indbyggere. Den indbefatter den fordum som Hovedmarkeder for den europæisk-indiske Handel berømte Øe Ormus (som nu er en øde Klippe), og noget vestligen den større Øe Kischmisch.

Gumruhn (Gomron, Bender-Abassi), ved den ormiske Bugt, er Oplagsstedet for indiske Vare, hvilket om Sommeren formedelst den brændende Hede ganske forlades.

II. Til Øst-Persien høre Provindserne: Korasan, Sedschestan, Mekran, og Afgauernes Land med Sablestan.

1. **Korasan** (s. Bactriana), imellem det caspiske Hav og Tatariet.

Et frugtbart Land, med flittige Indbyggere og mange nomadiske Turkomaner; her forfærdiges de ypperligste persiske Tæpper og særdeles haarde Staalklinger. Den udgjør nu en Deel af Kongeriget Kandahar.

Herat, en ødelagt Stad, som Caravanerne meget hyppigen passere igjennem (skal nu være Kongen af Kandahars Residents).

2. **Sedschestan**, S. for Korasan, med en egen Regent.

3. **Mekran**, S. for Sedschestan, ved det arabiske Hav.

Et næsten ubeboeligt Landskab med særdeles store Ørkener, uden Vand, et meget usundt Clima, og vilde Indbyggere. Den har en Hovedstad af samme Navn og Havnen Goadel.

4. Af-

4. **Afganernes Land** eller **Rige** er den mægtigste Stat i Persien.

Det indbefatter næsten den hele østlige Deel af Persien, samt Stykker af Ostindien og Tatariet. Det er bjergfuldt, men meget frugtbart, og beboes af Afganer, som leve i Horder, ere tilbøjelige til Røverie og drive meest Qvægavl.

Kandahar, Ø. for Herat, Hovedstaden i Provindsen af samme Navn, som ligeledes det hele Rige har sit Navn af, og som formedelst sin Beliggenhed midt imellem utilgængelige Bjerge, ansees for det meest befæstede Sted i Persien. Her gjennempassere talrige Caravaner.

Kabul, N. O. for Kandahar, en stor Stad i Provindsen Kabulistan. Her drives stor Handel imellem Indien, Persien og det store Bukarie.

5. **Sablestan**, ved Floden Indus, et lidet bekjendt Land, som for det meste bestaaer af Ørkener, og hvis Indbyggere leve som Araberne og have deres eget Overhoved.

Anm. De, der udvide Indiens Grændser til Bjergkjæden V. for Indus, regne Provindserne Kandahar, Kabulistan og Sablest. til samme.

Persien, fordum et mægtigt og blomstrende Rige, er Tid efter anden undergaaet mange og store Omvæltninger. Perser og Meder, Macedoner og Parther have vexelviis havt Herredømmet. Araber, Turkomaner Tatarer og Afganer have i de senere Tider overvælder

og

og ødelagt dette Rige. Nadir Schah, siden bekjendt under Navn af Kuli-Kahn, der egenmægtigen havde opsvinget sig paa Thronen, var den sidste persiske Konge. Efter hans Død (1747) oprettede Afganerne det Øst-Persiske Rige. Nogle Aar derefter forskaffede Cerim-Chan sig Herredømmet over det meste af de vestlige Provindser. Fra hans Død (1779) indtil den nuværende Tidspunct har der bestandig været Strid om den persiske Throne. Blandt dem, der i den sidste Tid kappedes derom, vare Akau Muhamed Cahn og Jafar Cahn de mærkeligste.

Indien eller Ostindien.

Kort.

Rennels fra 1800; Mannerts fra 1797; ligeledes det lille Kort af Schneider, som hører til M. C. Sprengels historischen Taschenbuche von Ostindien 1785.

Grændser og Størrelse.

Indien, som ogsaa kaldes Ostindien, indbefatter i det vidtløftigste Begreb alle de Lande, som indsluttes af Persien, Tatariet, Thibet, China og det indiske Ocean, samt alle de i dette Ocean liggende og til Asien hørende Øer. I den Betydning strækker det sig fra 85 til 150° L. og fra 10 sydlig til 40° N. B.

Inddeling.

Man deler det med Hensyn til Europa i For-Indien, Bag-Indien og de asiatiske Øer.

Li-

Ligeledes kaldes de to store Halvøer paa begge Sider af Gangesmundingerne **Halvøerne paa denne og hiin Side Ganges**, rigtigere de vestlige og østlige.

A. For-Indien.

Beliggenhed og Størrelse.

Det skilles i V. ved Floden Indus fra Persien, i N. ved Bjergkjæder fra Bukariet og Thibet, i Ø. støder det ogsaa til Thibet og Bag-Indien, i S til det indiske Ocean. Flade-Indhold: henved 70,000 □ Mile.

Hovedfloder.

I V. **Indus** eller **Siud**, som paa den indiske Side modtager Bifloderne: **Hydaspes** og **Hyphasis** (Sattulutz); i Ø **Ganges**, hvori **Jumna** (Dschumna) falder paa høire Side, **Devah** og **Cos** paa venstre og med hvilken **Burremputer** ikke langt fra Havet forener sig.

Kystfloder.

N. for Bjergstrækningen Gattes **Taptee, Nerbudda**; Ø. for Gattes **Tail**, den nordligste, **Godavery, Kistna** og **Coleron**, den sydligste.

Bjerge.

I N. Bjergstrækningen **Mustag**, som er meget høi og tildeels bedækket med evig Snee. En Arm af samme løber sydlig midt igjennem Landet, og hænger sammen med Bjergkjæden **Ghauts** eller **Gattes**, som i Sydspidsen af Halvøen løber ud i Forbjerget **Comorin**.

Clima

Clima og Jordbund.

Luften er næsten allevegne sund; i de nordlige og bjergfulde Egne tempereret; i de sydlige meget heed. Den gattiske Bjergkjæde frembringer den mærkelige Forandring i Luften, at man har Sommer paa Østkysten medens man har Vinter og Regnvejr paa Vestkysten. Jordbunden er næsten allevegne frugtbar og kun hist og her sandet og stenet. En stor Sanderken strækker sig i nogen Frastand af Indus fra Havet til Suttulutz.

Producter.

Intet Land i Verden er rigere paa kostbare Producter. De vigtigste ere: en stor Mængde Silke og Bomuld; Korn, Riis, Sydfrugter; Sukker, Peber, allehaande Apothekervare, Hør, Hamp, fortræffelige Træarter, Rør; Salpeter, Salt, Borax, Ædelstene, Perler, Guld og andre Metaller; Elephanter, Muscus- og andre Dyr.

Manufacturer og Handel.

Mange Bomulds- og Silkemanufacturer; der forfærdiges ogsaa mange fortræffelige Vare af Perlemor, Skildpadde ꝛc.; Farverierne ere ypperlige. Indbyggernes Vindskibelighed og den store Rigdom paa Producter gjør den ostindiske Handel meget viatig. Den drives ikke allene til Vands med alle Verdensdele, men endog til Lands igiennem Persien med For-Asien og Africa, og igiennem Bukariet med Nord-Asien. Den er for det meste i Europæernes Hænder, men Chineserne, Araberne og Indianerne selv tage stor Deel deri.

Indbyggere.

Deres Tal regnes mellem 80 og 100 Millioner; de ere af Herkomst, Religion og Sprog meget forskjellige. De oprindelige Indbyggere ere Hinduer, som tale flere Sprog, bekjende sig til Bramanernes Religion, og ere deelte i 4 Hovedkaster: Braminer (Lærde), Schater (Krigsmænd), Banianer (Kjøbmænd) og Schutter (Haandværksfolk og Bønder). Af fremmed Herkomst ere: Mongoler og Pataner eller Afganer, til hvilke Rohilla høre, begge Muhammedanske; Dschater og Seiker. I

mange

mange Egne have Perser, Armenianere og Europæere, Jøder ꝛc. nedsat sig.

Inddeling.

Hidtil deelte man For-Indien i tre Hoveddele: **Hindustan**, **Bengalen** og **Decan**, hvoraf de to første ganske og det sidste for største Delen hørte til den store Mogols Rige i dets meest blomstrende Periode og vare deelte i mange Provindser. Men med Schah Allums Død 1790 forsvandt den sidste Skygge af Mongolernes Herredømme i Indien. Nu er Landet deelt i mange Stater og den gamle Inddeling tildeels ganske unævendelig. Landene staae deels under **Asiater**, deels under **Europæer**.

I. **Asiaternes Besiddelser** høre enten til Afganernes Rige i Persien eller ere selvstændige indiske Stater.

1. Under det **afganiske** eller **øst-persiske** Rige staae umiddelbart Provindsen **Kaschemir** og middelbart Provindsen **Sindy**.

1. **Kaschemir**, det nordligste Land i hele Indien, omkring **Indus's Kilder**, som allerede her bliver seilbar.

Bjergfuldt og koldt, men rigt paa Korn, Frugt og Græsning. Her forfærdiges de ypperligste Shawls af thibetansk Uld.

2. **Sindy**, ved Nedre-Indus.

Et meget hedt og særdeles usundt Land med en muhamedansk Fyrste, som er en Vasal af Kongen af Kandahar.

Tatta, en stor Handelsstad, hvor Hinduerne have en Høiskole.

2.

2. Indiske uafhængige Stater ere: 1. Seikernes Land. 2. Nepals Land. 3. Maratternes Stat med Rasbutternes Fyrstendømmer. 4. Rigerne Golconda og 5. Mysore.

Foruden disse gives der endnu hist og her mange smaa Fyrstendømmer, som formedelst deres Beliggenhed vedligeholde deres Uafhængighed og beherskes af egne Rajaher (Radschas).

1. **Seikernes Land** bestaaer af mange forenede Smaastater.

Seikerne, et talrigt og tappert Folk, som skal kunne stille 100,000 Mand Hestfolk i Marken, beboe et vidtløftigt Land fra Mellem-Indus til Dschumna, og udbrede deres Streiferier endnu langt videre. Den nordlige Deel af Landet er stærkt dyrket, den sydlige har Sandørkener.

Lahor, ved Floden Hydraotes, som falder i Hydaspes, en stor Stad, forhen en Tid lang den store Mogols Residents, nu Hovedstaden i Seikernes Land.

Multan, S. V. for Lahor, en anseelig Handelsstad.

2. **Nepals Land.**

Det udbreder sig fra Seikernes Land langs med Grændserne af Thibet, mellem to høie Bjergkjæder, langt hen mod S. O. Det er deelt i flere Fyrstendømmer og veldyrket. Det beboes af Hinduer og er lidet bekjendt.

3. **Maratternes Stat**, den største i Indien.

Den deles i to forskjellige Riger; det vestlige og østlige. Det vestlige er deelt imellem en Mængde forenede Arve-Fyrster, som paa en vis Maade erkjende et almindeligt Overhoved under Navn af Peischwah.

Det

Det østlige Rige, eller Berar, udgjør en eneste udelt Stat. Maratterne faae ogsaa Tribut af adskillige Nabostater.

a) Det Land, som umiddelbar tilhører Maratterne, indbefatter den hele sydlige Deel af det egentlige Hindustan og en stor Deel af Decan, det strækker sig tvers over den bredeste Deel af Halvøen fra det ene Hav til det andet og fra Jumna i N. til Kistna i S. Ogsaa Halvøen Guzzerat hører for største Delen dertil. Maratterne, et krigerskt og røverskt Folk, ere af Herkomst og Religion Hinduer.

Punah, paa Bjergene Ghauts, imellem Godaverys og Kistnas Kilder, Hovedstaden i det vestlige Rige og Peschvahs Residents.

Surat, N. for Punah, ved Fl. Taptee.

En stor og berømt Stad, hvis Havn tilhører Englænderne; den driver en udbredt Søe- og Caravanhandel, har vigtige Manufacturer og skal have 600,000 Indbyggere.

Broach, N. for Surat, ved Fl. Nerbudda, en betydelig Manufactur- og Handelsstad.

Cambay, N. V. for Broach, ved den cambayske Havbugt, en berømt Søe- og Handelsstad.

Ugein, N. O. for Cambay, under den nordlige Vendekreds; her residerer den mægtigste Raja i det vestlige Rige.

Gualior, N. V. for Ugein, en Fæstning paa en Klippe, med en temmelig stor Stad.

Nag-

Nagpur, S. for Gualior, ved Tail, Hoved- og Residentsst. i det vestlige Rige eller Berar.

Kuttak, Ø. for Nagpur, ved Tail og ikke langt fra Havet, Hovedst. i Provindsen Orissa, en anseelig Stad, som tilhører Rajaen af Berar eller Nagpur.

b) Afhængige af Maratterne ere Rasbutternes Lande.

De ligge deels imellem Maratternes og Seikernes Stater, deels S. O. ved den sydlige Bredde af Jumna. Hine ere deelte i tre store Fyrstendømmer: Udipur, Judpor og Joikagur, disse ere deelte i Landet Bundela eller Bundelcund, berømt af Diamantgruberne i Panna, samt Districtet Ajidsing og Gurry Mundella. Her ligge:

Agra, N. for Gualior, ved Jumna, og endnu nordligere Dehli, forhen Stor-Mogols glimrende Residents, nu ganske ødelagt og i Maratternes Vold.

4. Riget Golconda, S. og Ø. for Maratternes Stater, ved og imellem Floderne Kistna og Godavery.

Det regjeres af en souverain muhamedansk Arvefyrste, under Titel af Nizam (Konge) eller Subah (Vicekonge) af Decan og af nogle af hans Vasaler. Det har i den østlige Halvdeel store Ørkener, herlige Skove og berømte Diamantgruber.

Hyderabad, ved Moussy, en Sideflod af Kistna, Hoved- og Residentsstaden i Riget, med den berømte Fæstning Golconda.

5. Riget Mysore, S. for Punah-Maratterne og Golconda.

Det

Det indbefarter den største Deel af Malabarkysten, Ghauts-Bjergene og Floden Colerum, men siden Aaret 1800 har det mistet Fjerdeparten af sit forrige Omfang; det øvrige have Maratterne, Nizam af Decan og Englænderne deelt imellem sig. Det indbefatter: 1. Mysore, 2. Bednur, 3. Coimbettor, 4. Canara, 5. Cananor og 6. det Zamorinske District, som er deelt i mange Fyrstendømmer, der forestaaes af Nairer (Hindu-Fyrster), samt adskillige mindre. Det beherskes nu igjen af en hinduisk Regent, som er meget afhængig af de Engelske.

Seringapatam, Hovedstaden i Riget, paa en Ø i Colerun. Den tilhører nu Englænderne.

Calicut, S.V. for Seringapatam, ved Havet, Zamorins Residents, en vigtig Handelsst. med 60,000 Indb., hvor de europæiske Nationer have Factorier.

II. Europæernes Besiddelser ere deelte imellem Englænderne, Hollænderne, Franskmændene, Portugiserne og de Danske.

1. Englændernes Besiddelser tilhøre egentlig det engelsk-ostindiske Compagnie under Storbritanniens Høihed.

Den nuværende Folkemængde er over 23 Millioner; Størrelse (foruden de nye Erobringer i Mysore og Besiddelserne paa Øerne) 30,000 □ Mile. De ere deelte i 4 Præsidentskaber: Bengalen, Madras, Bombay og Benculen, hvoraf de tre første ligge i For-Asien og have hver især en egen Regjering med en Gouverneur, under en fælleds General-Gouverneur.

1. Præsidentskabet Bengalen behersker hele Ganges fra det Sted, hvor den træder ud af de nordlige Bjerge og bliver seilbar, indtil dens Udløb i Havet.

Et

Et meget fortræffeligt og frugtbart Land, hvor der forfærdiges en Mængde af de fineste Silke- og Bomuldsvare. Det bestaaer af umiddelbare og middelbare Lande.

a) **Umiddelbar** høre hertil **Provindsen Bengalen** paa begge Sider af Gangesmundingen, den største Deel af **Bahar**, en liden Deel af **Orissa**, Zemindariet **Benares** og Landet **Tipra** paa hiin Side Ganges. **Folkemængde: 18,497,184.**

Calcutta, ved Huglei, en Arm af Ganges.

Den er Hovedstaden for det brittiske Rige i Indien, General-Gouverneurens Sæde og har 600,000 Indb., Fortet **William**, et Videnskabsselskab, en muhamedansk Hovskole og meget stærk Handel.

Chandernagore, noget nordligen for Calcutta, ved Huglei, en stor Handelsstad med 100,000 Indb.

Murschedabat, endnu nordligere, ved Ganges, den gamle Hovedstad i Bengalen.

Dacca, N. O. for Calcutta, imellem Ganges og Buremputer, ved en Arm, der forener begge Strømme, en stor Handelsst., med Silke- og Bomuldsfabriker.

Patna, N. V. for Murschedabat, i Provindsen Bahar, ved Ganges, en vigtig Fabrik- og Handelsstad.

Benares, V. for Patna, ved Ganges, en stor Stad.

b) **Middelbar** høre herhid **Aud-Staten.**

Den strækker sig N. V. for Benares paa begge Sider af Ganges indtil Bjergene. Dens **Naboer**, under

under Navn af Allieret, aldeles afhængig af Englænderne. Folkemængde: 5,288,800.

Fyzabad, ved Floden Devah, den anseeligste Stad i Aud. **Luknov**, Nabobens Residents.

2. **Præsidentskabet Madras**, fra Forbjerget Comorin til henimod Mundingen af Tail, et langt smalt Kystland, som har middelbare og umiddelbare Besiddelser:

a) **Umiddelbar** høre herhid et anseeligt Distriict paa Koromandelkysten (**Jaghier** eller Lehnet **Carnatik**), nogle mindre Districter paa denne Kyst, Cirkar **Guntur** og de fire **nordlige Cirkars**. (De sidste skulle afstaaes til Nizamen af Golconda.)

Madras, i Carnatik, ved Havet, en stor og velbygget Sø- og Handelsstad med 300,000 Indb. og Fortet **St. Georg**.

Masulipatam, i de N. Cirkars, ved en Arm af Kistna, en rig Stad, med vigtige Manufacturer og stærk Handel.

b) **Middelbar** høre herhid **Carnatik**, N. for Colerun.

Det beherskes af en Nabob, som betaler en Tribut til Englænderne.

S. for Colerun Smaastaterne **Tanjore**, ved Mundingen af Colerun, **Tritchinapoly**, V. for dette, begge meget frugtbare, **Marava**, S. for Tanjore, **Tinevelly**, paa Sydspidsen, fordeelt imellem

imellem 32 Polygarer, og **Madura**, ved Grændserne af Mysore, som alle ere afhængige af Carnatik.

Arcot, V. for Madras, Hovedst. i Carnatik, hvis Nabob ofte kaldes efter den.

3. **Præsidentskabet Bombay** har smaa fra Cap Comorin til Surat adspredte Besiddelser.

a) **Umiddelbar** høre herhid Øerne **Bombay** og **Salsette** (med antike Pagoder), ved Conkan-Kysten, Havnen Surat og andre Søstæder.

b) **Middelbar** hører hertil **Travancore**, det sydligste Land paa Malabarkysten. Dets Fyrste er en Vasal af England.

Bombay, paa Øen af samme Navn, har 150,000 Indb., en god Havn og stærk Handel.

Anm. Det engelsk-ostindiske Compagnies Indkomster af sine indiske Besiddelser beløbe sig til mere end 40 Millioner Rigsdaler, foruden Indkomsterne af Handelen saavel imellem Europa og Indien (China indbefattet), hvortil der allene bruges aarlig 65 til 70 Skibe, som af den anseelige indiske Mellemhandel. Men Compagniet er ogsaa i en Gjeld af 70 Mill. Rdlr. Dets Landmagt er, Kongens Tropper i Ostindien iberegnede, over 240,000 Mand, hvoriblandt der er 26,000 Europæer. De øvrige ere Segpois (Indfødte), som ere exercerede paa europæisk Viis og have europæiske Officerer.

2. Det **hollandsk-ostindiske Compagnies Besiddelser** ligge i Bengalen ved Hougly-Floden paa Coromandel, hvor **Paleacatte**, N. for Madras, er Hovedstaden, samt adspredte paa Malabar. (Bleve i Revolutionskrigen erobrede af Englænderne).

Cochin, i Travancore, Hollændernes Hovedfæstning og Hovedstaden i en lille Stat, der er afhængig af samme.

3. Por-

3. **Portugisernes Besiddelser** bestaae af Districtet **Goa**, imellem Marotternes Stater og Mysore, **Den Diu** med en Søstad af samme Navn, paa Kysten af Guzzerat og nogle mindre.

Goa, en stærkt befæstet Stad, med en fortræffelig Havn, Middelpunctet for Portugisernes indiske Handel, paa en Ø, med 20,000 Indb.

4. **De Franskes Besiddelser** ligge deels i Bengalen, hvor de i Chandernagor have en Hovedcolonie, men ere særdeles indskrænkede af Englænderne, deels paa Coromandel-Kysten og Malabar, hvor de besidde nogle anseelige Handelsstæder.

Pondichery, i Carnatik, imellem Madras og Floden Colerun.

En anseelig Stad, som er Middelpunctet for de Franskes indiske Handel og Gouverneurens Sæde, med en fortræffelig Rhede. Den har før havt 70,000 Indb.

5. **De Danskes Besiddelser** ere **Tranquebar** ved en Arm af Fl. Kaveri med Fortet **Dansborg** og et folkerigt District, som har mange Bomuldsvæverier.

Anm. Grunden til denne Colonie, som er anlagt 1620, blev kjøbt af en Naik i Tanjur. Efter den Tid er Districtet bleven meget forøget, og indbefatter nu mange Byer og 30,000 Indb., som bestaae af Indianer, Mohrer og Europæer; ikke fuldt 5000 heraf boe i Staden, som har to lutherske og een catholsk Kirke, foruden braminske Pagoder og muhamedanske Moskeer. Der tales fordærvet Portugisisk; de Indfødtes Sprog er Tamulisk.

Frederiksnagor eller Sirampur, en By i Bengalen, som har gode Bomuldsmanufacturer og et District paa 2 Qvadratmile.

B. Bag-Indien.

Grændser og Størrelse.

Det omgives af For-Indien, Thibet, China og det indiske Hav. Flade-Indhold regnes for 40 til 46,000 □ Mile.

Bjerge.

I N. gaaer en stor Bjergkjæde igjennem hele Halvøen indtil Sydspidsen, hvor den løber ud i Forbjerget Romania. Paa begge Sider af samme gives deels frugtbare, deels ufrugtbare Steder.

Floder.

De fornemste ere Nukian eller Irrabatti og Lukian, hvilke ikke langt fra Mundingen forene sig ved Kanalen; Menam, og Menam-Kom den største.

Producter. De samme som i For-Indien, især Sukker, Bomuld, Silke, Tin, Elfenbeen, smukke Træsorter og indiske Fuglereder. En stor Deel af Landet har særdeles store Skove.

Manufacturer og Handel betyde her langt mindre end i For-Indien, hvilket især maa tilskrives den store Despotismus. Selv af Europæerne besøges Landet sjelden.

Indbyggere. De tale meget forskjellige Sprog, hvoriblandt det Malayiske er det meest udbredte. Deres Religion er deels den muhamedanske, deels den Braminske, Lamaiske ꝛc. De ere meget vankundige og overtroiske.

Inddeling.

Inddeling.

Den nordlige brede Deel paa hiin Side Halvøen bestaaer af Rigerne: Asjem, Burma, Arraçan, Siam, Laos, Cambodsja, Cochinchina og Tunkin; den sydlige smalle Deel udgjør Halvøen Malacca.

1. **Asjem** i N. V., som Burremputer løber igjennem, har meget fiin Silke, mange Bjergværker og beherskes uindskrænket.

Gergong (Kargaum), ved en Arm af Burremputer, Hovedstaden, er stor og folkerig.

2. **Burma**, en despotisk Stat, S. O. for Asjem, Thibet og China, langs ned med Floderne Nukian og Lukian indtil Havet. Under samme staaer ogsaa **Pegu**.

Ava, S. O. for Gergong, ved Fl. Nukian eller Irabatti, den gamle Hovedstad, som ofte hele Riget kaldes efter. — **Rauguhn**, den nuværende Hovedstad.

Pegu, S. for Ava, ved Fl. Lukian, Hovedstaden i Riget Pegu.

3. **Arrakan**, V. for Burma, ved Havet, et Rige, hvis Konge er en Vasal af Burma, har særeverske Indbyggere.

Arrakan, Hovedst. ligger i en dyb Dal.

4. **Siam**, Ø. for Pegu, langs med Floden Menam.

Paa tre Sider er det omgivet af Bjerge, indtil den siamske Havbugt. Det har mange Elephanter og

Tingruber, og er et uafhængigt Monarkie, hvor der skal herske den frygteligste Despotismus. (Betaler efter Macartney Tribut til China).

Schudia, Hovedstaden. — Bankok, Residentsen.

5. Laos, Ø. for Siam, ved den øvre Deel af Fl. Menam-Kom, imellem to Bjergkjæder.

Et lidet bekjendt Land, hvis Indbyggere ligesom de tre følgendes er Anamiter.

6. Cambodsja, S. for Laos, et i de østlige Egne meget øde Land, hvis Regent er en Vasal af Cochinchina.

Levek (Cambossja), Hovedstaden ved Menam-Kom, har vigtige Bomuldsmanufacturer.

7. Cochinchina (Kodschin-Sjina, d. e. Vest-China), Ø. for Cambodsja.

Et smalt Kystland, som leverer en Mængde Sukker, har oprindelig chinesiske Indbyggere og en monarkisk Forfatning.

8. Tunkin, N. for Cochinchina og S. for China.

Et uafhængigt, men meget indskrænket Monarkie, med den store Hovedst. Kaho. (Skal nu være henlagt under Cochinchina.)

9. Halvøen Malacca, som dannes af den siamske Havbugt i N. Ø. og Strædet ved Malacca i S. V.

Den beboes af Malayer, som ere Muhamedanere, drive Handel og Søefart, og have udbredt sig paa de asiatiske Øer lige indtil Australien. Den er deelt i adskillige Smaastater, der tildeels staae under Siam, og hvoraf Queda og Malacca ere de mærkeligste. Paa

Vest-

Vestkysten ligge i en lang Strækning Mergui-Øerne, og sydligere Øen Jan Seilan.

Malacca, en Stad og Fæstning, som tilhører Hollænderne, med en meget god Rhede, hvis Beliggenhed ved Strædet gjør den vigtig.

C. De asiatiske Øer.

Til de asiatiske Øer *) høre de Lakediviske og Maldiviske, Ceilan, Andaman-Øerne, de Nicobarske Øer, Sunda-Øerne, de Molukkiske og de Philippinske Øer.

I. De Lakediviske Øer, V. for Malabarkysten staae under en egen mohrisk Fyrste.

II. De Maldiviske Øer, S. for de Lakediviske.

En stor Gruppe af mangfoldige smaae, tildeels meget lave og ubeboede Øer, hvis Hovedproduct er Kokusnødder. Her findes ogsaa en Mængde Kauri (Porcellainsnækker), der i mange asiatiske og africanske Egne bruges som Skillemynt. De staae under en indskrænket Sultan.

III. Ceilan (Selan-Div), Ø. for Cap Comorin, regnes af nogle for at være 1700 □ Mile stor, med 1½ Mill. Indb. Iblandt Bjergene er **Pico d'Adam** det bekjendteste.

Øen leverer Ibenholt, Brødfrugter, Riis, Sukker, Caffee, Kardemome, Elephanter, Ædelstene, ædle Metaller og andre indiske Producter, og især det bedste Kaneel. Indbyggerne ere Hedninger, og have deres særegne Konger, hvoraf den, der residerer i Candy, er den mægtigste. Ogsaa Hollænderne havde her vigtige Besiddelser, men

*) Cypern og flere i Middelhavet ere anførte under det asiatiske Tyrkie.

men som 1795 og 1796 bleve erobrede af de Engelske, og efter den sidste Fredsslutning ogsaa skal forblive deres Ejendom.

Colombo, forhen den hollandske Hovedstad og Gouverneurens Sæde, har en Havn.

IV. De Nicobarske- eller Frederiks-Øerne og Adaman-Øerne ligge i en Række ved den bengalske Havbugt.

a) De Nicobarske Øer, som ligge sydlig, fra 5 til 10° N. B., tilhøre Kongen af Danmark, beboes af Malayer og ere i alt 10 Øer, hvoraf de mærkeligste ere:

1. Siambalong, Stor-Nicobar (Nicobarsk: Loang), den sydligste og største, henved 5 Mile lang og ligesaa bred. 2. Nancovri (Nicob. Naneouri), 4 Mile lang og over 1 Miil bred. Her har den danske Mission en Colonie af Herrenhuthere. 3. Sombrero (Nicobarsk: Camorte, Dansk Ny-Sjælland), tæt ved Nancovri, i N. B., $3\frac{1}{2}$ Miil lang, 2 Mile bred. 4. Kar-Nicobar (Nicob. Bak), nordligste Længde 2 Mile og Breden omtrent ligesaa meget.

De bleve tagne i Besiddelse 1755, men formedelst den usunde Luft have Colonierne ikke havt nogen Fremgang. De ere bjerg- og skovfulde og slet befolkede. Producter: Arek-Træet (Areca Catheeu L.), hvis Nød Indianerne tygge ligesom Tobak, og derfor er en Handelsartikel, Kokusnødder, Ambra, Skildpadder, spiselige Fuglereder, som bygges af en Art Svaler (Hirundo esculenta L.) ved Sokanten og føres i Mængde til China. Der afsættes Linned, Tobak og Jernkram.

b) Andaman Øerne ligge nordligere ved den bengalske Havbugt indtil 15° N. B. Stor-

og

og Lille-Andaman ere meest bekjendte. Paa den første er en britisk Colonie. De have vilde og sorte Indbyggere.

V. Sunda-Øerne have deres Navn af Strædet ved Sunda, som adskiller Java og Sumatra, og aabner det fornemste Indløb til Archipelagus og hele Øst-Asien. Man regner dertil de fire store Øer: Sumatra, Java, Borneo og Celebes, samt de omliggende smaae.

1. Sumatra fra 6° N. til 6° S. B.; stor 8400 □ Mile.

Øen gjennemskjæres i Længden af en Kjæde høje Bjerge, hvoriblandt det meget høje Bjerg Ophir lige under Linien, og nogle Vulcaner. Den er særdeles frugtbar og har især Peber, Ingefer, Kampher, Kassia, Benzoe, Bomuld, Vox, Elfenbeen, Indigo, alle Sorter Farve- og Apothekerurter, kostbare Træsorter, indianske Fuglereder, fint Guld, Kobber og Salpeter. Indbyggerne i Bjergegnene ere godmodige Hedninger, men de ved Strandkysterne røverske Muhamedanere. Øen er deelt i adskillige store og smaae Stater, hvoraf Atschin, den nordligste, hvis District paa Østkysten, strækker sig til Linien, og Palembang, sydligere paa samme Kyst, hvortil den rinrige Øe Banca, imellem Sumatra og Borneo hører, ere de mægtigste og ganske uafhængige. Næst Hollænderne besidde Englænderne en Deel af Sumatra, og mange smaa Fyrster paa Vestkysten staae under dem.

Atschin, paa Nordspidsen af Øen, Hovedstaden i Kongeriget af samme Navn, ved Havet, driver stærk Handel.

Padang, paa Vestkysten, Hollændernes Hovedcomptoir og deres Gouverneurs Sæde.

Ben-

Benkulen, S. for Padang, Hovedstedet for de engelske Colonier og et engelsk Præsidentskabs Sæde, er velbygget. Fortet Marlborough (Malboro).

Palembang, paa Østkysten, ikke langt fra Strædet ved Banca, Hovedstaden i Riget af samme Navn, og det fornemste hollandske Comptoir, driver stærk Handel og Skibsfart.

2. Java, Ø. for Sydspidsen af Sumatra.

Størrelse: 2400 □ Mile.

Luften er meget varm, fugtig og usund. Den har mange Producter, især Peber, Riis, Sukker, Caffee, Bomuld, Salt og Kardemome. Den har over 2 Millioner Indbyggere (mest Muhamedanere). Den er deelt i adskillige monarkiske Stater, hvoraf Rigerne Bantam, paa Vestkysten, og Mataram eller det saakaldte Keiserdømme Java, paa Østkysten, ere de betydeligste. Men disse saavelsom alle de øvrige staae under Hollænderne, som ere Øens egentlige Beherskere.

Bantam, ikke langt fra Sunda-Strædet, Hovedst. i Bantam, driver god Handel.

Batavia, Ø. for Bantam, Hovedst. i Java og det hele hollandske Ostindien, General-Gouverneurens og Raadets Sæde, Middelpunctet for Hollændernes Handel og Magt i Indien.

En stor, velbygget og befæstet Stad, gjennemskaaren af Canaler; den har en meget usund Luft, over 200,000 Indb., hvoriblandt 12,000 Europæere, de øvrige ere Chinesere, Portugisere og Negre; et Videnskabers-Selskab, en Havn, Værfter og en sikker Rhede.

3. Borneo, N. for Java, under Equator, den største asiatiske Ø og en af de største i Verden, er 14250 □ Mile stor. Den

Den er lidet befolket (den regnes kun for at have 5 Mill. Indbyggere) og slet dyrket, leverer især Guld, Diamanter, Peber, Sago, Vox, Bezoar, Drageblod, Spanskrør, Fuglereder og den bedste Kampher. Man finder her desuden Aber (ogsaa Ouran-Outanger). Iblandt andre findes her Malayer, Chinesere, Badschuer, et Slags vandrende Fiskere, der boe baade her og paa Naboe-Øerne, Oran-Eidahane. De fleste ere Muhamedanere. Herredømmet er deelt iblandt adskillige Sultaner, hvoraf Sultanen af Borneo, Banjermassing, Samban, Succadana ere de mægtigste. Ogsaa det hollandsk-ostindiske Compagnie har her Besiddelser.

Banjermassing eller **Tattas**, paa Sydkysten, Hovedst. i Riget af samme Navn, med en befæstet hollandsk Loge.

Borneo, paa Nordkysten, Sultanen af Borneos Residents, en Stad med en god Havn og stærk Handel.

Ø. for Borneo ligge de meget frugtbare **Sulu-Øer**, som have en mohrisk Sultan, der ogsaa behersker en anseelig Landstrækning paa Nordkysten af Borneo, og søroveriske Indbyggere.

4. **Celebes** eller **Macassar**, Ø. for Borneo, fra $1\frac{1}{2}°$ N. til $5\frac{1}{2}°$ S. B. Egentlig kaldes Østkysten **Celebes** og Vestkysten **Macassar**. En Deel af Indbyggerne ere **Badschuer** og **Buginesere**. Folkemængde: henved 3 Mill.

Den regnes for at være henimod 4000 □ Mile stor og er rig paa Riis, Kokusnødder, Sandeltræ, Bomuld; den leverer Guld, Diamanter, Vox ꝛc. Den indbefatter adskillige Riger, hvoriblandt Boni og Macassar ere de mærkeligste. Dens egentlige Herrer ere Hollænderne, som alle de øvrige Regentere staae under og tildeels udnævnes af.

Rot-

Rotterdam, paa Sydvestkysten, Hollændernes Hovedfæstning i Riget Macassar.

VI. De Molukkiske eller Specerie-Øerne. Egentlig regner man hertil Ternate, Tidor, Motir, Makian ɔc., men stundom ogsaa Gilolo, Ceram, Amboina, de Bandaiske Øer, Timor.

Foruden Kokusnødder, Sago ɔc. ere Muskatnødder og Nelliker Hovedproducter, men Hollænderne tillade kun Dyrkning deraf paa faa Øer og udrydde dem paa alle de øvrige.

1. Amboina, imellem 3 og 4° S. L. er henved 14 Mile i Omkreds. Vigtig formedelst Nellikerne, som den ene leverer. Tilhører Hollænderne umiddelbar.

2. Banda-Øerne ere 5 i Tallet, og de eneste, som have Muskattræer. Tilhøre Hollænderne.

Anm. Baade disse og Amboina bleve i Revolutionskrigen erobrede af de Engelske.

Paa Neira er den hollandske Regjering med Forterne Belgica og Nassau.

3. Ternate har sin egen Sultan, som endnu nogle Naboe-Øer samt en Deel af Celebes staae under. Hollænderne have her Castellet Orange og Staden Malago, samt nogle Forter.

VII. De Philippinske eller Maniliske Øer tilhøre tildeels Kongen af Spanien.

De ligge fra 6 til 20° N. B. og ere særdeles mange. De have en meget frugtbar Jordbund og de fleste indianske Producter i Overflødighed, især Guld, Bomuld, Vox, Peber, Ingefer, Kampher, Indigo, kostbare Træsorter, mange Mineralier ɔc.; Cacao, Tobak. De største ere

Luson

Luſon eller Manila i N. og Magindanao eller Mindanao i S.

Anm. Den første er spansk; paa den sidste, hvor Spanierne kun have et Fort, gives der adskillige uafhængige Stater og frygtelige Sørøvere.

Manilla, paa Øen Luſon, Hovedst. iblandt Phillippinerne og den spanske Statholders Residents; den har 53,000 Indb. og Havnen Cavite.

Med Indien og de østlige asiatiske Lande blev Europæerne især bekjendte, da Vasco de Gama, en Portugiser, (1498) opdagede Vejen til Søes omkring det gode Haabs Forbjerg. Portugiserne gjorde da mange Erobringer, som for det meste igjen bleve dem fratagne af Hollænderne. Disse mistede de fleste igjen i Revolutionskrigen, men de skal efter den sidste Fredsslutning have dem tilbage af Englænderne, og naar dette skeer, ere hine de mægtigste paa Øerne ligesom disse paa det faste Land.

Det vestlige Indien er ofte bleven erobret og har været underkastet mange politiske Omvæltninger. Mogolerne eller Mongolerne skilte (1525) Patanerne ved deres Herredømme, stiftede et stort Rige i Hindustan og udbredte det siden over den største Deel af Halvøen. Dette Riges Beherſker, den store Mogul (Alli Gohar) Schah Allim d. e. Verdens Herre, blev i dette (der 18de) Aarhundrede ganske svækket deels ved Statholdernes Frafald, deels ved Maratternes, Seikernes og Englændernes Erobringer. Den sidste store Mogul (hvis Død de engelske Blade adskillige Gange omtalte), skal endnu have levet i Aaret 1799 — men i en beklagelig Forfatning. Den mysoriske Stat blev af Hyder Aly siden 1760 udvidet med usædvanlig

Held,

Held, men hans Søn og Thronfølger, Tippo Saib, mistede 1792 Halvdelen af sine Ejendomme. I en ny Krig (1799) med Englænderne og Nizam af Decan, hvori Tippo ved at forsvare sin Hovedstad Seringapatnam satte Livet til, blev Riget deelt i fire Dele.

Thibet.

Grændser og Størrelse.

Det ligger imellem 90 og 120° L. og imellem 25 og 35° B. Det støder til Ostindien, især til Kaschemir, Seikernes Land, Nepal, Bengalen, Aschams og Burma. De nordlige og østlige Grændser ere næsten aldeles ikke bekjendte. Flade-Indholdet regnes for 16000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Thibet er et meget højt og bjergfuldt Land. Det har i N. Mussart Bjergene, fra hvilke der løber en Green: de særdeles høje Snee-Bjerge Kantaissa, først mod S. og derpaa mod V. Det indbefatter Kilderne til sex Hovedfloder: Ganges, Burremputer, Nukian, Lukian, Menam-Kom og Petschu.

Iblandt de mange Indsøer er Hedesøen Terkiri, den største.

Producter. Meget Guld og Sølv, Muscus, Tinkal, hvoraf der raffineres Borax og Steensalt i største Mængde; berømte Kohaler; den fineste Uld, hvoraf der væves de fineste Tøjer og Shawls.

Manu-

Manufacturer og Handel. Hine ere ikke tilstrækkelige; der forfærdiges kun grovt Klæde, som udføres. Men desuagtet er Handelen dog formedelst de vigtige Naturproducter anseelig, især Handelen med Chineserne, Bukarerne og Kalmukerne; der drives ogsaa Caravanhandel med Rusland, og fra Bengalen kommer der aarlig en Caravan til Tissulumbu.

Indbyggere. Deres Tal regnes af nogle (skjøndt uden Vished) for 30 Millioner, af andre kun for 12 til 15 Mill. De i den østlige og nordlige Deel ere for det meste Nomader, udgjøre en egen Folkestamme og have et eget Sprog.

Religionen er Lamas eller den Schigomunske, som er udbredt over hele Thibet (hvor den har sit Hovedsæde), China, Tatariet ꝛc. Den deler sig i to Secter, hvoraf den ene erkjender Taischulama og den anden Dalailama for sit Overhoved. Thibetanerne ere ikke uden Kundskaber.

Regjering. Thibet bestaaer af to Hovedstater, hvoraf hver beherskes af en Bondo- eller Stor-Lama, der betragtes som udødelig Konge og Ypperstepræst, der ved sin Død selv udnævner sin Efterfølger. Den ene af dem, Taischu-Lama, regjerer uafhængig og uindskrænket; den anden, Dalai-Lama, er afhængig af China og har en Vice-Konge ved sin Side. Nogle mindre Stater have deres særegne Rajaher under lamisk Høihed.

Inddeling.

Thibet bestaaer af to Hovedele: det egentlige Thibet og Butan.

1. Butan, grændser til Bengalen og skilles fra dette Land ved høie og fra Thibet ved endnu høiere Snee-Bjerge.

Landet er temmelig varmt, men slet dyrket. Det beherskes for største Delen af en Rajah, som er en Vasal af Thibet og har sit Sæde i

Hovedstaden Tassisudon, ved Fl. Tikuschu, som udspringer i dette Land.

2. Det

2. Det egentlige **Thibet**, N. for de store Snee-Bjerge.

Det er tildeels meget koldt, ufrugtbart og sandet. Egnene ved Floderne have et godt Clima, sund Luft og en frugtbar Jordbund. Her ere de ovennævnte Floder og Producter. Landet deles i den sydlige og nordlige Deel.

Den sydlige Deel beherskes af den uafhængige Taischu-Lama; den nordlige derimod af Dalai-Lama, som staaer under China.

Lassa (Lahassa), N. for Tsanpu, ved en Arm af denne Flod, Hovedstaden, stor og folkerig. Ikke langt derfra er **Putalla**, Dalai-Lamas Residents.

Tissilumbu, S. V. for Lassa, paa Sydkanten af Tsanpu, Taischu-Lamas Hoved- og Residentsstad, og en vigtig Handelsplads.

China.

China (Sjina, Tschina), i Landet selv sædvanlig kaldet **Chumcue** (Central-Rige), indbefatter i vidtløftigt Begreb alt det øvrige faste Land af Syd-Asien, indtil det japanske Hav. Det bestaaer af det egentlige China og Halvøen Korea, en af samme afhængig Stat.

1. Det

I. Det egentlige China.

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 115 til 140° L. og fra 21 til 41° B. Mod N. Mongolernes Land; mod O. den koreiske Bugt og det chinesiske (sinesiske) Hav; mod S. det indiske Hav, den tonkinske Havbugt, Halvøen paa hiin Side Ganges og Bengalen; mod V. Thibet. Dets Flade-Indhold regnes for 69,000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Landet er i N. og V. meget bjergfuldt og en stor Bjergkjæde strækker sig midt igjennem samme. Foruden de to Hovedfloder: Jantsekian, (o: den blaae Flod) den sydlige og største, og Hoangho, (o: den gule Flod) den nordlige, har Landet endnu en Mængde Floder, Søer og Canaler. I de nordlige bjergfulde Egne er Vinteren meget streng; Luften er næsten allevegne sund og Jordbunden frugtbar.

Producter. Landet er særdeles frugtbart og fortræffelig dyrket. Det leverer Korn, Riis, Havefrugt, adskillige Sydfrugter, især Pomerantser, Rhabarbra, Sukker, Thee, Bomuld, Fernis- og Voxtræer, Silke, allehaande Metaller, Steenkul, Guldfasaner, de største og smukkeste Sommerfugle.

Manufacturer og Handel. Her forfærdiges Porcellain, lakerede Sager, adskillige Farver, Silketøjer, Cattun og Musselin i Mængde og af fortrinlig Godhed. Chinesernes Farverier og fine Træsnit ere fortræffelige, men deres Tegninger sædvanligen slette. Særdeles vigtig er den indenlandske Handel, som befordres meget ved de mange seilbare Floder og Canaler (især Konge-Canalen fra Nankin til Pekin) saavelsom den udenlandske, der baade drives til Lands (ved Karavaner) og til Vands (med Ostindien og Japan).

Japan). Alle søfarende europæiske Nationer, og selv de forenede Nordamericanske besøge den Cantonske Havn, som ene staaer aaben for dem. De maa betale næsten alle chinesiske Varer med Sølv. Russerne komme de chinesiske Caravaner ved de russiske Grændser i Møde.

Indbyggere. Folkemængdens Antal er meget uvist, af nogle regnes det for 150 Millioner. Chineserne have et eget Sprog, som har en særskilt Character for hvert Ord, og en egen Billedskrivt, som ikke har noget tilfælleds med de betegnede Gjenstande. — I lærde Kundskaber overgaae i det mindste kun faa asiatiske Nationer dem.

Religion. Hovedreligionerne ere tre: Confucius's, den ældste, Fos Religion, og den Schigemunske eller Lamaiske, Hoffets Religion. Ikke dog Muhamedanere have offentlig Religionsøvelse og christne Missionairer taales, endskjøndt med megen Indskrænkelse.

Regjering. Den er monarkisk og arvelig. Storchanen, eller, som vi almindelig kalde ham Keiseren, kan selv vælge en af sine Sønner til Thronfølger; den nu regjerende er siden 1796 Tsing (efter andre K-Hing), den rigeste og mægtigste Monark paa hele Jordkloden.

Inddeling.

China deles stundom i 18, men sædvanlig i følgende 15 Provindser: 1. Petscheli. 2. Schantong. 3. Schansi. 4. Schensi. 5. Honan. 6. Kiangnan. 7. Huquang. 8. Setschuen. 9. Tschekiang. 10. Kiangsi. 11. Fokien, med den frugtbare vulcanske De Formosa, N. for de philippinske Øer. 12. Quangtong. 13. Quangsi med Øen Hainan, ved den tunkinske Bugt i det indiske Hav. 14. Kuntscheu og 15. Jynnan, en af de bekjendteste og bedste i den sydvestlige Deel af China.

Peking,

Peking, 39° 55′, nær ved de nordlige Grændser, i Provindsen Petscheli, Rigets Hoved- og Residentsstad.

En ualmindelig stor og regelmæssig bygget Stad, 5 Mile i Omkreds, foruden Forstæderne, med 2 Mill. Indb., mange prægtige Bygninger, et Videnskabersacademie, catholske og russisk-græske Kirker, muhamedanske Moskeer og fortræffelige Politieanstalter. Der er Vagt i alle Gaderne, som lukkes om Aftenen paa hvert Hjørne.

Nankin, S. for Peking, i Provindsen Kiangnan, ved Jantsekian, den forrige Residents.

En ualmindelig stor Stad, 3½ Mile i Omkreds, med 1 Million Indb., et berømt Porcelainstaarn, mange Manufacturer, især af Silke, og stærk Handel.

Canton, S. V. for Nankin, ved en Bugt af det indiske Ocean, ved Mundingen af Floden Tuho i Provindsen Quantong.

En stor Stad med 100,000 Indb., hvoraf næsten Halvparten boe paa Fartøjer paa Floden. For den chinesiske Handel er den den vigtigste Handelsstad og for den europæiske Søhandel med China den eneste. Europæerne have Factorier i Forstæderne, men maa losse 3 Mile fra Staden paa den lille Ø Vampo.

Makao, en Stad og Havn paa en liden Ø i den cantonske Bugt, tilhører Portugiserne under chinesisk Overherredømme.

Anm. 1. Det chinesiske Rige strækker sig langt videre end China, og er næst det russiske, det største i Verden. Foruden det egentlige China hører dertil: 1) i Syd-Asien: a) Nord-Thibet eller Dalai-Lamas District; b) Halvøen Korea; 2) i Mellem-Asien: a) det mindre Bukharie, b) Mongolernes Land samt Kalmykiet, c) Tunguſernes Land; deels som chinesiske Provindser, deels som mere eller mindre afhængige og skatpligtige Stater. —

Hele Rigets Flade-Indhold regnes for 110,000 □ Mile (sikkert meget for lavt); Folkemængden og Indkomsterne ere ubekjendte. Armeen skal efter nogle Efterretninger bestaae af 800,000 Mand, og efter andre af henved 1½ Mill. Krigsskibe af europæisk Bygning have Chineserne ikke, men derimod en stor Mængde let bevæbnede Fartsjer.

Anm. 2. Chinafarerne seile fra Europa ned imod Brasilien, forbi det gode Haabs Forbjerg igjennem Strædet Sunda Norden om Borneo til Canton.

Seiladsen Norden om Asien har hidtil ikke ret, og Norden om America slet ikke villet lykkedes.

II. Halvøen Korea.

Grændser og Størrelse.

Den strækker sig fra 34 til 43° B. og fra 142 til 148° L. Den omgives i O. af det japanske, i S. af det chinesiske Hav og i V. af Havbugten Hohanghay (d: det gule Hav); men i N. hænger den ved høje Sneebjerge sammen med chinesiske Provindser paa det faste Land. Flade-Indhold: omtrent 6000 □ Mile.

Beskaffenhed. Landet er bjergfuldt, især i den nordlige Deel, hvor Luften er raa og Jordbunden ufrugtbar. Den sydlige Deel har et mildere Clima, er meget frugtbar og veldyrket. Kysterne ere fulde af Klipper og Brændinger.

Producter. Fornemmelig Hamp, Bomuld, Silke, Tobak, Ginseng, Gummitræer, meget Qvæg og Vildt, særdeles store Krokodiller, Perler, Metaller ꝛc.

Manufacturer og Handel. Der forfærdiges fortræffeligt Papiir af Bomuld, mange Tøjer af Hamp og Bomuld; den raa Silke sendes til China. Med denne saavelsom med Bomuld og Ginseng drives fornemmelig Handel, men kun paa China og Japan. Med Europa handler Korea aldeles ikke.

Ind-

Indbyggere. En Blanding af Chinesere og Mandschu-Tunguser. Sproget skal være meget forskjelligt fra det chinesiske. Deres Religion og Cultur er næsten den samme som Chinesernes. Deres Antal regnes for 5 Mill.

Regjering. Uindskrænket, arvelig og monarkisk, men Regenten staaer under Keiseren af China.

Inddeling.

Korea deles i 8 Provindser, som regjeres af Statholdere.

Kingkitao, Rigets Hovedstad og Kongens Residents.

Japan.

Grændser og Størrelse.

Den hele Stat bestaaer af lutter Øer, som strække sig fra Krebsens Vendekreds, V. for Formosa, henad N. O. til 45° B. og fra 140 til 165° L. Størrelsen er ubekjendt.

Beskaffenhed. De japanske Øer ligge i en meget stormende Deel af det store Ocean, som efter samme kaldes det japanske Hav, og er fuld af Klipper, Havhvirvler og Brændinger. Blandt Bjergene ere nogle ildsprudende. Om Sommeren er det her særdeles varmt, om Vinteren meget og vedholdende koldt. Veirliget er meget ustadigt og der indtræffer her ofte Storm, Uvejr og Jordskjelv.

Producter. Øerne ere meget veldyrkede og levere Korn, Riis, ædle Frugter, Pommerantser, Kokusnødder, Thee, Tobak, Senep, Bomuld, Hamp, Frugt, Kampher, Papir-

og Fernistræer, Silke, Perler, Sølv, Guld, Kobber og andre Metaller; fremdeles Diamanter, Svovl og den fineste Porcelainjord. Ved Kysterne finder man Hvaler.

Manufacturer og Handel. Japaneserne overgaae i mange Konstarbeider endog Chineserne. De forfærdige smukke og mange Sorter Silke- og Bomuldetøjer, Porcelain, lakerede Sager, Staalvare og Metalcompositioner. Handelen er meget indskrænket. Japaneserne tør kun seile til China og Korea. Af Udlændinger er det kun Chineserne og Hollænderne tilladt at komme til Japan, og begge kun til en eneste Havn, nemlig Nangasaki. Der udføres Riis, Kampher, Silketøjer, Bomuld, Porcelain og andre smukke japanske Arbeider, Officinalurter, Diamanter, Ambra, Ræveskind ꝛc. Der indføres af Hollænderne: europæiske Tøjer, trykt Lærred, Sukker, Farvetræ og især Peber.

Indbyggere. De ere en ublandet Nation, som har sit eget Sprog, sin egen Skrivt, Religion og Cultur. De taale alle Religioner undtagen den christne. I Konster og Videnskaber staae de næsten ikke tilbage for Chineserne. Deres Tal regnes for 17 Mill.

Regjering. Den er deelt imellem mange smaa Fyrster, der staae under en saakaldt Kubo, uindskrænket Keiser. En anden Regent, Dairo Soma, som ellers kaldes den japanske Pave, har, naar man undtager hans Titel, næsten aldeles ikke beholdt noget tilbage af sin forrige Magt. Begges Regjering er arvelig.

Inddeling.

Det japanske Rige bestaaer af to Hoveddele: Hovedlandet og Bilandene.

I. Hovedlandet eller det egentlige Japan er 8600 □ Mile stort og bestaaer af 3 store Øer: Nipon, den største, Kimo og Kikoko, samt af utallige Smaaøer. Det deles i 70 Rigsprovindser.

Nangasaki, paa Øen Kimo, ved Havet.

En

En af de 5 japanske frie Handelsstæder, og den eneste Søhavn, der staaer aaben for Chineserne og Hollænderne; de sidste have deres Oplag paa den lille Ø De Desima.

Miako, paa Øen Nipon, N. O. for Nangasaki, Rigets forrige Hovedst. og Dairos Residents, er meget stor og har 1 Mill. (efter andre ½ Mill.) J.

Jedo, N. O. for Miako, den største og fornemste Stad i Riget, Kubos Residents og den første frie Handelsstad, med 1 Mill. Indb.

II. Bilandene bestaae af Likeo-Øerne og de 3 store Kuriliske Øer.

1. Likeo-Øerne ere meget frugtbare, og beboes af Folk af forskjellig Herkomst, som have Agerdyrkning og Fiskerie, og drive Handel paa Japan og China.

2. De store Kuriliske Øer ere temmelig ubekjendte. Indbyggerne kaldes af Japaneserne Jesso, leve af Fiskerie og Jagt. De have en egen Arvefyrste, som staaer under Japan.

B. Mellem-Asien.

Mellem- eller Høi-Asien, som imellem Syd- og Nord-Asien strækker sig fra Østkysten af det sorte Hav til Vestkysten af det store Ocean, indbefatter: 1. de caucasiske Lande, 2. det frie Tatarie og 3. det chinesiske Høi-Asien.

De

De caucasiske Lande.

Grændser og Størrelse.

De ligge imellem 54 og 68° L. og fra 40 til 46° B. De omgives i S. af Persien og det asiatiske Tyrkie, i N. af asiatiske Rusland, i V. af det sorte og i Ø. af det caspiske Hav. Deres Beliggenhed imellem begge disse Have gjør dem til en, skjøndt meget bred, Landtunge. Flade-Indhold henved 6000 □ Mile.

Beskaffenhed.

De ere meget bjergfulde og særdeles frugtbare Hovedbjergstrækningen Caucasus gjennemskjærer den efter samme kaldte Landtunge paa tvers fra N. Ø. til S. V. — De have lutter Kystfloder, hvoriblandt paa Sydgrændsen Ara med Bifloden Kur (Cyrus), som falder i det caspiske Hav og paa Nordgrændsen Kuban, som falder i det asovske Hav, ere de mærkeligste. — Luften er næsten allevegne meget sund.

Producter. Korn, Viin, Havefrugter, Honning og Græsning i Overflødighed, Fædrivt, især meget stærk Faare- og Hesteavl, alt Slags Vildt i Mængde; Jern og mineralske Vande ere ikke sjeldne.

Manufacturer og Handel. De første mangle næsten ganske; den sidste, som meest er i Armenianernes og Jødernes Hænder, indskrænker sig næsten til Omtuskning med de asiatiske Osmaner og Perserne.

Indbyggere. De bestaae af adskillige smaa Folkeslag af forskjellig Herkomst, Sprog, Religion og Cultur, meest

Ta-

Tatarer og oprindelige Finner, som enten ere raa og vankundige Muhamedanere eller endnu vankundigere østerlandske Christne, og leve for største Delen som Nomader.

Regjering. Enkelte Stykker af Landet tilhøre det russiske Rige, den tyrkiske Keiser og den persiske Chan af Schirvan. Den øvrige langt større Deel er deelt i en Mængde Smaastater, som enten ere fuldkommen uafhængige eller indbyrdes afhængige. De ere ogsaa ligesom deres Interesse kræver det snart underkastede det tyrkiske, snart det russiske Rige.

Inddeling.

De caucasiske Lande ligge deels N. deels S. for Caucasus.

I. De nordcaucasiske Lande ere: Kuban, Kabarda og Dagestan.

1. Kuban, paa begge Sider af Floden Kuban.

Kun den Deel, der ligger S. for Floden hører herhid; den, der ligger N. for samme, hører til Rusland. Landet er frugtbart og beboes af Tscherkasser, som ere Muhamedanere, og have en egen Begk, samt af Nogai-Tatarer, Jøder ꝛc. Det staaer, i det mindste ved det sorte Hav, under tyrkisk Overherredsmme.

2. Kabarda, O. for Kuban.

Et fjønt Land, der beboes af muhamedanske og temmelig cultiverede Tscherkasser. Det bestaaer af forenede Smaastater, der beherskes af Kneser og Murser, som kun tilsyneladende erkjende Ruslands Herredsmme. Landet deles i Stor- og Lille-Kabarda. Kabardinerne boe kun i Landsbyer. Goskerne (Bjergbeboere) ere Vasaller af Stor-Kabarda.

3. Dagestan, S. O. for Kabarda, imellem Caucasus og det caspiske Hav.

Det

Det beboes af forskjellige tatariske Folkeslag, og beherskes deels af nogle uafhængige Chaner, deels af den persiske Chan af Schirvan.

Hovedst. er **Tarku**, ved det caspiske Hav.

Legistan, ligger i den caucasiske Bjergstrækning og beboes af Lesgier, et vildt og røveriskt Folk af muhamedansk Religion.

Kopasch beboes af frankiske Konstnere.

II. De sydcaucasiske Lande ere Landskaberne **Mingrelien**, Imirette, Satabago og Karduel, som indbefattes tilsammen under **Georgien** (Giuristan, Russisk **Grusinien**).

Georgierne, et dorskt, uvidende og vildt, men stridbart Folk, have deres eget Sprog, og ere deels Muhamedanere, deels græske Christne.

1. **Mingrelien**, det gamle Kolchis, ved Nordøstkanten af det sorte Hav.

Et skovfuldt Land, hvis Indbyggere ere Christne, men uculturerede. De drive stærk Qvægavl og have en Zar (Fyrste), der er en Vasal af Zaren af Imirette.

Isgaur, en Havn ved det sorte Hav.

Guriel, et afrevet Stykke af Imirette, S. for samme, ved det sorte Hav, har en egen Fyrste, som staaer under Tyrkiet.

2. **Imirette** (egentlig **Imereti**, Russisk **Melitenien**), S. for Mingrelien.

Et bjergfuldt og frugtbart Land, som har god Qvægavl og Jerngruber, fattige Indbyggere og en egen Zar.

Kotatis er Zarens Residents.

3. Sa-

3. Satabago, S. for Imirette, er meget rigt paa Viin, Honning og Græsgange, regjeres af en Pascha.

4. Karduel og Kaketi (Russisk Kartalinien og Grusinien, det egentlige Georgien), Ø. for Imirette og Satabago, V. for Legistan.

Et af de fortræffeligste og frugtbareste Lande i Asien og den anseeligste Stat i Caucasien. Størrelse: 1600 □ Mile; Folkemængde: kun 350,000; Indkomster: henved 1 Mill., men efter andre kun 200,000 Rdlr; Krigsmagten skal være henved 40,000 Mand svede Tropper.

Anm. I Aaret 1801 er Landet blevet forenet med det russiske Rige.

Teflis, ved Floden Kur, Hovedst. i Karduel og Zarens Residents, har 20,000 I. meest Armenianere, adskillige Fabriker, god Handel og varme Kilder.

Anm. Disse Lande udgjorde fordum adskillige Stater, som Tid efter anden tildeels underkastede sig Romernes og Persernes Herredsmnie. Omsider maatte de bukke under for Tyrkernes Overmagt, som de siden ved Russlands Understøttelse bleve befriede fra.

Det frie Tatarie.

Grændser og Størrelse.

Det ligger imellem 66 og 96° L. og imellem 35 og 48° B., støder i V. til det caspiske Hav, i S. til Per-

Persien, i Ø. til det chinesiske Høi-Asien, og i N. til det russiske eller Nord-Asien. Flade-Indhold omtrent 50,000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Den østlige Deel er bjergfuld, den vestlige bestaaer af Bakker og Dale med mange Floder, den nordlige tildeels af Heder. Luften og Jordbunden ere meget forskjellige. De fornemste Vande ere foruden det caspiske Hav, Aral-Søen, som modtager Landets Hovedfloder Amu (f. Gihon eller Oxus) med Bifloden Sogd fra S. og Floden Syr (f. Jaxantes) fra Ø.

Producter. Fornemmelig ypperlige Græsgange; Kameler, Heste-, Hornqvæg- og Faareavling samt Jagt er de vigtigste og almindeligste Næringskilder. Mange Egne have stærk Kornavl, Viin, Frugt, Silke, Bomuld, Rhabarbra, Safran, Saflor, Hør, Hamp og allehaande Mineralier, især Jern, Kobber, Bly.

Manufacturer og Handel. Bukharerne ere meest vindskibelige; de have anseelige Silke- og Bomuldsmanufacturer og drive en udbredt Handel paa Persien, Indien, China og Rusland. Disse og andre tatariske Nationer forfærdige ogsaa Fildt, alle Slags grove uldne- og Bomuldstøier, Træ- og Jernfang, og drive saavel hermed som med Naturproducterne en indbringende Handel paa Rusland.

Indbyggere. Lutter Tatarer, som ere deelt i adskillige Folkeslag. De ere alle Muhamedanere, deels Nomader, deels ordentlige Jorddyrkere, undertiden ogsaa begge Dele. De ere ikke uden Cultur og videnskabelige Kundskaber, men i mange Ting endnu temmelig raa. Deres Antal regnes til 25 Mill.

Inddeling.

Hele Tatariet bestaaer af tre Hoveddele: Nord-Dschagatai, Syd-Dschagatai eller det stor Bu-

kharie

kharie og Øst-Dschagatai eller det lille Bukharie. Det sidste hører til det chinesiske Rige og ikke herhid.

I. Nord-Dschagatai deles i 1) Turkmanernes, 2) Karakalpakernes, 3) Kirgisernes, 4) Aralsernes og 5) Chivaernes Land.

1. Turkmannernes eller Turchmenernes Land ligger ved Østkanten af det caspiske Hav, imellem dette og Aral-Søen fra den russiske til den persiske Grændse.

Turkmannerne drive nomadisk Fædrivt (nogle have Kornavling, Handel og Skibsfart paa Aral) og ere tilbøjelige til Røverie. De vælge selv deres Cham.

2. Karalpakernes Land ligger Ø. for Aral-Søen.

Det staaer deels under Ruslands Beskyttelse, deels i Forbund med Aralierne. Indbyggerne ere Nomader og Agerdyrkere og ikke krigerske.

3. Kirgisernes Land (nemlig den store Horde), indbefatter den hele østlige Deel af det frie Tatarie.

Kirgiserne, den mægtigste blandt alle tatariske Folkeslag, leve som røveriske Nomader under adskillige Chaner, og beherske Indbyggerne i Stæderne og Landsbyerne med Haardhed.

Taschkent, ved Floden Syr, en stor og meget folkerig Handelstad.

Turkestan, N. for Taschkent, i en Provinds af samme Navn, som Tyrkerne nedstamme fra.

4. Aral-

4. **Aralsernes** eller de **aralske Usbekers Land**, ved Sydøstkanten af Aral-Søen og paa Øer i samme.

Indbyggerne leve som Nomader, drive Fædrivt og Agerdyrkning og have Chaner af kirgisisk Stamme.

5. **Chivaernes** eller **Charesmernes** Land imellem Aral og Persien.

Indbyggerne, som drive Agerdyrkning og Handel, have alle faste Bopæle, regjeres af en indskrænket Chan og staae blandt Tatarerne i stor Anseelse.

Chiva, S. for Aral-Søen, Chanens Hovedstad og Vintersæde.

6. **Syd-Dschagatai** eller det **store Bukharie**, mellem Chiva og Kirgiserlandet i N., det lille (chinesiske) Bukharie i Ø., Indien, Persien i S. og V. Størrelse: 20,000 □ Mile.

Det bedst dyrkede og meest befolkede Land i Høiasien. Usbekerne, Landets egentlige Beherskere, ere deels roverisk Nomader, deels Bønder. Bukhrarerne, blandt hvilke der boer mange Jøder, Indier, Perser ɔc. ere alle bosatte i Stæder og Landsbyer, leve af Agerdyrkning, Haandværker, Fabriker og Handel; de ere ikke ganske uden Konster og Videnskaber. Landet deles i Nord- og Syd-Bukharia.

1. **Nord-Bukhariet** eller **Usbekernes Land** (s. Sogdiana), ved Fl. Sogd. Det er deelt imellem mange Chaner.

Bukhara (Bokhara), ved Fl. Sogd, en meget stor Stad, med vigtige Manufacturer og Handel.

Samarkand, ved Sogd, en stor, folkerig og befæstet Stad, med vigtige Manufacturer og en meget

get berømt muhamedansk Høiskole (Tamerlans Sæde).

2. **Syd-Bukharia** eller Landet **Balk** (f. Bactriana) ved øvre Amu.

Et bjergfuldt, men meget frugtbart Land, som er ligesaa fordeelt, og skal tildeels staae under Kongen af Kandahar.

Balk, S. for Samarkand, en stor Stad med gode Silkemanufacturer. Den er Oplagsstedet for Handelen imellem Bukhariet og Indien.

Chinesisk Høi-Asien.

Det indbefatter den hele øvrige, følgelig den største Deel (⅔) af Høi-Asien. fra Mustag-Bjergene til det store Ocean, nemlig Øst-Dschagatai, Mongolernes og Tunguſernes Land.

I. Øst-Dschagatai eller det lille Bukharie (Kara-Kitai).

Grændser og Størrelse.

Det ligger imellem 92 og 118° L. og 35 til 45° B. Det skilles i V. ved Mustag fra Kirgiserland og det store Bukharie, i N. V. og N. ved Mustag og Bogdovola fra Soongar, i Ø. fra Coschot, (begge Dele af Mongoliet) i S. fra Thibet. — Flade-Indhold: over 10,000 □ Mile.

Beskaf-

Beskaffenhed. Et Hedeland, med mange Hedefloder. Adskillige Egne, især ved Mustag, ere frugtbare. Fra S. V. til N. O. er den særdeles kolde Sandørken Cobi eller Schamo.

Producter. De frugtbare Egne have Overflødighed af Korn, Frugt og Viin.

Indbyggere. Deels temmelig cultiverede muhamedanske Bukharer, som leve i Stæder og Landsbyer, deels uvidende og overtroiske Kalmyker, Nomader og Røvere.

Jerken, ved en Flod af samme Navn, er stor og stærkt befolket og har megen Handel.

II Mongolernes Land.

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 90 til 135° L. og fra 30 til 50 B. Det omgives af det lille Bukharie, Kirgisernes Land, asiatisk Rusland, Tunguſernes Land, China og Thibet. Flade-Indhold over 50,000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Landet har i adskillige Egne Heder, især en stor Deel af Sandørkenen Cobi og de høieste asiatiske Bjerge. Det har særdeles mange Hedefloder, hvoraf Ili, som falder ud i Søen Balchasch, er den fornemste. Hovedkilderne til de store Floder Irtisch, (som løber her igjennem Søen Saissan), Ob, Jenisei, Amur og Hoangho, saa frugtbare Egne og en kold Luft.

Producterne ere kun faa, da næsten hele Landet er udyrket. Fædriften er vigtig, og Vildt gives her meget af; fremdeles Rhabarbra og noget Bomuld.

Manu-

Manufacturer og Handel mangle ikke ganske her. Der forfærdiges Vaaben, Læder og Uldentøj; ligeledes Papiir, samt Silke- og Bomuldstøjer. De manglende Fornødenheder tilbyttes af Russer og Bukharer imod Qvæg og Peltsværk. Deres Caravaner gaae lige til Astrachan og Tobolsk.

Indbyggerne ere Mongoler, en stor Folkestamme, som deler sig i to Hovedgrene: de egentlige Mongoler og Kalmykkerne. De ere Nomader og af Lamas Religion.

Regieringsforfatning. Landet er fordeelt imellem saare mange Arve-Stater (hvis Overhoveder tildeels føre Titel af Chaner og Fyrster), der ere uafhængige af hinanden og vel erkjende Chinas Overherredømme, men hvis Regjering dog er et Autonomie.

Inddeling.

Landet deles efter sine Beboere i Kalmykiet og Mongoeliet.

1. Kalmykiet, indbefatter den vestlige Deel af det hele Mongolie, og bestaaer af Soongar og Khoschot.

a) Soongar, N. for det lille Bukharie, imellem dette og Nord-Asien, er meget bjergfuldt.

De Bjerge, hvorved Landet skilles fra det egentlige Mongolie, anseer man for de høieste i den gamle Verden.

Kuroe eller Urga, den mongolske Stor-Lamas samt den chinesiske Statholders og en kalmykisk Fyrstes Residents.

b) Koschot, imellem det lille Bukharie, Thibet og China, er meget bjergfuldt, men har meest Hedeland.

Den ægte Rhabarbra kommer oprindelig herfra

2. Det egentlige Mongolie, den østlige Deel af det hele Mongolie, deles i

a) Kal-

a) Kalkas-Mongoliet, som indbefatter den nordlige Halvdeel af det egentlige Mongolie.

Karakorum, fordum Dschingisernes Hovedstad og den berømte Dschingis-Chans Residents, er ødelagt. — Maimatschin, en Handelsplads paa de sibiriske Grændser, ved Kjæchta.

b) Scharra- (d: det gule) Mongolie indbefatter den sydlige Halvdeel af det egentlige Mongolie.

Dschehol, den chinesiske Monarks Sommerresidents.

III. Tunguſernes Land.

Grændser og Størrelse.

Det strækker sig fra 135 til 160° L. og 44 til 54° B. Det omgives af Mongoliet, Nord-Asien, det store Ocean og Korea. Flade-Indhold: omtrent 40,000 (efter andre kun 16,000) □ Mile.

Beskaffenhed.

Landet er bjergfuldt. Den seilbare Amur er Hovedfloden og har mange anseelige Bifloder.

Producterne ere paa Rhabarbra og Ginseng nær, ikke bekjendte; der drives Agerdyrkning, Qvægavl og Fiskerie. Den østlige Deel af Landet indtil Havet har uhyre Skove.

Manufacturer og Handel ere ubekjendte.

Indbyggere. Tunguser, som der gives adskillige Folkestammer af (hvoriblandt Mandschu-Tunguser, som 1644 erobrede China). De ere af Lamas Religion

ligionen og bestaae meest af nomadiske Folk og Fiskere, dog ogsaa af Agerdyrkere, hvilke have faste Bopæle.

Inddeling.

Det hele Land deles i to Statholderskaber: Tsitsikar, den nordlige, og Kirin, den sydlige Deel af Tunguſernes Land.

Hertil kommer endnu den store Ø Sachalin-Ula og Landskabet Leatong (eller Leao), langs med Kysten af det gule Hav, Mandsjuernes første Erobring.

Kirin-Ula-Chotong, i S., Hovedstaden i Statholderskabet Kirin og Vicekongens Residents.

Tsitsikar, N. for Kirin, Hovedst. i Statholderskabet Tsitsikar, hvorhen Chineserne sende Forbrydere.

Ulussu-Mudan, ved Amur, Chinesernes nordligste Grændsefæstning imod Sibirien.

C. Nord-Asien.

eller det asiatiske Rusland findes allerede beskrevet Side 97.

Asiens gamle Geographie.

Bjergkjæder og Hovedfloder.

To Hovedbjergkjæder fra Vesten til Osten. I N. Altai (i Oldtiden endnu uden Navn), i S. Taurus.

Sidegrenene af begge, nemlig Caucasus imellem det sorte og caspiske Hav; Imaus langs med den guldrige Sandørken (Ørkenen Cobi); Paropamisus ved den nordlige Side af Indien; Ural (i Oldtiden endnu uden eget Navn). Af Hovedfloderne ere fire, som flyde fra N. til S. mærkværdige i den gamle Geographie; i den persiske Havbugt falde Euphrat og Tigris; i det indiske Hav Indus og Ganges. To som fra Ø. til V. løbe ud i det caspiske Hav (men som nu falde i Søen Aral), Oxus (Gihon) og Jaxartes (Sirr).

Inddeling.

Nord-Asien, Landet N. for Altai; Mellem-Asien, Landet imellem Altai og Taurus; Syd-Asien, Landet S. for Taurus.

Nord-Asien var i Oldtiden kun lidet bekjendt.

Mellem-Asien. Scythia og Sarmatia Asiatica (det store Tatarie og Mongolien).

Syd-Asien. Hovedsædet for den store Verdenshandel ligeledes fra de ældste Tider indtil Americas Opdagelse.

Naturlige Stapelpladser i det Indre af Landet ved de store Floder; ved Oxus, Bactra og Sogdiana (Samarcand), ved Euphrat og Tigris Babylonien. — Naturlige Stapelpladser ved Kysterne vare Vestkysten af Lille-Asien og Phoenicien. — Række af græske Handelsstæder. — Kysten af Syrien, Række af phoeniciske Handelsstæder.

Syd-asiatiske Landes Inddeling. a) Det Vestlige Syd-Asien, fra Middelhavet indtil Indus. b) Det østlige Syd-Asien, fra Indus til det østlige Ocean.

A. Det vestlige Syd-Asien inddeles atter i Landene 1. Paa denne Side af Euphrat. 2. Imellem Euphrat og Tigris. 3 Imellem Tigris og Indus.

1. Landene paa denne Side af Euphrat.

a) Halvøen For-Asien eller Lille-Asien (Natolien). Hovedfloder: Halys og Sangarius. Lande: Tre paa Vestsiden, Mysien, Lydien, Carien.

Græske

Græske Søstæder langs med Kysten vare Phocæa, Ephesus, Miletus, Smyrna, Halicarnassus o. s. v. I det Indre af Landet Sardes i Lydien og Pergamus i Mysien.

Tre paa Sydsiden: Lycien, Pamphylien og Cilicien med Hovedstaden Tarsus.

Tre paa Nordsiden: Bithynien, Paphlagonien, Pontus; med de græske Søstæder Heraclea, Amisus og Sinope.

To i Midten: Phrygien og Galatien med Hovedstæderne Celænæ og Gordium, og Cappadocien med Staden Mazaca.

b) Syrien tilligemed Phoenicien og Palæstina.

1. Det egentlige Syrien. Stæder: Damascus, Emesa, Heliopolis (Baalbek). I Ørkenen Palmyra. 2. Phoenicien. Bjerge: Libanus og Antilibanus. Stæder: Tyrus paa en Ø ligeover for det gamle Tyrus paa det faste Land, Sidon, Byblus, Berytus, Tripolis, Aradus. 3. Palæstina. Bjerge: Carmel, Tabor. Flod: Jordan. Inddeltes først efter de 12 Stammer, dernæst i Landskaberne Judæa med Hovedstaden Jerusalem. Samaria med Stæderne Samaria og Sichem; og Galilæa.

c) Øer langs med Kysten af Lille-Asien. Lesbos med Staden Mytilene. Chios, Samos, Cos, Rhodus med Stæder af samme Navne.

d) Halvøen Arabien. I Norden Arabia petræa, saa kaldet af Stedet Petra. I Midten det øde Arabien. I S. det lykkelige Arabien. Stæder: Mariaba, Aden o. s. v. Paa Vestsiden Handelsstaden Gerra, og de ligeover for liggende Øer Tylus og Aradus (Baharie-Øerne), ligeledes Stapelpladser saavel for Arabiske som Indiske Vare, især for Canel fra Taprobane (Ceylon).

2. Lande imellem Euphrat og Tigris.

a) Mesopotamien. Stæder ved Euphrat: Thapsakus, Circesium, Cunaxa. I N. Zoba eller Nisibis.

b. Armenien. Floder: Cyrus, Araxes og Phasis.

c. Babylonien, den sydlige Deel af Mesopotamien, skilt derfra ved den mediske Muur. Stæder: Babylon ved Euphrat, Borsippa.

3. Lande imellem Tigris og Indus.

a) Assyrien eller Landskabet Adiabene. Stæder: Ninive (anlagt af Ninus), Arbela.

b) Susiana, Staden Susa ved Floden Choaspes eller Eulæus (Ulai), en af de persiske Kongers Residentsstæder.

c) Persis. Floder: Cyrus og Araxes. Stæder: Persepolis eller Pasargadæ, de persiske Kongers Nationalpallads og Begravelse.

Navnet Persis blev i Oldtiden ligesom i den nyere Geographie, ofte taget i en vidtlsftigere Betydning, og indbefattede da de samtlige Lande imellem Tigris og Indus, Assyrien undtagen, nemlig tre Lande mod S. det egentlige Persis, Carmania, Gedrosia. Tre i Midten Media, Aria, Arachosia og tre i Norden Parthia tilligemed Hyrcania, Bactria, Sagdiana.

d) Carmania. Stæder: Carmana, Harmozia.

e) Gedrosia. Stæder: Pura.

f) Media ovenfor Persis. Floder: Araxes, Cyrus og Mardus. Stæder: Ecbatana. — Rages. Den nordlige Deel hedde ogsaa Atropatene (Aderbitschan) eller Lille-Medien.

g) Aria. En flad Hedestrækning, med en Søe og Flod Arius og en Stad Aria eller Artacoana.

h) Arachosia begrændsedes mod N. ved Bjerget Paropamisus. Stæder: Arachotus og Prophthasia. De nærliggende stærkt beboede Bjerglande (nu Cabul og Candahar) bleve, under Navn af Paropamisus, betragtede som en Deel af Persien.

i) Parthia og Hyrcania.

k) Bac-

k) Bactria, et af de ældste Handelslande i Asien. Flod: Oxus. Stæder: Bactra og Zariàspa.

Bactria forekommer jo længere man gaaer tilbage i Historien, ved Siden af Babylon, som en af de første Hovedpladser for Nationernes Handel, og just derfor ogsaa for den oplevende Cultur.

l) Sogdiana, Landet imellem Øvre-Oxus og Øvre-Jaxartes, som skiller det fra Mellem-Asien (en Deel af det store Bukharie). Hovedstad: Maracanda (Samarcand).

B. Det østlige Syd-Asien, eller Asien paa hiin Side af Indus bliver først i den ældigere Tid historiskt mærkværdigt.

Tredie Afdeling.

Om Africa.

A. I Almindelighed.

Kort.

Det nye Kort over Africa, hos Weigel og Schneider i Nürnberg, 1794, 1 Bl. Güssefelds fra 1797, Nürnberg, 1 Bl.

Grændser og Størrelse.

Africa er en Halvøe, og hænger kun ved en smal Jordstrimmel sammen med Asien. Det faste Land strækker sig fra 1 til 69° L. og fra 37° N. til 34° S. B. Mod N. grændser det til Middelhavet, hvor det ved Stræedet ved Gibraltar skilles fra Europa; mod V. til det atlantiske og æthiopiske Ocean; mod S. og Ø. til det indiske Ocean og den arabiske Havbugt. Flade-Indhold lidet over 530,000 □ Mile.

Bjerge.

1. Atlas, som tager sin Begyndelse ved det atlantiske Ocean, løber i Førstningen nordlig og derpaa østlig noget borte fra Middelhavet. 2. Sierra Leona. 3. Maanebjergene. 4. De meget høje habyssinske Alper.

Forbjerge.

1. Det gode Haabs Forbjerg eller Cap; 2. det grønne Forbjerg; 3. det hvide Forbjerg; 4. Guardafui.

Have

Have og Havbugter.

Middelhavet, med den syriske Bugt, det atlantiske Hav, det æthiopiske Hav, med den guineiske Bugt; Caphavet, hvor Tafel- og Falskebay ere; det indiske Ocean, samt Canalen ved Mosambique og det arabiske Hav.

Sunde.

Strædet ved Gibraltar og Bab-el-Mandab.

Floder.

Fem Hovedfloder: 1. Nilen, i N. O. paa Siden af det røde Hav, leber nordligen ud i Middelhavet. 2. Senegal, som fra den indre Deel af Africa, leber vestligen til det atlantiske Ocean. 3. Gambia, S. for Senegal, har samme Lob. 4 Zaire i S. V. og 5. Zambese i S. O. Fremdeles Niger, imellem Nilen og Senegal leber fra V. til Ø; dens Udspring og Udleb vides endnu ikke bestemt.

Indsøe.

Den største Indsøe er Seen Maravi.

Producter.

Da hele Landet ligger i og nær ved den hede Zone, saa har det fra den ene Ende til den anden tropiske Fruater og Dyr: 1) af Vegetabilier: adskillige ejendommelige Kornarter, Sydfrugter, især Dadler, Sukker, Caffee, Bomuld, Peber, Indigo, Gummitræer, kostbare Træsorter, Apothekervare ɔc.; 2) af Dyr: Elephanter, Løver, Pantere, Tigere, Leoparder, Giraffer, Antilopper, Gazeller, Aber, Zebraer, Rhinocerosser, Krokodiller, Strudser, Papegøjer ɔc.; 3) af Mineralier: Guld i største

Mængde,

Mængde, men kun lidet Solv; Kobber og Jern. Salt findes i nogle Egne i Mængde, og i mange andre aldeles ikke.

Manufacturer og Handel.

Paa Nordkysterne nær, hvor der fabrikeres megen Silke, Bomuld, Læder og Linned, skal der i det øvrige Africa ikke gives egentlige Manufacturer, hvilket er en Følge af Indbyggernes simple og noisomme Levemaade. Africas Handel kan heller ikke komme i Sammenligning med de øvrige Verdensdeles (Australien undtagen). Den udenlandske Handel er i Europæernes Hænder, og kun Østkysterne besøges ogsaa af Arabier og Indianere. Europæerne hente fornemmelig Korn, Bomuld, Gummi, Elfenbeen, Guld, Kobber og Slaver. Den indre Handel drives af Mangel paa Kyster, Floder og Canaler blot ved Caravaner; de skrækkelige Ørkener og den utaalelige Hede gjør Caravanhandelen høist noisommelig og farlig.

Indbyggere.

Deres Tal skal omtrent være 160 Mill. Oprindelige Indbyggere ere: 1) Negrene, i det hele hede Jordstrog, tale forskjellige Sprog; 2) Copterne, de gamle Ægypters Efterkommere; 3) Kabyler, Berber (Breber) paa den nordafricanske Kyst, men meest i Bjergegnene og Ørkenerne; 4) Cafferne og Hottentotterne fra Cap til den sydlige Vendekreds. Af fremmed Herkomst ere: a) Araberne, som allerede i de allerældste Tider ere komne over til Africa og fra hvilke Habessynierne nedstamme, hvis Sprog nu er meget forskjelligt fra det Arabiske. De have trukket sig hehad Østkysten indtil Madagascar og besat den hele Nordkyst. De deles i Beduiner (der føre en nomadisk Levemaade) og Maurer eller Mohrer (som leve i Stæder); b) Jøder, som her ere talrige; c) Tyrker, der beboe adskillige Lande, der ligge under deres Herredømme; d) Europæere, som boe her for Handelens Skyld. I Aandscultur og videnskabelige Kundskaber staae Africanerne endnu langt tilbage for Asiaterne.

Religion.

De fleste Negre og alle Hottentotter ere Fetisch-Tilbedere; saare mange Negre, især regjerende Familier,

lier, Beduiner, næsten alle Berber eller Mohrer, ere ligesom Tyrkerne, Muhamedanere; Habessynierne og Copterne ere østerlandske Christne.

Inddeling.

Krebsens Vendekreds og Æquator dele Africa i tre **Hoveddele**: Nord-, Mellem- og Syd-Africa.

B. I Særdeleshed.

A. Nord-Africa.

Det indbefatter: det africanske Tyrkie, de marokanske Stater, Landet Biledulgerid, Sahara og Øerne i det atlantiske Hav.

I. Det africanske Tyrkie.

Det bestaaer deels af **umiddelbare** Provindser, deels af Lande, som staae under den tyrkiske Sultans Beskyttelse. Til hine hører Ægypten og Barka.

1. Ægypten (Ægyptus).

Grændser og Størrelse.

Det ligger imellem 45 og 52° L. og imellem 22 og 32° B. I V. sieder det formedelst Suez-Fjorden

Fjorden til Aſien og ſydligere til den arabiſke Havbugt; i S. til Nubien; i V. til den ſtore Sandørken og til Barka; i N. til Middelhavet. Flade-Indhold: efter nogle 6250 og efter andre 8800 □ Mile.

Beſkaffenhed.

Nil-Floden løber fra S. til N. i en 2 til 3 Mile bred Dal langs igjennem Landet. Jordbunden er vel ſandet, men overſvømmes aarligen (fra midt i Auguſt til Enden af October) af Nilfloden, ſom gjør den frugtbar. Luften er varm og ſund.

Producter. Saavidt ſom Nilens Overſvømmelſe ſtrækker ſig er Landet ſærdeles frugtbart paa Korn, iſær Riis, Ægyptens Hovedproduct; fremdeles Sukker, Honning, Vox, Silke, Hør, Sennesblade, Safranon (ægte Safran), Papirbuſke, Lotus og Dadler. Man har ligeledes Salmiak, Salpeter; Oxer, Faar, Cameler, Crocodiller, Ichneumoner. Blandt de indenlandſke Fugle fortjener iſær den nyttige Ibis at nævnes. Her gives ogſaa en ſtor Mængde Høns, ſom udruges ved konſtig Varme.

Manufacturer og Handel. Af den fortræffelige Hør fabrikeres meget grovt Lærred og af Silke og Bomuld adſkillige ringe Sorter Tøj; Salmiakfabrikerne ere berømte, og deres Vare gaae over hele Europa; der forfærdiges ligeledes meget Læder, Glas og Pottemagergods. Handelen, iſær med Korn, er anſeelig. Europæerne hente grove Bomuldstøjer, Huder, Saffian, Hamp, Saflor, Sennesblad, Salmiak og Riis. Der drives ogſaa en betydelig Mellemhandel. Ægyptiſke Skibe ſeile til Oſtidda og Mokha, og bringe arabiſke Vare. Imellem Ægypten og Ætiopien, Syrien og Arabien gaae beſtandig Caravaner.

Indbyggere. Deres Tal ſkal være henved 4 Million., og deriblandt ere Copterne, Landets oprindelige Indbyggere, iſær mærkværdige. Foruden diſſe finder man mange Tyrker (iſær Mammelukker fra Landene

imellem

imellem det sorte og det caspiske Hav, af hvilke der nu imidlertid neppe er 4000), Araber, Jøder, Negre, samt mange Europæere.

Religion. Den muhamedanske er den herskende; Copterne ere græske Christne.

Regjering. Landet staaer under den tyrkiske Keiser, som lader det regjere af en Pascha, der ikke har meget at sige, da Regjeringen er deelt imellem 24 Bayer, og adskillige arabiske Schecher hist og her herske næsten uafhængigen.

Inddeling.

Øvre-, Nedre- og Mellem-Ægypten.

Kahira (Cairo, Arab. Masr), 30° 2', ved Nilfloden, i Mellem-Ægypten, en særdeles stor, men formedelst den ofte indtræffende Pest ikke folkerig Stad, med 300,000 Indb., en muhamedansk Høiskole, adskillige Manufacturer og en meget vigtig Handel. 1799 anlagde her de Franske nye Fæstningsværker.

Deshiseh, med Ruinerne af Memphis, den store Sphinx og de beundringsværdige Pyramider. — Ruiner af Heliopolis.

Luxor i Øvre-Ægypten, med Ruiner af Theben.

Suez, Ø. for Kahiro, ved den nordligste Spidse af den arabiske Havbugt, den eneste ægyptiske Havn ved samme.

Damiat, ved den østlige Nilarms Udløb, har 80,000 Indb., en Havn og stærk Søhandel, især paa Syrien.

No-

Rosette (Raschid), V. for Damiat, ved den vestlige Arm af Nilen, har betydelige Linnedmanufacturer, og er Oplagsstedet for Handelen imellem Kahira og Alexandrien.

Alexandria, S. V. for Rosette, en Stad, som har imellem 15 og 30,000 Indb., en dobbelt befæstet Havn, og anseelig Sohandel.

Abukir har et Castel. Berømt af Søslaget 1798.

2. Provindsen Barka, som fører Titel af et Kongerige.

Et Kystland, V. for Ægypten, 4000 □ Mile stort. Det er for største Delen en ufrugtbar Ørken og kaldes derfor ogsaa Ørkenen Barka. Den er slet bebeet og slet befolket, og staaer under en Sandschak (Understatholder).

Anm. Umiddelbar under Porten staaer endnu: a) en liden Deel af Nubien op ad Nilfloden; b) Kysten Aber.

3. Lande, som staae under det tyrkiske Riges Beskyttelse.

Disse ere de Nordafricanske Republiker: **Tripolis, Tunis og Algier.**

Grændser.

Mod V. Fez; mod S. Sarah; mod Ø. Barka; mod N. Middelhavet.

Beskaffenhed og Producter. Hovedbjergstrækningen er Atlas. Nogle Egne ere sandede; de fleste ere meget frugtbare og levere Riis, Korn, Dadler, Oliver, Sennesblade, Figener, Viin, Sukker, Safran, adskillige sydlige Frugter, Vox, Faar, Æsler, Dromedarer. Hestene ere næst de arabiske de bedste, man kjender. Man har her ogsaa Løver, Tigere, Aber, Strudser ꝛc. Af Mineralriget er Jern, Bly, Kobber, Salt, Salpeter ꝛc.

Ind-

Indbyggere. De bestaae af Maurer, Araber, Berber, Kabiler, Tyrker, Jøder, Negre. Maurerne leve meest af Skibsfart og Sørøverie.

Anm. De ere meget farlige for den europæiske Handel paa Middelhavet, og Europas søfarende Nationer tilkjøbe sig Fred af dem imod en aarlig Tribut. Capersskibene udrustes, ligesom i Europa, af Privatpersoner, med Regjeringens Tilladelse. Tripolis, Tunis og Algier kaldes derfor ogsaa Røverstaterne.

Religion. Hovedreligionen er den muhamedanske; men Jøder og Christne taales.

Regjering. Alle disse Stater staae under den tyrkiske Keisers Beskyttelse og have deres Deyer, som vælges af de tyrkiske Soldater og regjere i Spidsen for et Divan. I Algier er Deyen altid tillige Pascha. I Tunis herskер nu en mohrisk Prinds (som her kaldes Bey) med et Divan. I Tripolis herskер en Dey ved Siden af en osmannisk Pascha.

Dele: 1) **Tripolis** (4700 □ Mile stort) ved en dyb Indbøining af Middelhavet. Paschaen skal herske uindskrænket, og Regjeringen tilfalder altid den Førstefødde, som fører Titel af Bey.

Tripolis (Arab. **Trablos**), Hovedstaden, er temmelig stor, har en god Havn, betydelige Carduan-Manufacturer, berømte varme Kilder, og god Handel, især i det Indre af Landet.

2) **Tunis** (3400 □ Mile stort), V. for Tripolis. Indbyggerne udmærke sig ved gode Sæder, Konstflid og Handelsaand fremfor alle nordafricanske Nationer.

Tunis (f. Tunes), ikke langt fra Havet, en stor St. med 150,000 (300,000) Indb., vigtige Silke- og Linned-Manufacturer, og en stor See og

Ca-

Caravanhandel paa det indre Africa. — Havnen Gouletta. — Ruiner af Carthago og Utica.

3) **Algier** (Alsjir), V. for Tunis, (9000 □ Mile stort), har for sierste Delen et fortræffeligt Clima.

Milizen, som Paschaen- og alle Statsbetienterne høre til, bestaaer blot af Tyrker der ere hværvede i Levanten. (Stor-Sultanen skal i de senere Tider have forbudet denne Hværving).

Algier (Alsjir), Hovedstaden, er stor og stærkt befæstet, har 100,000 Indb., samt en ved Konst anlagt Havn, Silke- og Geværfabriker, men ubetydelig Handel.

Constantina (f. Cirta), Algiers Have, med prægtige Ruiner.

Oran og Masalquivir, tilhørte forhen Spanierne, som 1793 frivillig afstode dem til Algier.

II. Marokos.

Grændser og Størrelse.

Denne Stat, som strækker sig fra 8 til 15° L. og fra 29 til 36° B., grændser i O. til Algier og Biledulgerid; i N. til Middelhavet, Strædet ved Gibraltar og det atlantiske Hav; i V. til samme Hav; i S. til Sahara. — Flade-Indhold regnes 7500 til 8000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Landet indbefatter en stor Deel af Bjergstrækningen Atlas. Der gives her ikke ander end Kyst-

Kystfloder, eller rettere sagt Bække, hvoraf mange om Sommeren ere ganske udtørrede. I den indre Deel af Landet er Jordbunden meget frugtbar, mindre derimod paa de sandede og klippefulde Kyster; hist formildes Heden ved Sneebjergene og her ved Søvinde.

Producter. Korn, især megen og fortræffelig Hvede; Viin, Rosiner, Have- og sydlige Frugter, Hamp, Hør, Bomuld, Tobak, Honning, Vox, Gummi, alle Arter af europæisk Qvæg, meest Faar og Stude. Efter Mineralier søges ikke; men man finder her dog meget Kobber.

Manufacturer og Handel. Der forfærdiges adskillige Sorter Silke- og Bomuldstøj, Tæpper, smukke Maatter af vilde Palmetræer, grovt Papiir, Carduan, Flinter og slet Krud. Handelen er særdeles undertrykt af den despotiske Regjering. Europæerne hente især Levnetsmidler, Vox, Huder og Uld. Søfarten er ubetydelig. Caravanhandelen paa Guinea og langs med Nordkysten af Mecca synes at være betydeligere.

Indbyggerne ere næsten de samme som i de tre forhennævnte Stater, deres Antal regnes for 2 Mill.

Regjering. Landet beherskes af en uindskrænket Keiser eller Sultan af Scherifernes Slægt (Muhameds Efterkommere). Siden 1790 Muley (Soliman Mehemed, Yhezid el Metedi).

Inddeling.

Landet deles i Rigerne: 1) Fez i N. og 2) Marokos i S. Det første deles i sex og det sidste i ni Provindser, som staae under Paschaer.

Fez, ved den vestlige Fod af Atlas, en stor Stad, med 70,000 Indb., mange offentlige Bygninger, en Høiskole, endeel Silke-, Uld- og Saffian-Manufacturer og en vigtig Caravanhandel. — Mikuez, den forrige Residents skal efter nogle Efterretninger have 300,000 Indb.

Salle

Salle og Rabat ligge V. for Fez, ved Mundingen af en Flod lige over for hinanden; begge ere anseelig store og befæstede, have en slet Havn, og den første var fordum berygtet for Sørøverie. — Tanjir (Tanger) eller Tinsja (f. Tingis).

Mogador eller Sutra, S. V. for Salle, ved det atlantiske Hav, en anseelig og velbefæstet Stad, hvor den europæiske Handel nu har sit Sæde.

Marokos, N. O. for Mogador, i en viid og skjøn Dal, en stor, men meget forfalden Stad, med 25,000 Indb. Den er den egentlige Hoved- og Residentsstad.

Anm. 1. Den marokanske Sultans Indkomster ere neppe 1½ Mill. Rdlr. Landmagten bestaaer af 36,000 Mand, hvoriblandt ⅔ Hestfolk, men den kan forøges meget, da i Nødsfald enhver maa være Soldat; den faaer en ringe Løn og lever af Plyndring. Flaaden bestaaer i det høieste af 20 Fregatter og Smaafartøjer; dens fleste Fornødenheder komme fra Europa. Den kan kun bruges til Sørøverie: et Haandværk, som ene drives af Monarken. Men alligevel maa de europæiske søfarende Nationer tilkjøbe sig Fred af ham.

Anm. 2. Spanien ejer i de marokanske Staters District den lille Stad og Fæstning Ceuta, paa Østspidsen af Strædet, ligeover for Gibraltar, med nogle smaa Stæder.

Anm. 3. Staterne Marokos, Tripolis, Tunis, Algier og Barca, eller den hele nordlige Kyst af Africa, fra det ægytiske til det atlantiske Hav, kaldes Barbariet, som egentlig skulde hedde Berberiet efter dets oprindelige Beboere: Berberne.

III. Biledulgerid.

Biledulgerid eller **Belled el Sjerid** (Daddeltræernes Land) indbefatter den sydlige Side af Bjergstrækningen Atlas, samt de Egne, der stode nærmest til samme, sydlig indtil Sahra, og fra den sydlige Udbøjning af Atlas østlig indtil Ægypten. Sandørkener og frugtbare Egne afvexle her med hinanden. Hine ere meget hede og særdeles rige paa Dadler. Indbyggerne ere deels Berber, deels Araber, deels Negre, eller en Blanding af disse, og have enten faste Bopæle eller leve som Nomader. Landet udgjør efter den almindelige Mening de sydlige Dele af Marokos, Algier, Tunis, Tripolis og Barka, men deels er dets Afhængighed kun liden og uvis, deels er der virkelig allerede oprettet sammesteds adskillige særegne Stater. Følgende Lande ere de mærkeligste:

1) Landskaberne **Drah, Tafilet og Seschelmesa.**

De synes snarere at være egne Riger, end Provindser af Marokos (som de sædvanlig regnes til), og ikke at staae under samme.

Draa grændser mod N. til Marokos og indbefatter Kystfloden og Forbjerget **Nun** ved det atlantiske Hav. — **Tafilet** og **Seschelmesa**, Ø. for Marokos, have Stæder af samme Navn.

2) **Fæsan**, S. for Tripolis, som det forhen betalte Tribut til, en liden uafhængig Stat, som beherskes **uindskrænket** af en Konge (Scherif).

Det regner her aldrig og Heden er utaalelig. Men Jordbunden, som vandes af mange Kilder, er meget frugtbar. Indbyggerne ere et Slags Halvnegre af muhamedansk Religion. De drive en udbredt Caravanhandel.

Mursuk, Hovedstaden, har store Ruiner.

3) Sivah, imellem Egypten og Barka.

En uafhængig Republik med en Hovedstad af samme Navn. I dens Egn laae fordum det berømte Ammonium.

IV. Sahra.

Sahra, d. e. Ørkenen, en særdeles vidtlefftig Landstrækning, som skal være 60,000 □ Mile stor. Den stöder i Ø. til Egypten og Nubien, i N. til Biledulgerid, i V. til det atlantiske Hav, i S. løber den hist og her dybt ind i det hede Jordstrøg.

Den bestaaer for det meste af Sandørkener, som paa nogle Stæder ere ganske ufrugtbare og paa andre bedækkede med en vellugtende Plante, og den Tornbusk, der tjener Camelerne til Føde. Nogle Districter ere temmelig frugtbare og have store Hjorder af Faar, Gjedder og Kjør, andre bestaae kun af Flyvesand, som med enhver Vind forandre sin Form og sit Leie. Her opholde sig især Antiloyper og Strudser. De øvrige Producter ere: Gummi, Vox, Steensalt ꝛc. Indbyggerne bestaae meest af Berber og adskillige mohriske Folkestammer, som alle ere Muhamedanere og kun lidet afhængige af Fez og Marokos. Skjønt der i de beboelige Egne ogsaa findes nogle Byer, saa føre dog næsten alle Indbyggerne et nomadisk Liv.

Paa Kysten af det atlantiske Ocean er **Forbjerget Bajador**, under 27°, det **hvide Forbjerg**

bjerg (Capo blanco) under 21°, hvor Slavehandelen og de europæiske Colonier begynde. — Ikke langt derfra er den lille franske Ø. Arguin.

V. Øerne.

De Øer, som høre til Nord-Africa, ligge i det atlantiske Hav, og indbefattes under Navn af de canariske Øer, hvoraf nogle ere portugisiske, andre spanske.

1. De portugisisk-canariske Øer bestaae af Øen Madeira, som ligger langt borte fra de øvrige, samt nogle smaae.

Madeira har et lykkeligt Clima, bestandigt Foraar, en megen frugtbar, men lidet dyrket Jordbund. Hovedproductet er Viin, som gaaer herfra lige til Ostindien. Indbyggerne ere Portugiser, Mulatter og Negre. Deres Tal skal være 64,000.

Funchal, Hovedstaden og Statholderens Sæde, har en god Rhede, som søges meget af Vest- og Ostindiefarere.

2. De spanske eller egentlige canariske Øer, ligge S. for Madeira, nærmere ved det faste Land.

De ere 12 i Tallet, hvoraf de 5 mindste ere ubeboede. De have et meget sundt Clima, stærk Hede og levere fortræffelig Viin, Honning, Vox, Orseille eller Orchilla (en Mosart, som bruges til Farverie), Drageblod, Sydfrugter og Canariefugle. De mærkeligste Øer ere:

1. Ferro, den vestligste, fra hvis Meridian man begynder at tælle Længdegraderne.

2. Teneriffa har det særdeles høie Bjerg Pico og en velbygget Hovedstad: St. Cruce, som har den bedste Havn paa disse Øer.

3. Canaria har Staden Ciudad de las Palmas, disse Øers Hovedstad.

B. Mellem-Africa.

Det bestaaer af Østkystlandene, 2. den indre Deel af Landet, 3. Vestkystlandene og 4. det grønne Forbjergs Øer.

I. Østkystlandene

i Mellem-Africa ere Nubien, Habessynien, Aber, Adel og Ajan.

---

1. Nubien, Arab. Sennar, (12 til 15000 □ M. stort), grændser i N. til Ægypten, i V. til Sahra og Nigritien, i S. (indtil 14° N. B.) til Habessynien, i Ø. til Kysten Aber.

Nilfloden løber igjennem Nubien og danner her store Vandfald. Heden er utaalelig; ved Floderne er Landet meget fruatbart, men det har mange Sandørkener. Producter: Korn, Riis, Sukker, Meloner, Viin, Tobak, Sandeltræ og Gummi, fortræffelig Fædrivt, især gode Heste, Elephanter, Zibetdyr og Guldstøv. — Indbyggerne ere Negre og Arabér, hvoriblandt Jøder og Tyrker.

De

De ere næsten alle Muhamedaner leve for det meeste af Agerdyrkning og ere meget raa.

Den nordligste Deel af Landet er tyrkisk, det øvrige er deelt i adskillige Stater, hvoraf det egentlige Nubien eller Sennar, et Negerkongerige, er det største og mægtigste. Dongola staaer under Sennar, og Dekin synes at være uafhængig.

Sennar, ved Nilfloden, Hovedstaden og Kongens Residents, er stor, men slet bygget, har 100,000 Indb. og driver stærk Caravanhandel. — Nubia, det gamle Meroe.

2. Habessynien (Habesch, Abyssinien), grændser i N. til Nubien, i O. til Kysten Aber og Adel, i S. og V. til Gallaernes Lande. Størrelse: neppe 2000 □ Mile.

Beskaffenhed og Producter: Den største Deel af Landet er bjergfuldt. Her findes Kilderne til Nilen. Den stærke Regn i Habessynien er Aarsagen til dens Oversvømmelser. Producter: ædle Frugter, Vin, Caffee, Sukker, Senesblade, Bomuld, Hør, Ibenholt; Qvæg- og Bieavl; en Mængde Elephanter og Vildt, meget Guld, Steensalt og andre Mineralier.

Indbyggere: Foruden de egentlige Habessynier finder man her Tyrker, Araber og Jøder. De første have en mørkebruun Farve, drive Qvægavl, Agerdyrkning og Handel. Paa de almindeligste Haandarbeider og nogle Fabrikarbeider nær kjende de aldeles ikke til Konster.

Religion og Regjering: den coptiske Religion er den herskende, men Muhamedanere, Hedninger, Jøder, (hvilke sidste ogsaa drive Haandværker) taales. Landet regjeres af en Konge (Negus eller Negasch). Alle Indbyggerne ere hans Slaver. Tronfølgen er arvelig i den mandlige Linie, uden Hensyn til Førstefødselsret.

Gon-

Gondar (Guender), Hoved- og Residentsstaden, regnes for at have 50,000 Indb. — Axum, hvor Kongen kroues, har mærkværdige Ruiner.

Anm. Habessynien var for nogle Aarhundreder siden ikke allene det mægtigste Rige i Africa; men endog en af de berømteste Stater i Verden, og havde tillige Nubien under sig. Men Araberne, Tyrkerne og de vilde Folkeslag i det indre Africa have gandske ødelagt det.

3. Kysten Aber, langs med den arabiske Havbugt indtil Bab-el-Mandeb-Sundet, skilles ved høie Fielde fra Nubien og Habessynien.

Indbyggerne Shangaller og andre Vilde, leve meest i Huler af Qvægavl og Fiskerie. Kysten er underkastet den tyrkiske Keisers Herredømme og staaer under Paschaen af Dsiidda og nogle Understatholdere.

Søstæderne Suakem og Massuah ere vigtige for den arabiske og habessynske Handel.

4. Adel, et sandet og slet beboet Kystland, fra Bab-el-Mandeb til Forbjerget Guardafui, er en uafhængig Stat under en arabisk Fyrste.

5. Kysten Ajan (Aschan), fra Forbjerget Guardafui indtil Linien.

Et ufrugtbart og slet befolket Land, som beboes af muhamedanske Araber og er deelt i adskillige Smaastater, hvoraf den aristocratiske Republik Brava, som beherskes af tolv Schecher, er den meest bekjendte. Mere nordlig ligger Handelsstaden Magadascho.

II. Under Nigritien (Arab. Sudan, d. e. de Sortes Land), indbefattes den hele meget ubekjendte Deel af det indre Africa imellem Ajan, Habes-

bessynien, Nubien, Sahra, Senegambia og Guinea. Størrelse: over 80,000 □ Mile.

Nigritien er et stort Hedeland, som har lutter Hedefloder. Iblandt disse er den store Niger, som Landet har sit Navn af, og som løber igjennem den største Deel af samme. Hele Landet gjennemskjæres af adskillige Bjergkjæder og leverer især Guld og Sølv i Mængde. Ved Floderne ere dyrkede Landskaber og Stæder. Det beboes kun af Negre, som deels ere Muhamedanere, deels Hedninger og Deister, og enten føre et nomadisk Liv eller drive Agerdyrkning. De dele sig i mange Stammer og Folkeslag og i en Mængde Stater af forskjellig Form og Størrelse. — Mærkeligst ere Galla-Folkene, Riget Bornu, Kashna og Tombuktu.

1. **Galla-Folkene** ere hedenske Nomader og høre til de meest raae og vilde Folkeslag paa Jorden.

De have udbredt sig meget langt i de østlige Dele af det indre Africa. De begrændse og true Habessynien i S. og S. V. og deres Opholdssteder strække sig fra de habessynske Alper til Luvata-Bjergene. De ere deelte i adskillige Stammer og Stater, hvoraf de fem Stammers Rige, som ligger i denne Deel af Africa, og hvis Regent kaldes Lubo, er den mægtigste.

2. **Riget Bornu**, V. for Nubien, grændser til Habessynien.

Landet er riigt paa Korn, Bomuld, Hamp, fortræffelig Indigo og adskillige Arter Sydfrugter; det har stærk Qvægavl; Vox og Honning i Overflødighed og store Saltsøer. Indbyggerne ere ganske sorte, uden dog at være fuldkomne Negre. De skal bestaae af mange smaae Folkeslag, og tale over 30 Sprog. Hoffet taler Arabisk og den herskende Religion er den muhamedanske. De boe i murede Huse, drive Agerdyrkning og Haandværker. De forfærdige af deres Hamp grovt Lærred og af deres Bomuld de

fineste

fineste Catuner og Musseliner. De handle med Støvguld, Slaver, Heste, Strudsfjedre, Salt ꝛc.

Staten beherskes af en Konge, som fører Titel af Sultan og hvis Regiering er arvelig. Den har mange Hestfolk, er langt mægtigere end Marokos og fører bestandig Krig med de tilgrændsende hedenske Negerstammer.

Bornu, Hoved- og Residentsstaden, har mange Moskeer og Skoler.

3. Riget Kashna eller det egentlige Nigritien grændser østlig til Bornu, sydlig til Niger og nordlig til Sahara.

Det har næsten samme Clima, Jordbund, Producter, Religion og Statsforfatning som Bornu, men mindre cultiverede Indbyggere. De drive en udbredt Handel med Salt, Senesblade, Støvguld, Slaver, Bomuldsstof, Oxehuder og farvede Bukkeskind. Her og i Negerstaterne S. for Niger bruges Kauris istedet for Smaapenge.

Kashna, ikke langt fra Niger, Hovedstaden.

Agades, N. for Kashna, en stor og folkerig Stad, og en af de vigtigste Handelspladser i den indre Deel af Africa.

4. Tombuktu, langt i V. for Kashna, et af de anseeligste Kongeriger i Nigritien; det handler med Guld og Elfenbeen. Hovedst. af samme Navn, ved Niger, modtager Caravaner fra de fjerneste Dele af Africa, især fra Barbariet.

III. Vestkystlandene

i Mellem-Africa ere to: Senegambia og Guinea.

---

1. Senegambia har sit Navn af de to store Floder Senegal eller Sanega (s. Daradus),

og

og Gambia (f. Strachir), ved hvilke det ligger. Det begrændses i N. af Sahra, i Ø. af Nigritien, i S. af Guinea. Fra det sidste skilles det ved den høje Bjergkjæde Sierra Leona (der kaldes saaledes efter de mange Løver, som ophold sig der), og ved en Kystflod af samme Navn. Størrelse: 30,000 □ Mile.

Det grønne Forbjerg (Cabo verde, f. Pr. Arsenarium) er den vestligste Odde af Africa.

Sierra-Leonabjergene gaae i en Halvcirkel omkring Senegambia og indbefatte Kilderne til alle Hoved- og Bifloder i dette Land. Paa begge de anførte Floder afbrydes Skibsfarten til den indre Deel af Landet, hvis østlige Deel derfor kun er lidet bekjendt. Kysterne ere lave og jevne, men ved Floderne meget frugtbare, iøvrigt sandede og øde. Heden er meget stor og Luften den usundeste i Africa.

Produkter: Riis, Peber, Bomuld, Indigo, Gummi (Hovedproduct), Ibenholt, Apothekervare, Salt, Guld, Kobber, Vox og Elfenbeen.

Indbyggerne ere deels bosatte Negre, hvoriblandt nogle muhamedanske Stammer, deels Mohrer, som for det meeste ere Muhamedanere og boe i Telte. Til hine høre Mandingoerne (ved Gambia), Jaloferne (imellem Senegal og Gambia) og Susoerne (omkring Gambias Kilder indtil Senegal), til disse Fulerne. De muhamedanske Præster kaldes her Marbutter. Alle Folkestammerne have deelt sig i mange smaa, deels monarkiske, deels republicanske Stater, hvoraf Gondshæ, Bambuk, Galam og Bissao ere de mærkeligste. Paa Kysterne have hist og her Europæere nedsat sig.

1. Riget Gondshæ, S. O. for Senegambia, som bebees og beherskes af Susoer, ligger ved Sierra Leona og er kun lidet bekjendt. Hovedstaden er Gondshæ.

2. Bam-

2. Bambuk, V. for Gondshø, imellem Senegal og dens Biflod Falemæ.

Et meget bjergfuldt Land, som besøges meget formedelst sine særdeles rige Guldminer og har en republikansk Forfatning.

3. Galam, N. V. for Bambuk, ved Falemæs og Senegals Sammenløb.

Et meget indskrænket Monarkie og et blomstrende Land, hvor Mandingoer og Franskmænd have nedsat sig.

4. Bissao, et uindskrænket Valgrige, bestaaer af en Deel Øer i en Havbugt S. for Mundingen af Senegal, og en Strækning Land paa Kysten.

5. Af Europæere have 1) de Franske de fleste Besiddelser og den største Indflydelse. De eje: Øen Goree paa den sydlige Side af det grønne Forbjerg, og Øen St. Louis i Mundingen af Senegal, samt flere Forter ved denne Flod. — 2) De Engelske have Factorier paa den rige Gummikyst af Portendik, N for Senegal, den lille Ø James i Mundingen af Gambia og den fri Negercolonie ved Fl. Sierra Leona, som sigter til Slavehandelens Afskaffelse. — 3) Portugiserne eje Staden Cacheo, N. O. for Bissao-Øerne, paa det faste Land.

2. Guinea, det egentlige Guinea, som ogsaa kaldes Øvre-Guinea, for at skille det fra Nedre-Guinea i Syd-Africa. Det strækker sig fra Forbjerget Tagrin, omkring den store og vide guineiske Bugt, (en Deel af det æthiopiske Ocean) indtil Cap Lopez, S. for Equator.

Den

Den indre Deel af Landet er næsten gandske ubekjendt, bjerg- og skovfuldt. Kysterne have fortræffelige Havne; Landet er rigelig forsynet med mange Slags Frugter og Qvæg, men plages meget af Harmattan-Vinden. Indbyggerne ere lutter hedenske Negre, deelte i mange Stammer og særdeles forskjellige fra hinanden i Sprog, Cultur, Character og Sæder. De drive meest Agerdyrkning; med Europæerne, nemlig Englænderne, Hollænderne, de Franske, de Danske og Portugiserne, der langs med den hele Kyst have mange Colonier, drive de en meget vigtig Handel med Guld, Elfenbeen og Slaver, hvilke Vare de faae fra den indre Deel af Landet. — Landet er deelt i en stor Mængde deels monarkiske, deels republicanske Stater. Luften er særdeles heed og meget usund, især for Udlændinge.

Kysten deles af Europæerne i **Peber-, Tand-, Guld- og Slavekysten** (som kaldes saaledes efter de Vare, de især levere) og **Benin-Kysten**, hvortil endnu regnes de guineiske Øer.

a) **Peberkysten** (Malaguetta), imellem Cap Tagrin og Palme-Forbjerget, besøges kun lidet.

b) **Tand- eller Elfenbeens-Kysten**, Ø. for den forrige, indtil Forbjerget Apollonia, hvor Riget Issini er, har et hollandsk Fort.

c) **Guldkysten**, mere østlig (til 20° L.), er bedst dyrket og har saavel de meest cultiverede Indbyggere som de fleste europæiske Colonier. Hovedpladsene ere:

St. Georg della Mina (Delmina) tilhører Hollænderne.

Cap Corso tilhører Englænderne.

Christiansborg i Okra, med et Distriet af 11 □ Mile og

Fre-

Fredensborg, ere danske Forter. Ligeledes Kongsteen, Prindsensteen og Augustaborg.

N. for denne Kyst ligger det betydelige, men lidet bekjendte Kongerige Tonauvah. Dets Communication med Kysten er afskaaret ved adskillige Stater, som ligge imellem samme. Hovedstaden er Assentæ.

d) Slave-Kysten, Ø. for Guldkysten indtil Kysifloden Benin, indbefatter det despotiske Kongerige Dahomey, et af de vigtigste guineiske Riger. Hovedst. er Abomy.

e) Kysten Benin fra Fl. Benin til Cap Lopez, (1° S. B.), har sit Navn af Kongeriget Benin, omkring Floden af samme Navn, en af de mægtigste Stater i Guinea.

Benin, Hovedstaden og en af de bekjendteste i Guinea.

f) Imellem Cap Formoso og Cap Lopez ligge de 4 guineiske Øer:

Fernando del Po, Annabon, Prindsens-Øe og St. Thome. De to første ere spanske, og de to andre portugisiske; de ere alle rige paa Sukker og Sydfrugter.

IV. Det grønne Forbjergs Øer

(Øerne ved Cabo verde) som høre til Mellem-Africa, ligge V. for dette Forbjerg, i det atlantiske Ocean og udgjøre ti Øer, som tilhøre Portugal.

De ere meget bjergfulde, for det meste slet dyrkede og slet befolkede. Men de levere dog Salt, Skind, Orseille, ædle Frugter, noget Bomuld, Sukker og Indigo. De vigtigste ere:

St.

St. Jago, med Havnen Praja, som Ostindiefarerne besøge for at proviantere sig.

Den Fusgo har en Vulcan.

Anm. De bleve opdagede af Portugiserne 1449.

C. Syd-Africa.

Delene af Syd-Africa ere 1. Vestkysten 2. Østkysten, 3. den indre Deel af Landet, 4. Cap og 5. Øerne.

I. Vestkysten

indbefatter Nedre-Guinea og den øde Kyst.

---

1. Nedre-Guinea, som ogsaa kaldes Congo-Kysten, strækker sig fra Cap Lopez til det sorte Forbjerg, den vestligste Spidse af hele Vestkysten.

Hovedfloden er Zaire.

Man finder her stedse grønne Skove. Producterne ere de samme som i Øvre-Guinea. De fornemste Udførselsartikler ere Slaver, Elfenbeen og adskillige Sorter Farvetræ. Indbyggerne ere bosatte Negre, som tale meget forskjellige Sprog, og ere enten Fetischtilbedere eller catholske Christne.

Landet er deelt i mange smaa og store monarkiske Stater. Portugiserne besidde her mange Forter og have bemægtiget sig den hele Handel. De fleste Negerstater staae under dem og ere dem skatskyldige.

ſyldige. Alle Landene S. for Zairofloden regnes til deres Beſiddelſer og ere deelte i to Provindſer: **Angola** og **Benguela**. De mærkeligſte Stater fra N. til S. ere:

a) **Loango**, hvor der boer ſorte Jøder og hvide Negre, med en Hovedſtad af ſamme Navn.

b) **Cacongo**, paa Nordſiden af Zairo, med Hovedſtaden **Ringela**.

c) **Congo**, paa Sydkanten af Zairo, det mægtigſte Rige paa denne Kyſt.

Det har Bjerge med fortræffelige Steenbrud, meget Kobber, ligeledes Sølv og Jern. Hoffet og de fleſte Indbyggere ere Chriſtne. Her er:

San Salvador, Portugiſernes Hovedplads, og **Pemba**, den kongelige Reſidents.

Anm. Congo blev opdaget af Portugiſerne 1484.

d) **Angola**, med rige Sølv- og Kobbergruber, er deelt imellem adſkillige Beherſkere og indbefatter **Loanda de San Paulo**, en anſeelig og befæſtet Stad med en god Havn, ſom tilhører Portugiſerne.

e) **Benguela** har meget Salt, hvormed Portugiſerne forſyne hele Kyſten.

St. Philip de Benguale, ved Havet, Hovedſtaden, tilhører Portugiſerne.

2. Den **øde Kyſt** indbefatter den hele øvrige Deel af Veſtkyſten af Africa indtil 30° S. B.

Den

Den er enten virkelig øde, eller dog ubekjendt, fordi Europæerne aldeles ikke have noget Samqvem med samme.

II. Østkysten

af Syd-Africa indbefatter Kysten Zanguebar (Zansiebar) og Mosambique, Riget Monomotapa og den øde Kyst.

Den er endnu mere ubekjendt end Vestkysten, thi Portugiserne, der ere den eneste europæiske Nation, som har Besiddelser og Handel her, gjøre en Hemmelighed af Landets Tilstand. De handle med Slaver, Guld og Elfenbeen.

1. **Zanguebar**, hvilket Navn man ofte tillægger den hele østlige Kyst, strækker sig fra Equator til Mundingen af Coavofloden (under 8° S. B.)

Det har mange Kystfloder og skal være meget frugtbart. Indbyggerne ere mahamedanske Araber. Landet er deelt i mange Smaastater, som for det meste staae under Portugiserne.

Melinde, en portugisisk Stad og Havn.

Mombassa, paa en Ø i Rio Arabia, en befæstet Stad, som tilhører Iman af Oman. — S. for samme ligge ikke langt fra Kysten Cobras-Øerne, nemlig Pemba, Zansjibar og Monsia.

2. **Kysten Mosambique**, imellem Floden Coavo i N. og Floden Kuama i S. har samme naturlige og politiske Forfatning som den forrige.

Mosam-

Mosambique, en portugisisk Ø og Stad, med en stærkt befæstet og sikker Havn. Den er Portugisernes Hovedplads paa den africanske Østkyst.

3. **Monomotapa**, strækker sig til den sydlige Vendekreds eller til Forbjerget **Corientes**, som ligger noget sydligere, paa begge Sider af Bjergene Lupata og Spinna Mundi, ved og omkring den store Flod **Sambese**.

Det er meget bjergfuldt og frugtbart. Det leverer især meget Guld, Elfenbeen og kostbare Træsorter. Indbyggerne ere Negre, mest Hedninger, nogle Christne. Landet, fordum et eneste berømt Rige, er nu adsplittet i adskillige Riger, hvoraf det egentlige Monopatama er det fornemste.

Portugiserne besidde her Districtet ved Senas Floder langs med Sambese, hvor de have adskillige Forter og Missioner.

Sofala, ved Havet, Hovedstaden i et Rige, som er revet fra Monopatama.

Den beboes af muhamedanske Araber og er meget afhængig af Portugiserne. Den driver god Handel og har et portugisisk Castel.

4. Den **østlige øde Kyst**, S. for Monopatama, til 30° S. B.. som sædvanlig kaldes **Terra dos Fumos**.

Et øde og ubekjendt Land, som ikke besøges af Europæerne og beboes af omkringstreifende Cafrer.

Anm. De østlige Kyster bleve opdagede af Portugiserne 1498.

III. Det

III. Det indre Land

af Syd-Africa, som ogsaa kaldes Ethiopien eller rettere Øvre-Ethiopien, er endnu næsten ganske ubekjendt.

Den nordlige Ende af den store Indsø Maravi kjender man endnu ikke. Alle Indbyggerne ere Negre, Hedninger og Nomader, for det meste krigerske, grusomme og roveriske. De forsyne Kysterne bestandig med Slaver, og levere tillige det meste Guld og Elfenbeen. De dele sig i tre Hovednationer: 1. Gallaerne, 2. Shaggaerne, 3. Cafferne, og disse igjen i mange Stammer under særegne Konger og Anførere. De to første have indgaaet et Slags Forbund, Quiriles kaldet, som især sigter til at forhindre Christendommens Udbredelse.

1. Gallaerne, det raaeste og vildeste iblandt disse Folkeslag, hvoraf nogle Stammer boe i Mellem-Africa.

De besidde den østlige Deel af Landet, paa begge Sider af Søen Maravi og Simbaerne især Landet imellem denne Søe og Østkysten.

2. Shaggaerne, boe i den vestlige Deel af det indre Land, fra det sorte Forbjerg til Maanebjergene.

3. Cafferne ere ikke længere rette Negre. Den mægtigste Stamme er Bororoerne; disses Hovedrige Maravi, med en Hovedstad af samme Navn, ligger ved den sydlige Ende af denne Søe.

IV. Det gode Haabs Forbjerg

(Caput bonæ spei, Fr. Cap de bonne esperance) eller Cap, indbefatter i sin største Omfang den hele sydlige Kant af Africa fra 30° S. B.

Det gjennemskjæres fra N. til S. af en høi Bjergkjæde, er derfor meget bjerg- og klippefuld og i Henseende til Clima og Jordbund meget forskjelligt. Landets gamle Indbyggere ere Hottentotter, men dets egentlige Herrer Hollænderne, hvis Hovedplads er paa Sydkanten, dog er deres District anseeligt og forøges bestandig ved nye Colonister.

Producterne paa disse Colonier ere: fortræffelige Sydfrugter, Kjøkkenurter og andre Levnetsmidler, Qvæg og Fjederkræ; men især Korn og fortræffelig Viin. Heri bestaae Udførselsartiklerne og Landets Handel. Her findes fremdeles forvildede Heste, Æsler, Elephanter, Løver, Leoparder og andre afriçanske Dyr.

Capstaden, den eneste Stad paa Cap, er velbygget og stærkt befæstet. Den er Gouverneurens Sæde og har en Havn, Sømagaziner og en botanisk Have.

Omkring samme ere de bekjendte høje Bjerge: Tafel-, Løve- og Djævelsbjerget; i N. Tafelbay og i S. den falske Bay (Bayfalse).

Anm. Cap er opdaget (1486) af Bartholomæus Diaz, en Portugiser.

V. De sydafricanske Øer

ligge deels i det indiske, deels i det æthiopiske Hav.

1. Det **indiske** Ocean er opfyldt med en Mængde smaa, adspredte Øer til henad Malediverne; de see ud som afrevne Dele af den store Ø Madagaskar. De mærkeligste Grupper ere: de Comorriske Øer, Amirante-, Seshelle-Øerne og de Maskareniske Øer.

a) Ma-

a) **Madagaskar**, som skilles ved den mosambikske Canal fra det faste Land, er over 10,000 □ Mile stor.

Landet har en meget frugtbar Jordbund og en stor Overflodighed paa Levnetsmidler af Dyre- og Planteriget, Bomuld, Indigo, Peber, Vox, Silke, Metal og Ædelstene. Indbyggerne ere deels Negre, deels Mohrer, alle Hedninger. De drive Agerdyrkning og Haandværker samt Handel paa det faste Land, have adskillige Overhoveder, der ere indskrænkede ved Senater. Der findes nu ikke mere Europæere iblandt dem og endnu mindre over dem.

Mærkelig er Antongil-Bayen, paa den nordøstligste Kyst af Øen, og noget sydligere Forbierget Foulpoint; paa Vestkysten St. Augustins Bay.

b) De **Comorriske Øer**, imellem den nordligste Odde af Madagaskar og det faste Land.

De ere frugtbare og beboes af muhamedanske Araber og hedenske Negre, som have faste Bopæle og drive Agerdyrkning. Deres Konge residerer paa den fornemste Ø Hinzuan (eller Joanna). — Paa Øen Anjouan have Englænderne nedsat sig.

c) **Amirantes- og Seshelle-Øerne** ligge ved Siden af hinanden, imellem 4 og 7° S. B.

De første regnes til de portugisiske Besiddelser og ere for det meste smaa. De sidste ere ubeboede, men frugtbare. Paa en af samme have de Franske anlagt et lidet Etablissement, hvor der dyrkes Muskat- og Nelliketræer. En af dem har Overflødighed af den bersmte og sjeldne maldiviske Kokospalme, og kaldes derfor Palme-Øen.

d) De **Mascareniske Øer** bestaae af Øen Frankrig eller St. Marice (Isle de france), under 20° S. B. og Øen Reunion (forh. Bourbon), S. V. for den forrige, som tilhøre de Franske.

Reunion, en høj Bjergslette med en frygtelig Vulcan. er den frugtbareste og har meget sund Luft. Den Morice derimod er mindre frugtbar og plages meget af Orcaner og Rotter; den har to gode Havne, som Reunion ganske mangler, desforuden Muskat-, Nellike- og Brødfrugttræer. Begge Øerne levere Caffee i stor Mængde, ligeledes Sukker, Indigo, Tobak og Bomuld.

2. I det æthiopiske Ocean eller paa Vestkysten af Syd-Africa ligge de mærkværdige Øer St. Helena og Ascension.

a) St Helena, en høj steil Klippe, V. for det sorte Forbjerg.

Den tilhører det engelsk-ostindiske Compagnie, men kan ikke ernære sine Indbyggere, der ere 20,000 i Tallet.

b) Ascension, N. V. for St. Helena, er ufrugtbar og ubeboet; den har en god Havn og tilhører Portugiserne.

Africas gamle Geographie.

Uagtet Phønicerne engang havde omseilet Africa, saa var i Oldtiden dog kun den nordlige Halvdeel bekjendt, som af Grækerne kaldtes Libya. Kystlandet langs med Middelhavet, paa Tripolis eller Regio Syrtica nær, var allerede i ældgamle Tider stærkt beboet og kaldtes derfor af Herodot det beboede Africa. Det bjergfulde Land oven for dette, under 30° N. B. (Billedulgerid) kaldte han, det dyrerige Africa. Sandørkenen Sahra kaldtes ligesom af de Nyere det øde Africa. De frugtbare Lande paa hiin Side Ørken langs med Nigeren bleve Grækerne for største Delen endnu ubekjendte og indbefattedes under det almindelige Navn Æthiopien, endskjøndt

skjøndt man derunder ogsaa fornemmelig forstaaer Landene oven for Ægypten. Men de kjendte vel enkelte frugtbare Strækninger i Ørkenen de saakaldte Oaser, som Augila, Ammonium og de egentlige Oaser i Ægypten.

Der gaves naturligviis ingen politisk Inddeling, som omfattede hele Africa. Kun paa Nordkysten boede polerede Folk: Ægyptier, Cyrenæer og Carthagenienser, af hvilke kun de første vare et indenlandsk Folk. De øvrige droge enten om som Nomader eller oprettede Smaastater. Langs med Kysten følger paa Ægypten, fra Sinus Plinthinetes af: 1. Marmarica, fra 40 til 47° Ø. L., uden Stæder, for største Delen en Sandørken og kun beboet af nomadiske Stammer. 2. Det frugtbare græske Colonieland Cyrenaica indtil den store Syrte 37 til 40° Ø. L. Stæder: Cyrene, Barca. 3. Carthagos District fra den store Syrte til det skjønne Forbjerg 24 til 40° Ø. L. Det omfattede a. Landet imellem den store og lille Syrte (Regio Syrtica) (nu Tripolis). b. Carthagos egentlige District (nu Tunis), hvoraf den sydlige Deel kaldtes Byzazium eller Emporia og den nordlige Zeugitana. Stæder: Carthago, Utica o. a. 4. Numidien og Mauritanien vare i Carthagos Tid kun beboet af Nomader. Langs med Strandbredden vare nogle carthagenienſiske Plantestæder.

Ægyptus, Skrivtens Misraim, et ældgammelt og blomstrende Rige. Nilus, dets fornemste Flod. Det bestod af 3 Dele:

1) Øvre-Ægypten (Thebais), fra Syene indtil Staden Chemmis (Hovedstad Theben eller Diospolis). 2) Mellem-Ægypten (Heptanomis) fra Chemmis til Cercasorus (Hovedstaden Memphis). 3) Nedre-Ægypten (Ægyptus inferior) indbefattede deels Delta (Landene imellem begge de yderste Arme af Nilen, hvilke havde Skikkelse af en Trekant) deels Landene paa begge Sider af Delta, og havde saare mange Stæder, hvoriblandt Sais, Heliopolis og Alexandria især ere mærkelige.

Oven for Ægypten laae Æthiopien (Æthiopia supra Ægyptum), som fra de ældste Tider synes at have

staaet

staaet i en nøje Forbindelse med det første, især ved Handel. Landene nærmest ovenfor Ægypten (nemlig Nubien), bleve fra de ældste Tider beboet af røveriske Nomader. Meroe, som allerede i Herodots Tider var meget berømt, kaldtes det Land som indsluttes af Nilen paa den vestlige Side og Astaboras (Tocazze) som paa den østlige Side falder ud i Nilen. Det strakte sig op til Nilens Kilder eller den nuværende Provinds Gojam, hvor den under Psammetichus for første Delen udvandrede ægyptiske Krigscaste havde nedsat sig. Meroe selv udgjorde en Præstestat, som havde en Konge, ligesom de ægyptiske Stater. Staden Axum eller Axumis bliver vel først sildigere omtalt, men synes, dersom man skal dømme efter de endnu existerende Levninger, at være af ligesaa høi en Alder som de gammel-ægyptiske Stæder og Meroe.

Det øvrige Africa kaldte de Gamle Libya interior.

I det nordlige Africa havde først Carthago et udbredt Herredømme. Derpaa Romerne og Vandalerne, siden de østlige Romere og omsider Saracener og Tyrker.

Med de sydlige africanske Kyster bleve Europæerne egentlig først bekjendte da Portugiserne i det femtende Aarhundrede begyndte at gjøre Reiser og Opdagelser i disse Egne.

Man har i den nyere Tid bestræbt sig meget for at blive nøiere bekjendt med den indre Deel af Africa. I Aaret 1738 oprettedes der i London et Selskab i dette Øiemed. Franskmanden le Vaillant og Engelskmændene Mungo Park og Hornemann have blandt de Nyere fornemmelig gjort sig fortjente ved deres Reiser i denne Verdensdeel.

Fjerde Afdeling.

Om America.

A. I Almindelighed.

Kort.

Foruden de almindelige Homanske og d'Anvilliske fra 1746 og 1749, er det Vaugondiske fra 1779 og det Arrowsmithiske over de forenede Provindser (Nürnberg, hos Schneider, 1 Bl. 1799), særdeles brugbare.

Grændser og Størrelse.

America har i N. (naar man regner Grønland dertil), en Strækning af mere end 150 Længdegrader, nemlig fra 210 til 360°; ellers udgjør dets største Strækning fra Nord-America under 50° B., kun 80 Længdegrader, og fra Syd-America under 5° S. B. 50 Længdegrader; men fra S. mod N. over 135 Bredegrader, nemlig fra 56° S. B. til mere end 79° N. B. De nordlige Grændser ere endnu ikke opdagede, og strække sig maaskee til Nordpolen. — Det grændser mod Ø. til det atlantiske og æthiopiske Ocean; mod S. nærmer det sig temmelig det sydlige Jishav; mod V. er det stille Hav eller Sydhavet; mod N. Ø. støder det formodentlig til det nordlige Jishav. Saavidt dets Grændser ere opdage-

de

de har det et Flade-Indhold af 572,000 □ Mile.

Anm. Den nordlige Deel af America blev allerede i det 10de Aarhundrede besøgt af Nordmænd, som kaldte det Land, de opdagede, Vinland. Siden efter ophørte man ganske at besøge Landet indtil Christopher Colombo, en Genueser i spansk Tieneste (1492) opdagede nogle af Øerne, og siden efter det faste Land. Amerigo Vespugai, en Florentiner, som var med ved nogle af de første Reiser til det faste Land, har nydt den ufortjente Ære, at denne Verdensdeel fik Navn efter ham.

Beskaffenhed.

America udbreder sig over alle Zoner, nemlig over den nordlige kolde, den hede og begge de temperererede. Det har derfor alle Slags Luft og Vejrlig fra den strængeste Kulde til den stærkeste Hede, hvilken sidste dog er taaleligere end i Africa. Det bestaaer af to store Halveer, som ere forenede ved en lang Landtunge af forskjellig Brede i den nordlige hede Zone.

De fornemste Bjerge i denne Verdensdeel ere Cordillera de los Andes, som begynde ved den sydlige Ende af America, løbe langs med Vestkysten, blive i Egnen af Æquator til de høieste Bjerge paa Jorden og fortsætte deres Løb over Landtungen til Nordamerica. Hvorvidt de strække sig er ubekjendt. — Det berømteste Forbjerg i hele America er Cap Horn, den sydligste Odde.

America er meget rigt paa Vand og har (naar man undtager det caspiske Hav), de største Indsøer og Floder i Verden. Hovedfloder i Nord-

Nord-America ere: St. Laurents Flod og Missisippi; i Syd America: Orinoko, Marannon (eller Amazonfloden) og la Plata.

Producter.

America er særdeles rigt paa Producter, hvoriblandt mange, som kun have hjemme der, men som ere blevne forplantede til andre Verdensdele; til disse høre især Kartofler, Mais og Tobak. Endnu eier det næsten ene Cacao, Vanille og Cochenille, foruden adskillige ypperlige Træsorter og Vægter. Det har flere indenlandske Dyr end nogen anden Verdensdeel, men de ere mindre og svagere. Europæerne forsynede America med Horngvæg, Heste, Sviin, Faar og andre nyttige Dyr, mange Slags Vægter, og især Caffee. Men derimod forefandt de her uudtømmelige Guld- og Sølvgruber.

Manufacturer og Handel.

Europæerne søge paa alle muelige Maader at forhindre Manufacturerne og Fabrikernes Opkomst, for at skaffe deres egne Fabricata en desto større Afsætning. Derfor maa næsten hele America betjene sig af europæiske Vaaben, Silke-, Bomulds- og Uldnevare. Omtuskningen af americanske Naturproducter mod europæiske Manufacturvare gjør Handelen imellem begge Verdensdele meget vigtig, endskjønt den i Grunden kun er indenlandsk. Thi den drives blot imellem visse europæiske Stater og de americanske Provindser, der staae under dem. Men denne Slags Handel er i Almindelighed indskrænket til visse Stæder og visse Handels-Selskaber. En Undtagelse herfra ere de forenede nordamericanske Stater, hvor Manufacturer og Fabriker nyde al muelig Opmuntring og hvor Handelen med alle Vare og alle Nationer er fri.

Indbyggere.

Deres Tal er aldeles ubekjendt. Der regnes imidlertid fra 150 til 300 Million. De oprindelige Indbyggere kaldes, skjønt meget upassende, Indianere. De ere deelte i mange Folkestammer og tale mange ganske forskjellige

lige Sprog. Siden Europæernes Ankomst have de deels sammenblandet sig med dem og deels nedsat sig iblandt dem. Men de have for det meste trukket sig tilbage i den indre Deel af Landet og overalt taget meget af. Saavidt som Europæernes Vaaben naae strækker sig ogsaa deres Herredømme. I det indre Land paa Vestkysten af Nord-America og paa Sydenden af Syd-America leve endnu uafhængige Indianere i smaae Stater. Alt det øvrige Land staaer under Spanierne, Portugiserne, Englænderne, Hollænderne, Franskmændene, de Danske, de Svenske, og Russerne. Europæerne have ikke allene forsøget sig saa meget i de fleste Egne, at de i Antal og Magt overgaae de gamle Indbyggere, men de have endog oprettet her en stor og fuldkommen uafhængig Stat, som nu for det meste bestaaer af Indfødte, der kun kjende Europa af Beskrivelser, men som have samme Sprog, Religion, Cultur og Sæder, som Europæerne. De gamle Americaneres Konster og Cultur, som i deres store Riger havde naaet en temmelig Høide, ere forsvundne tilligemed deres Frihed. De, som leve iblandt Europæerne, have derimod antaget disses Religion og lært adskillige Konster og Færdigheder. De øvrige, eller de frie, Indianere, ere saakaldte Hedninger eller Vilde, som for det meste føre et nomadisk Liv og leve næsten ene af Jagt og Fiskerie. Til de tunge Arbeider i deres Colonier holde Europæerne Negre, hvoraf der aarlig bringes over 100,000 fra Africa til Ameriea og sælges som Slaver. Ogsaa disse have tildeels allerede med Magt sat sig i Frihed og oprettet smaae uafhængige Stater. De egentlige indfødte Europæere kaldes Creoler; Børn af Europæere og Negre kaldes Mulatter og af Europæere og Indianere Mestizer.

Inddeling.

America bestaaer af tre Hoveddele: **Nord-America, Vestindien** og **Syd-America.**

B. I Særdeleshed.

A. Nord-America.

Formedelst sin lange Strækning fra S. til N. fra den hede Zone til langt ind i den kolde, lader det sig dele i den nordlige og sydlige Deel.

I. Den nordlige eller det egentlige Nord-America

indbefatter alt det Land, som ligger imellem 40 og 80° B., naar man undtager de forenede Staters District, som naaer til 50°. Det har et Flade-Indhold af mere end 270,000 □ Mile, hvoraf over 90,000 □ Mile ligge i et tempereret og beboeligt Jordstrøg (til 51° B.)

Hertil hører: Baffinsbugts-Landene, Hudsonsbugts-Landene, de engelske Colonier, det indre Land tilligemed Nordkysten, samt Vestkysten.

1. Baffinsbugten, den nordlige Deel af det atlantiske Ocean, som kaldes saaledes efter sin Opdager, ligger indenfor den nordlige Polarcirkel, har et dobbelt Indløb, som adskilles ved Øen St. James, nemlig Davidstrædet i Ø. og Baffinsstrædet i V.

Den

Den er ganske omgivet af kolde, ufrugtbare og for det meste med Snee og Jis bedækkede Lande, hvoraf Grønland, som allerede findes beskrevet Side 52 er det bekjendteste.

2. Hudsonsbugten eller den sydlige Deel af hiin store Bugt skilles fra Baffinsbugten ved en Mængde store og smaa ufrugtbare og ubeboede Øer, imellem hvilke der er adskillige Indløb, hvoraf Hudsonsstrædet er det fornemste.

Den omgives i Ø. af Labrador, i S. og V. af Ny-Wallis, og danner i S. den lille Havbugt: James Bay. England anseer saavel denne som alle de omliggende Lande for sin Ejendom, og Hudsonsbay-Compagniet driver her en udelukkende Handel.

a) Labrador eller Ny-Britannien, en stor Halvøe (20,000 □ Mile stor).

Landet er for det meste bjerg- og klippefuldt, koldt og meget ufrugtbart og Jordbunden er aldeles uskikket til Dyrkning. Det har næsten ingen andre Producter end Peltsdyr og Labradorsteen. Kysten beboes af nomadiske Eskimoer, som leve af Hvalfangst, og den Deel, som støder til Østkanten af James-Bay hører under Navn af East Main (det østlige faste Land), til Hudsonsbay-Compagniets District.

b) Ny-Wallis deles af Churchill-Floden, som under 59° B., falder i Hudsonsbugten, i Ny-Nordwallis og Ny-Sydwallis.

Begge tilhøre Hudsonsbay-Compagniet, som har her sex Factorier, hvoraf Fortet York er det fornemste. Her ere Stapelpladsene for disse Egnes Hovedproduct: Peltsværk, og fra samme drives der en vigtig Handel med det indre Land. Vinteren er her særdeles streng og Sommeren meget heed, men Luften meget sund; kun i de sydlige Egne spores nogen Frugtbarhed. Man finder Vildt og Fisk i stor Mængde,

Mængde, ligeledes Bjergkristal, Asbest, Marmor, Jern og Bly. Indbyggerne (Eskimoer) leve af Fiskerie og Jagt.

3. De engelske Colonier indbefattes under fire Statholderskaber: Ny-Fundland, Ny-Scotland, Ny-Brunsvig og Canada. De have alle et raat Clima og i Forhold til deres Størrelse en ringe Cultur.

a) Den store Ø Ny-Fundland (Newfoundland, Fr. Terreneuve), ligger S. for den østlige Odde af Labrador.

Vejrliget her er koldt, taaget og stormende. Landet er kun ved Floderne frugtbart, men formedelst dets mange fortræffelige Havne og de store Banker i Nærheden af samme, hvor Stokfiskene samles i utallig Mængde, er det meget vigtigt, og bliver desuden alt mere og mere dyrket. Indbyggerne ere Eskimoer, Englændere og Franskmænd. De leve især af Fiskerie. Under Statholderen staaer ogsaa Østkysten af Labrador.

Hovedstaden er Placentia.

b) Ny-Scotland, en Halvø som omgives af Havbugten St. Laurents, det atlantiske Hav og Fundy-Bugten.

Den har kold og taaget Luft, men frugtbar Jordbund og gode Skove. Indbyggerne, som meget forøge sig, drive Agerdyrkning, Qvægavl og Fiskerie. Ved det smalle Kanso-Stræde i N. O., skilles den ufrugtbare, men ved sin fordeelagtige Beliggenhed for Stokfiskfangsten vigtige Ø Cap Breton fra Halvøen.

Halifax, paa Sydøstkysten, Hovedstaden, har 20,000 Indb. og en fortræffelig Havn. — Annapolis har ligeledes en ypperlig Havn.

Shel-

Shelburne (Port Roseway), S. V. for Halifax, en ny Stad med 15,000 Indb. og en Havn.

c) Ny-Brunsvig, N. for Ny-Scotland, imellem Fundy-Bay, St. Laurents Bugt og Flod, gjennemskjæres af Floden St. John og Fl. St. Croix og udgjør Grændsen mod de forenede Stater.

Landet er meget lidet bekjendt og kun lidet dyrket, men det leverer dog Vedd, Trævare og Fisk.

d) Canada grændser i N. til Ny-Britannien, i S. til Ny-Scotland og de forenede Stater, i Ø. til St. Laurents Bugten, i V. til ubekjendte Lande. Størrelse: 20,000 □ Mile. Folkemængde: 150,000.

St. Laurents Floden afleder det overflødige Vand af de fem store canadiske Seer: Ontario, Erie (som forbindes ved den af sit store Vandfald berømte Niagara), Huron, Mishigan og Superior (ɔ: øvre Sø), den nordligste og største.

Landet, har et raat Clima, mange Bjerge, store Skove, frugtbar Jordbund, og leverer Korn, Ginseng, alle Slags Peltsværk, Potaske og mange Trævare. Med det indre Land drives herfra en udbredt Peltshandel. Indbyggerne ere for det meste oprindelige Franskmænd og af catholsk Religion. Lojalisterne er der anviist et eget District ved Søen Ontario. Landet er deelt i to Provindser af forskjellig Indretning.

Quebec, ved St. Laurents-Floden, Hovedstaden, er befæstet og har 15,000 Indb.

Trois Rivieres, S. V. for Quebec, ved St. Laurents Floden, har anselig Peltshandel, gode Jernfabriker og 8000 Indb.

Mont-

Montreal, paa en Ø i St. Laurents Fl., en befæstet og velbygget Stad, Hovedpladsen for den canadiske Peltshandel.

4. Det indre Land af denne Deel af Nord-America har paa alle Kanter ubestemte eller ubekjendte Grændser; i Ø. ere Hudsonsbays Kystlande; i V. det store Oceans Kystlande; i S. engelske og spanske Colonier og de forenede nordamericanske Stater; i N. det nordlige Jishav.

Formedelst Peltshandelen har man lært at kjende en stor Deel af dette Land. Hudsonsbay-Compagniets Handelspladser strækker sig vestlig til 270° L. Den østlige Halvdeel er fuld af Søer og Floder. De fornemste ere:

Søen og Floden Arathapescow, Slavefloden, som forener Søen Arathapescow med den store Slavesøe, og Udløbet af den sidste, som har sit Navn af sin Opdager Mac-Kenzie og falder ud i Jishavet; i S. Winnipeg-Søen, hvis Udløb falder i Hudsonsbugten.

Ved denne Kjæde af Vande skilles det halv Bekjendte fra det fuldkommen Ubekjendte. Alt hvad der ligger V. for denne Linie er ubekjendt og øde.

N. O. for Mundingen af Mac-Kenzie er Mundingen af Coppermine-Floden, og disse to Puncter ere de eneste, man kjender af dette Lands nordlige Kyst.

Climatet er langt mildere end ved den østlige Kyst og de sydlige Egne have en frugtbar Jordbund, men denne er saavidt som der voxer Træer, bedækket med de fortræffeligste Skove, Træsorter og Vexter, og tjener en utallig Mængde Urøxne, Hjorte, Rener, Elsdyr, vilde Faar ꝛc., og især saare mange Peltsdyr til Opholdssted. De sidste for-

fornemmelig lokke Europæerne fra Hudsonsbay og Canada til at trænge ind i denne Egn, og den store Vandcommunication befordrer Vare-Transporten. — Indbyggerne, alle Indfødte, ere Hedninger og nomadiske Jægere, deelte i smaae Stammer, hvoraf hver har sit eget Sprog, sit Jagtdistrict og sine egne Vedtægter. De have hverken Konge eller Præster, men kun Høvedsmænd i Krigen, og ved adskillige Folkeslags Forening et almindeligt Overhoved for en bestemt Forretning. Deres eneste Sysler ere Jagt og Fiskerie.

5. Vestkysterne ere endnu langt fra ikke bekjendt nok. Man kan dele dem i den sydlige og nordlige Kyst, som adskilles ved de russiske Besiddelser.

a) Den sydlige Vestkyst eller Ny-Albion.

Den har i S., hvor den støder til de spanske Provindser, som alt mere og mere udvides mod N., ubestemte Grændser; i N. har den en stærk Udbøjning mod V., og dens vestlige Egne tilhøre Russerne, som stræbe at udvide deres Herredsumme mod Ø. Imellem begge søge Englænderne at sætte sig fast. Af Kysten selv kjender man kun de fremstaaende Dele. Den har et varmere Clima end de nordamericanske Østkyster under samme Bredde og højere Bjerge samt den eneste Vulcan i Nordamerica.

De bekjendteste Producter ere: Sødyr, en utrolig Mængde Fisk, Hvaler, Ssoddere, som levere kostbart Peltsværk. — Indbyggerne ere Hedninger, høist ureenlige Ichthyophager, som leve især af Hvalfangst, ere tildeels Menneskeædere, men imidlertid dog lidet mere cultiverede end de, der i det indre Land leve af Jagt; de have fastere Bopæle i Landsbyer og bestemte Districter, og ere deelte i mange smaa temmelig despotiske Stater, som staae i nogen indbyrdes Forbindelse. De mærkeligste Stæder paa denne Kyst ere:

Cap Mendocin under 40° B.; Cap Blanco 43°; Juan de Fucas Indløb, 48°; Nootka Sund, 49½°, paa den store Quadra- og Vancouvers-Ø, Repean-

Sund

Sund med Dronning Charlottes-Øer, 53°; Prinds Wilhelms Sund, 60°; Cooksflod (Kuhksflod), under samme Brede, men vestligere.

b) De russiske Besiddelser i Nordvest-America bestaae af Halvøen Alashka, S. V. for Cooksfloden samt de aleutiske Øer og Ræve-Øerne ɔc. (Disse findes allerede beskrevne S. 101).

c) Den nordlige Vestkyst strækker sig fra Halvøen Alashka først nordvestlig til den vestligste Odde af hele America, Prinds Wales-Cap, under 208° L. og 66° B., som adskilles fra den skraas for samme liggende østligste Odde af Asia, Østcap, ved det berømte Cooks- eller Beeringsstræde. Formedelst den Mængde Jis, hvormed Havet fra den ene Verdensdeel til den anden er bedækket, har man ikke kunnet komme videre end til Jiscap, under 70° B.

Den hele Kyst er et bjergfuldt og ufrugtbart Land, som for det meste er bedækket med Snee og Jis, og hvor et lidet Antal Eskimoer kummerlig ernære sig af Fiskefangst. Det er hidtil kun lidet undersøgt, og hele Strækninger deraf ere endnu ikke opdagede.

II. Den sydlige Deel af Nord-America.

indbefatter 1) de forenede Stater og 2) de spanske Provindser.

1. De forenede nordamericanske Stater.

Grændser og Størrelse.

Deres District strækker sig fra 283 til 311° L. og fra 30 til 50° B. De grændse mod N. til

Ny-Scotland og Canada; mod V. til Louisiana; mod S. til Florida; mod Ø. til det atlantiske Hav. Flade-Indhold 60,000 □ Mile, efter andre Efterretninger 62,500.

Floder.

Iblandt de seilbare Kystfloder ere: 1. Connecticut, 2. Hudsonsfloden, 3. Delaware, 4. Susquehanna og 5. Patowmak, de største. — Floderne N. V. for Alleghannybjergene høre næsten alle til Missisippis District. Den fornemste er Ohio, som udspringer i Nærheden af Erie Søen, modtager i N. Miami og i S. Monongahala, Kentucky, Cumberland og Tsherroki, og falder ud i Missisippi, Grændsefloden mod Louisiana, fra Florida indtil dens Kilder. Af de canadiske Søer hører Mishigan ganske herhid; igjennem Ontario, Erie, Huron og Øvre-Søen (Lacus superior), nogle mindre Seer og endeel af Laurentsfloden løber Landets Grændselinie mod Canada.

Bjerge.

Landet gjennemskjæres i Længden og næsten parallel med Kysten af en Række Bjerge, som have adskillige Kjæder, under Navn af Alleghanny-Bjergene, de Apalachiske og blaae Bjerge, fra Missisippi til St. Laurentsflod. Disse Bjerge adskille Landets Floder.

Jordbund og Clima. Paa Sydsidden af Alleghannybjergene er Jordbunden jevn, og henad Kysterne flad, tildeels sandet eller moradsig, men formedelst de mange

Floder

Floder frugtbar; Kulden er mange Grader stærkere end i Europa under samme Brede. Luften er for det meste reen og sund. N. V. for hine Bjerge omkring Ohio og Missisippi er Climatet langt mildere og Jordbunden særdeles frugtbar.

Producter. De ere hverken talrige eller kostbare, men desto mere nyttige og umdværlige. Landet har stor Overflødighed af Korn, især Hvede, Riis og Mais, megen Frugt, Hør og Hamp, Ginseng, Tobak, Indigo, noget Bomuld og Silke, saare meget Vedd, Valbirk, hvoraf der faaes meget Sukker; stærk Qvægavl; en Mængde Fuglevildt og andet Vildt; Vandene ere meget fiskerige; Bjergene levere Jern, Kobber, Marmor og andre Mineralier; Saltkilderne ere sjeldne.

Manufacturer og Handel. Begge Dele tage alt mere og mere til; men den høje Arbeidsløn lægger dog Hindringer i Vejen for Manufacturerne, som ere langtfra endnu ikke tilstrækkelige for Landet. Spinderier og Væverier ere almindelig udbredte; af Jernfabriker gives der mange; Skibsbygneriet for fremmed Regning tager anseeligen til. Handelen bestaaer i Naturproducter, fornemmelig Korn, Meel og Brød (hvoraf der aarlig afsættes for 8 til 10 Mill. Rdlr.), Qvæg, røget og saltet Kjød, Tobak, Indigo, Hørfrøe, Veeg, Tjære, Terpentin, Bræder, Planker og andre Trævare, Potaske; Peltsværk og Huder, Stokfisk, Tran, Hvalrav, Hvalfinner ꝛc. De forenede Stater tage stor Deel i Stokfiskfangsten ved Nyfundland og Hvalfangsten i N. og S. Værdien af Udførselsartiklerne (hvoriblandt der dog er mange fremmede Vare), er siden ti Aar stegen fra 20 til henved 50 Mill. Rdlr. De forenede Staters Skibsfart tager mærkelig til og deres Skibe besøge ikke allene alle vigtige europæiske Søstæder, men endog de Havne, der staae aabne for dem i andre Verdensdele, China og det store Ocean.

Anm. I de forenede nordamericanske Stater regner man efter Dollars eller currente Pjastre. 1 Dollar deles i 10 Dimes og 1 Dime i 10 Cents. Der præges af Guld: Ørne (til 10 Dollars) hele, halve og ¼; af Sølv: Dollars, Dimes, og Cents; af Kobber: hele og halve Cents.

Indbyggere. Deres Tal beløber sig efter den sidste Folketælling (1796) til 5,250,000, hvoriblandt henved 600,000 Negre, men deres Antal forøges meget stærkt hvert Aar. De ere af Herkomst, Sprog, Religion, Cultur og Sæder Europæere, især Engelskmænd, Irelændere, Scotlændere, Tydske, Hollændere og Svenske. Alle bosatte Borgere nyde eens Rettigheder, og her gives hverken priviligerede Stænder eller Religioner. Dog kan i Almindelighed kun de Lutherske tage Deel i Regjeringen. Til Videnskabernes Befordring gives der adskillige Universiteter og andre Anstalter, som ere indrettede efter engelske Mønstre. De gamle Indbyggere, eller Indianerne, have trukket sig tilbage i den indre Deel af Landet. De boe deels i Stæder (efter indianſk Bygningsmaade) og deels i Landsbyer; de leve af Agerdyrkning og Qvægavl, men for det meste, som de nordligere, af Jagt. De ere deelte i mange Stammer, hvoraf Cherrokeserne, Kreekerne og Tschaktaerne S. for Floden Tscherroki, de fem Nationer eller Irokeserne, imellem Søerne Erie og Ontario, Øvre Ohio og Susquehanna, samt Tschippevæerne, ved Søerne Huron, Mishigan og Superior, ere de mægtigste og mærkeligste.

Religion. I nogle Provindser have alle Religionsbekjendere fuldkommen Religionsfrihed, men i de fleste ere Congregazionalisterne og Presbyterianerne de talrigeste

Regjering. De nordamericanske Stater bestaae af 16 (eller 17) Republiker, der i alle Anliggender, der angaae det almindelige Bedste ere forenede i eet Statslegeme. Men de ere ivrigt fuldkommen uafhængige af hinanden og hver Stat for sig har fuldkommen Souverainitet i sine Privatanliggender. Congressen, som bestaaer af en Præsident, et Overhuus og Underhuus, har den høieste Magt. Af 33000 Indbyggere tages en Deputeret til Underhuset; Overhuset bestaaer af to Senatorer for hver Stat og disse vælges paa 6 Aar. Hver Stat vælger selv sine Repræsentanter og Senatorer, og disse vælge igien Congressens Præsident, som ved Siden af et Conseil ene har den udøvende Magt. Paa nogle faa Forandringer nær have alle de enkelte Stater samme Regjeringsform. I de fleste ere to Huse: et Senat og de Deputeredes Huus.

Indde-

Inddeling.

De forenede americanske Staters Lande bestaae af to Hoveddele, nemlig Unionsstaterne, og det vestlige Land, som tilhører samme.

1. Unionsstaterne have et Flade-Indhold af mere end 40,000 □ Mile. De bestaae af følgende sexten:

1. Ny-Hampshire. 2. Massachusetsbay. 3. Rhode-Island. 4. Connecticut (disse tilligemed Kentucky indbefattes under Navn af Ny-England). 5. Ny-York. 6. Ny-Jersey. 7. Pensylvanien. 8. Delaware. 9. Maryland. 10. Virginien. 11. Nord-Carolina. 12. Syd-Carolina. 13. Georgien (disse ere de tretten oprindelig forenede Stater). 14 Vermont. 15. Kentucky og 16. Tennesee.

Saasnart et District af de nye Lande har det fornødne Antal Indbyggere, erklæres det for uafhængigt og optages i Unionen. Enhver Stat er i Forhold til sin Størrelse deelt i visse Grevskaber eller Cantoner (Counties).

1) Ny-Hampshire, den nordligste af de forenede Stater, imellem Floden Connecticut og Havet.

Den er kun lidet dyrket og bestaaer ind ad Landet til af meget høje Bjerge og uhyre Skove. Den er omtrent 36 Mile lang og 12 Mile bred. Indbyggerne leve af Qvægavl, Jagt, Fiskerie, Skibsbyggerie ꝛc. Deres Antal er henimod 200,000.

Portsmouth (Pohrtsmoth), ved Havet, Hovedstaden, har en Havn, god Handel og næsten 5000 Indb. — Hanover har et Universitet.

2. Massa-

2) **Massachusetsbay**, S. for Ny-Hampshire, ved Havet og Connecticut.

Landet er veldyrket og har over 500,000 J., som drive mange Haandteringer, hvoraf Uldvæverie, Rombrænderie, Skibsbyggerie, Fiskerie og Træhandel ere de vigtigste.

Øerne **Nantuket** og **Martens Vinbjerg**, som ligge ved Forbjerget Cod have stærk Hvalfangst. Til Massachusets hører ogsaa Provindsen **Maine**, den nordligste ved det atlantiske Ocean; den har 100,000 Indb.

Den hele Stat er tilligemed Provindsen Maine 90 Mile lang og 32 Mile bred.

Boston, 42° 25′, Hovedst., paa en Halvø, i Massachusets-Bugten, har 25,000 Indb., en stor Havn og stærk Handel. — **Cambridge** (Kæmbridsch) har et Universitet.

3) **Rhode-Island** (Rohd-Eilænd), S. for Massachusetsbay.

En frugtbar Ø, som er berømt for sin sunde Luft, og ligger i en Havbugt, der er omgivet af den øvrige større Deel af Staten. Den er 14 Mile leng og 8 Mile bred. Indbyggernes Tal er henimod 100,000. De leve af Qvægavl, Handel og Søfart.

Providence, en velbygget Stad; og **Newport** (Njupohrt), ved Sydspidsen af Øen, Hovedstaden, med en fortræffelig Havn og 5530 Indb. De ere vexelviis Lovgivningens Forsamlingssteder.

4) **Connecticut**, V. for Rhode-Island, og S. for Massachusetsbay, ved Connecticuts Udløb i Havet.

Et frugtbart og veldyrket Land, som er omtrent 12 Mile langt og 11 Mile bredt, og har 250,000 J., hvoriblandt

iblandt 6000 Negre. Det har mange Kobber- og Jerngruber, meget Korn og Hamp, anseelig Qvægavl, Hatte-, Linned-, Uld- og Bomuldsmanufacturer, og en indbringende Handel.

Hartford og Newhaven (Nju-Hæven), Hovedstæderne, den sidste har et Universitet, en Havn og god Handel.

5) **Ny-York**, V. for Connecticut og Massachusetsbay, støder i S. til Oceanet, i N.V. til Søerne Erie og Ontario og til Floderne Niagara og St. Laurents.

Landet gjennemskjæres af den seilbare Hudson, med hvilken Mohawk fra V. af forener sig. Det er deels dyrket og frugtbart, deels bjerg- og skovfuldt. Dets Længde er omtrent 70 Mile og dets Brede 60. Indbyggernes Tal er over 400,000, og deriblandt ere over 21000 Negre.

Et af de bedste Landskaber er det ny anlagte Genesi-District, ved Sydvestkanten af Erie og ved Ohios Kilder.

Long-Island, som skilles ved et Sund fra Ny-York og Connecticut, er ligesaa frugtbart og veldyrket.

Landet hgr ikke allene Overflødighed af Levnedsmidler men tillige Jern og megen Hør.

Ny-York, ved Mundingen af Hudson, paa en Hø, en af de største og skjønneste Stæder i Nord-America, med 32,000 Indb., en Havn og vigtig Handel.

Albany, N. for Ny-York, ved Hudson, en anseelig Stad, som driver en stærk Peltshandel med de Vilde.

6) Ny-

6) Ny-Jersey, V. for Ny-York, imellem Hudson og Oceanet paa den ene og Delaware paa den anden Side.

Landet er omtrent 32 Mile langt og 10 Mile bredt. Det har henved 200,000 Indb. (hvoriblandt 12000 Negre). Det er allevegne dyrket, men ved Søen sandet og skovfuldt. Det er isvrigt meget frugtbart paa Korn og Hør, har indbringende Jern- og Kobbergruber, mange Hammerværker, Valke-, Saug- og Kornmøller samt Garverier.

Perth-Amboy, den gamle Hovedstad, ved Havet, har en Havn. Dens Handel tager temmelig til. Trenton, den nuværende Hovedstad.

7) Pensylvanien, V. for Ny-Jersey.

Det begrændses i V. af Delaware, som her modtager den seilbare Schuylkill, i Midten af Susquehanna, og i V. af Ohio, hvori Monongahala falder, og den nordvestlige qvadratformige Deel af Landet løber ud i Erie Søen. Det er bjergfuldt og sandet, men i mange Egne dog meget frugtbart. Det har Korn, Hør og Hamp i Overflødighed, stærk Qvægavl, meget Vox, Jern, Kobber, Steenkul; Uld-, Linned-, Papir-, Glas- og Porcelainsfabriker. Det er 60 Mile langt og 48 Mile bredt. Indbyggernes Tal er henved 600,000, hvoriblandt mange Tydske og henved 40,000 Negre.

Philadelphia, ved Schuylkills og Delawares Sammenløb, Hovedst. og Congressens Sæde.

Den er stor, regelmæssig og velbygget, og har 50 til 60,000 I., et Universitet, et offentligt Bibliothek, en Banque, en Havn, adskillige Fabriker, Skibsværfter og en meget udbredt Handel.

Germantown (Dshærmænntoun) og Lancaster, de Tydskes fornemste Opholdssteder.

8) Delaware, S. for Pensylvanien, langs med Vestkanten af Delaware-Bugten indtil Havet.

Den

Den er den mindste blandt de forenede Stater, har henved 100,000 Indb., hvoriblandt henved 9000 Negre. Den er omtrent 18 Mile lang og 4 Mile bred.

Newcastle (Njukæse'l), Hovedst., er kun liden.

9) **Maryland**, V. for Delaware og S. for Pensylvanien, paa begge Sider af **Chesapeak-** (Cshesæpihk)- **Bay** og ved Patowmak, som falder i samme Bugt.

Et veldyrket og meget frugtbart Land, fornemmelig i den vestlige Halvdeel. Det er overalt fordeelt i Plantager, og leverer fortræffeligt Korn, Hør, Hamp, og meget Tobak. Det har indbringende Jerngruber, mange Smeltehytter, og henved 400,000 J., hvoriblandt over 100,000 Negre. Det er omtrent 27 Mile langt og 22 Mile bredt.

Annapolis, Hovedstaden, midt i Provindsen, er lille. Den har et Universitet. — Belfast.

Baltimore, N. for Annapolis, ved Chesapeakbay, en anseelig og smuk Stad, med 20 000 J., en meget god Havn, og en udbredt Handel og Skibsfart.

Washington eller **Unionsstaden**, V. for Annapolis, ved Potomawk, Hovedstaden for den hele Union, har 6000 Indb.

Den bliver bygget paa de samtlige Staters Bekostning og er siden 1800 Congressens Sæde. Den ligger i Canton Columbia, som er bleven afstaaet til Congressen.

10) **Virginien**, S. V. for Maryland, strækker sig fra Oceanet til Ohio, og gjennemskjæres i Midten af de apalachiske Bjerge, hvor Patowmak, vestligere den seilbare Jamesflod, og endnu vestligere **Roanok** have deres Udspring.

Landet har en varm Luft, mange frugtbare og veldyrkede Stæder, men ogsaa mange øde og skovfulde Egne. Det leverer Korn, Qvæg, Tjære, Terpentin, Sassafras og andre Apothekervare, og især en Mængde Tobak, som bruges her, ligesom i Maryland, istedet for Penge. Dets Læng-

Længde er omtrent 90 Mile og dets Brede 46. Indbyggernes Tal er over 820,000, hvoriblandt over 300,000 Negre. V. for de apalachiske Bjerge henimod Ohio tage Colonisterne meget til.

Ved Kentucky er man i Begreb med at oprette en ny Stat, som skal kaldes Franklins-Stat.

Williamsburg, ved Jamesflod, den anseeligste Stad. — Richmont, Hovedstaden høiere oppe ved samme Fl. — Alexandria, ved Potowmak.

11) Nord-Carolina, S. for Virginien, imellem Oceanet og Alleghanny-Bjergene.

Mange Floder skylle ind paa Landet. De fornemste ere Roanok, Neus og Blackflod, som efter Cap-Fear (Cæp-Fihr), ved hvilken den falder i Havet, ogsaa kaldes Cap-Fearflod.

Landet er jevnt, sandet, hist og her moradsigt, men det har fortræffelige Skove, som levere mange Producter, der udføres; fremdeles Riis, Hirse, Tobak, Officinalvæxter, Vox, noget Indigo; stærk Svineavl. Men her gives ingen gode Havne. Det forrige vestlige Land af denne Stat udgjør nu den sextende Fristat i Unionen. Landet er 50 Mile langt og 20 Mile bredt. Folkemængden er henved 400,000 Blanke og 100,000 Negre.

Raleigh, den ny anlagte Hovedstad i Districtet Hilsborough (Hillsborro).

Newborn, ved Mundingen af Neus, den største Stad i Nord-Carolina, er en Handelsplads.

Wilmington, ved Cap-Fearflod, den bedste Handelsstad i Landet.

12. Syd-Carolina, S. for Nord-Carolina, begrændses af det atlantiske Hav og Alleghanny-Bjergene.

Landet har adskillige Floder, hvoriblandt den seilbare Pedne, som kommer fra Nord-Carolina, er den fornemste.

Det

Det er langs med Havet til dybt ind i Landet jevnt, fladt og sandet, og i de fjerne Bjergegne særdeles frugtbart og sundt. Det har foruden de øvrige Vare, som disse Provindser levere, megen Riis og Indigo. Dets Længde er omtrent 40 Mile og dets Brede 25. Folkemængde: over 300,000, hvoriblandt 110,000 Negre.

Charlestown (Tshærlstonn), ved Havet, Hovedstaden, en vel bygget og befæstet Stad med 12,000 Indb., en Havn, stærk Handel og Søfart. — **Columbia**, nu Lovgivningens Sæde.

13) **Georgien**, den sydligste iblandt de forenede Stater, skilles ved Fl. **Savannah** fra Syd-Carolina, og ved Fl. **St. Mary** fra Øst-Florida.

Efter de europæiske Indbyggeres Paastand strækker det sig i sin hele Brede fra Savannahs Kilder vestlig til Missisippi. Men Indianerne besidde endnu den største Deel af Landet; de have kun indrømmet Europæerne Distrietet imellem Savannah og Floden Flint, og adelagt Colonierne ved Missisippi. Men selv af dette District er neppe Fjerdeparten dyrket. Ved Søkysten er Sommerheden meget stærk og Luften usund; dybere ind i Landet er Jordbunden særdeles frugtbar, og kun ved Savannah sandet og slet. Landet har, foruden alle de øvrige Provindsers Skov- og Markproducter, i Særdeleshed Riis og Indigo, og formedelst Handelen med Indianerne mange Huder og meget Peltsværk. Dets Længde er omtrent 120 Mile og dets Brede 50. Folkemængde: over 100,000, hvoriblandt over 30,000 Negre.

Savannah, ved Floden af samme Navn, den største Stad i Landet og den fornemste Handelsplads og Havn.

Augusta, Regjeringens Sæde.

14) **Vermont** støder i N. til det engelske Statholderskab Ny-Brunsvig, i V. til Nyhampshire, hvorfra det skilles ved Floden Connecticut, i

S.

S. til Massachusetsbay og i V. til Ny-York og Søen Champlain.

Landet er for det meste bjergfuldt, har de sædvanlige Landhusholdnings- og Skovproducter i Overflødighed og heuved 100,000 I.

Bennington, den fornemste Stad i Landet. — **Rutland og Windsor** ere vexelviis Regjeringens Sæde.

15) **Kentucky**, ligger imellem de vestlige Lande af Virginien, (som det forhen hørte til), og Nord-Carolina og Ohio, hvis anseelige Arme **Kentucky** og **Cumberland** løbe igjennem Landet.

Det har et sundt og mildt Clima, en ualmindelig frugtbar Jordbund, meget Korn, Hør og Hamp, Tobak, Bomuld, anseelig Qvægavl og indbringende Saltkilder. Dets Længde er omtrent 50 Mile og dets Brede 40 Mile. Folkemængden er næsten 100,000, hvoriblandt 12000 Negre.

Lexington, ved Fl. Kentucky, Hovedstaden.

Anm. Provindsen Kentucky blev første Gang opdaget af Europæerne 1754. Indianerne kjendte den kun under Navn af de mørke og blodige Egne. Man har fundet her Levninger af en ganske ubekjendt Verden. I Nærheden af Lexington har man stødt paa Ruiner af Fæstningværker, Gravstæder med mange Skeletter, og 5-6 Fod under Jorden skal man paa et vist Sted have opdaget en stor flad Steen, under hvilken der var en Brønd, af sædvanlig Dybde, regelmæssigen og konstigen udlagt med Stene.

16) **Tennesee**, ligger imellem Nord-Carolina i Ø., Virginien og Kentucky i N., Ohio og Mississippi i V. og det bageste frie Land af Georgien i S.

Det hørte tilforn til Nord-Carolina, men blev 1789 afstaaet til Congressen og 1796 optaget som en særegen Stat i Unionen. Climatet er mildt og sundt, Jordbunden bjergfuld, men i de lave Egne særdeles frugtbar, for største Delen fuld af skjønne Skove og alt Slags Vildt.

Landet

Landet tilhører endnu for det meste Indianerne. Colonisterne, omtrent 50,000 i Tallet, drive Agerdyrkning og Qvægavl. Der gives her endnu ingen egentlig Stad. Det største Stæd og Regjeringens Sæde er Nashville.

2. Det vestlige Territorium eller Indiana. Det har i S. Ohio, i V. Mississippi og i N. O. løber dets Grændselinie midt igjennem Søerne Erie, Huron, Superior og de Vande, der staae i Forbindelse med samme.

Det indbefatter over 21,000 □ Mile fast Land og over 4000 □ Mile Vande. De forenede Stater betragte det i Følge Freden 1783 (førend hvilken det blev regnet til Canada) som deres fælleds Ejendom, men dets ældgamle Indbyggere, Indianerne, som anse alt det Land, der ligger paa hiin Side Ohio for deres Fædrenearv, og som man ikke lod tage Deel i denne Fredsslutning, forsvare Landet med den største Tapperhed. Det har endnu mange Skove, som ere fulde af de fortræffeligste Træer og Planter, der vidne om den blide Himmelegn og den frugtbare Jordbund. Det har ogsaa rige Mineralbjerge, og man finder her store Kobberklumper paa Jordens Overflade. En Deel af Landet ved Øvre-Ohio, tæt ved Pensylvanien, er deelt i to Districter, som man har overladt de Officerer og Veteraner, der have kjæmpet for de forenede Staters Uafhængighed. Herfra strække Colonierne sig, endskjønt meget adspredte, op ad Ohio indtil dens-Biflod Miami, lige over for Kentucky. Længere mod S. boe kun faa Colonister. Folkemængde: 36,000, hvoriblandt 3500 Negre. Regjeringen og alle Øvrigheder udnævnes af Congressens Præsident, og saasnart der er 5000 fribaarne Mandspersoner i et District, skal det være en uafhængig Stat og optages i Unionen.

Mariette, ved Ohio, Regjeringens Sæde.

Anm. 1. Unionens eller Congressens Indkomster ere aarligen 4 til 4½ Mill. D. og bestaae blot i Tolden og Afgivten af stærke Drikke, som i alle Staterne hæves i dette Øiemed. Men Statsgjelden er ogsaa stor, da Congressen har paataget sig alle enkelte Staters Gjeld, og Renterne

terne allene ere aarlig over 2,200,000 D. (efter andre Efterretninger over 2,800,000 D.). Til sammes Afbetaling har man bestemt det vestlige Territorium, hvor Landet sælges til Statens Bedste. Til sine egne Udgifter har hver Stat sin egen Casse og sin egen Bestyreisesmaade. Krigsmagten bestaaer af enhver Stats Miliz, hvori alle unge Borgere tjene, og af en Legion mod Indianerne, hvilken lønnes af de forenede Stater.

Anm. 2. De forenede Stater vare tilforn britiske Colonier, men 1775 grebe de til Vaaben, for at forsvare deres naturlige Rettigheder. Frankrig, Spanien og Holland understøttede dem i deres Krig imod Moderlandet, og 1783 saae England sig nødt til at erkjende de forenede Staters Uafhængighed og overlade dem en Deel af Canada.

2. De spanske Stater.

Hertil høre i Nord-America: 1. Statholderskabet Florida og Louisiana, 2. Statholderskabet Ny-Mexico og 3. Vice-Kongeriget Mexico.

1. Statholdersk. Florida og Louisiana.

Landet forsømmes aldeles af Spanierne og overlades ganske til de indfødte Indianere. Formedelst dets store Ørkener kan det betragtes som de spanske Provindsers Formur mod de forenede Stater. Størrelse: 4400 □ Mile; Folkemængde: 15,000.

a) **Florida**, V. for de forenede Stater, paa de øvrige Sider omgivet af det atlantiske Hav, den mexicanske Bugt og Missisippi, deles i Øst- og Vest-Florida.

Øst-Florida, Halvøen, er bjergfuldt, sandet og moradsigt, men er velskikket til Ris- og Indigoavl.

Vest-Florida, et langt smalt Kystland, har en fortræffelig Jordbund og en sund Luft.

Det leverer Korn, Bomuld, Apothekervare, smukke Træarter og Perler. Den største Deel gjennemstreifes af for-

forskjellige indianske Folkestammer; Colonisterne ere: Spanier, Englændere og Franskmænd, samt nogle Græker, i alt neppe 10,000.

Pensacola, Hovedstaden i Vest-Florida, en Handelsplads med en meget god Havn. — **St. Augustin**, ved det atlantiske Ocean.

b) **Louisiana**, skilles fra Florida og de forenede Stater ved Mississippi, som paa den vestlige Side modtager adskillige betydelige Floder, især Missuri, der komme fra det vestlige Nord-America, frembringer periodiske Oversvømmelser og falder ud i den mexicanske Bugt. I V. begrændses det af Ny-Mexico, i N. af de Bjerge, hvorpaa Armene af Mississippi udspringe, hvilke endnu kun ere lidet bekjendte.

Den nedre Deel af Landet er ganske jevn, meget lav, moradsig, fuld af Skov og høje Rørbuske og tillige usund. Den højere Deel er langt bedre, har en tempereret sund Luft, uhyre Skove af de skjønneste Træer, Sletter og Dale med fortræffelig Græsning, og i Bjergene mange rige Miner af forskjellige Metaller. Udførselsartiklerne ere Levnedsmidler, Indigo, Tobak af fortrinlig Godhed, Huder, Peltsværk og Vedd. Europæerne, meest Franskmænd og Spanier, i alt neppe 5000, beboe den sydligste eller sletteste Deel af Landet, og ere adspredte langs med Mississippi. De indianske Folkestammer, som boe her, ere særdeles talrige og krigerske og have tildeels faste Bopæle. **Sioux-Folket**, ved den øvre Mississippi indtil Missuri, er det mægtigste og meest udbredte, men **Akaserne**, eller de smukke hvide Folk, ved den nedre Mississipi, ere for deres Farves Skyld højst mærkværdige.

Ny-Orleans, den eneste Stad ved den grumsede Munding af Mississipi.

Anm. Dette Land siges nu at være afstaaet af Spanien til Frankrig ved en hemmelig Tractat.

2. Stat-

2. Statholderskabet Ny-Mexico indbefatter Landskaberne Ny-Mexico, Ny-Navarra og Californien.

Landet er for det meste udyrket og besiddes af Indianerne, hvilke aldeles ikke vil lade sig behandle af Spanierne som Undersaattere. Foruden nogle Stæder, i hvis Nabolaug de fleste Colonier ligge, have Spanierne langt inde i Landet kun enkelte Stæder, hvorefter den omliggende Egn kaldes.

a) Ny-Mexico, V. for Louisiana.

Det er paa Vestkanten meget bjergfuldt, vandes af en Fortsættelse af Cordillera, og gjennemskjæres af den anseelige Flod Bravo, eller Nordfloden; det beskrives som et af de yndigste og meest velsignede Lande. Det er rigt paa Qvæg, Vildt, Skov og ædle Metaller.

Santa Fe, ved Nordfloden, Hovedstaden og Statholderens Sæde.

b) Ny-Navarra, V. for Ny-Mexico, langs med den californiske Bugt.

Det er endnu mere øde og ubekjendt end Ny-Mexico, men skal ikke være mindre frugtbar og har Guld og Sølv i Overflødighed.

Cinaloa, det største og fornemste Sted.

c) Halvøen Californien skilles fra Ny-Navarra ved den dybe californiske Bugt eller Purpur-Søen, som har mange Perler, og hvori Fl. Colorado de los Martyres falder, ved hvilken de yderste spanske Forter ligge.

Halvøen er bjergfuld og tildeels øde, og næsten aldeles udyrket. Men den har meget Skibstømmer, særdeles god Maderaviin, og mange Søoddere.

Loreto,

Loreto, ved det røde Hav, den fornemste Plads, fordum de jesuitiske Missionairers Hovedsæde.

3. Vice-Kongeriget Mexico (Gammel-Mexico, Ny-Spanien), støder i N. til Ny-Mexico og Ny-Navarra, i V. og S. til det store Ocean, i Ø. til den mexicanske Bugt.

Det gjennemskjæres i Midten af høje Bjerge, som ere en Fortsættelse af Cordilleras. Ved Østkysten er det lavt, moradsigt og usundt; højere og sundere er det paa Vestkysten, i det indre Land behageligt og frugtbart, da den store Hede formindskes ved den idelige Regn og Søvinde. Foruden en stor Overflødighed paa de fortræffeligste Levnedsmidler, leverer Landet en Mængde sjeldne Material- og Officinalvare, Cacao, Vanille, Cochenille, som kommer ene fra Mexico, Tobak, Bomuld, Bomolie, Viin, og især saare meget Sølv og Guld, samt andre Mineralier. Hele Handelen er i Spaniernes Hænder. Indbyggerne bestaae af Spanier, Mulatter og Indianere, hvilke sidste leve af Agerdyrkning og forskjellige europæiske Haandteringer, og ere spanske Undersaatter og Christne. I Bjergegnene gives der uafhængige indianske Stammer.

Mexico, næsten midt imellem begge Have, Hovedstaden, en stor, regelmæssig bygget og smuk Stad med 100,000 Indb. (efter nogle Efterretninger kun 80,000).

Den ligger paa nogle Ber i en Sø, har mange prægtige Bygninger, et Universitet, en berømt Mynt, en stor Tobaksfabrik og mange Sølv-, og Guld-Arbeidere. Den er Vice-Kongens Residents og Middelpunctet for den hele spanske Colonihandel.

Tlascala, en Fabrikstad, tilforn meget berømt.

Vera Cruz, S. O. for Mexico, ved den mexicanske Bugt, Mexicos Havn for Europa. Den er stor, sikker og stærkt befæstet, men ligger i en meget usund Egn.

Acapulco, S. V. for Mexico, ved det store Verdenshav, Mexicos Havn for den ostindiske Handel.

Denne Handel, drives ved en Gallione, som gaaer hvert Aar til Philippinerne og tilforn var meget berømt for sin store Rigdom, men som, efter at Spanien har begyndt at drive en umiddelbar Handel med Philippinerne, kun er ubetydelig. Ved dens Ankomst hertil holdes der ogsaa et stort Marked, som tillige besøges af Perus og Chilis Indbyggere.

Guadalaxara, N. V. for Mexico, en anseelig Stad, med 30,000 Indb. og et Universitet.

Statholderskabet Guatimala indbefatter den største og bredeste Deel af Landtungen, som er meget bjergfuld, opfyldt med Vulcaner, ved Kysterne heed og usund, men i den indre Deel meget frugtbar. Paa Musquitokysten af Halvøen **Yucatan**, som udbreder sig langt mod N. og i O. danner Hondurasbugten og i V. Campechebugten, have Englænderne under spansk Herredømme et Etablissement.

Anm. De Engelske tør vel fælde Farvetræ, denne Halvøes Hovedproduct, men hverken anlægge vestindiske Plantager eller Fæstningsværker.

Guatimala (St. Jago de Guatimala), ikke langt fra det store Verdenshav.

En stor og velbygget Stad, med 40,000 Indb. og et Universitet. Her er det største Samqvem imellem det spanske Nord- og Syd-America. (Siden Jordskjelvet 1775 skal den være meget ødelagt).

B. Vestindien.

I indskrænket Begreb forstaaes herunder kun de Øer, der ligge fra 292 til 318° L. og 10 til 28° N. B., nemlig sydlig for Florida i en stor Bue indtil Mundingen af Orinoco, og skille den mericanske Havbugt fra det atlantiske Hav. I vidtløftigere Forstand indbefattes herunder ogsaa Bermudas-Øerne, som ligge meget mere nordvestlig. Disse Øer ere særdeles mange, men de ere for det meste smaa, ubeboelige eller i det mindste ubeboede, og ligge deels enkelt adspredte, deels samlede i store Grupper. De deles alle i tre Hovedddele: Antillerne, Bahama- og Bermudas-Øerne.

I. Antillerne ligge inden for den hede Zone.

Der findes her mange Spor til vulcanske Ødelæggelser, og Øerne have en meget heed, fugtig og usund Luft, hvori Planter dog trives særdeles vel. Africanere (Negre hvoraf der aarlig bringes hele Skibsladninger fra Africa og sælges offentlig paa Markeder), dyrke dem for Europæerne. De levere Sukker, Caffee, Bomuld, Indigo, Tobak, Cacao, Roucou i stor Mængde. De vestlige ere langt større og udmærkes derved fra de østlige.

A. De store Antiller kaldes de fire Øer: Cuba, Jamaica, St. Domingo og Portorico.

a) Cuba, den største vestindiske Ø, tilhører Spanierne og udgjør et eget Statholderskab.

Den gjennemskjæres i Længden af en Bjergkjæde, hvori der findes Kobberminer; Floderne levere Stovguld. Den har foruden de almindelige vestindiske Producter endnu als

le Slags Apothekervare, Vox, Silke, Ceder- og Mahagonitræ. Folkemængden er, Negrene iberegnede, henved 300,000.

Havanna, lige over for Sydpynten af Florida, den nuværende Hovedstad, med 25,000 Indb.

Den har en fortræffelig og bersmt Havn, et Universitet, Værfter og Magaziner; den er Hovedpladsen for den spanske Sofart paa disse Have.

St. Jago, paa Sydkysten, den gamle Hovedstad, er nu i en slet Forfatning.

b) **Jamaica** (Dshæmæhikæ), **S. for den østlige Deel af Cuba, tilhører Englænderne og har en særegen Statholder.**

Landet gjennemskjæres af Bjerge, der ere bedækkede med bestandig grønne Træer, men det har intet godt Vand. Om Dagen er det meget hedt, om Natten vandkoldt; kun paa Sydkanten forfriskes Luften ved de afverlende Sø- og Landvinde. Øen er meget dyrket og har langt over 1000 Sukkerplantager, over 2000 andre Plantager og henved 260,000 Negerslaver, foruden 40,000 Blanke. Dens Hovedproduct er Sukker, følgelig ogsaa Rom og Sirup, dernæst Caffee, Cacao, Bomuld, Indigo, Piment, samt adskillige Specerier, Mahagoni-, og andet Træ.

Kingston, Hovedstaden med 26,000 Indb., er velbygget. — Havnen Port-Royal.

c) **St. Domingo, tilforn Hispaniola, Ø. for Cuba og Jamaica. I Følge Fredsslutning imellem Spanien og Frankrig (1795) tilhører den hele Øe de Franske.**

Den ansees for den rigeste og frugtbareste Øe i Vestindien. Den er bjergfuld og har mange Bække og Floder, som tildeels ere seilbare. Den hede Luft tempereres ved kjølige Vinde og er temmelig sund. Landet har herlige Havefrugter og alle vestindiske Producter i Overflødighed. De østlige Totre-

diedele,

Fiedele, som forhen tilhørte Spanierne have faa Indbyggere, liden Cultur, og den bedste Deel af Landet bruges til Græsning. Den vestlige Deel tilhørte allerede tilforn Franskmændene, og havde 36,000 blanke Europæere, henved 30,000 Mulatter eller fri Negre og over 450,000 Negerslaver, særdeles mange Sukker-, Caffee-, Cacao-, Indigo- og Bomuldsplantager. I Aaret 1787 sysselsatte Ind- og Udførslen 700 af Moderlandets Skibe. Men ved indbyrdes Uroligheder i Aarene 1792, 93 og derpaa atter i Aaret 1800, som for det meste vare en Følge af den Colonie-Afhængighed, hvori Frankrig har villet holde Den, er Landet bleven skrækkelig ødelagt. Det er omtrent 90 Mile langt og 30 bredt.

Cap François, almindeligen **Cap**, paa Nordkysten, Hovedstaden med en god Havn, er bleven flere Gange lagt i Aske.

Port au Paix, paa Østkysten, den anden Stad i den gamle franske Andeel, har en Havn.

St. Domingo, 18° 23′ N. B., paa Sydkysten, Hovedstaden i den forrige spanske Andeel; den er stor, regelmæssig bygget, samt befæstet og har en Havn.

Den er Europæernes ældste Stad i America, anlagt af Bartholomæus Colombo, en Broder til Americas Opdager.

Anm. Da St. Domingo blev opdaget, regnedes Indbyggernes Antal i det mindste for en Million. Men Spaniernes Grusomhed og Undertrykkelse var Aarsag i, at de, 15 Aar derefter vare smeltede hen til 60,000.

d) **Portorico**, Ø. for St. Domingo, tilhører Spanierne og regnedes forhen til Statholderskabet St. Domingo.

Landet er meget frugtbart og ydigt, men benyttes ikke nok. Det leverer Tobak, Bomuld og andre vestindiske

ske Vare og har henved 100,000 Indb. Det er omtrent 20 Mile langt og 8 Mile bredt.

St. Juan de Portorico, en befæstet Stad med en Havn.

B. De smaae Antiller, som ligge vestlig for Portorico i en Halvcirkel indtil den sydamericanske Kyst og langs med samme, tilhører deels Englænderne, deels de Franske, deels de Danske, deels Hollænderne, deels Spanierne og deels de Svenske, nogle ere aldeles ikke beboede, andre bestaae blot af Klipper. De deles i Øerne for Vinden (Barlo vento, windward Islands) og i Øerne under Vinden (Sotto vento, Leward-Islands, Linværd-Eilænds). Men saavel Inddelingen som Forklaringen er forskjellig.

1. Øerne for Vinden kaldes sædvanlig de, som ligge fra Portorico til Østkanten af den sydamerikanske Kyst. De kaldes og efter deres oprindelige, næsten ganske udryddede Indbyggere, Caraiberne eller Cannibalerne, de caraibiske Øer.

De ere alle, paa nogle faa nær, smaa, men for det meste frugtbare og behagelige, og adskillige af dem ere udsatte for skrækkelige Orcaner. Smaaerne V. for Portorico regnes til samme. Herpaa følge:

1) De virginiske Øer eller Jomfrue-Øerne, henved 60 i Tallet, hvoraf de nærmeste ere:

St. Croix (St. Crux) i S., St. Tomas i N., St. Jan i Midten, hvilke ligge under 18° N. B. og 64° V. L.

De tilhører Kongen af Danmark.

Produc-

Producter: Sukker og Bomuld ere Hovedproducter. Lemoner, Appelsiner, Citroner, Pomerantser, Tamerinter, Viindruer, Cocosnødder og Annanas er især St. Jan meget frugtbar paa. Her vore ogsaa Kirsebær, Blommer ꝛc. Caffetræet finder man paa alle tre Øer, men meest paa St. Jan. Fremdeles Palmer, Mahagonie, Ceder og andre nyttige Træsorter. Af Mineralier: Kalksteen (især paa St. Croix) og Ssalt. Der haves ogsaa Horngvæg, Heste, Æsler, Papegøjer, Fisk, Skildpadder ꝛc.

Clima: Her hersker en evig Sommer, der kun afbrydes ved den saakaldte Regntid, som gjerne indtræffer to Gange om Aaret. Det regner aldrig over 6 til 8 Timer, men stundom saa stærkt, at der bortskylles Vægter, ja endog Træer. Heden er i tørt Vejrlig næsten altid mellem 24 og henved 30°.

Indbyggere: De Blanke bestaae, foruden Danske, af Franskmænd, Hollændere, Engelskmænd, Spaniere og Tydskere, saavelsom nogle faa Jøder, og Folkemængden udgjør tilligemed Negrene 33,000 Mennesker.

Regjeringen bestyres af en General-Gouverneur og et Regjeringsraad paa St. Croix.

St. Croix, den største, 8 □ Mile stor, er en smal Strimmel Land, 7 Mile lang fra Ø. til V. og omtrent 1 Miil bred. Den ligger under 17° 45′ 26″ N. B. og 64° 50′ 3″ V. L. fra Greenvichs Meridian. Den havde (1791) af blanke Indb. 1946, af frie Negre 926 og af Slaver 21546, i Alt 24,418 Indb.

Den er den frugtbareste blandt disse Øer, og bestaaer for det meste af fladt Land, uagtet der dog løber en Række Bjerge, tildeels 1200 Fod høje, fra den østlig Ende langs med den nordlige Side af Øen. Grunden paa denne Kant er derfor kun mager og lidet frugtbar, men de høje og kjølige Bjerge ere den sundeste Deel af Landet. Øen har 350 Sukkerplantager og der udføres aarlig 20,000 Fade Sukker, 3000 Fade Rum, 600 Fade Bomuld, noget Caffee og Ingefer. Den sysselsætter omtrent 40 danske Skibe aarligen.

Der

Der tales her meest Engelsk eller Creolsk. Øen har følgende 2 Byer:

Christiansstad, som ligger N. O. paa Øen, havde 1791 fire Kirker, 664 Huse og 4480 Indb., hvoriblandt 1056 Blanke. Havnen beskyttes af Fortet **Christiansværn**.

Friderikssstad, paa Vestkanten af Øen, en ordentlig Stad, havde (1791) 190 Huse og 1030 Indb., hvoraf 264 Blanke.

Øen **St. Thomas**, den næst største, 4 □ Mile stor, under 18 og 19° N. B. Den er ligeledes et smalt Land, 4 Mile langt og fra ¼ til 1 god Miil bredt. Den havde (1791) 518 blanke Indb., 201 frie Negre og 4222 Slaver, i Alt 4941.

Byen **St. Thomas** ligger ved Strandkanten, under en Række af Bjerge, og bestaaer af en eneste lang smal Gade.

Den havde 1791 i Alt 2087 Indb., hvoriblandt 400 Blanke. Den har en frie Havn, hvor der kan rummes nogle hundrede Skibe. — Her er et Byting og en Overret, hvorunder Landretten paa St. Jan hører.

St. Jan er kun 3 □ Mile stor og paa det bredeste Sted kun 1 Miil bred; den har en fri Havn, men ingen egentlig By.

Den ligger omtrent et Bøsseskud fra St. Thomas, og er endnu mere stenet end denne Ø. Den bestaaer overhoved kun af en Klippegruppe, som man kun kan reise paa til Hest og ikke uden al Fare. Her findes omtrent 77 Plantager, 200 Blanke og 2200 Negre. Indbyggerne ere for det meste Hollændere.

I Aaret 1733 opstod her en farlig Neger-Rebellion, som dog blev dæmpet.

Anm.

Anm. St. Thomas var den første af disse Øer, som de Danske nedsatte sig paa. En dansk Skipper ved Navn Erik, som i Kong Frederik den Tredies Tid fik Tilladelse til at beseile denne Ø, har uden Tvivl været den første danske Vestindiefarer. Han døde 1666 og blev begraven paa St. Thomas. Siden blev Øen besat af Englænderne, men kort derefter forlode de den selv igjen. De Danske toge nu den forladte Ø i Besiddelse, og den blev derpaa af Carl II., Konge i England, erklæret for dansk Ejendom.

St. Jan, som regnedes hertil, blev først besat af de Danske 1719.

St. Croix kjøbte det danske vestindiske Compagnie (1733) for 750,000 Livres. 1754 kjøbte Kong Frederik V den igjen af Compagniet og forundte sine Undersaattere fri Handel paa Vestindien.

Krabbe-Eiland er en ubeboet Ø, som Danmark, England og Spanien gjøre Fordring paa.

Anm. Ø. for St. Thomas ligge de smaa engelske Øer Tortola, Anageda, Virgin Gordo og Spanishtown.

2) St. Martins-Øerne ligger Ø. for Jomfrue-Øerne. Tre af samme ere mærkelig større end de andre; Anguilla, den nordligste, er engelsk. St. Martin, den mellemste, hvoraf den vestlige, men mindre Deel, er hollandsk og den østlige fransk, er kun lidet frugtbar, St. Barthelemi, den sydligste er svensk og næsten gandske udyrket. Ø. for Barthelemi ligger noget enlig den engelske Ø Barbuda. Denne hele Gruppe regnes ogsaa til de virginiske Øer.

3) S. V. for St. Barthelemi ligge de to smaa hollandske Øer: Saba i N. V. og St. Eusta-

Eustathius i S. O., hvilken sidste har saa Producter, men dens Markeder ere berømte. Den bestaaer af et Bjerg, der omtrent er 6 Mile i Omkreds.

4) S. O. for St. Eustathius, under 315° L. ligger den meget større og betydeligere engelske Ø St. Kitts eller St. Christoph. Den har 3000 blanke og henved 27,000 sorte Indb., en dampende Svovlkilde, en Saltsø, mange Bomulds- og Sukkerplantager, og Hovedstaden Basseterre paa Sydvestkysten. Ikke langt fra dens sydøstlige Spidse ligger den lille og meget frugbare engelske Ø Nevis med Staden Charlestown (Tsjærlestoun); endnu mere sydøstlig den ubeboede Klippe Redondo og dernæst den lille frugtbare engelske Ø Monserrat.

5) Ikke langt fra Monserrat ligger i N. O. den vigtige engelske Ø Antigua. Den har 42,000 Indb., hvoriblandt 6000 Blanke, en fortræffelig Havn med en Dokke og Magaziner for Flaaden, og leverer næsten ikke andet end Sukker.

St. John, Hovedstaden, har en Havn. Her residerer sædvanlig Leward-Øernes Statholder.

6) S. for Antigua ligger Guadeloupe, 2 Øer, der adskilles ved en meget smal Canal og ere forenede under eet Navn. Den østlige kaldes egentlig Grande Terre og den vestlige Basse Terre. De tilhøre begge de Franske og have henimod 100,000 Indb.

Hovedst. Basseterre, ikke langt fra Sydpynten, er velbygget, men har kun een aaben Rhe-

de.

de. — V. for denne Sydpynt ligger den ubetydelige franske Ø. Mariegalante.

7) **Dominica**, S. for Guadeloupe, tilhører de Engelske og har en egen Statholder.

Den er meget bjergfuld, rig paa Vand, veldyrket, og har mange Landingssteder, som ere gjorte til Frihavne.

Den er omtrent 6 Mile lang, 3 Mile bred og har 3000 blanke og 7000 sorte Indb.

8) **Martinique**, S. for Dominicae, tilhører de Franske.

Den er klippefuld, stærkt dyrket og særdeles frugtbar paa Caffee og Sukker. Den er Sædet for Regjeringen over de franske smaa antilliske Øer, og Middelpuncret for de Franskes Handel og Magt i Vestindien. Dens Længde er omtrent 12 Mile og dens Brede 6 Mile. Folkemængde: 17,000 frie Indb. og 74,000 Slaver.

Hovedstaden er St. Pierre, paa Vestkysten; den bedste Havn er Fort Royal.

9) **St. Lucie**, S. for Martinique, tilhører de Franske og har 2000 blanke og 13,000 sorte Indb.

I Dalene er den især frugtbar, men den er meget usund og derfor ikke meget dyrket. Den har en god Havn, som fornemmelig i Krigstider er særdeles vigtig.

10) De følgende Øer ere alle engelske. Nærmest ved St. Lucie ligger **St. Vincent.**

Den er omtrent 5 Mile lang og $3\frac{1}{2}$ Mile bred. Den har en rygende Vulcan, er meget frugtbar paa Sukker og Indigo, og leverer foruden de sædvanlige vestindiske Producter, meget god Tobak. Caraiberne ere paa denne Ø de talrigeste og næsten uafhængige. Den er 6 □ Mile stor og har 4000 frie Indb. og henved 15,000 Sorte.

Fra

Fra St. Vincent indtil **Grenada** ligger en Række Smaaøer, **Grenadillerne**, de sydligste af Øerne for Vinden; de ere særdeles frugtbare paa alle vestindiske Producter.

Barbados, den østligste blandt **Antillerne**, regne Englænderne ikke til Leward-Øerne.

Den er omtrent 4 Mile lang og 3 Mile bred og har 18000 blanke Indb., og 70,000 Negre. Den er meget klippefuld, sund og veldyrket. Her findes mærkværdige Huler, og foruden de sædvanlige Producter, mange Pomerantser og Citroner; Ingefær og Aloë. Hovedstaden er Bridgetown (Bridschtoun), hvor det største vestindiske Slavemarked holdes.

2. Øerne **under Vinden** ligge langs med den sydamericanske Nordkyst.

1) **Tabago**, S. O. for Grenada, tilhører **de Franske.**

Den er frugtbar, men lidet dyrket. Dens Længde er omtrent 6 Mile og Brede henved 2 Mile. Den har 17,000 Indb., hvoraf 12,000 ere Slaver.

2) Øen **Trinidad**, var indtil 1796 spansk. Den blev dengang erobret af de **Engelske**, hvis Ejendom den efter den sidste Fredsslutning skal forblive.

Dens Længde er omtrent 18 Mile og Brede 12 Mile. Den er slet bebygget, leverer Tobak og har en Asphaltsøe. Luften er usund.

Mere vestlig ligger Øen **Margarita**, midt imellem en Mængde Smaaøer, som alle tilhøre **Spanierne.**

Margarita er omtrent 8 Mile lang og henved 5 Mile bred.

3) Mere vestlig, S. for St. Domingo, ligger ikke langt fra det faste Land Øen **Curassao**, der

der tillige med nogle Smaaøer i Nærheden, tilhører Hollænderne.

Den bestaaer af en mægen Klippe, som er dyrket med megen Flid, og vigtig som Handelsplads og Oplagssted. Den har en god Havn og en velbygget Stad, som kaldes Wilhelmsstad.

II. Bahama-Øerne eller de Lucayiske Øer ere engelske.

De strække sig langs med Kysten af Florida og Cuba til henimod St. Domingo, i et meget farligt Hav. Der skal være henved 500, hvoraf de fleste blot ere Klipper og kun 7 ere beboede. De have en meget sund Luft og ere maadelig frugtbare. Der udføres Salt, Træ og Skildpadder. Statholderens Sæde er i Providence, med Havnen Fort Nassau. — Blandt de øvrige ere Guanahami (Cat-Island) mærkværdig som Colombos første Opdagelse. De skal have 3000 blanke og ligesaa mange sorte Indb.

III. Bermudas- eller Sommer-Øerne ligge langt borte under 315° L. og 32° N. B. i det atlantiske Ocean. De tilhøre Englænderne.

De skal være 400 i Tallet, men de fleste ere smaa og ufrugtbare og paa nogle findes adspredte Vaaninger.

C. Syd-America.

Sydamerica bestaaer af følgende ni Lande: 1. Terra Firma, det nordligste Land i Sydamerica, fra Panama til Mundingen af Orinoko, 2) Guiana, Ø. for Terrafirma, imellem Orinoko, Oceanet, Equator og Mundingen af Maranjon, 3) Amazonlandet, S. for Guiana

og

og Terrafirma, paa begge Sider af Maranjon eller Amazonfloden, 4) Brasilien, fra den østligste Munding af Amazonfloden sydlig til henimod Mundingen af de la Plata og østlig til den yderste Pynt af Nord-America, 5) Peru, paa Vestkysten, S. for Guiane fra 1° N. til 25° S. B., 6) Chili, S. for Peru, langs med Kysten fra 25 til 45° S. B., 7) Paraguay, imellem Peru og Chili paa den vestlige og Brasilien paa den sydlige Kant, fra Amazonlandet paa begge Sider af de la Plata indtil Havet, 8) Patagonien eller det Magalhanske Land, den sydligste Deel af det faste Land af Syd-America, hvortil komme 9) nogle Øer. Men denne gamle Inddeling af Syd-America er formedelst den nye, som Landets Beherskere, de europæiske Stater have gjort, næsten aldeles unanvendelig. Efter den sidste Inddeling bestaaer Syd-America af følgende sex Hoveddele:

1. De spanske Lande, 2. de portugiske, 3. de hollandske, 4. de franske, 5. det frie Syd-America, og 6. Øerne.

I. De spanske Lande.

De indbefatte den hele vestlige Halvdeel af Syd-America og deles i fem Statholderskaber: 1. Ny-Granada, 2. Venezuelas og Caraccas, 3. Peru, 4. Chili, og 5. la Plata.

1) Vice-Kongeriget Ny-Granada indbefatter den smalleste Deel af Landtungen, den egentlige

lige Isthmus af Panama eller Darien, en meget hei Fjeldryg, som ikke lader sig gjennemskjære; den største af Terra-Firma, *) som gjennemskjæres af Cordillerasbjergene og nogle Grene af samme (hvoriblandt mange Bjerge ere bedækkede med evig Snee), men som for det meste har en fortræffelig Jordbund, samt den spanske Deel af Guiana.

Det leverer Korn, Sukker og andre Sydfrugter, Bomuld, Cacao, Tobak, Apothekervare og kostbare Træsorter, Guld, Sølv og Ædelstene; Platina findes ingensteds paa hele Jorden uden her.

Panama, paa den sydlige Kant af Landtungen og Puerto bello paa den nordlige, Handelspladser for det atlantiske og det store Ocean, men i en usund Egn. Den sidste har en Havn for den spanske Sølvflaade.

Popayan, S. O. for Panama, en anseelig Stad med 20,000 Indb.

Santa Fe de Bogota, N. O. for Popayan, Hovedstaden, har 16,000 Indb. og et Universitet. Den er Vicekongens Residents.

St. Martha, N. for St. Fe, en Handelsplads og Havn.

Carthagena, S. V. for St. Martha, fordum den vigtigste Stad i Ny-Granada.

Den har 25,000 Indb. og en Havn, som besøges meget. Den er det fornemste Oplagssted for disse Egne.

2) Provindsen Venezuela og Caraccas ind-

*) Da Luften er meget heed, saa gives her mange Insecter og krybende Dyr, hvoriblandt Vamphyrerne ere en stor Plage for Landet.

indbefatter en Deel af Terrafirma og ligger ved en dyb Havbugt af Nordkysten.

Den er især rig paa Cacao, hvoraf her findes hele Skove, og har en egen Regjering.

3. **Vicekongeriget Peru** bestaaer af *nogle* mærkelig forskjellige Landstrækninger.

Den ene af dem er en brændende heed Slette langs med Kysten og er fra 7 til 18 Mile lang. Uagtet det hverken sneer, tordner eller hagler her, gjøres Landet dog blot af Duggen frugtbart. De to andre ere de høje Cordilleras-Bjerge, imellem hvilke Dalene ere meget frugtbare og yndige, og have forskjelligt Vejrlig; paa de høiere Bjerge regner det bestandig. Cordilleras-Bjergene blive alt høiere og høiere henimod Æquator og have mange brændende Vulcaner.

Provindsen Quito regnes af nogle til Vice-Kongeriget Ny-Granada.

Quito er det høieste Land i Verden, og har derfor, uagtet det gjennemskjæres af Æquator, en tempereret, reen og sund Luft, de skjønneste Egne og den frugtbareste Jordbund, en evig Vaar og Høst i Forening, men tillige skrækkelige Storme, Uvejr og Jordskjelv samt de høieste Bjerge paa Jorden, saasom Chimborasso, Pichincha o. a.

Peru, er et naturligt Magazin af Sølv, Guld, Kobber og Tin; det har fremdeles Vigeanguld, Cacao, Chinabark (den sidste findes fornemmelig i Provindsen Quito) og andre Vare. En Deel af Peru er lagt til Vicekongeriget la Plata og en anden er portugisisk. Det bestaaer af 80 Provindser.

Quito, ikke langt fra Æquator, en stor Stad med 60,000 Indb.

Den har et Universitet, mange Manufacturer for det spanske Syd-America. Den ligger i en fortræffelig Dal, henved 8800 Fod høiere end Havet, ved Foden af Pichinchabjerget og i Nærheden af Chimborasso.

Guayaquil, en Sostad med Værfter og Vareoplag.

Lima,

Lima, S. for Quito, Hovedstaden, har 60,000 Indb. og et Universitet. Denne Stad er Vicekongens Residents. — Callao, Limas Havn.

Cusco, Ø. for Lima, ved en Arm af Maranhon, fordum Hovedst. i Peru og Incaernes Residents, nu en ansеelig og velbygget Stad, har et Universitet og 30,000 Indb., hvoriblandt mange vindskibelige og duelige Indianere, som ere de gamle Peruaneres Efterkommere.

Arequipa, S. for Cusco, en stor Stad med 40,000 Indb., mange Manufacturer til indenlandskt Brug.

4. Riget Chili (Tshili), har samme Vicekonge som Peru, og den østlige Deel af det gamle Chili er lagt til Vice-Kongeriget la Plata.

Det har en meget tempereret Luft, 14 Vulcaner, ustadigt Vejrlig, men er dog befriet for Uvejr, og har en ualmindelig frugtbar Jordbund. Det hör alle Sorter Korn og Levnedsmidler i største Overflødighed, megen Viin og Bomolie; europæiskt samt Qvæg og indenlandske nyttige Dyr, saasom Vigognedyret, som leverer den berømte Uld, og Lama; men fornemmelig Guld, Sølv og Kobber.

Paa den sydlige Grændse af Landet ligge nær ved Kysten den store Ø. Chiloe, og V. for St. Jago Juan Fernandes.

Riget deles i 18 Provindser.

St. Jago (de Chili), Hovedstaden med 40,000 Indb. — Valdivia.

5. Vice-Kongeriget la Plata, indbefatter den sydligste Deel af Peru og Provindsen Tucuman,

cuman, imellem Cordilleras og Floden la Plata, et høitliggende Land, midt imellem Bjerge og Hedesloder, samt den østlige Deel af Chili og den største Deel af Paraguay.

Det er tildeels bjergfuldt og ufrugtbart, men bestaaer for det meste af brede, fortræffelig vandede Dale og Sletter, har mildt Veirlig, sund Luft, og er rigt paa skjønne Skove, Frugttræer og nyttige Vexter, hvoraf Paraguay-Theen er berømt; fremdeles Tobak og Bomuld, men det har især meget Qvæg. Hovedfloden la Plata, der fremkommer ved tre store Floders Forening, oversvømmer Landet hvert Aar. I det indre Land gives der mange talrige Stammer af indfødte Indianere, hvoraf Abiponerne ere de meest bekjendte, hvilke Jesuiterne, der have stiftet her et mærkværdigt Rige, tildeels have omvendt.

Buenos Ayres, ved den sydlige Bredde af la Platas Munding, Hovedstaden.

Den er stor og velbygget, har 30,000 J., et Universitet, en daarlig Havn, men stærk Handel.

St. Sagramento.

Monte Video, Ø. for Buenos Ayres, ved Mundingen af la Plata.

En befæstet Stad med en god Havn og vigtig Sshandel, især med Huder, Talg ɔc.

Assumption, N. for Buenos Ayres, i Provindsen Paraguay.

Potosi, N. V. for Assumption, i den sydlige Deel af Peru, der er lagt til dette Vice-Kongerige, en Stad, som er berømt af sine rige Sølvgruber. Den har 25,000 Indb.

II. Det

II. Det portugisiske Syd-America.

Det indbefatter den største Part af den østlige Halvdeel af Syd-America, grændser til de spanske, hollandske og franske Besiddelser, og skilles i S., hvor det ender sig i et smalt Kystland, ved det neutrale Land fra Mundingen af la Plata og det spanske Paraguay.

Man kalder det sædvanlig **Brasilien**, og indbefatter under dette almindelige Navn 1) det **egentlige Brasilien**; 2) hele **Amazonlandet**, naar man undtager det lille vestlige Stykke imellem Maranhon og dens nordlige Bifloð **Yupura**; 3) et Stykke af det østlige **Paraguay**, Ø. for det neutrale Land; 4) det østlige **Peru**, og 5) det sydøstlige **Guiana**.

Et stort og fortræffeligt Land, som i mange Directioner gjennemskjæres af Cordilleras. Floder: i N. **Maranhon** eller **Amazonfloden**, den største Flod paa Jorden, som har mange store Bifloder og **Gran-Para** eller **Tocantin**, som henimod Mundingen forener sig med Maranhon; i Midten den store Kystflod **St. Franciscus**, i S. **la Plata** eller **Øvre-Parana** og dens Bifloder.

Den nordlige Deel af Landet, omkring Maranhon, er en overordentlig stor og flad Landstrækning, bedækket med uhyre Skove, og paa de Tider at den periodiske Oversvømmelse indtræffer næsten en aaben Sø. Den sydlige Deel af Landet har en høi og sund Beliggenhed. Den indre Deel, og selv de øvre Arme og Kilder af de store Floder ere endnu meget ubekjendte; i N. er Landet kun ved Kysterne, men i S. dybere ind, temmelig dyrket. Missionairerne, der

tillige udbrede det pavelige og portugisiske Herredømme, ere komne længst ind i Landet. Det er et af de rigeste Lande i Verden paa Producter. Det leverer Guld, Diamanter og andre Ædelstene (af de sidste tør der kun opsøges en vis Qvantitet), Tobak, Farvetræ, Sukker, et Slags Piment (Allehaande), Riis, Caffee, Cacao, mange Apothekervare, og Huder i Mængde; ligeledes Sølv, Indigo og Bomuld, som agtes meget og dyrkes alt mere og mere; Jern, Kobber, Qvikksølv, Chinabark, Vanille og andre sydamericanske Vare i mindre Qvantitet. Paa Kysterne drives en fordeelagtig Hvalfangst indtil Kysterne af Senegambia.

Indbyggernes Tal regnes for 800,000, hvoriblandt 180,000 Blanke; de øvrige ere Negerslaver, frie Negre, Jøder, og frie, deels christelige og bosatte, deels hedenske og vilde Indianere.

Det portugisiske **Guiana** deles i 2 Provindser: Macapa og Rionegro, der have særegne Høvedsmænd, men **Brasilien** deles som et særeget Vice-Kongerige i følgende 9 Statholderskaber (Capitaneær, hvis Høvedsmænd kaldes General-Capitainer): Para, Maranhano, Fernambuco, Bahia, Rio-Janeiro, St. Paulo, og Bjergværksprovindserne Goyas, Mattogrosso og Minasgeraes, som indbefatte de høieste Egne af Brasilien.

Para, ved Mundingen af Gran-Para, en stor og smuk Stad, med en fortræffelig Havn og vigtig Handel.

Fernambuk eller **Olinde**, S. O. for Para, en Søstad med 12,000 Indb.

Det er ene herfra at der ved Fernambuk-Flaaden udføres det bekjendte Brasilietræ, foruden en Deel Sukker og Huder.

St.

St. Salvador eller **Bahia**, S. V. for Olinde, ved **alle Helgens Bugt**, i Provindsen Bahia.

En anseelig og befæstet Stad, med 20,000 J. og en sikker Havn.

Rio Janeiro (egentlig St. Sebastian de Rio Janeiro), S. V. for St. Salvador, Hovedstaden i Brasilien.

Den er stor, velbygget og befæstet, har 30,000 J., en fortræffelig Havn og er det fornemste Oplagssted for Brasilien.

III. Det hollandske Syd-America.

Det indbefatter et Stykke af Guiana, ved Kysten af det atlantiske Hav, som adskillige Floder her falde i, og hvoraf **Essequebo** er den største; de øvrige ere **Demerary**, **Berbice** og **Surinam**.

Luften er meget heed, fugtig og usund; Jordbunden lav og jevn, men feed, og formedelst Oversvømmelser moradsig. Langs med Floderne ere Colonisternes Plantager, ofte 30 Mile dybt ind i Landet, og have deres Navne af de Floder, de ligge ved.

Producter, som her dyrkes og udføres i Mængde ere: Sukker, Caffee, Cacao, Bomuld og Tobak, Trælast ꝛc. Indbyggerne ere for det meste Hollændere, hvoriblandt Jøder og Tyske, tilsammen 6000 Blanke og 70 til 80,000 Negre. Det store Antal bortrømte Negre i Skovene have en fri republicansk Forfatning og ere meget farlige for Colonierne. Men de indfødte Indianere leve under Lovenes Beskyttelse som Nomader, og nyde store Friheder.

Den vigtigste blandt disse Colonier er Surinam.

Paramaribo, ved Mundingen af Surinam, en velbygget Hovedstad med en Havn.

IV. Det

IV. Det franske Syd-America.

Det ligger Ø. for det hollandske Guiana og har næsten samme Clima, Jordbund og Producter, kun med den Forskjel, at det er endnu hedere og mindre dyrket, meget usundt og ganske opfyldt af Moradser og Skove. Det leverer især Sukker, Caffee, Rocou og Bomuld.

Cayenne, en liden befæstet Stad paa en Ø i Mundingen af Cayennefloden.

V. Det frie Syd-America.

I mange anseelige Districter i Biergegnene og i det Inderste af Syd-America boe endnu indianske Stammer, som frie Folk under deres egne Caziker, der for det meste ere meget indskrænkede Regenter. De sysselsætte sig med Jagt, Fiskerie og Krig, og overlade Mark- og Hausarbeidet til deres Koner. Men foruden disse Egne, gives der endnu i Syd-America en anseelig Landstrækning: Patagonien eller det Magelhanske Land, som Europæerne endnu aldeles ikke have besat. Det indbefatter den sydligste Deel af America, fra Mundingen af la Plata til det magelhanske Stræde. Jordbunden er ikke ufrugtbar, men af Mangel paa Cultur fuld af Moradser og Hedefloder. Hornqvæg og Heste gi-

ves

ves her i utallig Mængde. Indbyggerne dele sig i to Hovedafdelinger og i adskillige Folkeslag. De fleste ere vel temmelig høje af Vext og stærke af Lemmer, men selv Tehuelheterne, de største blandt disse Folkeslag, som ere bekjendte under Navn af Patagoner, ere ikke, som man før har troet, Kjæmper. De ere alle Nomader og gode Ryttere.

VI. Øerne.

Intet Jordstrøg i Verden har saa faa og saa ubetydelige Øer som Syd-America.

De bestaae af Ildlandet, Falklands- og Gallopagos-Øerne.

1. Ild-Landet (Tierra del Fuego, Fr. Terre de Feu), imellem 52 og 56° B. Det skilles ved det magelhanske Stræde fra det faste Land og bestaaer af en stor og adskillige mindre Øer.

Den nordlige Deel ved Havbugten er næsten det ødeste og frygteligste Land i Verden, opfyldt af høje Bjerge og sneebedækkede Dale, uden et eneste Græsstraa. Den østlige Deel er mildere, har Græs og Træer og frugtbare Dale, men endog midt om Sommeren er Nattefrosten her næsten dræbende. Her ligger Staternes Land, som skilles fra Ild-Landet ved Sundet Le Maire, og er endnu ødere og frygteligere end dette. Paa den sydlige Kant lever den usleste

usleste Menneskerace, Pescherœherne. Her er Øen L'Hermite, og Cap Horn, den sydligste Odde af America.

Anm. Tierra del Fuego blev anseet for den yderste Pynt af Syd-America indtil Magelhaens (1520) opdagede det Stræde, som bærer Navn efter ham.

2. Falklands-Øerne (Malouinerne) ligge ved den østlige Munding af det magelhanske Stræde, under 51° B. De ere to store Øer, som omgives af mange smaae.

De have Urter, men hverken Træer eller firefødde Dyr; de have heller ikke Indbyggere. Her findes en ubeskrivelig Mængde Gjæs, Ænder, Snepper, særdeles store Seelover og meget fiskerige Kyster. Det indre Land bestaaer af steile og nøgne Klipper. Paa den østlige Ø er Havnen Soledad eller Berkley-Sund, hvilken Spanierne, der betragte disse Øer som deres Ejendom, have besat. Paa den vestlige Ø er Port Egmont, som Englænderne vel have forladt, men tillige forbeholdt sig Ret til. Den er en af de største og bedste Havne i Verden. Englænderne komme her stundom for Hvalfangsten.

3. Gallopagos-Øerne ligge V. for Quito under Æquator.

De ere smaae, klippefulde og ubeboede, og have intet andet end en stor Mængde Skildpadder.

Femte

Femte Afdeling.

Om Australien.

Kort.

Australien hos Weigel og Schneider i Nürnberg, 1792, 1 Bl.; ligeledes det Walthersk e Kort i Homanns Officin.

Beliggenhed og Størrelse.

Australien skiller deels det store Ocean fra det indiske Verdenshav, og ligger deels, naar man fraregner nogle enkelte adspredte Stykker ved det sydlige Ishav, selv i det store Ocean. Paa de sidste nær, strækker det sig fra 12 til 280° L. og fra 50 S. B. til 25° N. B. Dets Flade-Indhold lader sig endnu ikke bestemme, men det anslaaes for henved 200,000 □ Mile.

Beskaffenhed.

Halvdelen af Australien ligger i den sydlige tempererede Zone, og den anden, maaskee større Deel, i den hede. Det indre Lands Beskaffenhed er endnu ubekjendt, da man hidtil kun har lært noget nøjere at kjende Kysterne og nogle af Smaaserne. Om mange af disse Øer veed man intet videre, end deres Existence og deres Beliggenhed. Store seilbare Floder har man endnu ingensteds opdaget her paa det faste Land. Mange Dele af Landet have høje Bjerge, og de fleste en frugtbar Jordbund og sund Luft.

Producter.

Saa meget man hidtil veed, gives her kun faa Producter af Dyreriget, undtagen Fugle og Fiske, som man finder

der her allevegne i Mængde. Imidlertid haves dog iblandt andre, Kanguruher, Hunde, vilde Katte, Skildpadder, mange Slags Fjederkræe, ligeledes Cacaduer, fremdeles Snabeldyr (en ny opdaget Dyreart). Adskillige Kyster have Perlebanker, som endnu ikke benyttes. Mineralriget ligger endnu skjult; til ædle Metaller og Stene har man hidtil ikke fundet noget Spor. Derimod leverer Planteriget mange fortræffelige Producter, f. Ex. Cacao, Brødfrugt, Plataner og andre tropiske Vexter.

Manufacturer og Handel.

Da Australierne ikke have andre Fornødenheder end Føde og en let Bedækning, saa kjende de heller intet andet Arbeide, end det, der uundgaaeligen er nødvendigt til Livets Ophold og deres Forsvar mod Fjender. De lægge derfor meest Vind paa at forfærdige Klædebon, Fiskeredskaber, Kartsjer og Vaaben; og adskillige af dem vise heri en beundringsværdig Færdighed og en vis Grad af Smag. Handel finder aldeles ikke Sted hos dem, og Brug af Penge kjende de endnu ikke. Da de ligge saa langt borte og desforuden nu for Tiden kun besidde lidet, der kunde blive en Gjenstand for den europæiske Handel, saa komme Europæerne her kun sjelden for at drive Handel.

Indbyggere.

Deres Tal vides endnu aldeles ikke med Vished, men man troer at det neppe er 1½ Mill. De synes alle at høre til een, i det højeste to Hoved-Nationer, hvilket man slutter af Ligheden i deres Sprog og Anskuelsesdannelse. Om deres Religion veed man intet andet, end at de alle (paa nogle faa Øer nær, som Spanierne have besat), ere Hedninger, og at de fleste endnu offre Mennesker; men kun om Ny-Seelænderne veed man at de spise deres dræbte Fiender. Disse saavelsom Ny-Hollænderne staae maaskee endnu paa det laveste Trin af Cultur. Nogle leve af det, som Naturen af sig selv tilbyder dem, og forskaffe sig det ved Jagt og Fiskerie; dette er de almindeligste Næringsveje; andre drive Agerdyrkning, boe i store Vaaninger og have en vis Statsforfatning. Ingensteds findes noget Spor til Skriverkonst, følgelig ikke heller til Underviisningsanstalter eller videnskabelige Kundskaber.

Ind-

Inddeling.

Australien indbefatter to Hoveddele: det faste Land (Continent) og Øerne.

A. Det faste Land, som kaldes Ny-Holland, strækker sig fra 127 til 171° L. og fra 10 til 44° S. B. Det er over 162,000 □ Mile stort.

Den sydlige Vendekreds gaaer midt igjennem Landet og deler det næsten i to lige Dele, hvoraf den nordlige ligger i den hede og den sydlige i den tempererede Zone. Man kjender endnu ikke mere end Kysterne, der paa mange Steder have dybe Bugter, som endnu ikke ere undersøgte. Landets physiske Beskaffenhed kjender man kun af nogle Steder paa Kysterne, især Østkysten, og her er Jordbunden for det meste sandet og moradsig, snart øde og snart bedækket med store Træer og høit Græs, men overalt ikke meget frugtbar. Vejrliget er i det mindste i den sydlige Halvdeel meget ustadigt, og Landet i det Hele meget tørt. Af ubekjendte Planter har man fundet her en Mængde, men derimod kun faa Slags Træer og Dyr. Indbyggernes Tal er saa ringe, at man paa lange Strækninger ikke finder nogle. De drive aldeles ingen Agerdyrkning og synes blot at leve af Fisk.

Naar man under 152° 41′ trækker en Linie fra N. til S., saa deles Landet i to Dele:

Den østlige Deel er det engelske Statholderskab Ny-Syd-Wales, hvilket Navn Capitain Cook, som har opdaget samme, har givet Østkysten. Her er Botany Bay (Battænni-Bah), hvor de Engelske havde anlagt en Forbryder-Colonie, som siden blev forflyttet til Port-Jackson (Jæcksons Havn), en af de skjønneste Havne i Verden. Ved Sidney-Cove (Sidnei-Kaav), ikke langt fra samme

me i Grevskabet Cumberland anlægges en ny Stad. Paa Vestkanten er den dybe Havbugt Carpentaria og Landet af samme Navn; paa Sydkanten er Van Diemens Land. Hertil høre ogsaa de Øer, som ligge Ø. for Østkysten, nemlig Howes-Øen, og længere hen (imellem Ny-Seeland og Ny-Caledonien), Norfolk-Øen, som Englænderne have besat, er meget sund og frugtbar, og har fortræffelige Skove, men intet Landingssted.

Den vestlige og langt mere ubekjendte Deel af det faste Land eller det egentlige Ny-Holland, er endnu Indbyggernes fri Ejendom, endskjøndt Hollænderne allerede paa en vis Maade have taget det i Besiddelse. Nogle Egne have af deres Opdagere faaet egne Navne, saasom de Witts-Land, Eendrachts-Land eller Concordia, Tyve-Bayen, samt nogle Øer paa Vestkysten, Løvens-Land, paa Sydvestspidsen, og Peter Nuyts Land paa Sydkysten, som for største Delen endnu ere ubekjendte.

B. Iblandt Øerne fortjene nogle formedelst deres udmærkede Størrelse fornemmelig at anføres her, men de fleste ere smaa.

I. De store Øer ligge alle i Nærheden af det faste Land paa Nordost- og Østkanten af samme. De ere følgende sex: Ny-Guinea, Ny-Britannien, Ny-Ireland, Ny-Georgien, Ny-Caledonien og Ny-Seeland.

1. Ny-

1. Ny-Guinea, N. O. for Ny-Holland, skilles fra samme ved Endeavours (Indivurs)-Stræde og er endnu kun lidet bekjendt. Papuas Land i N. V. indtil Equator, og Louisiade i S. O., anseer man for Dele af Ny-Guinea, og regner at Landet er 20,000 □ Mile stort.

Men efter de bedste Efterretninger synes disse Lande at være tre Øer, der ere adskilte ved Canaler. Saavidt man har seet Landet, især paa Sydkysten, var det bedækket med Urter og Træer, og paa Papuas skal der voxe Muskattræer. De krigerske Indbyggere, som have Vaaben af Jern, tillade ingen Fremmed at komme i Land.

2. Ny-Britannien, N. for Louisiade, skilles ved Dampiers-Stræde fra Ny-Guinea.

Det bestaaer af to Øer, er bjergfuldt og synes at være meget frugtbart, veldyrket og stærkt befolket. Indbyggernes Overmagt holder de europæiske Skibe borte fra Kysterne.

3. Ny-Ireland, N. O. for Ny-Britannien, skilles fra dette ved St. Georgs Canalen. Muskattræer voxe her i Mængde. V. for Ny-Ireland ligger den høje, meget yndige og veldyrkede Ø, Ny-Hannover, og endnu vestligere, de behagelige og stærkt befolkede Admiralitets-Øer, 20 til 30 i Tallet, hvis Beboere have Fremmede.

De ovennævnte tre Øers Indbyggere ere glinsende sorte og have kruset Haar.

4. Ny-Georgien, to anseelige Øer, Ø. og N. O. for Louisiade.

En af disse Øer er over 80 Mile lang og har meget høje Bjerge, der naae op til Skyerne. Dette hele Ar-

kipe-

kipelagus er desuden endnu fuldt af yndige Smaaser, som ere meget farlige for Seiladsen og kun lidet bekjendte.

5. **Ny-Caledonien**, Ø. for Syd-Wales, en anseelig Ø, som ligger imellem 20 og 23° S. B. og 163 og 168° Ø. L.

Den er omtrent 17 Mile lang, men ingensteds over 2 Mile bred. Den udmærker sig fra de fleste australiske Øer ved sin ufrugtbare Jordbund, som dens faa godmodige Indbyggere med al deres Flid kun høste ringe Frugter af. Den har gode Høns og Fjederkræe, men kun faa Hunde og Svin. Indbyggerne ere velskabte og mørkebrune. Øen er opdaget 1774 af Cook.

6. **Ny-Seeland**, Ø. for Sydpynten af Ny-Holland, imellem 34 og 47° S. B., bestaaer af to temmelig store Øer, som adskilles ved **Cooksstræ-det**, og have begge en Størrelse af henved 4000 □ Mile.

Den sydlige Ø som Indbyggerne kalde Tovipunammu, har høje optaarnede Bjerge, hvis Toppe ere bedækkede med Snee, meget snevre Dale og uigjennemtrængelige Skove. Den synes at være lidet frugtbar, slet befolket og endnu ganske i sin oprindelige Tilstand. Den nordlige Ø, som Indbyggerne kalde Ehinomauvi, er meget bedre; Luften er særdeles mild, Jordbunden frugtbar og bedækket med mange Urter, hvoraf man har opdaget henved 400 Slags, der endnu ikke vare beskrevne tilforn. Bjergene ere lavere, mindre øde og omgivne af Skove; af firefødede Dyr har man kun seet Hunde (som spises her) og Rotter; men mange nye Slags Fugle. Det vigtigste nyseelandske Product er Hampplanten, der overgaaer alle de Planter, som man i andre Lande bruger i samme Hensigt. Indbyggerne ere krigerske, boe i Landsbyer, omgivne af dobbelte Pallisader og Grøfter, og fortære deres Krigsfanger. De ere stærke af Lemmer, og have en gulbrun Farve og sort Haar.

Anm. Dette Land blev seet af Abel Tasman 1642, men ganske omseilet af Cook 1769.

II. De smaa Øer ere næsten uden Tal, i det mindste gives der saa stor en Mængde, at vi her kun kan anføre de fornemste. De ligge deels N., deels S. for Equator.

1. De nordlige Øer lade sig dele i sex Hovedgrupper: Palaos-Øerne og de Ladroniske Øer, Carolinerne, Pescadore-, Mulgrave's- og Sandwich-Øerne.

a) Palaos- eller Pelew- (Pelju) Øerne imellem 180 og 186° Ø. L. og 5 til 9° N. B.

De ere frugtbare, fornemmelig paa Cocospalmer og især mærkværdige af deres godmodige Indbyggere. Englænderne skal have her et Etablissement. De bleve opdagede 1783 af Capit. Wilson.

b) Marie-Øerne eller de ladroniske Øer, som ligge i en Række fra S. til N., imellem 10° B. og Vendekredsen, tilhøre Spanierne.

De bestaae alle af smaa Øer, hvoraf Guam, eller St. Johannes, hvor den spanske Statholder residerer, og nu ene er beboet, og den fordum yndige, men nu ganske øde Tinian, ere de betydeligste. Uagtet de alle ere rige paa Cacao, Sukkerrør, Riis, Indigo, andre tropiske Frugter og fortræffelig Græsning, have de dog kun faa Indbyggere.

c) Carolinerne, fra 160 til 170° L. og fra 5 til 10° B. Spanierne tilregne sig Herredømmet over dem.

De ere alle smaa, men rige paa Urter og Havefrugter, stærkt befolkede, men kun lidet bekjendte. Indbyggerne leve meest af Fiskerie; de ere deelte i Smaastater, som have en aristocratisk Form.

d) Pe-

d) **Pescadores-Øerne** ere en Fortsættelse af Carolinerne mod Ø. fra 180 til 185° L. og fra 9 til 12° B.

De have samme Beskaffenhed, Indbyggere og Forfatning som Carolinerne; de indbefattes derfor ogsaa ofte under samme, og Spanierne regne dem til deres Besiddelser.

e) **Mulgraves-Øerne** strække sig fra Pescadores-Øerne sydlig indtil Equator.

De ere rige paa Cocospalmer og andre Frugttræer og temmelig folkerige. Indbyggerne ere et fredeligt Folkeslag, men Landet er endnu ikke besøgt af Europæere.

f) **Sandwichs-Øerne** ligge langt borte fra de forrige, imellem 18 og 23° N. B. og 150 til 61° V. L. De ere 11 i Tallet og have en ordentlig Regieringsforfatning. **O-Wayhi** er den største og **Onihau** den frugtbareste. O-Wayhi er 60 Mile i Omkreds og har 150,000 J. Det var paa denne Ø at Capitain Cook, Opdageren af samme, blev ihjelslaget 1779.

Disse Øer ere folkerige og veldyrkede; de have et fortræffeligt Clima, en stor Overflødighed paa alle Slags Frugter, hvoriblandt Kartofler, Sukkerrør, Brødfrugt og Pisanger; ligeledes paa Svin, Hunde og Ænder. Indbyggerne have en mørkagtig Farve og ere velskabte. De udmærke sig paa den fordeelagtigste Maade, fremfor alle Øbeboere i det store Ocean, ved en vis Grad af Cultur og stor Konstflid, som de især vise i deres Arbeider af Træbark og i deres Hjelme, Kaaber ɔc., som de beklæde med Fjeder. Uagtet de ere meget blide i deres Tænkemaade, saa ofre de dog Mennesker ikke allene hver Gang der begyndes en Krig, men endog ved enhver udmærket Begivenhed eller en Høvedsmands Død. Man har nyelig begyndt her paa at bygge europæiske Skibe. O-Wayhi er siden 1794 taget i Besiddelse af de Engelske, paa det Vilkaar, at de ikke skulde foretage nogen Forandring i Landets Religion eller Regjeringsforfatning.

S.

S. for Sandwich-Øerne, ikke langt fra Linien, ligge de beboede Skildpadde-Øer.

2. De sydlige Øer deles ligeledes i sex Hovedgrupper: Dronning-Charlottes-Øer, de nye Hebrider, de venskabelige Øer, Selskabs- og Marquesats-Øerne, og under de sidste indbefattes endnu adskillige Øer, som ligge adspredte V. for Ny-Holland.

a) Dronning Charlottes Øer, under 11° B. og 182° L., østlige for Ny-Georgien, ere meget ubekjendte. Paa den største, Egmonts-Øen, saae dens Opdagere, Carteret (1767), mange Haver, samt Jorder, omgivne med Steenmure, og en befæstet Stad, hvoraf man formoder at Indbyggerne ere talrige og temmelig kultiverede. — Ø. for samme ere de frugtbare Øer, Taumago, den nordlige, og Tucopio, som ligger imellem Perlebanker. N. O. for denne Gruppe ligger under 195° L., ikke langt fra Equator, den eenlige, men frugtbare Byrons-Ø, som beboes af et velskabt, behjertet og godmodigt Folkeslag. Den blev opdaget 1765 af Capit. Byron.

b) De nye Hebrider, S. for Charlotte-Øerne og N. O. for Ny-Caledonien, imellem 14 og 21° S. B. og 166 og 171° Ø. L.

De ere frugtbare, have yndige Høje og meget rummelige Dale, samt mange Skove, imellem hvilke Indbyggernes Plantager ligge.

De bestaae af 12 store og en Mængde smaa Øer. De største ere: Tierra del Espiritu Santo (Hel-

ligaands-Øen) i N., Mallicollo S. for de forrige, Sandwich endnu sydligere, og Tanna nær ved den tyvende Parallelcirkel med en Vulcan og varme Kilder.

De ere opdagede af Quiros 1606, Bougainville 1768 og Cook 1774.

c) De venskabelige Øer (the friendly Isles), under 203° L. og 19 til 22° B., indbefatte foruden dem, der egentlig bære dette Navn, et heelt Arkipel af Coralklipper, og adskillige Grupper af Smaaøer, saasom Prinds Wilhelms-Øerne, de Sofarendes Øer (Isles des navigateurs) eller de farlige Øer og mange enkelte.

De fleste af dem ere meget frugtbare og have en reen og sund Luft.

Øerne Tongatabu (Amsterdam) og Euivi (Middelburg), under 21° S. B. og 175° V. L.; omtrent 5 Mile lang og $2\frac{1}{2}$ Miil brede, høre til de yndigste Egne paa Jordkloden, og formedelst deres fortræffelige Træer og de af Sukkerrør omgivne Plantager see de ud som store Hauger.

De have faaet deres Navn af de godmodige og vindskibelige Indbyggeres venskabelige Opførsel. Disse have en gaulbrunn Farve. Øerne bleve opdagede af Tasmer 1643.

Imellem disse Øer og de nye Hebrider ligger Bligh-Øerne, som bleve opdagede af Bligh (Blei) 1789.

d) Selskabs-Øerne (the Society Isles) imellem 16 og 17° S. B. og 150 og 152° Ø. L., bestaae af 11 ved hinanden liggende og mange smaa Øer, der ere omgivne af Coralklipper. Øerne ere deelte i adskillige monarkiske og arvelige Stater.

Eli-

Climatet er fortræffeliat, Jordbunden ualmindelig frugtbar og har den største Overflødighed af de ypperligste Frugter. De godmodige og vindskibelige Indbyggere forfærdige af Træbark (morus papyrifera) adskillige Tøier til Klædebon, samt Vaaben og Fartøjer med stor Færdighed.

O-Tahaiti, under 17° S. B. og 149° V. L., udmærker sig ved sin Størrelse blandt alle disse Øer, og ved sin Behagelighed og Frugtbarhed blandt alle Øer paa Jorden.

Indbyggernes Tal skal være 200,000. De skal være meget blide af Character og temmelig velskabte. I Aaret 1796 blev her oprettet en britisk Missionscolonie, men som allerede 1798 maatte forlade Øen. — Den blev opdaget af Wallis 1767.

V. for samme ligge et stort Antal Øer, kaldet de **lave Øer**. Mod S. O. ligge endnu nogle adspredte Øer, hvoraf den store Klippe **Pitcairn** er den nærmeste.

Den fordum blomstrende, veldyrkede og folkerige, men ved en ulykkelig Naturbegivenhed ødelagte **Paaske-Ø** eller **St. Carlos**, ligger ganske eenlig under 268° L. og 28° B. og har berømte Mindesmærker. Indbyggerne ere smaae af Vext og have store Øren.

c) **Marquesas-Øerne**, N. O. for Selskabs-Øerne, under 10° B. og 240° L.

De have ingen Klipper, ere skovfulde, men mindre frugtbare end Selskabs-Øerne. De bære tydelige Spor af store Revolutioner ved Ild og Jordskjelv.

Ohivaroa er den største.

Disse Øer bleve opdagede af Mendanna 1595 og igjen fundne af Cook 1774. Indbyggerne ere velskabte og ligne meget Otaheitierne.

Anm. Ingen af de ny opdagede Øer havde noget Dyr, der var større end en Hund eller et Svin, førend Englænderne bragte Horngvæg, Heste og Faar :c. over paa nogle af samme. De saaede og plantede der desuden adskillige nyttige Vægter og lod blive der adskillige Slags Fugle i det Haab at de skulde forplante sig. Uagtet de fleste af disse Øers Indbyggere i Henseende til deres Sæder ere meget forskjellige, og mange af dem, uden at staae i noget Samqvem med hinanden, boe utrolig langt fra hverandre, saa tale de dog Dialecter af eet og det samme Sprog, som synes at være Malayisk. Den største Deel af de smaa Øer synes at være fremkomne ved et Jordskjelv eller underjordisk Ild.

f) V. for Ny-Holland, ligger midt imellem dette og Africa, under 91° L. og 38° B., de ubeboede og ufrugtbare Øer **Amsterdam** og **St. Paul**, hvis Kyster ere opfyldte med en utrolig Mængde Krybdyr og Fisk. — Ved det sydlige Jishav, som strækker sig meget længere end det nordlige, ligger S. for det æthiopiske Ocean, under 340° L. og 54° B., det klippefulde med evig Snee bedækkede **Ny-Georgien**, og S. O. for samme sees en stor Kyst, som er begravet i evig Snee og Jis, og omgiven af meget høje Bjerge, hvis Toppe stedse ere indhyllede i Skyer. Den kaldes **Sandwich-Land** eller det **sydlige Thule**, som blev opdaget af Cook 1775, og er den sydligste Deel af den bekjendte Verden.

Register.

A.

Aabo : 76
Aakirkeby 30
Aaland : 77
Aalborg : 34
Aamaal : 69
Aangermanland 73. 75. 83
Aar : 233
Aarau : 238
Aarhuus : 36
Aasele : 75
Aasgaardstrand 45
Abbatis cella 242
Abbeville 233
Abdera : 342
Aberdeen 187
Abessinien 437
Aber 428. 438
Aboa : 76
Abomi : 444
Abukir : 428
Abu-Schæhr 371
Abus : 173
Acapulco 482
Achaja : 346
Achelous 343
Achen : 225
Acra : 362
Acræ : 281
Actium : 345
Acunum 319
Adel : 438
Aden : 419
Aderbidshan 369
Adjacium 274
Adige : 248
Adlersborg 29
Adrianopel 330
Adriat. Hav 258 f.
Afganere 368. 373
Africa : 422
Aftan : 363
Agades : 440
Agder : 81
Agerhuus 43
Agersens Fæstning 44
Aanano : 266
Agra : 380
Agram : 321
Agrigentum 271. 290 f.
Ajaccio : 274
Ajan : 438
Aledsing 380
Akersand : 64
Air : 216
Akarnania 345

Akjerman 338
Alaska : 465
Alava : 299
Alb : 142
Alba Longa 277
Alba Regalis 318
Albani : 471
Albania : 420
Albanien 332. 340
Ny Albion 464
Albis 156. 127. 113
Albus : 160
Alcala de Henares 290
Aleghanni Fjelde 466. 474
Alentejo : 307
Aleppo : 361
Aleria : 281
Alesia : 231
Alessandria 253
Alevtiske Oer 465
Alexandrette 361
Gammel Alexandria 428. 453
New Alexandria 474
Alfheim : 82
Algarve 309

Algier 429 f.
Alheden . 36
Alicante . 296
Alingsaas 68
Alise . 231
Alkmaar . 167
Allehelgenes Bugt 501
Allen . 106
Aller . 127
Allersøe . 152
Allia . 277
Alliſæ . 278
Alperne 100. 305
Juliſke Alper 235
Kottiſke — 252
Alpes Penninæ 235
— Ræticæ 245
Alpheus . 346
Alpujarras 286, 94
Al-Natif 364
Als-Ø 33. 40
Altaj . 351
Altan . 97
Altdorf . 149
Altenburg 125
Altmark 122
Altona . 129
Altorf . 243
Altſtadt . 128
Aluta 316. 338
Amager . 27
Amalienborg 26
Amaſia . 356
Amaſis 135
Amazonſtrøm 457. 499
Amazonland 499
Amberg 151
Ambiani 213
Amboina 394
Ambracia 343
Ambronicus 246
America 455
Nord-America 457
Syd- — 493 f. 499
Nordamerikanſke Stater, de forenede 465. 469
Amersfort 168
Amiens . 213
Amiralitets-Ø 509
Amirantes — 451
Amiſia 113. 160
Amiſus 419
Amphilogicum 345
Amphiſſa 345
Amrum . 37
Amſtelodamum 166
Amſterdam 166
Amſterdam-Eiland 514. 516
Amu . 410
Amur 350. 414
Amyklæ 345
Anadir . 97
Anadoli 327
Anaſia . 153
Ancona 265. 278
Ancyra . 356
Andaluſia (Øvre-) 295
Andaman-Ø 390
Andernach 226
Andes . 456
Andreanowſke Ø 101
Andro . 339
Anegada . 489
Angermannia 83
Angeln . 39
Angleſey 184
Angola . 446
Angora . 356
Anguilla . 489
Anhalt . 122
Anholt . 36
Anio . 277
Anjouan 451
Aniſia . 153
Anklam . 120
Annaberg 124
Annabon . 444
Annapolis 473
— Royal 461
Anſpach 147. 148
Antigua . 490
Antilibanus 419
Store Antiller 483
Mindre — 486
Antiparos 335
Antipolis 281
Antium . 277
Antongil-Baj 451
Antwerpen 221
Anxur . 277
Aous . 342
Apalachi Fjelde 466
Apenrade . 38
Apenninerne 274
Apidanus . 343
Apollonika 342
Appenzell 241
Apſus . 342
Apulia . 279
Aqvæ Helveticæ 238
Aqvæ Sextiæ 217
Aqvæ Solis 179
Aquileja . 276
Aqvincum 318
Aqvisgranum 225
Aqvitania 231. 198

Ara . 406
Arabien . 362
— det lykkelige 365
— der petræiske 364
— det øde 364
Arabiske Hav 423
Arachosia 420
Arachotus 420
Aradus . 419
Aragon 296, 98
Aral-Søen 350. 410
Aralsernes Land 412
Aranjuez 290
Arar . 231
Ararus 326
Aras . 368
Arathapescow 463
Arau . 238
Arayia . 238
Araxes . 420
Arbela . 420
Arboga 65. 82
Archangel . 94
Archipelagus 19. 357. 326. 334 f.
Arcot . 384
Arequipa 497
Arelate . 216
Aremberg 224
Arendal . 46
Argau . 238
Argentoratum 219. 231
Argolis . 346
Argos . 345 f
Argostoli 341
Arguin . 435
Aria . 420
Ariminum 278
Arius . 420
Arkadia . 345
Arles . 216
Armenien 358
Arnautere 332
Arnheim 168
Arno . 261
Arnus 248. 276
Arola 233
Arosia . 64
Arpinum 278
Arrakan 387
Arrau . 186
Arretium 277
Artacoana 420
Arrøe Søe 29
Artarata 369
Arze . 359
Aschaffenburg 137
Ascension 452
Asculum Picenum 278
Asia . 349
Lille Asien 355
Høj — 413
Asgaard 103
Assem . 387
Aslo . 81
Assens . 32
Assientæ . 444
Assumcion 498
Assur . 360
Assyrien 359
Asta . 276
Astaboras 454
Astrakhan 99
Asturien 291
Athenæ 333. 344
Athesis 248. 275
Athos 332. 327
Atiniah 333
Atlantiske Hav 423
Atlas . 422
Atropatene 420
Atschin 391
Attica . 344
Aube Depart. 217
Aufidus 279
Augsburg 143. 144
Augusta 475
Augusta Emerita 301
Augusta Taurinorum 252. 276
Augusta Vindelicorum 144. 161
Augustaborg 444
Augustenborg 40
Augustinsbaj 451
St. Augustin 479
Augustobona 218
Aureatum 150
Aureliani 211
Aust-Folden 81
Australien 505 f.
Austria 152
Ava . 387
Avenio . 220
Avignon . 220
Avila . 291
Azoriske Øer 305
Azorus . 343
Ædelsfors 67
Ægadiske Øer 271
Ægæum 435 f.
Ægaida . 260
Ægina 347
Ægribos . 335
Ægypten 425
Elen . 239
Emona . 334
Ærøe 33. 40

Ærseskiøbing 40
Ærzerum 359
Æthiopien 449
— Hav 452. 423
Ætna 249. 270
Ætolia 345

B.

Bab-el-Mandeb 359
Babylon 359. 420
Bactra 418
Bactria 420 f.
Bactriana 372
Badajoz 293
Baden, Kurf. 143
— Østerr. 152
— Helvet. 238
Baffins-Bugt og Strøbe 459
Bagdad 359
Baghtschisaraj 95
Bahama 493
Bahar 381
Bahia (de Santos) 100 f.
Bahlbek 362
Bahrein 365
Bajazet 359
Bajern 150
Baikal 97. 350
Baireuth 147
Bait-el-Fakih 366
Balchasch 414
Baleares 297
Balk 413
Balkan 330
Baltia 79. 106
Baltimore 473
Bamberg 146
Bambuk 442
Banca 391
Banda-Ber 394
Banjermassing 393
Bankok 388
Bantam 392
Barbados 492
Barbi 123
Barbuda 489
Barcelona 298
Barcino 298
Bari 279
Barium 279
Barka 428
Bar-le-Vento Her 486
Barrow 190
Barth 120
St. Barthelemi 489
Basel 228. 238
Basilea 239
Basra 359
Basseterre 490
Bastia 273 f.
Batavia 392
— Republik 162
Bath 179
Bauzanum 154
Bauzen 159
Bavaria 150
Bayonne 216
Alle og store Bælt 20
Bærhamputer 340. 375
Bærum 45
Bætica 301
Bætis 286
Bearn 215
Beaucaire 216
Bedford 180
Bednur 381
Beira 308
Beit-el-Fakih 366
Belfast 192
— New 473
Belgien 220
Belgiqve 220
Belgium federatum 102
Belgrad 337
Belle-Isle 214
Bellenz 239
Bellinzone 239
Benares 382
Bender 338
Bender Abassi 372
Benevento 268
Beneventum 278
Bengal 377. 381
Benguela 446
Benkulen 392
Bennin 444
Bennington 476
Berbice 501
Berg 137
Bergamasco 255
Bergamo 255
Bergen 47
— op Zoom 169
Bergomum 255
Bergve en Hainaut 223
Berk-Shire 170
Berklej-Sund 504
Berlin 121
Bermudas 493

Bern 239
Bernburg 122
St. Bernhard 235
Beroea 342
Berolinum 121
Berwik 182
Berytus 419
Besanzon 217
Beß-Arabia 337
Besseſtad 52
Bjalistok 111
Bjarmaland 103
Biber-Ach 145
Biel 228
Bieler Sse 234
Bjelsk 111
Bjemme 228
Bjerings-Oer 101
— Stræde 350
Bilbao 299
Biled-ul-Gerid 433
Bingen 226
Bjørgin 47
Bipontum 227
Biri 45
Birka 82
Birmingham 181
Birons-Oe 513
Biscaja 299
Bissao 442
Bithynia 419
Blaae Fjelde 466
Blaae Flod 399
Blækflod 474
Blakjer 45
Blankenburg 132
Blegind 83
Bleking 72
Blighs-Oer 514
Bloksberg 113. 126
Bodamicus Lacus 234
Bodensee 113. 142 234
Bøheim 156
Bøhmen 156
Bootia 344
Bog 86
Bog-Oe 23
Bogense 31
Bohemia 156
Bohus-Læn 69. 83
Bojador-Cap 434
Bojoaria 150
Bojodurum 161
Bojohemia 156
Bologna 256
Bolvig 45
Bolzano 154
Bombaj 384
Bonn 226
Bononia 276. 256
— nova 231
Boraas 68
Bordeaux 215
Borg 40
Borgholm 67
Borgo 78
Boringia 30
Bormio 256
Borneo 291 ff.
Bornholm 30
Bornu 439 f.
Borsippa 420
Borussia 106
Borysthenes 103
Bosna-Ili 337
Bosnia 337
Bosporus Cymerius 20. 95
Thracicus 20, 326
— Colonia 103
Boston 181
— New 470
Botani-Baj 507
Bottniske Bugt 58
Bouches du Rhone 216
Bourgogne 207, 18
Bozen 154
Bra Fl. 107
Brabant 169. 220
Bracara 308
Braga 308
Braganza 309
Brag-Næs 44
Brahesminde 32
Brahestad 77
Brahe-Trolleborg 32
Braila 339
Bramsted 129
Brandenborg 122
— Kurmark 130
Braſilia 500
Braunsberg 110
Braunſchweig 132
Bravo Fl. 480
Bredvig 45
Bregentved 29
Bregenzer Søe 20
Brejda-Fjord 52
Breis-Gau 155
Bremen 132. 134
Bremgarten 238
Brescia 255
Breslau 158
Bressano 255
Bressanone 154
Brest 207. 214
Brevig 45
Bridgetown 492
Brigantinus Lacus 20
Brigantium 161
Bristol 180
Britan-

Britannia barbara 196
— Romana 196
— secunda 183
— New 260
— — Ye 509
— North- 184
Britates Portus 214
Brixen 154
Brixia 255. 276
Brixinum 154
Broach 379
Brodj 313
Bromsebro 67
Broje 241
Brokken Bg. 113. 126
Bromberger Canal 107
Bructerus 113. 160. 126
Brugæ 222
Brügge 222
Bruk 239
Brundisium 279
Brünn 157
Brunsvig 132
— Ny 462
Brüssel 221
Bruttium 279
Brüxelles 221
Brzesk 96
Buckingham 180
Buenos Aires 498
Bug 106. 311
Bukarest 329
Bukhara 412
Bukharie 412
Bukowina 314
Bulgar-Ili 331
Bundela 380
Bäntner-Land 245
Burdigala 215. 233
Burgos 291
Burgundaland 81
Burma 386 f.
Burræmputer 355. 375
Bursa 355
Butan 396
Bute 186
Buthrotum 343
Byblus 419
Byzantium 330. 342

C.

Cabo-Blanco 434 f. 464
— Corientes 448
— Corso 443
— Mendocin 464
— Verde 441
— — Ver 444 f.
— f. og Cap.
Cabul 420
Cacheo 442
Cacongo 436
Cadiz 294
Caerdiff 183
Cæsaraugusta 298
Cæsarodunum 211
Caffa-Strædet 351
Cafraria 449
Caaliari 274
Cairo 427
Calabria 279
Calais 213
Calaris 274
Calcutta 382
Caldos 305
Caledonia 196
— New 510
Caletes 213
Calicut 381
California 480
Callao 497
Calle 308
Callipolis 279
Calliſta 336
Callundia 28
Calydon 345
Camalodunum 176
Cambaj 319
Cambodsja 388
Cambrai 212
Cambresis 212
Cambria 183
Cambridge 175
— New 470
Cambro-Britanni 183
Cameryk 212
Campagna di Roma 263
Campania 277
Campechebugt 482
Canada 462. 466
Canal, den Britiſke 19
— Dardanellerne 326
— den Slesvig-Holſteenſke 127
Cananor 381
Canara 381

Canaria 436
Canariſke Øer 435
Candia 336
Cannæ 279
Cantabricum 196
Cantabrigum 177
Cantal 199
Canton 401
Cap (det gode Haabs) 422. 449
— Clear 190
— Cod 470
— Comorin 375
— Farevel 52. 459
— Fear- 474
— — Flod 474
— Franzois 485
— Horn 456. 504
— Lizard 172
Cap-Havet 423
Cap-Stad 450
Capo d' Iſtria 260
Cappadocia 419
Capua 268. 277
Caraccas 495 f.
Caralis 281
Caria 418
Carinthia 153
Carleby 77
Carlobago 321
Carlscrona 72
Carlsgammen 49
Carlshamn 72
Carlſtad 68
Carlſtadt 321
Carlſteen 169
Carmana 420
Carmania 371.
Carmel 419
Carnatik 383
Carniola 153
Carnuntum 161
Carodunum 314
Caroli Corona 72
Carolina, North 474
— South 474 f.
Carolinas Øer 510
Carpentaria 508
Carrara 254
Cartemunda 31
Carthagena 296
— Nueva 495
Carthago 430
— Nova 296
Casmena 281
Caspiæ Portæ 99
Caſſel 139
Caſſellæ 139
Caſtilla 290 f.
Caſtleton 193
Catalonia 297
Catalunna 297
Catana 281
Catania 271
Cat-Island 493
Caucaſus 406
Cavite 395
Cefalonia 340
Ceilan 389. 419
Celanæ 419
Celebes 391, 93
Celle 131
Cellerfeld 131
Celtica, Gallia 231
Cenis 229
Centum Cellæ 264
Cephalonia 347
Cephiſſus 344
Ceram 395
Cerbalus 279
Cerigo 240
Cetius M. 114
Cette 216
Chalcis 347
Chaldæa 359
Chalybon 361
Chamberi 229
Champagne 206
Champlain 476
Chander-Nagor 382
Charente 215
Charesmiere 412
Charkow 94
Chærlestown 475
— paa Newis 490
Charlottenlund 29
Charlottes Øer 465. 513
Chelm 109
Chelſea 176
Chemniz 124
Cherbourg 214
Cherokeſere 468
Cherſon 103
Cherſoneſus Taurica 103
— Thracica 334
Cheſapeak-Bay 473
Cheſter 180
Chiavenna 256
Chile 497
Chiloe 497
China 398
— Hoi-Aſien 413
— Havbugt 350
Chios 419
Chipivære 468
Chiva St. Ld. 412
Choaspes 420
Choczim 339
Chriſtiania 42 f.
Chriſtians Amt 43
Chriſtiansborg Slot 26

Christiansborg i Oera . 443
Christiansdal 33
Christiansfeld 38
Christiansfield 48
Christianshaab 54
Christianshavn 26
Christiansholm ved Kbh. 26
— Grevsk. 33
— Fæstn. 46
Christians Oe 30
Christiansøde 33
Christianssand 46
Christianssted ved Helga Aa 71
— i S. Croix 488
Christianssteen 43
Christianssund 99
Christiansværn 488
Christinehamn 68
Christinestad 77
St. Christofle 490
Chronus 106
Chur . 245
Churchill 460
Cibinium 323
Cicignon 44
Cilicia 419
Cinaloa 480
Cipro . 375
Circesium 49
Citium 358
Civdad de las Palmas 436
Civita Vecchia 264
Clanum 180
Claudiopolis 373
Claudium 278
Clausenburg 323
Clausshavn 54
Clausthal 131
Cleven 256
Cleve 136. 224
Clevum 180
Climberrus 231
Clivia 224
Clusium 277
Clyde . 184
Coagia . 27
Coavo . 447
Coblenz . 226
Cobras . 447
Coburg . 126
Cochin . 284
Cochin-China 388
Codanonia 79
Codanus Sinus 79
Coimbettor 381
Coimbra . 308
Colberg . 121
Colchester 176
Colchis 420. 408
Colimbria 308
Collin . 157
Cologne 225
Colombo . 389
Colonia Agrippina 231. 225
— Patricia 294
Colorado . 480
Columbia 473. 475
Comaria . 375
Comer-Soe 248
Como . 254
Comorin 375
Comoriske Oer 451
Concordia Ld. 508
— Fæstn. paa Timore 394
Conflans . 226
Confluentia 226
Congo . 445
Conimbriga 308
Connaught 192
Connecticut Fl. 466. 469. 475
— Ld. 470f.
Consentia 289
Constantia 143
Constantina 430
Constantinopolis . 330
— Canal 351
Constanz . 143
Cooks-Flod 465
— Stræde 510. 350
Copais . 344
Coppermine-Flod 463
Corcyra 340f. 346
Cordilleras 466. 99
Cordova 294
Corduba 294
Corfu . 340
Corientes 448
Corinthus 334
Cork . 191. 93
Cornwall . 179
Coronia . 70
Corsica . 279
Cortona . 277
Cortryk . 222
Corunna . 292
Corvo . 309
Cos . 319. 357
Cosflod . 373
Costanz 143. 155
Costniz 143. 155
Cote d'Or 200. 207
Cottiæ Alpes 252
Coventri . 181

Cracovia . 314
Creeks . 468
Crefeld . 224
Crema . 254
Cremaſco . 255
Cremona 286. 254
Creta . 336
Criſſa . 344
Croatien 319. 337
St. Croix Fl. 462
— De . 486 ff.
Cronborg . 27
Cronſtad . 92
Cronſlot . 92
Croßen . . 12
Croton . . 280
Crucis Ora 28
Cuba . . 483 f.
Cuenca . 290
Culm . . 109
Culmbach . 147
Cumæ 278. 80
Cumberland 183
— New . 508
— Flod 466. 476
Cunara . 419
Curaſſao . 492 f.
Curia Rætorum 246
— Variſcorum 161
Curonia . 96
Cuſco . 497
Cuxhaven . 134
Cyllene . 346
Cyprus . 357 f.
Cythera . 347
Cyrus 420. 406
Czernovicz 314

D.

Dacca . 382
Dacia 342. 323. 161
Dagestan 407 f.
Dahomej . 444
Dal 69. 65. 82
Dal-Elven . 57
Dalarne 65. 82
Dalcarlia . 65
Dalmatia 321. 337
Dalsland 69. 82
Damask 419. 361
Damiat . 427
Dampjers Stræde . 509
Danapris . 21
Danastris . 326
Däniſcher-Wald 39
Danmark . 2
Dansborg . 385
Dantiſcum 110
Danubius 160. 113
Danzig . 110
Daradus . 440
Darby . 180
Dardanellerne 334
— Canalen 326. 351
Darien . 495
Darmſtadt 140
Daunia . 278
Dauphiné 208
Davids- ell. Davis-Straede 459
Daventria . 168
Debrezin . 319
Decan . 377
Deiſter . 127
Delavare Fl. 466.
— Ld. . . 472 f.
Delft . . 167
Dehli . . 380
Delos . . 335
Delphi . 344. 333
— Batav. . 167
Delta . 453
Demerari . 501
Demmin . 120
Deptford . 178
Derbent . 370
Derby . 180
Deſchiſah . 427
Deßau . 122
Deux Nethes 222
Deva . 181
Devah . 375
Deventer . 168
Devon-Shire 178
Diarbekir . 460
Djavelsbjerg 450
van Diemen's Ld. 508
Dieppe . 213
Dijon . 217
Ditemak . 45
Dillenburg 137
Dillingen . 143
Diospolis . 453
Diſko . 54
Dithmarſchen 127. 29
Diu . 385
Divio . 217
Divodurum 219

Dnjæpr 21. 86
Dnjestr 86. 311. 326
Dodona . 343
Doggers-Bank 164
St. Domingo 484
Dominica 491
Don 21. 86. 96 f.
Donau 142. 149. 113. 21. 316. 326
Doneschingen 142
Donez . 86
Doornik . 223
Dordogne . 215
Dordracum 167
Doris . 345
Dorset-Shire 178
Dortrecht . 167
Doubs . 217
Douro . 303
Dover . 178
Dovrefield . 41
Drag-Oe . 27
Drah . 433
Drammen . 42
Dramsfjord 42
Drau, Drave 152 316
Dravus 151. 317
Drenthe . 169
Drepanum 271
Dresden . 123
Drsbak . 45
Drottningholm 63. 72
Dschagataj 411 ff.
Dschehol . 416
Dsiesira . 359
Dsitdda . 365
Dschilolo . 394
Dublin . 191
Dubris . 178
Duero 286. 303
Dulcigno . 333
Düna . 21. 76
Dundar . 187
Dundee . 187
Dünkerken 213
Durham . 181
Durocortorum 218
Düsseldorf . 237
Dvina . 21. 85
Dyle . 221
Dyme . 346
Dyrrachium 342

E.

Ebletoft . 36
— Vig . 36
Eblana . 191
Ebora . 309
Eboracum 169
Ebro . 285. 21
Ebrodunum 240
Ebudes . 188
Ebusus . 297
Ecbatana . 420
Edenburg . 318
Edinburg . 186
Edsvold . 45
Eendragts-Land 508
Egedesminde 54
Egelands Jernv. 47
Eger Fl. 156. 113
— St. . 157
Egersund . 47
Egmonts-Island 513
— Port . 504
Ehinomauvi 510
Eichstädt . 147
Eider . 39. 127
Eids-Fos . 45
Eimbek . 131
Einsiedlen . 243
Ejresund . 64
Eisenach . 125
Eisenärz . 153
Eisleben . 126
Eistridal . 87
Ekbatana . 420
Ekernförde . 39
Elatea . 344
Elbe 156. 113. 21
Elbingen . 109
Elde . 127
Elfar-Fylke 82
Elis . 346
Elmenau 127. 131
Elster . 119
Elvas . 308
Elve 155. 127. 119. 113
stor Elven . 42
Emden . 135
Emesa . 419
Ems 135. 113
Endeavours-Sund 509
Engelholm . 71
Engksping . 63
England . 172

England, New 469
Enkhuisen . 167
Ens . 153
Entre Duero e Minho . 308
Ephesus . 419
Epidamnus 342
Epidaurus 346
Epirus . 359
Erak . 359
— Adschemi 370
Eremit-Oe 504
Eremitage . 23
Eretria . 347
Erfurt . 138
Erich 462.66.71. 77
Erivan . 369
Erlangen . 148
Erlau . 39
Eythræum 363
Erzgebirge 124. 119.156
Eschwege . 138
Escorial . 291
Eskefjord . 52
Eskildstuna 64
Espanna . 285
— Nueva 481
Essek . 319
Essequebo . 501
Esser . 175
Eßlingen . 144
Estiæotis . 343
Ehstland . 95
Estrella . 305
Estremadura 293
Estremoz . 308
Estvadgaard 37
Etruria 276. 261
Etsch . 248
Euboea . 335
Eulæus . 420
Euphrates 354. 350. 419
Eurotas . 345
St. Eustache 489 f.
St. Eustathius 489 f.
Eutin 129. 33
Euvi . 514
Evenus . 345
Evora . 308
Exeter . 179

F.

Faaberg . 45
Faaborg . 31
Faenza . 256
Fædmund-Sse 42
Fægse . 33
Fælingsland 75
Fæmse . 33
Færoerne . 50
Færoenses . 50
Fæsahn . 433
Fæsulæ . 277
Fahrsund . 47
Fajal . 309
Falerii . 277
Falisci . 277
Falkebaj . 423
Falklands-Oer 504
Falkoping . 68
Falmouth 179
False Baj 550
Falster . 33
Falsterbo . 69
Falstria . 33
Falun . 65
Fanagoria . 95
Fanse . 37
Farsund . 47
Farlige Oer 514
Faro di Messina 270. 20
Farsistan . 371
Fasan-Oer 299
Faventia . 256
Farø-Fjord . 52
Farø . 29
Sta. Fe de Bogota . 495
Fem Nationerne . 468
Femaria . 40
Femern . 40
Feningia . 75
Fennia . 75
Fernam-Buco 500
Juan Fernandez 497
Fernando del Po 444
Ferr-Abad 370
Ferruk-Abad 370
Ferrara . 255 f.
Ferraria . 255
Ferro . 435
Fez . 431
Fezza . 431
Fiærdundaland 82
Fichtelbjergene 145. 156.113
Fielke-Fylke 82
Filefjeld . 41

Finis

Finis Terræ 293
Finisterre 200. 214
Finland . 75 f.
Finmarken . 49
Finnia . 75
Finske Bugt 58.
Finsponga-Læn 82
Fisu . 84
Fionia . 84
Fiorenza . 262
Firenze . 262
Firths . 184
Fisker-Næsset 55
Fiz-Abad . 383
Fladstrand . 35
Flamske Øer 309
Flandern 288. 220
Flandre . 220
Flekkefjord . 47
Flekkerøe . 47
Flensborg . 39
Flintflod . 475
Flosfjeld . 47
Florentia . 277
Florenz . 262
Florez . 309
Øst-Florida 478
Vest — . 478 f.
Foggia . 266
Fo-Kien . 400
Foldalen . 45
Øst-Folden . 81
Vest — . 81
Follo . 81
Forbjerg, s. Cabo og Cap-
Forli . 256
Formentera 297
Formiæ . 277
Formosa . 400
Fort de France 491
— Royal . 491
Forth . 184
Fortuna-Baj 54
Fortunatæ Insulæ . 455
Forum Julii 154
— Livii . 256
Fossum . 45
Foul-Point 451
France . 197
FrancheComté 208
Francia . 210
Franciscaner-Canal . 316
Francisco Fl. 499
Francofurtum 141. 122
Francogallia 197
Franconia 145
Franeker . 169
Franken Ld. 145
Frankerige 197. 206 ff.
Frankestaten 303-6
Frænklins-Stat 474
Frankfurt am Main . 141
— an der Oder 122
Frauenfeld 242
Fraustadt . 110
Fredensborg 29
— ved Guldkysten . 144
Fredricia . 37
Fredriksberg 29
Fredriksborg 29
Fredrikshaab 55
Fredrikshald 44
Fredrikshavn 26
Fredriksholm 47
Fredriksminde 45
Fredriks-Nagor 386
Fredriks-Øerne 390
Fredriksstad i Kbh. . 26
— i Norge 44
— paa St. Croix 488
Fredriksteen 44
Fredrikssund 27
Fredriksværn 44
Fredriksværk 29
Freiberg . 124
Freiburg i Breisgau . 155
— i Helvetien 241
Freisingen 151
Fretum Caletanum . 213
— Gaditanum 294. 20
— Herculeum 20
Friaul . 154
Fribourg . 231
Friedrichsort 39
Friedrichsstadt 39
— ved Dresden 123
Friedrichswerder 121
Friendli Islands 514
Nord-Friesland 120. 39
Øst- — . 135
Vest- — . 169
Frisia 135. 169
Friske Hav 106
Friuli . 154

Frøelands Jernv. 47
Frumentaria 297
Fuego . 445
Fugle-Baj . 54
Fulda Fl. 138. 39
— St., Ld. 141
Funchal . 435
Fundi . 277
— Baj . 462
Fürth . 148
Fyen . 31

G.

Gabii . 277
Gades 300. 294
Gadir . 294
Gaditanum Fretum . 294
Gæfle . 82. 73
Gæfleborg . 73
Gæstrekaland 82
Galam . 442
Galatia . 419
Galatsch . 339
Galicia . 292
Galilæa . 419
Galicien . 311
— Ost- . 318
— West- . 314
Galla-Folk 449
St. Gallen 241
Gallia 231 197
— Aquitanica 231
— Belgica 231
— Braccata 231
— Cisalpina 275. 231. 253
— Cispadana 275
— Lugdunensis 231
— Narbonensis 231
— Togata 231
— Transalpina 231
— Traspadana 275 f.
Gallipoli 269
Galloyagos 504
Galwaj . 192
Gambia 441. 523
Gamrun 372
Gand . 222
Gandavum 222
Ganges 375. 350
Gard . 216
Garda-Søe 248
Gardafui 438. 422
Gardarike 103
Garde . 55
Garonne 198. 21
Garumna 198. 231
Gascogne 207. 215
Gauldala-Fylke 82
Gaules 197. 231
Gaulus 272
Gauthjod . 65
Gauts . 375
Gaza . 362
Gedanſk . 110
Gedanum 110
Gedrosia . 420
Gefle . 73
Geisir . 51
Gela . 281
Geldern 228. 224
Fort Geldria 384
Gemappe 223
Gemblacum 221
Gembloux 22
Genabum 211
Genes . 257
Geneſi Ld. 571
Geneve . 219
Genfer See 234
Gent . 222
St. George De 309
— della Mina 443
Genua 276. 257
Georgia . 408
— New . 475
— — De 509 f. 516
St. Georgs Canal ved Irland . 172
— ved New-Jreland . 509
Gera . 126
Gergong 387
Germania . 112
— inferior 231
— ſuperior 231
St. Germano 266
Germæntown 472
Gerra 419
Geſtricia 73
Geſtrikland 73
Gevalia 73. 83
Ghauts 375
Ghent 222
Ghilan 370
Gjavle 82
Gibraltar 294

Gibraltar, Stræde 294
Gießen 140
Gihon 410
Gillebæk 46
Gilolo 394
Girgenti 271
Gironde 215
Gjurdistan 408
Gjurgjevo 339
Glaamen 21. 41
Glarus 240
Glasgow 186
Glaucha 130
Glaz 158
Glessariæ 84
Glogau 159
Glocester 180
Gluchov 95
Glücksburg 39
Glückstadt 129
Gnesen 110
Gnjezno 110
Gnesna 110
Goa 385
St. Goar 227
Godaveri 375
Godthaab 54
Godehaabs Forbjerg 449 f. 422
Godhavn 54
Görliz 159
Görz 154
Götha-Elven 57
Göthaborg 67
Göthaland, Öst- 65
— Söder- 65
Göttingen 131
Gojas 500
Golconda 380
Golfo di Venezia 19. 259
Gomphi 343
Gomron 372
Gondar 438
Gondsjæ 441
Gonnus 343
Gordium 419
Goree 442
Goritia 154
Gorskere 407
Goslar 134
Gotha 125
Gothenborg 67
Gotthard 224
Gottland 67
Gottorp 39
Gouda 17
Goulette 430
Gozo 272
Graciosa 309
Gradiska 154
Græcia 340
Græcium 153
Grækerland 340
Grænland 81
Gräz 153
Grajæ Alpes 248
Graiz 153
Grampian 187
Gran 318
Grana-Fylke 82
Granada 294 f.
— Nueva 494 f.
Grandeterre 490
Granson 239
Gratianopolis 217
Grandenz 109
's Graven-Haag 167
Greenwich 176
Greifswalde 120
Greiz 126
Grenada 492
Grenadillas 492
Grenoble 217
Grimma 124
Gripshohm 64
Gripswald 120
Grodno 96
Groeningen 169
Grönland 52
Grönnefjord 52
Grönne Forbjerg 422. 441
— dets Oer 444
Grönsund 28. 30. 33
Groß-Glogau 159
— Wardein 319
Grotta del Cane 267
Grubenhagen 131
Grusinia 408
Gvad-al-Axara 290
— — Nueva 482
Gvad al-Qvivir 286
Gvadeloupe 490
Gvad-Jana 303
Gvajaqvil 496
Gvala 446
Gvaljor 379
Gvam 501
Gvanahami 493
Gvardafui 438. 422
Gvastalla 256
Gvatemala 482
Gveldre 224
Gvienne 207, 15
Gvinea 442
— Nedre 445
— Nye 509
— Bugt 423
Gvipuscoa 299
Guden Aa 23. 34

Guiana 499. 500. 501 f.
Guldborgland 73
Guldkyst 443
Gulbrandsdal 46. 81
Guledal 82
Gule Flod 399
— Hav. 402
Gulland 67
Gumbinnen 109
Gumruhn 372
Guntur 383
Guriel 408
Gurri Mundella 380
Güstrov 133
Gutscherat 379
Guzurate 379
Gyldensteen 32
Gymnesiæ 297

H.

Haag . 167
Habesch 437
Habessinien 437
— Alper 422
Habitaculum Mariæ 31
Hadaland 45. 81
Haderslev 38
Hadingadal 81
Hadramaut 364
Hadrianopolis 330
Hafnia 26
Haga . 63
Haga Comitis 167
Hainaut 222 f.
Haithebye 83
Hakkedal . 45
Halberstadt 130
Haleb . 361
Haliakmon 342
Halikarnassus 419
Halifax 182
— New 461
Halitsch 313
Hall i Svaben 144
— i Tirol 154
Halle . 130
Hallein . 150
Halmstad 71
Halogaland 82
Halogia . 82
Halonnesos 347
Halys . 418
Hamborg . 134
Hamedan . 371
Hameln . 130
Hammer . 81
Hammerfæst 49
Hæmp-Shire 178
— New . 469
Hanau . 138 f.
Hanovia . 138
Hannonia 223
Hannover . 130
— New . 469
— — De 509
Harderwyk 168
Harlem . 166
— See . 163
Harlingen 169
Harmozia 420
Hartford 180
— New 471
Harwich . 176
Harz 127, 31. 119. 113
Hasle . 30
Hassels Jernv. 45
Hathebye . 83
Haurdaland 81
Havana . 484
Havel 127. 119
Havnia . 26
Havre . 213
la Haye . 167
Hælleland . 82
Hælsingaland 83
Hæmos 327. 30
Hænneberg 148
Hænnegow 222
Hærjulfsdal 83
Hærulaland 83
Hæte . 83
Hebrids . 188
— New . 513
Hebron . 362
Hebrus . 325
store Heddinge 28
Hedssias . 364
Heidemark . 81
Heilbronn . 144
Heinola . 77
Hekla . 51
Helea . 279
St. Helena 452
St. Helen's Rhede . 178
Helga Aae 71
Helgeland . 49
Helgoland . 40
Helikon 344. 327. 333.

Helio-

Heliopolis Ægypti 453. 427
— Syriæ 419
Hella 359
Hellas 342, 44
Hellenæs 36
Hellespont 351. 334. 326
Helles Pontus 326. 20
Hellevoet-Sluis 167
Helmstädt 132
Helsingborg 70
Helsingfors 77
Helsingia 83
Helsingland 73
Helsingør 27
Helvetien 233
Helvoetsluis 167
Hen-Herne 49
Henneberg 148. 139
Hennegow 222
Heptanomis 452
Heræa 345
Heraklea 419
Herat 372
Herault 216
Herculaneum 278. 268
Herculeum Fretum 294. 20
Hercynia 127. 31
Herdalia 83
Hereford 180
Herford i Engl. 180
— i Vestfalen 136
Herjedalen 73
Herlufsholm 29
Hermanstadt 323
L'Hermite 504
Hernøsand 79
Herrnhut 155
— Ny 54
Hersfeld 139
Hertford 180
— New 41
Hertha-Dal 84
Hertoghenbos 169
Herzogenbusch 169
Hesperia 500
Hessen 138
— Øvre 140
Hibernia 189
Hjelmaren 58
Hieres 217
Hierosolymæ 362
Hjerting 27
Hjørring 35
Hildburghausen 126
Hildesheim 133
Hillerød 29
Hilsborough 474
Himeræ 281
Hindustan 377
Hinzuan 451
Hirschholm 29
Hispalis 293
Hispania 285
Hispaniola 484
Hles-Ej 84
Hoang-Haj 402
— ho 36
Hobroe 36
Hohenlohe 148
Hohnstein 126
Hoja 136
Hollandene 184, 87
— i Asien 406. 413
Holbæk 29
Holberg 29
Hole 52
Holkenborg 32
Holkenhavn 31
Holland 166
— Nye 507
Holmgaard 103
Holmia 62
Holmstrand 45
Holsatia 127
Holsfjord 42
Holstebroe 37
Holsteen 127
Holsteenhus 32
Holsteensborg 29
— i Grønland 54
Holum 52
Honan 400
Honduras 482
Honfleur 214
Hoorn 167
Horsens 36
Hothersbye 83
Hothersnæs 83
Howes Øer 508
Hoy 188
Hudikswall 73
Hudsonsbugt 460
— Flod 466
— Stræde 460
Hull 182
Humber 173
Hundingaland 103
Hunsrük 138
Huntington 180
Huquang 400
Hurdalen 45
Huron 462, 66, 67
Husum 49
Hveen 70
Hvide Forbjerg 434 f. 422
— Hav 85. 19
— — det Græske 334
Hvide

Hvide Rusland 96
Hybla . . 281
Hydaſpes 375
Hyder-Abad 380
Hydrunton 259
Hymettos 344
Hyphaſis 375
Hyrkania 420. 370
Hyrcanum Mare 370. 410. 412

J.

Jadar . 81
Jægerspriis 29
Jæmtia . 83
Jæmtland 83. 73. 75
Jærnbæraland 82
Jaffa . 362
Jafnapatnam 389
St. Jago de Chile 497
— de Cuba 484
— de Gvatimale 482
— de Praja 445
Jakobshavn 54
Jakobsſtad 77
Port Jakſon 507
Jakutzk . 101
Jamaica . 484
St. Jæmes Fl. 459. 473 f.
— De 442
— Slot 176
St. Jan 488, 89
Jan Seilan 389
Janinah . 333
Jantſekiun 399
Japan . 403 ff.
— Havbugt 350
Japydes . 324
Jaroſlav . 93
Jaſſi . 339
Java . 391 f.
Jazartes 410. 418
Jazyges . 324
Iberia Caucaſi 408
— Hiſpania 300
Iberus . 286
Ibiza . 297
Icaria . 357
Icarum Mare 357
Idria . 154
Jedo . 405
Jellinge . 83
Jemappe . 223
Jemen . 364 f.
Jemtland 73, 75
Jena . 125
Jeniſej 414. 97
Jeniſeiſk . 102
Jerken . 414
Jernager . 45
Jerſej . 193
— New . 472
Jeruſalem 419. 362
Jesd . 371
Jglau . 157
Jhna . 120
Jis-Cap . 465
— Hav 41. 85. 52. 19
Jisland . 51
St. Ildefonſo 291
Ildsland 503 f.
Ile og Vilaine 214
Jli . 414
Iliſſus . 344
Illyricum 342. 323
Illyrien 342. 319
Illyris . 324
Ilmen . . 85
Ilmenau . 125
Imaus . 351
Imbrus . 347
Imiretti . 408
Ina . 120
Indiana . 477
Oſt-Indien 374
Veſt- — . 483
Syd- — . 505
Indiſke Hav 423
Indigirka . 97
Indre og Loire 214
Indus 375. 350
Ing . 85
Ingolſtadt 150
Inn . 149. 113
Insbruk . 154
Inſterburg 109
Inſula . 212
Inverneß . 188
St. John Fl. 462
— St. paa Antigua . 490
Joinagor . 380
Jomfrue-Verne 486, 89
Jonia . 419
Joniſke Hav 332
— Republik 340
Jonium Mare 332
Jonkoping . 67

Jorat . 200
Jordan . 419
Jothunheim 103
Jran . 369
Jreland 189 ff.
— New . 509
— Hav 172. 19
Jrkuzk . 100
Jrokesere . 468
Jrtisch 414. 97
Jsafjord . 52
Jscha . 179
Jschia . 270
Jsefjord 27, 29
Jsegram . 44
Jsenacum . 125
Jseo . 248
Jser . 149. 113
Jsere . 217
Jsfahan . 370
Jsgaur . 408
Jsland . 51
Jsle aux Crabes 489
Jsle de France, Ld. 210 f.
— — Dé 451
Jsmail . 338
Jsmid . 355
Jsni . 145
Jspahan . 370
Jster . 342
Jstria 260. 153
Italia 275. 247
Mellem-Italien 261
Nedre- — 266
Øvre- — 251
Jthaca . 347
Jtzehoe . 128
Juan Fernandez 497
— de Fuca's Ind- lob . 464
St. Juan de Por- torico . 486
Juamia . 451
Judæa . 419
Judiore . 39
Jukatan . 48
Juliæ Alpes 23
45
Julianehaab 55
Jülich . 22
Jüliers . 22
Juellinge . 33
Julium Forum 15
Jumna . 37
Juvura . 49
Jura . 20
Jurassus . 23
Jutia . 33
Juvavia . 15
Ivavum . 16
Iverdún . 24
Iviza . 29
Jydland . 33
— Nørre . 34
— Sønder 38
Jynnan . 40

K.

Kabarda . 407
Kabul . 373
Kadjak . 101
Kaffa . 95
Kafferkyst . 449
Kahirah . 427
Kaketi . 409
Kalenberg 152. 113
— Ld. 130 f.
Kalifornien 480
Kalisch . 110
Kalkas-Mongolie 416
Kallundborg 28
Kalmar 82. 66
Khalmykie 415
Kaluga . 93
Kambodsja 388
Kambunske Bjerge . 342
Kaminiez . 96
Kamtschatka 101
Kandahar . 373
Kantaissa . 396
Kappadokia 419
Kar Nikobar 390
Karakalpakere 411
Karakorum 416
Karduel . 409
Karelen . 78
Karibske Øer 486. 91
Karlsbad . 157
Karlsruhe . 143
Kærnthen . 157
Karpathere 316. 311. 21
Kars . 359
Kartalinia 409
Kasahn . 99
Kashin . 371
Kaschad . 371
Kaschemire 377
Kaschna . 440
Kaspiske Hav 350

Laspiſke Porte 370
Lastrup . 27
Latharineburg 100
Latharinoſlav 95
Lattegat . 19
Latzen-Ellenbogen 227. 138, 40
Laufbeuren 145
Laukaſos 406f. 351 418
Laveri . 385
Kellinghuſen 124
Lenti-Lapmark 75
Lenchreæ . 346
Kendæle . 183
Kent . 177
Kentuker Fl. 466, 74, 76
— Ld. . 476
Kerman . 371
Kew . 178
Kiachta . 100
Kiangſi . 400
Kiang-Van 400
Kiel . 125
Kjerman . 371
Kjertemynde 31
Kjew . 96. 95
Kjsbenhavn 26
Kjsge . 27
Kjsien . 41. 50
Kjsng . 28
Kjurdiſtan 359
Kla. Kilda 184
Kilia . 338
Kilikia . 419
Kilkenni . 192
Killarni . 193
Kilonia . 128
Kimoli . 336
Kingela . 446
Kingitao . 403
Kingston . 484
Kinſæle . 193
Kirgiſere 411, 100
Kirin Ld. . 417
Kirin Ula Chotong . 417
Kirkeſtat . 263
Kiſtna . 375
St. Kitts . 490
Klagenfurth 153
Klokkerhuk . 54
Knuthenborg 33
Kobber-Oer 101
Kobi . 414
Køln . 225
Konigsberg 108
Konigſtein 124
Kothen . 123
Koi . 369
Kolding . 37
Kolerun 385. 381
Kolyma . 97
Kolyvan . 100
Kom . 396
Komorin . 384
Kong-Elf . 69
Kongeſteen . 44
Konghell . 69
Kongſteen . 444
Kongsberg . 44
Kongsholm . 72
Kongsvinger 45
Konja . 336
Konungahæll 82. 69
Kopais 344
Kopaſch . 408
Khoraſahn 371
Korea . 402
— Bugt 350. 399
Korinthos . 346
Korsør . 28
Koſakerland 96
Koſchok . 415
Koſtroma . 93
Kotatis . 408
Krabben-Eiland 489
Krabla . 51
Kragerøe . 45
Krain . 153
Krakow . 314
Krasnojarſk 100
Krementſchuk 95
Kremnitz . 319
Krempe . 129
Kret . 336
Kriti . 336
Kronborg . 27
Kronſlot . 92
Kronſtadt i Ingermanland 92
— i Siebenbürgen . 323
Kuban 407. 97
Kuſiſke Oer 101
Kumæ . 280
Kuntſchen 400
Kuopio . 78
Kur . 406
Kurdeſtan 359
Kuriſke Oer 405. 101
Kuriſke Hav 106
Kurkreds . 123
Kurland . 96
Kurmark . 121
Kuroe . 415
Kur-Rhinſke Kreds 137 f.
Kurſk . 94
Kuſchiſtan 371
Küſtrin . 122

Kutahja . 356
Kuttak . 380
Kvikne . 45
Kvænland . 83
Kyrialand . 8

L.

Laaland . 32
Labacum . 153
Labrador . 460
Labronis Portus . 262
Lacha . 333
Laconia . 345
Ladoga 103. 85. 20
Ladrones . 510
Læsøe . 84. 35
— Jernv. . 45
Lagenia . 191
Lago Maggjore 248
Lagos . 309
Lahassa . 398
Lahn 138. 113
Laholm . 71
Lahor . 378
Laibach . 153
Lakedæmon 345
Lake-div . 389
Lake Superior 462, 66
Lakonia . 345
Laksa . 364
Lancaster . 181
— New . 472
Landsberg 122
Lands-End 172
Landshut . 151
Landskrona . 70
Langanæs . 52
Langeland . 32
Langensalza 123
Langesund . 45
Langfjeld . 41
Langvedoc 208
— Canal 216
Laos . 388
Lapland 74. 94
Lapmarken 74. 50
Lar . 371
Laraſch . 432
Lariſſa 343. 333
Laristan . 371
Larius Lacus 248
Larneca . 358
Larus . 240
Laſſa . 398
Latinerland 276 f.
Latium . 276 ff.
Lauenborg 132
Laufen . 241
Laugur . 58
Laurents-Fl. 457, 66
Laurvig . 44
Laus Pompeja 254
Lauſanne . 240
Lauſitz . 159
Lauſodunum 240
Lauſone . 240
Lautern . 227
Lave Oer 515
Lavinium 277
Laxenburg . 152
Leatong . 417
Lecce . 269
Lech 142, 63. 113
Lechæon . 346
Leeds . 182
Leeward-Islands 490, 92
Lehn . 32
Leicester . 180
Leiden . 166
Leine . 127
Leinſter . 191
Leipzig . 124
Leiraagaarde 52
Leire . 84
Leiria . 308
Leith . 186
Leman . 239
Lemanus Lacus 234
Lemberg . 313
Lemno . 335
Lennos . 347
Lemvig . 37
Lena . 97
Lentia . 153
Lentini . 281
Lentſchiza 110
Lenzburg . 239
Leodicum 224
Leon . 292
Leona . 211
Leontion . 281
Leopolis . 313
Leovardia 169
Lepante . 333
Lepontinæ Alpes 245
Leptis 452, 53
Lerins . 217
Lesbos

Lesbos . 419
Leschkomsk . 408
Lesgistan . 408
Lethraborg 84. 27
St. Leucio 268
Leuk . 244
Levante . 355
Levek . 388
Leverpool . 182
Levkadia . 347
Leuwarden 169
Leuwen . 221
Lexington . 476
Libanon . 354
Libanus . 419
Libau . 96
LiberalitasJulia 308
Liburni Portus 262
Liburnia . 324
Libya . 452. 54
Lichtenau . 55
Lichtenfels . 55
Lichus; Licus 142, 63
Liege . 224
Liger, Ligeris 231. 198
Liguria . 275 f.
LigusticumMare 257. 275 f.
Likejo . 405
Lille . 212
Lima . 497
Limbourg . 228
Limfjord 33 f. 23
Limmerik . 193
Limoges . 215
Limonum 215
Lincoln . 180
Lindenborg . 36
Lindesnæs . 41
Linkøping . 66
Linth . 240
Linz . 153
Lion . 211
Ljongakoping 66
Lipari . 271
Lippe 135. 160
Lipsia . 124
Lirinæ . 217
Liris . 277
Lis . 222
Lisboa . 305
Lissabon . 305
Litauen 108. 96
Liternum 278
Litwan 108. 96
Lituania 108
Livadia 333
Liverpool 182
Livland 95
Livonia 95
Livorno 262
Lixos . 432
Loando 446
Loango 446
Locarus 240
Lochs . 184
Locri Epizephyrii 280
Lodi . 254
Lodomeria 311
Løgstør . 35
Løvebjerg . 450
Loeven . 221
Løvenborg . 29
Løvensland 508
Lofoten . 49
Loire 231. 198. 203 211, 15. 21
Loiret . 211
Lokris 344. 280
Lolland . 32
Lombardie 231 f.
Londinum 196. 176
— Gothorum 70
London . 176
— Derri 192
Long Island 471
Longobardia 275. 253
Longo-Saliſſa 123
Lorents-Fl. 457, 66
Loretto . 264
— Novo . 481
Lorraine . 208
Lotharingia 232
Lothian . 186
Lothringen 208
Lougen . 42
Louis . 442
Loviſa . 78
Louisbourg 461
Louiſiade . 509
Louiſiane . 479
Louisville . 474
Louvain . 221
Lovanium 221
Lowland . 184
Low Islands 515
Lozere . 199
Lubbana . 153
Lübben . 159
Lubbena . 159
Lubeca . 133 f.
Lübek . 133 f.
Lublin . 314
Luca . 265
Lucaja . 493
Lucania 278 f.
Lucaria . 279
Lucca . 265
Luccheſe . 265
Lucentum 296

Luceoria . 96
Luceria Apuliæ 279
— Helvetiæ 240
Lucern . . 240
Lucerna . 240
St. Lucie . 491
Lucilinburgum 223
Ludvigsburg 142
Ludvigslust 133
Lugano . 240
Lugarus . 240
Lugdunum 23 . 211
— Batavorum 166
Luik . 224
Lukian 396. 386
Luknov . 383
Luleaa . 74 f.
Lunæ Portus 257
Lunæburgum 131
Lund . 70
Lüneborg . 131
Lüneville . 208
Lupia 160. 135
Lupiæ . 269
Lusitania . 310
Luson . 395
Luterea . 227
Lutetia 231. 210
Lütjenborg 129
Lütich . 22
Lützelburg 2
Lützen . 12
Luxemburg 2
Luxor . 42
Lyk . 2
Luzk . 9
Lycia . 41
Lyderhorn . 4
Lydia . 418
Lykia . 419
Lykkens Kobberv. 4
Lyneborg . 131
Lyon . 211
Lys . 22

M.

Maanefjelde 422
Maas 231. 228. 163. 204
Maastricht 228
Macapa . 500
Macassar . 393
Macedonia 342. 332
Mac-Kenzie 463
Madagaskar 451
Madeira . 435
Madekassar 451
Madras . 313
Madrid . 290
Madura . 383
Mafra . 307
Magelhaens Lb. 502
— Stræde 503
Magdeborg 130
Magindanao 39
Magnesia . 343
Magonis Portus . 297
Maharattere 378
Mahon . 297
Majence . 226
Majendal 240
Majenne . 207
Maimatschin 416
Main 37 f. 113
Maine in America 470
Mainz . 226
Majorca . 297
Le Maire's Stræde . 503
Makao . 401
Makapa . 500
Makaria . 93
Makassar . 393
Makdonja 342. 332
Makian . 394
Malabar . 384
Malacca . 388 f.
Malaga . 295
Malago . 394
Malajere . 388
Malea . 345
Male-Diver 389
Malhavhvirvel 49
Malinæ 221
Malines 221
Mallicolo 514
Mallorca 297
Malms . 69
Malo . 214
Malouines 504
Malta . 271
Mamertum 279
Man . 193
la Mancha 290
la Manche 194. 199. 172. 19. 2 4
Mancheſter 183
Mandal 47
Mandals-Elv 47
Manfredonia 269
Mangalor 381
Manheim 138

Manila 395
Manilske Øer 393 f.
Mannahem 82
Mans . 37
Mansfeld 126
Mantinea 345
Mantova 254
Mantschuland 417
Mantua 276. 254
— Carpetanorum 290
Manzanares 290
Mar de Cortez 480
— di Marmora 85. 19. 349. 334, 57.
— Vermejo 480
Maracanda 421
Maranhon 499 f. 457
Maranhano 500
Marattere 38
Marava 383
Maravi 423
Marburg 139
March 315. 157
Mardin 360
Mardus 420
Mare Adriaticum 258 f. 19
— Ægæum 357. 334 f. 19
— Æthiopicum 423
— Aqvitanicum 231. 198. 19
— Arabicum 363. 350. 423. 372
— Atlanticum 423, 30, 38. 198. 304. 19
Mare Balticum 79. 106. 19
— Britannicum 172. 19
— Cantabricum 196. 177. 19
— Caspium 368 406. 99. 350
— Clyæum 326
— Germanicum 113
— Glaciale 41. 85. 52
— Hadriaticum 248. 258 f.
— Hyrcanum 418. 350
— Icarium 357
— Inferum 248
— Jonium 340, 32
— Ligusticum 248, 57
— Mediterraneum 423. 19
— Superum 248
— Tuscum 248
— Tyrrhenum 248
— Vasconum 285, 99. 19
Maremme di Siena 261
Marengo 253
Mareotis Palus 453
Margarita 492
Mærgentheim 147
St. Mæri fl. 475
Sta. Maria 309
Mariaba 419
Mariager 36
— Fjord 36
Marianes 510
Marie galante 491
Marieboe 32
Marienburg 109
Marienlyst 27
Marienwerder 109
Mariette 477
Mærilænd 473
St. Marino 265
Marisus 316
Mariza 326 f.
Mark Brandenburg 121 f.
Marlborough 392
Marmora-Søe 85. 334, 49, 57
Marne 218
Marokos 430
Marosch 316
Marpurg i Hessen 139
— i Svaben 143
Marqvesas 515
Mærsburg 143
Mærseburg 124
Marseille 217
Marsklande 38. 127
Marstrand 69
St. Martha 495
Martha's Vineyard 470
St. Martin 489
Martinach 244
Martinique 491
Martisburgum 124
Mas-al-Qvivir 430
Masanderan 370
Mascarenhas 451
Maskat 366
Masr . 427
Massa . 254
Massatschuset 470

Masserano 261
Massilia 231. 217
Massuah 438
Masulipatam 383
Matapan 33
Mataram 392
Mato grosso 500
Sta Maura 340
St. Maurice 452
Mazaca 41
Malaren 53. 21
Mæotis Palus 85. 97. 20
Mære fylke 81
Maren 157
Meaco 404
Mecca 365
Mecheln 221
Mechlinia 221
Medalpad 83
Medelpad 73
Medevi 66
Media 420
Medina 365
Mediobürgum 165
Mediolanum 276
Mediterraneum 423. 19
Megalopolis 345
Megapolis 133
Megara 333
Megaris 344
Meiland 254, 51
Meißen 123 f.
Meisure 380
Mekka 365
Meklenborg 133
Mekran 372
Meldals Kobberv. 49
Meldorf 129
Melibocus 160, 140
Melinda 447
Mella 235
Mellingen 238
Melos 336
Memel Fl. 106
— St. 109
Memmingen 145
Memphis 453
Menam-Kom 386, 96
Mendris 240
Mercia 179
Mergentheim 147
Mergui-Der 389
Meroe 454
Merseburg 124
Mersej 173
Mesopotamia 359. 419
Mesr 457
Messana 271
Messenia 345
Messina 271
— Faro di 270
Methone 346
Metis 219
Mets 219
Meürs 224
Meürthe 219
Mexiko 481
— Nueva 480
Mezieres 206
Miako 404
Miami 466
Middelburg 165
— Eiland 514
Middelfart 31
Middelhav 423. 19
San Miguel 309
Miknez 431 f.
Milano 254, 51
Miletos 419
Milo 336
Minas geraes 508
Mincio 254
Minden 136
Mingrelia 408
Minho 286. 300
Minius 286. 300
Minorca 297
Minsk 96
Minturnæ 277
Mjors 42
Mjosen 42. 21
Misena 124
Mistra 334
Misnia 123
Missisippi 457, 66, 76
Mitau 96
Mitschigan 462, 66
Mittel-Mark 121
Mitylene 419. 357
Modena 255
Modir 394
Modum 45
Mogador 432
Moguntia 225 f.
Moguntiacum 231
Mohilev 96
Mokha 366
Moldau Fl. 156
— Ld. 39
Molde 49
Molossus 343
Molukkere 394
Mombassa 447
Mona 29
Monabia 193
Monaco 230
Monasterium 136
Monchique, 305
Mondovi 252
Monsia 447
Mongo-

Mongolie 414 ff.
Monken . 51
Monmouth-Shire . 180
Monomotapa 448
Monongahala 466
Mons . 223
Mons Peliacus 216
— Pessulanus 216
— Regalis 252
Montbeillard 225
— blanc . 229
— d'Or . 199
Monte Negro 332
— Video 498
Montensis Duc. 137
Montes Hanoniæ . 223
Montferrat 251
Montpellier 216
Montreal 463
Montserrat 490
Mont-Tonnerre 225 f. 228
Morau . 315
Morava . 315
Moravia . 157
Morbihan 214
Morea . 333
Morena . 287
St. Morice 451
Mors . 35
Mosa 231. 163
Mosel . 137
Mosella . 231
Moselle 231. 219
Moscha . 366
Moskoe . 49
— Strøm . 49
Moskova . 91
Moskva . 91
Moss . 44
Mostad-Marken 49
Mosul . 359
Motala . 58
Mounster . 192
Mourgues 230
Msen . 29
Mollenberg 48
Mompelgard 225
Moenus 145. 113. 141
Mors . 224
Mjørs Søen 42. 21
Morsburg 143
Mosia 342. 418
Msta . 86
Muckadel . 32
Mulda 156. 113
Mulde 119. 122
Mulgræves Ber 512
Mülhausen i Sundgau 229
— i Thyringen 135
Multahn . 378
Mümpelgard 228
München . 150
Munda . 301
Munkholm 49
Münster . 136
Münster-Thal 227
Mur . 152
Murano . 259
Murcia . 295 f.
Mursa . 319
Mursched-Abad 382
Mursuk . 424
Murviedeo 297
Musqvito-Kyst 482
Mussart . 396
Mustag 351. 375. 413
Mutina 276. 255
Muzzove . 333
Mykenæ . 346
Mysia 418. 342
Mysore . 380

N.

Nabe, Nabus 147, 49. 113
Nagpur . 380
Naissos . 342
Nakskov 32
Namür 223
Nancejum, Nanci . 219
Nancoveri 390
Nanaasaki 404
Nanking . 401
Nannetes . 215
Nantes . 215
Nantuket 470
Napoli . 266 f.
— di Romagna 334
Nar 278. 264
Narbo Martius 231. 217
Narbona . 217
Narbonensis Gallia . 231
Narni, Narnia 278. 264
Narowa, Narva 92

Nassau

Nassau 137, 41
— Fort i Providence . 497
Nassovia 137, 41
Natolia . 355
Naumburg 124
Naupactus 345
Nauplia . 334
Navarra . 298
— Nueva 480
Navarre . 216
Navigateurs-Oer 514
Naxia . 335
Nes Jernv. 47
Neapel . 266 f.
Neapolis 278. 267
— Danica . 33
Nebol . 331
Nedrarike . 82
Nedsted . 364
Negho-Oer 101
Negropente 335
Neira . 394
Nekar 142. 137. 113
Nemausus 216, 31
NeoburgumFjoniæ . 31
— Helvetiæ 245
Neocomum 245
Neocomi Lacus 245. 234
Neostadium 32
Nepal . 378
Nepean-Sund 464
Nequinum 278. 264
Nerbudda 375
Nerigon . 81
Nerike . 64
Neringia . 82
Nertschinsk 100
Nerus 278. 264
Nes-Aae . 28
— Flod . 184
Neschin . 95
Nestus . 342
Nestved . 28
Netze . 107
— Land 109
Neuburg 151
Neuenburg 245
— See 234, 45
Neufchatel 245
Neumark 122
Neumünster 128
Neus . 474
Neusidler See 316
Neustadt 129
Neuwerk 128
Neva 86. 91
Nevers 211
Newborn 474
Newcastle 473
— upon Tine 182
Newfoundland 461
Newhaven 471
New Jersey 472
Newis 490
Newport 470
New York 471
Nexoe . 30
Niagara 462, 71
Nibe . 35
Nibsaae 37. 39
NicæaBithyniæ 419
— Liguriæ 276. 281. 230
Nicaria 357
Nice . 230
Nicer 141. 137. 113
Nicobar-Oer 390
Nikomedia 355
Nicopia 33
Nicopoli 331
Nicosia 358
Nid-Elv 48
Nidaros 82. 48
Nidrosia 82
Njemen 106, 9
Njevre 207, 11
Niger 423
Nigritia 438
Nil 436, 23, 27 f.
Nimegve 168
Nimes . 216
Nimwegen 168
Ninive 420. 360
Nipon . 404
Nischgorod 94
Nischnej Novgorod 94
Nisibis . 419
Nismes 216
Nissa . 342
Nissevin 419
Nivernois 211
Nizza . 230
Nogat 106
Nola 278. 258
Noli . 258
Nootka Sund 464
Norcopia 66
Nordborg 40
Nordcap 49. 41
Nord-Depart. 212
Nordhausen 135
Nordhqv 51
Nordland 82. 49. 72
Nordsee 49. 19. 41
Nordstrand 40
Norig . 81
Norfolk 177

Norfolk De 508
Norge . 41
Noricum 161
Norikon 161. 153
Norimberga 148
Normandie 206
Normandske Øer 193
Norrkøping 66
Norrland 72
Norske Hav 49. 41. 19
Northæmpton 180
Northmanland 81
Northumberlænd 181
Norveg, Norvegia 81. 41
Norwich 177
Nottinghæm 180
Novaja Semlja 100. 94
Novgorod 92 f.
— Nischnej 94
Novicastrum 245
Noviodunum 211
Noviomagum 168
Nördlingen 144
Norrtelga 63
Nubia 436 f. 453
Pt. Núits-Ld. 508
Nukian 386
Numantia 301
Nutka-Sund 464
Núrnberg 148
Nyborg 31
Nycopia 64
Nyested 32
Ny-Herrnhut 55
Nykjøbing i Falster 33
— paa Morsøe 35
— i Sæland 29
Nyköping 64
Nyland 77
Nye Rusland 94
Nystad 76

O.

Oases 453
Ob . 97
Oberland 241
Oceanus Æthiopicus 452
— Atlanticus 423
— Indicus 423
— Scandinavicus 49. 41. 19
— Septemtr. 51
Ochozk 101
— Hav 350
Ocriculum 278
Ocrinum 172
Oczakow 95
Odalen . 45
Oddersøe . 45
Odense . 31
Odenwald 137
Oder 119. 113. 21
Odessus 342
Odjessa 409
Odischi 409
Odensej 84
Ofen . 318
Oheio 466, 71, 76 f.
Ohivaroa 515
Ojeren . 42
Oise 206, 11
Okka . 86
Okra . . 443
Olbia 281. 103
Olcinium 333
Oldenborg 135 f.
— i Wagrien 129
Oldesloe 129
Oleron 215
Olindi 500
Oliva . 110
Olissippo 305
Olivenza 308
Olmüz 157
Olomucium 157
Olona 254
Olympia 346
Olympos 354. 327
Omahn 364
Onega 85. 21
Onihan 512
Onolsbach 148
Onoldum 148
Ontario 462, 68
Ophir . 391
Oporto 308
Oppeln 158
Opslo 81. 46
— Fiord 42
Opus . 334
Or . 95
Orahn . 430
Oranige 217
Orbe . 239
Orcades 188
Orchomenos 345
Orel . 94

Orenburg 99
Orevs . 347
Orfa . 360
l' Orient 2c. 355. 329
— St. 214
Orinoko 457
Oriſſa 382
Orkuejs 188
Orleans 211. 207
— Nouv. 479
Ormuz 351, 72
Orne . 199
Orospeda 301
Oroſtſchuk 331
Orthunga 28
Oßnabrük 136
Oſt-Angelu 177
Oſtende 222
Oſtfriesland 135
Oſtia 277
Oſtindien 374
Oſt-Saxen 175
O-Taheiti 515
Othinia 31
Othinsej 84
Othmansrige 325 f.
Oxhrys 343
Otricoli 278
Otſchakow 95
Over-Yſſel 168
Ourte . 204
O Waihi 512
Oxford 180
Oxonium 180
Oxus 418. 410

O.

Oenburg 318
Oſjord 52
Oieſtad 69
Oland . 67
Oeni Pons 154
Oenus 149, 13
Orebro . 64
Oregrund 63
Oresund 27. 20
Ohringen 148
Orkedale-Fylke 82
Orken-Oer 188
Oſe . 127
Oſel . 95
Oſt-Bottn 83
Oſterbottn 77
Oſterbaigs 55
Oſterrige 152
Oſter-Riisor 47
Oſterſund 77
Oſterſoe 106. 79. 23 f.
Ota . 327

P.

Paaſke-Oe 515
St. Pablo de Guiana . 500
— de Loanda 446
Padang . 391
Paderborn 136
Padova . 260
Padus 275. 248. 52
Paislei . 182
Palaos . 510
Palatinatus ad Rhenum 148
Paleſtina 419
Palecate 384
Palembang 391 f.
Palencia . 292
Palermo . 271
Paliacate . 384
Palma . 297
— Nova 260
Palmoſa . 357
Palmyra 419. 363
Paludi Pontine 263
Palus Mæotis 85
— Mareotis 453
Pamphylia 419
Pamplona 298
Panama . 495
Panaro . 215
Pandoſia . 279
Pangæos . 332
Pannonia 324. 318. 161
Panormus 271
Pantelaria 272
Pantikapæon 103
Paphlagonia 419
Papia . 254
Papnas . 509
Gran-Para 499 f.
Para-Guai 498 f.
Para-Maribo 501
Parana . 499
Paris . 210

Parisii . 231
Parma 276. 257
Parnassos 327
Paropamisus 420
Paros . 335
Parsagarda 420. 271
Parthenope 266
Parthia . 420
Pas de Calais 199. 213
Pasargadæ 420
Pasewalk 120
Passaro . 270
Passau . 151
Patagonia 520 f.
Patavium 276. 260
Pathmos . 357
Patna . 382
Patowmak 466, 73
Patræ . 346
St. Paulo s. Pablo
St. Pauls De 516
Pausilippo 266 f.
Pavero . 255
Pavia . 254
Pax Augusta 293
Pæjæne . 58
Pæstum . 279
Pæys de Vaud 239
Peberkyst . 443
Pedne . 474
Pegu . 387
Peipus . 85
Peking . 401
Pelosgiotis 343
Pelju . 510
Pelion . 343
Pella . 342
Pellene . 346
Peloponnesos 342, 45
Peloro . 270
Pelworm . 40
Pemba . 436 f.
Pembroke 184
Pene . 120
Penevs 333, 42 f.
Penninæ Alpes 235
Pensa . 99
Pensacola 479
Pensylvania 472
Pentelikos 344
Perekop . 95
Pergamos 419
Perleberg . 122
Permia . 100
Perræbia . 343
Persepolis 420. 371
Persien 367, 69
— Ost- . 371
Persis . 420
— Havbugt 360, 72. 350
Perth . 187
— Amboj 472
Peru . 496, 99
Perugia . 264
Perusia . 277
Pesaro . 277
Pescadores 512
Pescherære 504
Pesth . 319
Pestinum . 319
Petersborg 91
Peter = Wardein 319
Petilia . 279
Petrikov . 110
Petropolis . 91
Petscheli . 400
Petschora . 86
Petschu . 396
Pevketia . 279
Pfalz ved Rhin 138
— Øvre . 151
— Nedre 138
Pfeffers-Bad 242
Pforzheim 143
Pharsalos 343
Phasis 420. 408
Pheræ . 343
Philadelphia 472
Philippi . 342
Philippinske Øer 393. 510
St. Philippo de Benguela 446
Philippopel 331
Phlius . 346
Phœnicia . 419
Phokæa . 429
Phokis . 344
Phrygia . 519
Phthiotis 342
Pjacenza . 257
Picenum 276, 78
Pico d'Adam 389
— de Teneriffa 309
Pictavium 215
Picti . 196
Pjedmont . 251
St. Pjerre de Martinique 491
Piliza . 106
Pillau . 109
Pindus 333. 327
Pinneberg 127, 29
Pjombino 263
Pirna . 124
Pisa . 262

Piſæ . 277
Piſæon i Elis 346
Piſaurum 277
Piſtoſa . 262
Piſtoria 277. 262
Pitcairn . 515
Piteaa . 74 f.
Pithyuſæ . . 297
Placentia 276. 277
— nova . 461
la Plata Fl. 457, 98 f.
— Ld. . 497 f.
Plattenſee 316. 20
Pleſkov . 93
Plön . 129
Plöner See 129
Ploſk . 111
Plymouth 179
Po 275, 52, 48. 21
— Nedre . 256
— Øvre . 254
Podolſk . 96
Poitiers . 215
Poitou 215
Polen . 105
Pologne . 105
Poſonia . 105
Polozk . 96
Pomerania 119 f.
Pomern 119 f.
Pomerellen 109
Pomona . 189
Pompeji 278, 68
Pompejopolis 298
Pontus . 419
— Euxinus 326. 20
Popajan . 495
Porsgrund . 45
Port d'Addi 442
— Egmont 504
Portendik 412
Port Jakſon 507
Port de Paix 484
— Republicain 485
— Rojal . 484
— Roſewaj 462
Portici . 268
Porto . 308
— Bello 495
— Ferrajo 263
— Prajo 345
— Re . 321
— Rico 485 f.
— Santo 309
Portsmouth 178
— New . 469
Portugal 303
Portus Herculis 178
— Magnus 178
— Magonis 297
Poruſſia . 106
Poſen . 110
Poſnan . 110
Poſonium 318
Potoſi . 498
Potsdam . 121
Præſtøe . 28
Präg . 156
Praga . 111
Praja . 445
Pregel . 106
Prenzlov . 122
Presburg 318
Preez . 129
Preußen . 106
— Øſt- . 108
— — Nye 111
— Syd- . 110
— Veſt- . 109
Prigniz . 123
Prinſens-Eilande . 54
— Øe . 444
— Steen 444
Prophthaſia 420
Propontis 316. 19
Providence Øe 493
— Stad 470
Pruſa . 355
Pruth . 311
Pſiloriti . 336
Pſkov . 93
Pſophis . 345
Ptolemais 363
Puertobelo 495
Pûi de Dome
Pultava . 95
Punah . 379
Punditſſerri 375
Pura . 410
Purpurſøe 480
Putala . 398
Pydna . 342
Pylos . 346
Pyrenæerne 199. 21. 216
Pyrmont 137, 41

Q.

Quadra . 464
Quangſi . 400
Quantong 400
Quebek . 462
Quedlinburg 126
Quelûs . 304
Quito . 496

R.

Rab Fl. 316
— Stad 328
Rabat 432
Ragas 420
Raguſa 339 f.
Raleigh 474
Rama 419. 362
Rama-Fylke 82
Ramlsſa 70
Rand 42
Randers 36
Ranguhn 387
Ranzov 127, 29
Rapperſchweil 240
Rasbutere 3[illegible]0
Raſtadt 143
Ratibor 158
Ratisbona 151
Ratzeburg 133
Rauma 42
Raumarike 81
Raumo 76
Raumsdælefylke 81
Raumudal 82
Ravenna 276, 56
Rawitſch 110
Ravser 79
Ræſan 94
Ræſcht 370
Rætia 161
Ræticæ Alpes 245
Rævese 235, 45. 465
Re Ile 215
— Porto 321
Redniz 146
Redondo 490
Redones 214
Regensburg 151
Reggio di Croſtolo 855
Reggio di Napoli 269
Regino 151
Regiomontum 108
Reika-Næs 52
Reikjevik 52
Reims 218
Remi 218
Rendsborg 128
Rennes 214
Reno 256
Reunion 451
Reuß Fl. 234
— Ld. 158
Reußen ſ. Rusland
Reutlingen 144
Jydſke Rev 34
Skagens — 34
Reval 95
Revalia 95
Rhætia 245. 161
Rhedones 214
Rhegion 288
Rheims 210
Rhein 137 f. 142. 11. 100
— Wald 137
Rhenus 245. 160. 113
Rhin 245. 60. 142. 113
— Nedre 135, 7 f. 219, 25 ff.
— Øvre 204, 9
— og Moſel-Dep. 226
Rhodanus 231, 34. 98
Rhode-Island 470
Rhodope 327
Rhodis 358
Rhodos 419. 357 f.
Rhone 234. 198. 21
— Munding 216
— og Loire-Dep. 211
Riæſan 94
Ribe 37
Richmond 170
— New 474
Rieſengebirge 146, 58. 113
Jydſke Rif 34
Skagens — 34
Riga 95
Ringerike 81
Ringkiøbing 37
— Fiord 34
Ringſted 28
Rio Colorado 480
— Janeiro 500 f.
— Negro 500
— del Norte 480
Ripa Cimbrica 83. 37.
Rittenbænk 54
Roanoke 473
Roboretum 154
Rochefort 215
Rochelle 215
Rochester 177
Roe Fontes 27
Roer 223. 135
Roermonde 223
Roeskildia 27
Rom, Roma 277, 64

Romagna . 254
Romania . 329
Romania Forbjerg . 386
Rosendal . 48
Rosette . 428
Rosewaj Port 462
Roskilde . 27
Ross . 190
Roßbach . 123
Rossicum Imperium . 85
Rostok . 133
Rostochium 133
Rothenburg 149
Rothomagus 213
Rotterdam 167
— i Makassar 394
Rouen . 213
Roveredo . 154
Rovereit . 154
Rovigno . 260
Rødbye . 33
Røde Hav 363, 50
— Purpursee 480
Rømmelpot 54
Rønne . 30
Røraas . 49
Rørvig . 29
Rubicone . 255
Rubo . 106
Rudkjøbing 32
Rügen . 126
Ruhr . 135
Rum-Jli . 329
Rupellæ . 215
Ruppin . 123
Ruræmunda 223
Rüß . 234
Rußland 85. 90
— Hvide . 96
— Lille . 95
— Nye . 95
— Røde . 313
Rutland . 180
— New . 476
Ryefylke . 81
Ryssel . 212

S.

Saale 127. 119, 25, 30
Saalfeld . 125
Saar . 226 f.
Saarbrük 227
Saba . 489
Sabaudia 229
Sablestan 373
Sabothus 160, 56
Sabrina . 196
Sachalin-Ula 417
Nedre-Sachsen 126
Øvre — . 119
Sachsen-Lauenborg . 132
St. Sagramento
Sagrus . 278
Saguntum 301. 281
Sahara . 434
Saida . 362
Saima . 58
Sais . 453
Saitica . 453
Sala . 65
Salamanca 292 f.
Salamis . 347
Salberg . 65
Salduba . 298
Salerno . 269
Salernum . 278
Salieri . 274
Salisburi 179
Salisburgum 150
Salle . 432
Salmantica 292
Salonichi 332
Salsette . 384
Salt-Dalen 361
Saltholm . 27
St. Salvador de Bahia . 501
— de Congo 446
Salza . 149
Salzburg 149 f.
Samara . 99
Samarja . 419
Samarkand 412
Samarobriva 212
Sambese 448
Sambre . 223
Samnium 276, 78
Samoland . 82
Samos 419. 357
Samothrake 347
Samsej . 84
Sams-Oe . 36
Sana Fl. 141
Sanah . 366
Sandefjord 45
Sandwich-Land 516
— Oe . 514
— Ver . 512
Sanen . 241
Sangarius 418

Sans-Souci 121
Santa Fe 480
Santo Porto 309
Santorin 336
Saone 204, 18
Saratov . 99
Sardegna . 274
Sardes . 274
Sardinia . 279
Sardis . 419
Sarepta . 99
Sarisberia . 179
Sarmatia 161. 102, 11
— i Asia 418
Sarp-Foss . 42
Sarpsborg . 81
Sarre . 226
Sarrepont 227
Sassari . 274
Satabago . 409
Saurlands-Fjelde . 135
Savannah 475
Save . 316, 11
Savoje . 229
Savolax . 78
Savus . 316
Sarkjøbing 33
Sæbye . 35
Sædland . 25
Sælskabs-Øer 514
Scaldis 231, 22. 198
Scanderona 361
Scandia, Scandinavia . 79
Scania, Scanzia 83. 79
Scaphusium 241
Schafhausen 241
Schagga-Folk 449
Schakkenborg 37
Schansi . 400
Schantong 400
Scharra-Mongolie . 416
Schat-el-Arab 354
Scheelenborg 32
Schelde 231. 193. 163
— Depart. 222
Schemniz 319
Schensi . 400
Schirahs . 131
Schirvan . 370
Schlesien 157 f.
Schmalkalden 139
Schneeberg 124
Schønbrunn 152
Schudia . 388
Schuster . 371
Schütt . 318
Schwabach 148
Schwaben 141-45. 155
Schwäbisch Hall 144
— Østreich 155
Schwale . 128
Schwarzawa 157
Schwarzburg 126
Schwarzenberg 148
Schwarzwald 142. 113
Schweinfurt 149
Schweiz 237, 43
Schwerin 133
Schwinge 127
Schythia . 102
— i Asia 418
Sciathus . 347
Scilli . 179
Scio . 357
Sciro . 335
Scodra . 332
Scotia 184, 96
Scutari . 332
Scylla 270
Scyri 103
S. Sebastian de Guipuscoa 299
— de Rio Janeiro 501
Sebastopol 95
Sedinum . 120
Sedschelles . 451
Sedschelmesa 433
Sedschestan . 372
Sedunum . 244
Batavisk Seeland 165
Dansk — . 25
Ny — . 510
Segeberg . 129
Segedin . 319
Segovia . 291
Seikerland . 378
Seine 231. 198. 22
— Dep. 210, 13, 11
Selbo Kobberv. 49
Selinos . 281
Sellassia . 345
Selo . 277
Selskabs-Øer 514
Semlin . 319
Sena Julia . 262
Sendomir . 314
Senegal . 423
Senegambia 440 f.
Sennahr . 437
Senogallia . 265
Sentis . 241

Seqvana . 231
. 198. 21
Sereth 311, 26, 3
Seringapatnam 381
Serio . 255
Servien . 336
Seschelles 451
Seschelmesa 433
Sesia 252
Setlis . 346
Setschuan 400
Setubal . 305
Sevennere 199
Sevilla . 293
Shannon . 190
Sheerness . 178
Sheffield . 182
Shelburne . 462
Shetlands . 189
Shrop . 180
Shuilkill . 472
Sjællandia . 84
Sjælland . 25
Sjalund . 84
Sjø-Tune . 82
Siam, Tsiam 387
— Havbugt 350
Siambalong 390
Sibirien . 100 f.
Sichem 419
Sicilia 279. 270
Sicilierne 266
Sidnei-Cove 507 f.
Sidon 362. 419
Siebenbürgen 321
Siena . 462
— Maremme di 261
Sierra de Estrella 305
— Leona 422
— Monchique 305
Sierrà Morena 286, 93 f.
Sigtune 82. 63
Sikelis 279
Sikyonia 346
Silesia 157 f.
Silarus 277
Silures 179
Silyrum Venta 180
Simbirsk 99
Simmern 227
Sind, Sindhu 375, 77
Sindhi 377
Singalesere 389
Singidunum 342
Sinigaglia 265
Sinop, Sinope 419. 356
Sinseli 370
Sinus Botnicus 58. 19
— Codanus 79. 19
— Corinthiacus 346
— Finnicus 58. 19
— Plinthinetes 453
— Saronicus 346
Sion . 244
Sipontum 279
Siragosa 271
Sirampur . 386
Sirmium 319
Sitten . 219
Sivah . 434
Skaane . 69
Skagen 34
Skagens Rev 34
Skagerak 19
Skalholt 52
Skanderborg 26
Skanderona 361
Skandia 79
Skandinavia 79
Skanej . 83
Skaptafjeld 52
Skara . 68
Skardiske Bjerge 332
Skaurum 82, 68
Skeen . 45
Skiathos 347
Skjælpadde-Øer 513
Skjælskiør 28
Skodborg-Aae 34. 23
Skodra . 355
Skondia 79
Skotland 184-87
— Mellem- og Nord- 187
— Nye- 461
— Syd- 186
Skov-Depart. 223
Skylla . 270
Skyllæon 346
Skyrere 103
Skythia 102. 418
Slagelse 28
Slangerup 29
Slave-Flod 463
— Kyst 444
— Søe 463
Slavonia 319
Slej . 39
Slesien 157 f.
Slesvig 39
Slie . 39
Slobodska-Ukraine 94

Slonim 96
Smaaland 82. 66
Smolensk 93
Smyrna 419. 356
Snakem 438
Sneefjelds Næs 52
Snoghøj 31
Societi-Islænds 514
Sofala 448
Sogd . 410
Sogdiana 418, 20f. 12
Sogn .. 45
Sognedal 45
Sognefjord 42
Soledad 504
Soleûre 242
Soll-Ejar 81
Soll-Øer 91
Solling 127
Solodurum 242
Solothurn 242
Sombrero 390
Somme 199. 213
Sommers-Øer 493
Sommerset 178
Sondomirz 3 4
Soongar 4 5
Sophia 331
Sora . 29
Sorat . 379
Sorbiodurum 179
Sorgenfri 29
Soria . 361
— de Castilla 291
Sørlingves 179
Sorøe . 29
Sorte-Flod 423
— Forbjerg 445
— Hav 326
— Skov 142
Sotto-Vento-Øer 492
Souabe 141
New South-Wales 507
Southwark 178
Søderhamn 73
Søderkøping 66
Södermanland 63
Øe-Alperne 230
Sønderborg 40
Søndmør 47
Spaa . 224
Spadacrene 224
Spalatro 321
Spandow 121
Spanien 285
— Ny- 481
Spænishtown 489
Spanske Hav 285. 19
Sparta 345
Spartaria 296
Speier 228. 141
Spidsbergen 55. 52
Spira . 228
Spithead 178
Spoletium 278
Spoleto 278
Svonheim 227
Sporades 335
Spree . 121
Stabia . 268
Stabiæ 278, 68
Stablo . 224
Stachir 441
Stade . 132
Staffa . 188
Stafford 180
Stagira 342
Stagnana 268
Stalimene 339
Stanchio 357
Stanz . 243
Stapelholm 39
Staraja Ladoga 103
Stargard i Vagria 129
— i Pomern 120
Statenhuk 52
Statenland 503
Stato della Chiesa 263
— degli Presidii 263
Stavanger 46
— Fjord 42
Stavelot 224
Stavern 44
Stavningfjord 34
Stavropol 99
Stege . 30
Stegestrand 31
Steiermark 153
Steiger Wald 145
Stekeniz 127
Stendal 122
Stettin 120
Stiria . 153
Stokholm 62
Stollberg 126
Stolpe . 121
Storbritannien 172
Storfjorden 42
Stormarn 127, 29
Stør . 127
Stoucard 142
Strædet (ved Gibraltar) 423. 294. 20
— ved Calais 213. 20

Strædet ved Ceilan 389. 350
— ved Constantinopel 35 , 26
— ved Dardanellerne 326, 34
— ved Kaffa 95. 20
— ved Malakka 389. 350
— Sunda 391. 350
— ved Sicilien 270. 20
Strænanæs 64
Stralsund 120
Strasbourg 219, 141
Stratos 345
Streliz 133
— Ny 133
Strigau 159
Stromboli 271
Strømse 50 f.
Strømsse 44
Strømstad 69
Strymon 342
Stubbekjøbing 33
Stul-Weissenburg 318
Stutgard 142
Suchona 85
Sudahn 423
Suderge 50
Sudeti 160, 156
Sudurmanaland 82
Suez 427
Suffolk 177
Sukkertop 54
Sulu-Oer 393
Sulzbach 151
Sumatra 391
Sumbor 313
Summers-Islænds 493
Pontinske Sumpe 263
Sieneſiske — 261
Sund (ved Helsingør) 27. 20
Sunda 391. 350
— Oer 391
— ved Sicilien 270. 20
Sundbse 51
Sundewit 38
Sundsvall 73
Sunium 344
Süntel 127
Suomen, Suomi 75
Superior Læke 462, 66 f.
Sur Flod 190
— Stad 362
Surat 379
Suriname 501
Surrej 178
Surrentum 278
Susa 420. 371
Susiana 420
Susqvehanna 466
Sussex 178
Suttuluz 375
Svaben 141-45. 155
Svale 128
Svaneti 409
Svanike 30
Svearike 57. 62
Svecia 57
Svelvig 45
Svendborg 32
Sverige 57. 62
Sverin 133
Svevia 141-45. 155
Svineſund 57
Svinge 127
Sviſſe 233
Sybaris 280
Syderse 51
Syderſse 164
Sygnafylke 82. 45
Sylt 40
Sylva Ducis 169
Syr 410 f. 350
Syrakuſæ 280, 71
Syria 361
— Havbugt 423
Syrmion 319
Syrtes 453

T.

Taasinge 32
Tabago 492
Tabor 415
Tadmor 369
Tænarium 333, 45
Tafelbaj 450, 23
— Bjerg 450
Tafilet 433
Tagus 300, 3. 286
Tajo 286, 21
Taj 184
Tail 375
Taiti 515
Tamahn 95

Taina-

Tamaræ Oſtium 179
Tamaſis, Tameſis 196, 73
Tambov 94
Tanais 103. 86. 21
Tand- elk. Elfenbeens-Kyſt 443
Tangjer 432
Tanjore, Tanſſour 383
Tauna . 514
Taormina 271
Taprobane 419
Taptee . 375
Tarablos 361
Taraboſan 356
Tarach 192
Taranton 280. 269
Tarentum 280, 69
Tarku . 408
Tarraco, Tarragona 301
Tarraconenſis Hiſp. 301
Tarſos . 419
Tarviſium 260
Taſchkent . 411
Taſſis-Udon 397
Tatarie, Mongolie 409
— Lille . 95
Tatta . 377
Tauber 149
Taumago 513
Tauria . 95
Tauris 369
Tauros 351, 54
— paa Sicilien 271
Tavaſtland 77
Taygetos 345
Teſtis . 409
Tegea . 345
Tehueltere 503
Tejne . 173
Tejo . 303, 7
Telo Martius 217
Temesvar 319
Tenedo 357
Teneriffa 436
Tennæſſee 476 f.
Tenos . 335
Terceira Oer 309
Tergeſte 276. 153
Tergeſtum 153
Terkiri 396
Ternate 394
Terracina 277
Terraſirma 495
— ſ. og Tjerra
Terre Neûve 461
Teſchen 158
Teſſin 248. 234
Tevere 248, 63 f.
Thœmes . 173, 76
Thapſakos 419
Thaſos 347
Thebæ i Ægypten 453
— i Bœotien 344
Thebais 453
Thebes 344
Theis 316, 19
Thelemark 81
Themiſe 173
Theodoſia 103. 95
Thera . 336
Thermopylæ 344
Thermos 345
Theſprotia 343
Theſſalia 343, 33
Theſſaliotis 343
Theſſalonika 342, 32
Thiano 261
Thibet 396
Thiſted . 35
St. Thomæ ved Guinea 444
St. Thomas i Veſtind. 488 f.
Thorn . 110
Thorshavn 59
Thotn . 81
Thrakia 341
Thrakiſke Halvøe 334
— Sund 336
Thule . 79
Thun . 241
Thuner Søe 234
Thurgau 242
Thurii . 280
Thüringen 125, 23
— Wald 145. 119
Tjerra del Eſpiritо Santo 513 f.
— del Fuego 503 f.
— dos Fumos 448
— firma 495
Tiber 248, 63 f.
Tiberis 263 f.
Tibet . 396
Tibiſcus 319, 16
Tibur . 277
Ticinum 276, 54
Ticinus 234, ff.
Tidor 394
Tifernus 277
Tiger, Tigris 350, 54
Tigurinus Pagus 246

Tilſit . 109
Timor 394
Tine . 335
Tinevelli 383
Tinqis 432
Tingitana 413
Tinian 510
Tipra . 382
Tirol, Tirolis 154
Tiſſulumbu 398
Tlaſkala 481
Tobol . 97
Tobolſk 100
Tocantino 499
Togata Gallia 275
Tokaj . 319
Tokat . 356
Toledo 190
Toletum 290
Toloſa 231, 16
Tombuktu 440
Tomi . 342
Tomſk . 100
Tonauvah 444
Tongatabu 514
Tongvin 388
Torino . 252
Torneaa 74 f.
Toro . 292
Tortola 489
Torunium 110
Toſcana 261
Toulon 217
Toulouſe 216
Tours 211
Tovipunammu 510
Tonder 39
Tonningen 39
Tonsberg 81
Topliz 157
Trablos 419
Trajani Porta 331
Trajectum ad Moſam 228
— ad Rhenum 168
— ad Viadrum 122
Trajectus Silurum 180
— Svevorum 149
Tranekjer . 32
Traner See 152
Tranganambari 385
Trankebar 389
Transſylvania 321
Trapani 271
Traſimenus Lacus 277
Travankore 384
Trave 127
Travemünde 134
Travendal 129
Traz-os-Montes 308
Trent 173
Trento 154
Trenton 472
Treveri 226
Treves 226
Trevigio, Treviſo 260
Tricaſſes 218
Tridentum 161, 54
Trident, Trient 154
Trier . 226
Trieſt 153
Trinakria 280
Trinidad 492
Tripoli di Barbaria 429
— di Soria 419. 361
Tripolis Africæ 429
Tripolis Syriæ 419
Tritſchinapalli 383
Troja . 419
Trojes . 218
Trois-Rivieres 462
Trolleborg 32
Trollhætta 57
Tromsöe 49
Trondalaufen 48
Trondelaugen 82. 48
Trondhjem 48
— Fjord 42
Troppau 158
Troſa . 64
Trurillo 482
Tſchaktas 468
Tſchekiang 400
Tſcheremiſſere 99
Tſcherkaſk 96
Tſcherkaſſere 407
Tſcherliz 239
Tſchernigow 95
Tſcherroki Fl. 466
— Volk 468
Tſcheſapeak Baj 473
Tſchippivæere 468
Tſchuktſchere 101
Tſchukſchoi Noß 97
Tſchuwaſchere 99
Tſiam . 387
Tſitſikar 417
Tubinga, Tübingen 142
Tucuman 497 f.
Tugenus Pagus 246
Tugium 243
Tukopio 513
Tula . 93
Tumbuktov 440

Tundern 39
Tunguska Fl. 100
— Folk 416. 98
— Hav 350
Tunis 429
Tunkin 388
— Bugt 350
Turdetanere 301
Turicum 244
Turin 392
Turkestan 411
Turkmanere 411
Turones 211
Tuscia 276, 61
Tusculum 277
Tuscum Mare 248
Tuskere 276
Tweed 184
Twer 93
Twerza 86. 97
Tychopolis 12,
Tydskland 112
Tydske Hav 112. 19
Tylos 419. 365
Tyne (Tejne) 173
Tyras 326, 11
Tyrefjord 42
Tyrkie, Othmanie 324
— i Africa 425
— i Asia 353
Tyrrhenia 276
Tyrrhenum Mare 248
Tyrus 419. 362
Tyve-Bugt 508
— Øer 510

U.

St. Ubes 305
Uddewalla 69
Udepur 380
Udine 260
Ugein 379
Uitrecht 168
Ukermark 122
Ukraine 96. 04
Sachalin-Ula 417
Ulaburgum 77
Uleaa 58
Uleaaborg 77
Ulefos 45
Uliarus 215
Ulidia 192
Ulimaroa 507
Ulm, Ulma 144
Uloa 77
Ulrikken 47
Ulster 192
Ultonia 192
Ulussn Mudahn 417
Ulvesund 30
Ulysipo 305
Umanak 54
Umbria 278, 76
Umeaa 74 f.
Ungaria 314 f.
Ungern 314 f.
Unterwalden 242
Upernavik 54
Upland 62
Upsala 63
Ural-Fjelde 351
— Flod 350. 97
Urbigenus 246
Uri 242
Ursa 234
Usbekere 412
Utica 430
Utina 133
Utrecht 168

V.

Vacca 453
Vaccæi 301
Vadstena 66
Vagus 315
Vahalis 103
Val Demone 270
Valdivia 497
Val Maggio 240
— di Mazzara 270
— di Noto 270
— Paraiso 497
Valachie 338
Valencia 295
Valenciennes 212
Valetta 273
Vailadolid 292
Vaillangin 245

Vallis Oletum 292
— Tellina 256
Vallse i Norge 45
— i Sæland 27
Van Sse 354
— Stad 359
Vancouvers Ø. 464
Vangiones 228
Vannes 224
Var . 217
Varberg 71
Vardar 332, 26
Varde . 37
Vardse 49
Vardshuus 49
Varna . 331
Varo, Varus 217
Varschova 111
Variſci 161
Varſovia 111
Vaſcones 299, 85
Vaſa . 77
Vaucluſe 220
Vaurs . 81
Værimannaland 82
Værmeland 68. 89
Vechte 163
Vedelsborg 32
Veile . 37
St. Veit am Pflaum 321
Veldenz 227
Veldidena 161
Velitræ 277
Velletri 277
Veltlin 256
Vemmetoft 27
Venedig . 258 f.
Veneren 58. 21.
Venersborg . 68.
Venezia, Venetia, Veniſe 258 f.
Venezuela 495 f.
Venſkabs-Ø. 514
Venta Silurum 180
Venuſia . 279
Vera Cruz 481
Verbanus Lacus 248
Vercelli . 252
Vercellæ . 252
Verden . 231
Verdün . 231
Mar Vermejo 480
Vermont 475 f.
Verodunum 231
Verona 276. 60
Verſailles . 211
Verviers . 224
Veſer 127. 31. 34 f. 113
Veſontio 231. 17
Veſtbottn . 83
Veſteraas . 64
Veſterbottn . 73
Veſter-Göthaland 67
Veſterhav 33. 37. 19
Veſtermanhavn 51
Veſtervik . 67
Veſtfalen 137 f. 135
Veſtfjord . 42
Veſtgöthaland 82
Veſthælſingaland 82
Veſtindien . 483
Veſtlige Hav 19
Veſtmanland 64
Veſtmanna-Ejar 52
Veſtmannaland 82
Veſtmanse . 52
Veſtra-Aros 27
Veſuvio, Veſuvius 277. 49
Vetteren 58. 21
Veris . 67
Viadrus 157. 60. 114. 22
Viborg i Jydland 35
i Karelen 92
Vicentia, Vicenza 276, 60
Viddin . 331
Vienna Allobrogum 231, 17
Vienna Austriæ 152
Vienne en Autriche . 152
— ſür Rhone 217
Vier Waldſtäter-See . 234
Vigelands Jern. 47
Viken . 83
Vilaine . 214
Villestrup . 36
Vimmerby . 67
Vinaria . 124
St. Vincent, Forb. 305
— de Azores 309
— des Caribes 491
Vindebona, Vindobona 161. 52
Vindelicia 161. 44
Vingulmark 81
Virgin-Gordo 489
Virgin-Iſlands 486-89
Virginia 473 f.
Virginia Danica 29
Visby 67

Vistula 160. 106, 11
Visurgis 127, 31, 34 f. 113
St. Viti . 321
Vitodurum 244
Vlissingen . 166
Vogesus 200. 19. 138
Vogtland 124. 26
Volaterræ 277
Volcano . 271
Volga 86. 97. 99 350. 21
Volhyn . 96
Vologda . 94
Volterra . 277
Vor-Arlberg 154
Vordingborg 28
Vor-Mark . 122
Vormatia Rætica 256
— Vangionum 228
Vormen . 42
Vorms 228. 141
Voss . 81
Vosges 200, 19. 138
Vratislavia . 158
Vulsinii . 277
Vulsinienſis Lacus . 277
Vulturnus . 277

W.

Waadtland 239
Waag . 315
Waal . 163
Waasgau 138. 200, 19
Wadtland . 239
Wagerland, Wagrien 127, 29
Wahl . 163
Walgats 350. 94
Waldek . 141
Waldstatt-Einsidlen . 243
Vier Waldstätte 242
— — See 234
Waldstäten . 242
Wallis . 243 f.
— Övre og Nedre . 244
— i Britannien, ſ. Wæles
Wandsbek . 129
Warad . 319
Groß-Wardein 319
Warna . 331
Warnemünde 133
Warſchova, Warſchau . 111
Wartburg . 125
Warthe 119, 13, 7
Warwich . 180
Waſa . 77
Wasgau 138. 200, 19
Waſhington 473
Wæles . 183
— New North- 460
— New South- 507
— Prince's Cap 465
Wærimannaland 82
Wærmeland 80. 68
Wedelsborg . 32
Weichſel 311. 106. 21
— Münde 110
Weimar . 124
Stuhl-Weißenburg . 318
Weißenfels . 123
Werdenberg 240
Wernigerode 126
Werra 138. 113
Weſel . 136
Weſer 127, 31, 34 f.
Weſtern Territori 477
Weſtfalen 137 f. 145
Weſt-Moreland 181
Weſtſex . 178
Wezlar, Wezlaria 141
Whitehæven 183
Wjætka . 99
Wielitſchka 313
Wiborg i Karelen 96
Wien . 152
Wiesbaden 141
Wight . 178
Wilhelms-Her 514
— Sund . 465
Prince Williams-Iſlands 514
— — Sound 465
Williamsburg 474

Wilmington 474
Wilna . 96
Wilster, Wilstria 128
Wilten . 161
Wilts, Wiltshire 178
Windsor . 176
— New . 176
Windward-Islands . 486
Winnipeg . 463
Winterthur 244
Wirtemberg 142
Wisbaden . 141
Wismar, Wismaria . 133
Witebsk . 96
Witteberga 123
Wittenberg 123
de Witts-Land 508
Wladimir, Lodomeria . 313
— i Ruslaud 93
Wolchow . 86
Wolfenbüttel 132
Wolga 350. 86. 97. 99. 21
Wolgast . 120
Wologda . 94
Wolotschok-Canal 86
Wolynsk . 96
Woodstock . 180
Woolwich . 178
Worcester . 180
Worms i Bünden . 256
— ved Rhinen 228. 141
Woronesch . 94
Woschnesensk 95
Würzburg . 147

X.

Xikoko . 404
Ximo . 404

Y.

't Y (Ei) 164, 66
Yarmouth . 177
York . 182
York New 471
Yssel (Eissel) 163
Over-Yssel 168
Ystad . 69

Z.

Zaardam . 166
Zagrab . 321
Zairo . 445, 23
Zakynthos 347, 40
Zambese . 423
Zamora . 292
Zamorin 381
Zanghebar . 447
Zankle . 281, 71
Zansjebar . 447
Zante . 341
Zara St. 322
Zarah, Orken 434
Zaragosa . 298
Zariaspa . 421
Zeeland . 165
— Nye . 510
Zeiz . 124
Zelle . 131
Zengh . 321
Zerbst . 123
Zeil . 134
Zittau, Zittavia 149
Zoba . 419
Zoffingen . 239
Zothenberg 160. 56
Zug . 243
Zuger See 234
Züider-Zee . 164
Züllichau . 122
Zürich . 244
Züricher See 234
Zütphen, Zytphania 168
Zweibrükken 227
Zwikau, Zygnea 141
Zwoll . 168

Tillæg og Rettelser

til Geographie for Ungdommen efter Fabri og Gaspari.

Side 23. Lin. 12. eller Skagerak, udelades.
— 25. sidste Lin. nedenfra tilføies: Kallundborg.
— 32. Lin. 7. Holckenborg læs: Holkenhavn.
— 33. — 7. Guldborgland l. Guldborglund.
— 36. — 11. nedenfra, tilføies: Grenaae med en slet Havn.
— 36. Lin. 5. nedenfra, tilføies: Fryssenborg, Løvenholm, Scheel og Den Samsøe ere Grevskaber, Høegholm, Marsillesborg og Vilhelmsborg, Baronier, Stovringgaard, et Jomfru Kloster. Samsøe hører i det Civile under Holbeks Amt.
— 37. Lin. 7. Vibsaaen læs: Nibsaaen.
— 37. — 4. nedenfra tilføies: Føer, Sylt og Rømøe. Nogle af de anførte Øer høre ganske og nogle tildeels til Riber-Stift.
— 40. — 3. nedenfra: Grevskabet Pinneberg læs: Herskabet Pinneberg.
— 43. — 2. 750,000 læs: 8,98,000.
— 45. — 5. nedenfra: Hurdalen læs: Hudalen.
— 45. — 17. i Guldbrandsdalen læs: Jevnager.
— 51. — 25. Geisir l. Geisir.
— 57. — 2. nedenfra: Østersøen l. Kattegattet.
— 95. — 1. I nogle Aftryk den l. det, og i næste Linie istedenfor Stad læs: Statholderskab.
— 122. — 1. 2) Die Altmark. Her er Stendal, ikke langt fra Elben, Hovedst. med 4500 Indb. og adskillige Manufacturer. udelades ganske.
— 122. — 9. tilføies: 2) Die Altmark. Her er Stendal :c.

Side 133. Lin. 6. nedenfra, Wismar med hosliggende Amter har Sverige i Aaret 1803 afstaaet til Hertugen af Meklenborg-Schwerin.

— 137. — 12. Grevskabet Pyrmont tilhører nu Kurfyrsten af Hessen-Cassel, som har kjøbt det af Fyrsten af Waldeck.

— 140. — 11. Grevskabet Katzenelnbogen l. Grevskabet Øvre-Katzenelnbogen.

— 141. — 20. Wetzlar tilhører nu Kurfyrsten af Aschaffenburg.

— 144. — 1. Af de her anførte Rigsstæder er nu kun Augsburg tilbage. Ulm, Memmingen, Kauffbeuren og Nördlingen høre til Pfalz-Bayern; Eßlingen, Reutlingen, Hall og Heilbronn til Wirtemberg.

— 155. — 2. tilføjes: Brixen og Trient ere nu secularisérede i Faveur af Østerrige.

— 209. **) denne Note udelades.

— 210. *) udelades ligeledes.

— 211. Lin. 14. Seves l. Sevre.

— 211. — 27. Rhone og Loiret l. Rhone-Dep.

— 214. — 5. Isle og Velaine l. Ille og Vilaine.

— 219. — 9. nedenfra: 1346 l. 1436.

— 223. — 20. Beeg- l. Bjerg-

— 390. — 16. Her har den danske Mission en Colonie af Herrnhutter, udelades.

— 433. — 8. Hine ere meget hede og, læs: Hine ere meget hede og disse ɔc.

— 477. — 4. tilføies: 17) Chelicotte i den nordvestlige Deel af de nordamericanske Fristaters District er 1802 blevet optaget i Unionen.

— 479. — 2. nedenfra: Dette Land siges nu at være ɔc. læs: Louisiana er 1803 af Frankrige afstaaet til de forenede Stater. Det udgjør nu den 18de Stat.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google